

Dichtbij of ver weg?

Het buurland in
Nederlandse en Duitse
regionale dagbladen

Heidi de Ruiter

Dichtbij of ver weg?

**Het buurland in Nederlandse en
Duitse regionale dagbladen**

Heidi de Ruiter

Dichtbij of ver weg? Het buurland in Nederlandse en Duitse regionale dagbladen

Heidi de Ruiter

Radboud Dissertation Series

ISSN: 2950-2772 (Online); 2950-2780 (Print)

Uitgegeven door RADBOUD UNIVERSITY PRESS

Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen

www.radbouduniversitypress.nl

Design: Proefschrift AIO | Annelies Lips

Coverafbeelding: Proefschrift AIO | Guntra Laivacuma

Print: DPN Rikken/Pumbo

ISBN: 9789465152394

DOI: 10.54195/9789465152394

Gratis download via: <https://doi.org/10.54195/9789465152394>

© 2026 Heidi de Ruiter

**RADBOUD
UNIVERSITY
PRESS**

Dit is een Open Access boek gepubliceerd onder de termen van de Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal (CC BY-NC-ND 4.0). De gebruiker dient de maker van het werk te vermelden, een link naar de licentie te plaatsen en aan te geven of het werk veranderd is. De gebruiker mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met het werk of het gebruik van het werk. Gebruik voor doeleinden is onder deze licentie niet toegestaan. De gebruiker mag geen juridische voorwaarden of commerciële technologische voorzieningen toepassen die anderen er juridisch in beperken om iets te doen wat de licentie toestaat. Men mag het veranderde materiaal niet verspreiden als men het werk heeft geremixt, veranderd, of op het werk heeft voortgebouwd.

Dichtbij of ver weg?

Het buurland in Nederlandse en Duitse regionale dagbladen

Proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Radboud Universiteit Nijmegen
op gezag van de rector magnificus prof. dr. J.M. Sanders,
volgens besluit van het college voor promoties
in het openbaar te verdedigen op

dinsdag 12 mei 2026

om 10.30 uur precies

door

Heidi de Ruiter

geboren op 22 april 1984

te Utrecht

Promotoren:

Prof. dr. P.L.M. Sars

Prof. dr. M. van Oostendorp

Prof. dr. W.P.M.S. Spooren

Copromotor:

Dr. S.M. Brouwer

Manuscriptcommissie:

Prof. dr. M.J.P. van Mulken

Prof. dr. J.C. de Jong, Universiteit Leiden

Prof. dr. J. ten Thije, Universiteit Utrecht

Prof. dr. J. Pekelder, Universität Münster, Duitsland

Dr. S. Jentges

Dichtbij of ver weg?

Het buurland in Nederlandse en Duitse regionale dagbladen

Dissertation to obtain the degree of doctor
from Radboud University Nijmegen
on the authority of the Rector Magnificus prof. dr. J.M. Sanders,
according to the decision of the Doctorate Board
to be defended in public on

Tuesday, May 12, 2026
at 10:30 am

by

Heidi de Ruiter
born on April 22, 1984
in Utrecht, the Netherlands

PhD supervisors:

Prof. dr. P.L.M. Sars

Prof. dr. M. van Oostendorp

Prof. dr. W.P.M.S. Spooren

PhD co-supervisor:

Dr. S.M. Brouwer

Manuscript Committee:

Prof. dr. M.J.P. van Mulken

Prof. dr. J.C. de Jong, Leiden University

Prof. dr. J. ten Thije, Utrecht University

Prof. dr. J. Pekelder, University of Münster, Germany

Dr. S. Jentges

Inhoudsopgave

Afbeeldingen	10
Tabellen	11
Hoofdstuk 1 Achtergrond en globale probleemstelling	17
1.1 Nederlands-Duits grensgebied: overeenkomsten en verschillen	19
1.1.1 Historische verbondenheid en culturele gelijkenis	20
1.1.2 Hoe Nederland en Duitsland elkaar zien	25
1.1.3 Het Duitslandbeeld in Nederland	26
1.1.4 Nederlandbeeld in Duitsland	31
1.2 Het Europese ideaal	35
1.2.1 Interreg	36
1.2.2 Boosting Growth: Groei en cohesie stimuleren in grensregio's van de EU	37
1.3 Euregio's: samenwerkingsverbanden in Europese grensregio's	38
1.3.1 Euregio's langs de Nederlands-Duitse grens	42
1.3.2 Euregio Rijn-Waal	44
1.4 Probleemstelling onderzoeksvraag	47
1.5 Opbouw onderzoek	49
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	53
2.1 Grensregio's als onderwerp van de wetenschap	54
2.1.1 Overzicht <i>Border Studies</i> als wetenschappelijke discipline	55
2.1.2 Grenzen en grensidentiteit binnen de Europese Unie	58
2.2 Journalistiek als onderwerp van de wetenschap	65
2.2.1 Ontwikkeling journalistiek onderzoek	65
2.2.2 Vergelijkend cross-nationaal onderzoek	68
2.2.3 Onderzoeksconcepten binnen het (crossnationaal) journalistiek onderzoek	82
2.3 Medialandschap in Nederland en Duitsland	92
2.3.1 Medialandschap in Nederland	93
2.3.2 Medialandschap in Duitsland	97
2.3.3 De rol van de traditionele journalistiek in het digitale tijdperk	102
2.4 Specificatie van de probleemstelling	106
Hoofdstuk 3 Frequentie van de berichtgeving over het buurland	111
3.1 Onderzoeksmethodiek frequentie-analyse	113
3.1.1 Bepaling onderzoekscorpus	113

3.1.2	Corpusanalyse	119
3.2	Resultaten Frequentie-analyse	125
3.2.1	Hoe vaak berichten de kranten over het buurland?	125
3.2.2	Prominentie, omvang en bron	133
3.3	Conclusies frequentie-analyse	145
Hoofdstuk 4	Afstanden in de regionale media	151
4.1	Onderzoeksmethodiek	153
4.1.1	Afstandsbepaling	153
4.1.2	Data-analyse	154
4.2	Resultaten	157
4.2.1	Geografische plaatsaanduidingen in Nederlandse kranten	157
4.2.2	Afstand in berichtgeving: Nederland	164
4.2.3	Geografische plaatsaanduidingen in Duitse kranten	168
4.2.4	Afstand in berichtgeving: Duitsland	174
4.2.5	Vergelijking Nederland en Duitsland	178
4.3	Conclusies analyse geografische plaatsaanduidingen	180
Hoofdstuk 5	De inhoud van het nieuwsover het buurland	185
5.1	Onderzoeksmethodiek	188
5.1.1	Analyse inhoudelijke eigenschappen artikelen over het buurland	188
5.1.2	Codering	194
5.1.3	Data-analyse	196
5.2	Resultaten inhoudsanalyse	197
5.2.1	Onderwerp	197
5.2.2	Genre	202
5.2.3	Aanleiding	207
5.2.4	Nieuwswaarden	211
5.2.5	Framing	219
5.3	Conclusies inhoudsanalyse	225
Hoofdstuk 6	Hoe redacties omgaan met hun ligging ten opzichte van de grens	231
6.1	Onderzoeksmethodiek	235
6.1.1	Interviewmethodiek	235
6.1.2	Populatie	237
6.1.3	Data-analyse	241
6.2	Resultaten interviews redacties	244
6.2.1	Werkwijze redacties	244

6.2.2 De toekomst van de krant	249
6.2.3 Verankering berichtgeving over het buurland op de redactie	255
6.2.4 De redactie als <i>gatekeeper</i> bij de berichtgeving over het buurland	273
6.2.5 Invloed identiteit en mening over Europa	297
6.3 Conclusies interviews redacties	304

Hoofdstuk 7 Conclusies **313**

7.1 Terugblik aanleiding, achtergrond en probleemstelling	314
7.2 Beantwoording deelvragen en onderzoeksvraag	317
7.3 Beperkingen	327
7.3.1 Frequentie- en inhoudsanalyse	327
7.3.2 Analyse geografische plaatsaanduidingen	328
7.3.3 Interviews	328
7.3.4 Aanbevelingen aanvullend onderzoek	329
7.4 Theoretische en maatschappelijke implicaties	330
7.4.1 Theoretische implicaties	330
7.4.2 Maatschappelijke implicaties	333

Bijlagen

Bijlage A: Waarnemingsinstrument frequentie-analyse	338
Bijlage B: Waarnemingsinstrument geografische plaatsaanduidingen	342
Bijlage C: Waarnemingsinstrument inhoudsanalyse	343
Bijlage D: Interviewvragen	348
Bijlage E: Introductie-mail interviews	350
Bijlage F: Document met aanvullende informatie interviews	352
Bijlage G: Formulier toestemmingsverklaring	360
Bijlage H: Research Data Management	362

Appendix

Bibliografie	368
Samenvatting	378
Zusammenfassung	383
Summary	389
CV Heidi de Ruiter (NL)	394
CV Heidi de Ruiter (EN)	394
Lebenslauf Heidi de Ruiter (DE)	395

Afbeeldingen

- Figuur 1.1: Het werkgebied van de Euregio Rijn-Waal in 2023. Bron: Euregio Rijn-Waal.
- Figuur 4.1: Geografische verwijzingen in De Gelderlander (mantel- en regiokaternen).
- Figuur 4.2: Geografische verwijzingen in De Limburger (mantel- en regiokaternen).
- Figuur 4.3: Geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse regionale edities die in een gebied verschijnen dat direct aan de landsgrens gelegen (grenscategorie 1) is.
- Figuur 4.4: Geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse regionale edities die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen (grenscategorie 2) is.
- Figuur 4.5: Geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse regionale edities die in een gebied verschijnen dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen (grenscategorie 3) is.
- Figuur 4.6: Geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse regionale edities die in een gebied verschijnen dat buiten de grensregio gelegen is (grenscategorie 4).
- Figuur 4.7: Geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse mantelkaternen (grenscategorie 5).
- Figuur 4.8: Geografische verwijzingen in de Rheinische Post (mantel- en regiokaternen).
- Figuur 4.9: Geografische verwijzingen in de NRZ (mantel- en regiokaternen).
- Figuur 4.10: Geografische plaatsaanduidingen in de Duitse regionale edities, die in een regio verschijnen, die direct aan de landsgrens gelegen (grenscategorie 1) is.
- Figuur 4.11: Geografische plaatsaanduidingen in de Duitse regionale edities, die in een gebied verschijnen, dat midden in de grensregio gelegen (grensregio 2) is.
- Figuur 4.12: Geografische plaatsaanduidingen in de Duitse regionale edities, die in een gebied verschijnen, dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen (grensregio 3) is.
- Figuur 4.13: Geografische plaatsaanduidingen in de Duitse regionale edities, die in een gebied verschijnen, dat buiten de grensregio gelegen (grensregio 4) is.
- Figuur 4.14: Geografische plaatsaanduidingen in de Duitse mantelkaternen (grensregio 5).

Tabellen

Tabel 3.1: Aantal onderzochte uitgaven per krant en per land

Tabel 3.2: Aantal uitgaven met en zonder berichtgeving over het buurland

Tabel 3.3: Verdeling van de uitgaven met en zonder berichtgeving over het buurland
uitgesplitst per land

Tabel 3.4: Verdeling van het aantal artikelen per jaar en per land

Tabel 3.5: Verdeling van het aantal artikelen per jaar en per krant in Nederland

Tabel 3.6: Totaal aantal gevonden artikelen in Nederlandse kranten per grenscategorie
en per editie

Tabel 3.7: Verdeling van het aantal artikelen per jaar en per krant in Duitsland

Tabel 3.8: Totaal aantal gevonden artikelen in Duitse kranten per grenscategorie en
per editie

Tabel 3.9: Vergelijking aantal artikelen per land en per voorpagina

Tabel 3.10: Omvang van de artikelen per krant in Nederland

Tabel 3.11: Omvang Nederlandse artikelen per grenscategorie en per krant

Tabel 3.12: Omvang van de artikelen per krant in Duitsland

Tabel 3.13: Omvang Duitse artikelen per grenscategorie en per krant

Tabel 3.14: Vergelijking artikelen per land en per omvang

Tabel 3.15: Brongebruik Nederlandse kranten

Tabel 3.16: Brongebruik Duitse kranten

Tabel 3.17: Brongebruik per krantland

Tabel 4.1: Absolute aantallen en percentages Nederlandse artikelen met een Duitse
geografische plaatsaanduiding gesplitst naar mantel en regio-edities

Tabel 4.2: Absolute aantallen en percentages Nederlandse artikelen met en zonder
Duitse geografische plaatsaanduidingen gesplitst naar editie

Tabel 4.3: Duitse geografische plaatsaanduidingen in Nederlandse artikelen

Tabel 4.4: Meest frequent gebruikte Duitse geografische plaatsaanduidingen in
Nederlandse artikelen, gekoppeld aan de afstand tot de grens

Tabel 4.5: Grens-redactieafstand in km in relatie tot de gemiddelde plaats-
redactieafstand in km en de mediaan voor de plaats-redactieafstand in km
voor de Nederlandse edities

Tabel 4.6: Absolute aantallen en percentages Nederlandse artikelen met Nederlandse
geografische plaatsaanduidingen gesplitst naar mantel en regio-edities

- Tabel 4.7: Absolute aantallen en percentages Duitse artikelen met en zonder Nederlandse geografische plaatsaanduidingen per editie
- Tabel 4.8: Frequentie Nederlandse geografische plaatsaanduidingen in Duitse artikelen
- Tabel 4.9: Meest frequent genoemde Nederlandse geografische plaatsaanduidingen in Duitse artikelen
- Tabel 4.10: Grens-redactieafstand in km in relatie tot de gemiddelde plaats-redactieafstand in km en de mediaan voor de plaats-redactieafstand in km voor de Duitse edities
- Tabel 4.11: Vergelijking tussen het aantal geografische plaatsaanduidingen in Nederlands en Duitse artikelen
- Tabel 4.12: Aantal Nederlandse en Duitse artikelen met geografische plaatsaanduidingen gesplitst naar mantel en regio-edities
- Tabel 4.13: Aantal geografische plaatsaanduidingen, die verder dan 90 km van de grens gelegen zijn in de Nederlandse en Duitse mantel- en regionale katernen
- Tabel 5.1: Onderwerpen in de Nederlandse kranten
- Tabel 5.2: Onderwerpen in de Duitse kranten
- Tabel 5.3: Genres van de Nederlandse artikelen
- Tabel 5.4: Genres van de Duitse artikelen
- Tabel 5.5: Aanleiding voor het plaatsen van het artikel in Nederlandse kranten
- Tabel 5.6: Aanleiding voor het plaatsen van het artikel in Duitse kranten
- Tabel 5.7: Vergelijking artikelen per land en per aanleiding
- Tabel 5.8: Nieuwswaarden per grenscategorie in Nederlandse artikelen
- Tabel 5.9: Nieuwswaarden per grenscategorie in Duitse artikelen
- Tabel 5.10: Nieuwswaarden voor Nederland en Duitsland
- Tabel 5.11: Frames per grenscategorie in Nederlandse artikelen
- Tabel 5.12: Frames per grenscategorie in Duitse artikelen
- Tabel 5.13: Frames voor Nederland en Duitsland
- Tabel 6.1: Vragen interviews met daaraan gekoppeld de bijbehorende onderzoeksvragen
- Tabel 6.2: Overzicht van de interviewpartners
- Tabel 6.3: Genoemde onderwerpen door de Nederlandse en Duitse respondenten, verdeeld over de vijf grenscategorieën
- Tabel 6.4: Gebruikte bronnen door Nederlandse en Duitse respondenten per grenscategorie

Dankwoord

Een eerste woord van dank is er voor mijn Oma de Ruiter (1913-2001). Als kind was ik mij al bewust van mijn gedeeltelijk Duitse achtergrond. Mijn oma was opgegroeid in het Ruhrgebiet. Haar ouders kwamen uit de buurt van het Poolse Poznan, dat toentertijd tot het Pruisische rijk behoorde. Ze is als jonge vrouw naar Nederland geëmigreerd om hier als dienstmeisje aan de slag te gaan. Het verhaal dat het gehele bezit van mijn grootouders na de Tweede Wereldoorlog vanwege haar Duitse afkomst in beslag werd genomen en dat zij dit pas jaren later terugkregen maakte diepe indruk op mij. De wat vreemde reacties van klasgenoten en anderen op mijn keuze om na het VWO Duits te studeren deden mij beseffen, dat de verhoudingen tussen Nederland en Duitsland ook begin deze eeuw nog niet genormaliseerd waren. Deze ervaringen vormen voor mij een extra motivatie tijdens mijn werk bij de Euregio Rijn-Waal.

Bij de Euregio Rijn-Waal merkte ik al snel dat het veel makkelijker was om onze persberichten in de Duitse kranten rondom Kleve gepubliceerd te krijgen dan net over de grens in Nederland, zelfs als het onderwerp eerder een Nederlands zwaartepunt had. Deze constatering of eerder verzuchting hoor ik ook vaak van onze projectpartners, die zich ook afvragen, waarom hun persberichten in Nederland niet worden opgepikt. Diverse beweringen als "in Nederland is nieuws alleen maar nieuws als het negatief gebracht kan worden" of "in Duitsland zijn journalisten niet kritisch, dus die plaatsen alles" doen voor mijn gevoel geen recht aan de daadwerkelijke redenen.

Daarom ben ik de Radboud Universiteit en meer in het bijzonder de leerstoel Nederland-Duitslandstudies bijzonder dankbaar dat zij mij de gelegenheid hebben geboden om als buitenpromovenda onderzoek te doen naar dit verschijnsel. Het resultaat is het voorliggende onderzoek. Mijn grote dank gaat uit naar mijn promotoren Paul Sars, Susanne Brouwer, Wilbert Spooren en Marc van Oostendorp voor hun hulp, steun, goede adviezen, kritische opmerkingen en vooral ook geduld. Susanne en Wilbert heel erg bedankt voor alle hulp bij de statistiek. Er ging een nieuwe wereld voor mij open. Ook José Sanders wil ik hartelijk bedanken voor de begeleiding gedurende de eerste jaren van mijn promotietraject. Martin van de Velde wil ik eveneens hartelijk danken voor de goede literatuurtips en het uitlenen van diverse boeken. Een speciaal woord van dank aan Thijs Hermsen. Hij heeft mij geholpen met de GIS-analyse en de bijbehorende landkaarten gemaakt. Ook student-assistentes Yvonne Seegers, Anne Peters en Pia Kath wil ik bij deze heel hartelijk danken. Hun hulp bij het toch wat taaie codeerwerk was zeer welkom. De adviezen van Kerstin de Haan, Anita van Hoof, Wim van Meurs en niet in de

laatste plaats Suzanne van de Liefvoort hebben mij door enkele moeilijke fases heen geholpen.

Natuurlijk ben ik ook de Euregio Rijn-Waal heel dankbaar, dat ik de kans kreeg om deze promotiedroom waar te maken door uiteindelijk voor 7 jaar mijn uren te reduceren. Andrea en Sanne jullie ook heel erg bedankt, dat jullie altijd bereid waren om een deel van mijn werkzaamheden op te vangen, als ik mij weer een paar weken terugtrok om te schrijven.

Hartelijk dank ook aan Andrea, Gero, mijn schoonmoeder en schoonzus voor hun correcties van het Duits en Engels.

Een woord van dank is er zeker ook voor de redacteurs van de regionale dagbladen De Gelderlander, De Limburger, de Rheinische Post en de Neue Rhein Zeitung. Met name Andreas Gebbink, Thed Maas, Jürgen Loosen en Ludwig Krause wil ik hierbij met naam noemen, zij hebben zowel letterlijk als figuurlijk de deuren naar de redacties en archieven geopend. Deze dank geldt natuurlijk ook de medewerkers voor de Stadt- en Kreisarchive, die tientallen dozen met kranten voor mij uit de diepste krochten en kelders hebben opgedoken.

Liebe Frau Rüdlin, gerne möchte ich mich an dieser Stelle auch bei Ihnen sehr herzlich bedanken, dass Sie mir insgesamt viermal für mehrere Wochen eine Ferienwohnung zur Verfügung gestellt haben, in der ich in Ruhe schreiben konnte. Lipburg war sehr inspirierend!

Lyke en Peter Paul, heel fijn dat jullie mij op de dag van de verdediging als paranimf ondersteunden. Jullie rust en kalmte hielpen mij de dag door.

Tenslotte wil ik iedereen in mijn privé-omgeving heel hartelijk danken voor hun steun, hulp en ook afleiding. Het moest tenslotte wel leuk blijven. Mijn ouders en Peter Paul wil ik in het bijzonder danken voor hun grote vertrouwen dat ik dit project tot een goed einde zou brengen. Peter Paul alleen jij kreeg mee hoe vaak ik twijfelde, vertwijfelde, maar ook hoe graag ik het wilde afmaken. Zonder jouw steun, in praktisch, organisatorisch en mentaal opzicht was het nooit gelukt!

Hoofdstuk 1

Achtergrond en globale probleemstelling

Dit onderzoek betreft de berichtgeving en beeldvorming van de bewoners van Nederland en Duitsland in het grensgebied, zoals dat in de regionale dagblad-journalistiek naar voren komt. Het belang van dergelijk onderzoek gaat boven de lokale verankering in het grensgebied uit omdat het de nationale ambitie tot Europese samenwerking verbindt met de leefwereld op lokaal niveau.

Nederland en Duitsland zijn belangrijke handelspartners en trekken in Europees verband vaak gezamenlijk op. Ook behoren Nederland en Duitsland tot elkaars favoriete vakantiebestemmingen. Echter, rondom Nederlands-Duitse voetbalwedstrijden was en is er soms sprake van heftige rivaliteit, die in Nederland richting Duitsland sterker wordt ervaren dan rivaliteit richting andere landen. Ook blijkt rond herdenkingen dat met name de Tweede Wereldoorlog nog altijd een gevoelig punt is in de onderlinge relaties.

Er is vaker sprake van rivaliteit tussen grote en kleine buurlanden. Dik Linthout omschrijft dit als het “Calimero-effect” (Linthout, 2000, p. 32). Kleine landen voelen zich al snel niet serieus genomen door hun grote buur en willen zich hier tegen afzetten. Ook binnen landen spelen geografische scheidslijnen een belangrijke rol bij het afgrenzen van de “lokaal-nationale” identiteit van bevolkingsgroepen. Denk aan Friezen, Limburgers of Zeeuwen in Nederland of aan de inwoners van Beieren in Duitsland, die zich vooral zeer sterk verbonden voelen met hun provincie of deelstaat. In Duitsland is er daarnaast ook nog een sterk onderscheid tussen de oude en de nieuwe deelstaten.

In de Nederlands-Duitse grensregio, in de zogenoemde Euregio's, is goed te zien dat Nederland en Duitsland gezamenlijk optrekken. Zo ondernemen de gemeenten langs de grens vaak gezamenlijke lobbyactiviteiten richting Den Haag, Düsseldorf of Berlijn en Brussel. In economisch opzicht wordt er nauw samengewerkt en ook op sociaal-cultureel gebied vindt er een intensieve uitwisseling plaats, die er zelfs toe heeft geleid dat in de grensstreek de herdenkingen van de Tweede Wereldoorlog steeds vaker in elkaars gezelschap plaatsvinden. Dat het Nationale Bevrijdingsmuseum in Groesbeek werd omgedoopt tot Vrijheidsmuseum en in nauwe samenwerking van Nederlanders met o.a. Duitsers wordt gerund, is een uitdrukking van veranderde verhoudingen.

Een belangrijke bijdrage aan het beeld dat wij als burgers hebben van andere landen en culturen leveren de media. Welke rol met name de dagbladen in de Duits-Nederlandse grensregio spelen in de berichtgeving en beeldvorming over het buurland tracht het voorliggende onderzoek te belichten. Daartoe zal in dit

hoofdstuk allereerst de context van de thematiek worden belicht door een schets van de Duits-Nederlandse verhoudingen na 1945, zowel in sociaalgeografisch als cultureel en historisch opzicht. Bijzondere aandacht is er voor de ontwikkeling van het Europese ideaal en de rol die de grensregio's daarbij is toebedacht. Vervolgens wordt de probleemstelling van het onderzoek uiteengezet.

1.1 Nederlands-Duits grensgebied: overeenkomsten en verschillen

Geologisch en geografisch lopen de Duitse en Nederlandse grensgebieden in elkaar over. Er zijn op het eerste gezicht geen grote natuurlijke barrières die beide landen scheiden. Toch valt ongeveer de helft van de grens van Nederland samen met de loop van rivieren, kanalen en snelwegen (Eker & Van Houtum, 2013, p. 48). Mark Eker en Henk van Houtum onderzoeken in hun Atlas van het Grenslandschap (Eker & van Houtum, 2013) het Nederlands-Duits-Belgische grenslandschap. Ze definiëren het *grenslandschap* als een zone van twintig kilometer aan weerszijden van de Nederlandse grens met Duitsland en België. Deze strook wordt in de Atlas van het Grenslandschap ook wel *randland* genoemd. Eker en Van Houtum constateren dat dit randland ook als 'achterkant' van het desbetreffende land gezien kan worden, waar minder wegen, bebouwing en mensen voorkomen dan in de rest van het land. Tegelijkertijd constateren zij dat in dit randland de landschappen verschillen in omvang, vorm, inrichting, dichtheid en aanblik, doordat het behoort "tot verschillende nationale eenheden", (Eker & Van Houtum, 2013, p. 24).

De grens tussen landen wordt niet alleen gevormd door geologische of geografische aspecten, maar ook politieke besluiten hebben hun weerslag op het landschap. Zo kan de grens zichtbaar zijn, doordat aan de ene kant van de grens windmolens geplaatst zijn en aan de andere kant van de grens niet. Deze "lokale configuratie, die wijst op de vorming of vervorming van de gebouwde omgeving of de natuur door een politieke grens" wordt ook wel "borderscape" genoemd (Eker & Van Houtum, 2013, p. 32; Harbers, 2003).

Kijkend naar het Nederlands-Duitse randland laat de Atlas van het Grenslandschap enkele opmerkelijke overeenkomsten en verschillen tussen beide landen zien. Zo verschillen Duitsland en Nederland in het randland nauwelijks qua bebouwing en bevolkingsdichtheid en het patroon van verstedelijking. Alleen in Limburg is er een grotere grensoverstijgende stedelijke concentratie van de steden Heerlen, Kerkrade en Aachen. Verder zijn er slechts weinig steden die direct tegen de

grens aanliggen. Enkele voorbeelden zijn Maastricht, Venlo, Gronau en Nordhorn (Eker & Van Houtum, 2013, p. 44). Waar uit de Atlas van het Grensland blijkt dat de omvang van de bebouwde gebieden in beide landen eveneens vergelijkbaar is, laat de Atlas tevens zien dat het Duitse randland veel sterker door de akkerbouw gedefinieerd wordt dan Nederland. In Nederland domineert juist het grasland (Eker & Van Houtum, 2013, p. 46, 52). Bossen komen aan de Duitse kant van de grens minder voor, maar het Reichswald bij Kleve en het Brachterwald zijn twee grotere bosgebieden, waarbij de westelijke rand van het bos eveneens de landsgrens vormt (Eker & Van Houtum, 2013, p. 54). De Atlas van het Grenslandschap laat ook zien dat aan de Nederlandse kant van de grens de gemeenten groter zijn dan in Duitsland. Ook de bevolkingsdichtheid is aan Nederlandse zijde hoger dan in Duitsland (Eker & Van Houtum, 2013, p. 64). Het Nederlandse grensland kent verder meer banen in de dienstensector dan Duitsland. In Duitsland is met name in het noorden de industriële sector dominant en in het zuiden is de sector landbouw en visserij overheersend (Eker & Van Houtum, 2013, pp. 68-69).

Ook op minder voor de hand liggende terreinen blijkt de grens tussen Nederland en Duitsland goed zichtbaar. Zo zijn er in het Nederlandse grensland veel meer campings dan aan Duitse zijde (Eker & Van Houtum, 2013, p. 64) en liet in 2013 ook de politieke voorkeur de grens tussen beide landen zichtbaar worden, waarbij aan Duitse zijde de voorkeur voor christelijke-conservatieve partijen en langs grote delen aan de Nederlandse zijde die voor sociaal-progressieve partijen zichtbaar was (Eker & Van Houtum, 2013, p. 67). Bij de laatste verkiezingen in Nederland hebben de linkse partijen flink aan stemmen ingeboet (Allecijfers.nl, z.d.) zodat deze laatste factor inmiddels minder zichtbaar zal zijn.

1.1.1 Historische verbondenheid en culturele gelijkenis

De grens tussen Nederland en Duitsland is niet zozeer een geologische als wel een door politieke en culturele geschiedenis bepaalde grens. De buurlanden hebben een bijzondere verhouding die een lange geschiedenis kent, zoals o.a. Lademacher uitvoerig belicht in *'Zwei ungleiche Nachbarn. Wege und Wandlungen der deutsch-niederländischen Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert'* (Lademacher, 1990). Deze studie geeft net als *'Vom Feind zum Partner. Die Niederlande und Deutschland seit 1945'* van Friso Wielenga (Wielenga, 2000), destijds directeur van het *Zentrum für Niederlande-Studien* aan de Westfälischen Wilhelms-Universität in Münster en van meer recenter datum *'Nieuw Nabuurschap Nederland en Duitsland na de val van de muur'* van Jacco Pekelder (Pekelder, 2014), toentertijd verbonden aan de Universiteit Utrecht, inmiddels de huidige directeur van het *Zentrum für Niederlande-Studien*, een overzicht over de algemene geschiedenis en ontwikkeling

van de Nederlands-Duitse verhoudingen. In het kader van dit onderzoek wordt gefocust op de verhoudingen tussen beide landen sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog, zonder over deze periode een alomvattend overzicht te willen geven.

Hoewel in dit hoofdstuk de geschiedenis van de Nederlands-Duitse betrekkingen sinds 1945 centraal staat is een verwijzing naar de lange innige band relevant. Zo heeft het Nederlandse koningshuis van oudsher nauwe banden met de Duitse adel en ook op het gebied van de handel en wetenschap vindt er al eeuwenlang uitwisseling plaats (Lademacher, 1990). Het woord 'mof', dat Nederlanders nu kennen als scheldwoord voor Duitsers, werd al in de 16de eeuw gebruikt. Toen werden hier boeren en zeelieden mee aangeduid. Langzaam verschoof de betekenis naar de betekenis zoals wij die nu kennen. Dit begon met de komst van grote aantallen seizoenswerkers, die van de 17de t/m de 19de eeuw vanuit Duitsland naar Nederland trokken. In de 19de eeuw kreeg het woord mof steeds meer een politiek gekleurde negatieve bijklank, ingegeven door het Nederlandse superioriteitsgevoel ten opzichte van de Duitsers (Lademacher, 1990). In deze periode keken de Duitsers ook op tegen Nederland. Dit veranderde met de opkomst van het Pruisische Rijk (1701-1918, vanaf 1871 t/m 1918 het Duitse Keizerrijk), toen Duitsland steeds welvarender en machtiger werd. In de Eerste Wereldoorlog kon Nederland nog neutraal blijven en ving het zelfs de gevluchte Duitse keizer Wilhelm II op. In de Tweede Wereldoorlog werd de Nederlandse neutraliteit door de Duitse bezetting geschonden. Deze schending van de neutraliteit leidde tot een diep wantrouwen jegens Duitsland en alles wat Duits was. Ondanks dit wantrouwen stelden de Nederlandse politiek en het bedrijfsleven na afloop van de Tweede Wereldoorlog de wederopbouw centraal, waarvoor samenwerking met Duitsland noodzakelijk was.

Men was zich ervan bewust dat een snelle wederopbouw van Nederland alleen mogelijk was als ook Duitsland een snelle wederopbouw zou kennen, omdat Nederland voor de handel sterk van Duitsland afhankelijk zou zijn. Daarnaast was Nederland van mening dat Duitsland zich alleen tot een democratisch land zou kunnen ontwikkelen als het volledig in de nieuwe samenwerkingsstructuren zou kunnen participeren. Hier hoorde vanuit Nederlands oogpunt ook herbewapening bij. Nederland bepleitte beide punten meermaals bij de geallieerden (Lademacher, 1990; Wielenga, 2000). Hierin kon Duitsland dus op Nederlandse steun rekenen.

Nederland trok in deze naoorlogse jaren daarnaast al snel op met België en Luxemburg om zo als drie kleine landen gezamenlijk hun belangen te kunnen vertegenwoordigen en een antwoord te bieden op een eventuele gezamenlijk Duits-Franse alliantie, waar men met name in Nederland wantrouwend tegenover

stond. Dit wantrouwen wordt ook geïllustreerd door het feit dat Nederland en Duitsland pas in 1961/1962 een *Kulturabkommen* sloten. Frankrijk en Duitsland tekenden een dergelijke overeenkomst al in 1954. Dit geeft aan hoe complex de relatie tussen Nederland en Duitsland op nationaal niveau door de Tweede Wereldoorlog was geworden. Direct langs de grens vonden er op dat moment al lang weer ontmoetingen tussen bijvoorbeeld fanfares en schuttersverenigingen plaats. (Schanze, 2008).

Waar Nederland dus in Europees-trans-Atlantisch opzicht voor deelname van Duitsland was en ook in economisch opzicht al snel de samenwerking werd gezocht, betekende dat zeker niet dat de bilaterale betrekkingen net zo probleemloos werden opgepakt of hersteld. Ook de publieke opinie werd in Nederland gevoed met een strenge 'cultuurpolitieke' opstelling tegenover Duitsland. Deze strenge houding hield Nederland lang vol. Zo ontstond er in 1972 veel commotie rondom de eventuele gratieverlening aan de Drie van Breda. Deze gratieverlening kwam er uiteindelijk, mede onder druk van de publieke opinie, niet. Nederland wilde verder excuses en een schadeloosstelling voor de geleden schade tijdens de Tweede Wereldoorlog. In het kader van deze schadeloosstelling pleitte de Nederlandse regering o.a. bij de geallieerden voor annexatie van delen van Duitsland. De geallieerden gingen hier niet in mee en uiteindelijk werden er afspraken over enkele kleine grenscorrecties (bij o.a. Elten, de Duivelsberg en Selfkant) gemaakt. Deze grenscorrecties waren van tijdelijke aard en in 1963, in het kader van de *Generalbereinigung* gingen deze stukken land weer terug naar Duitsland, met uitzondering van de Duivelsberg. Er werden afspraken gemaakt over de Duitse schadevergoeding aan Nederland. De onderhandelingen daarover vonden in een vaak wat geprikkelde sfeer plaats en uiteindelijk was Nederland niet onverdeeld gelukkig met de uitkomsten. Vooral niet, omdat Duitsland door zijn harde onderhandelingsopstelling in Nederlandse ogen niet genoeg besef toonde van het leed dat de Nederlandse bevolking onder de Duitse bezetting was aangedaan (Wielenga, 2000).

Toch begonnen de jaren 1960 na de *Generalbereinigung* rustig. Dat veranderde weer toen er na de wederopbouw in zowel Nederland als Duitsland ruimte kwam om de gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog te verwerken. In Duitsland kwam er meer aandacht voor de daders die nog nooit berecht waren en de berichtgeving hierover, hoe positief de ontwikkelingen in Duitsland ook waren om schoon schip te maken met het verleden, leidde in Nederland tot het oplaaien van de anti-Duitse gevoelens en hernieuwd wantrouwen. Dit bleek bijvoorbeeld uit de kwesties *Von Kielsmannsegg* en *Schnez*. Waar in de jaren 1950 in Nederland nog de veiligheid

voorop had gestaan bij de plaatsing van een Duits legerkorps in Limburg ging het nu veel Nederlanders te ver dat met Von Kielsmannsegg een Duitser tot commandant van de NAVO-afdeling AFCENT, gestationeerd in Brunssum, zou worden benoemd. Bij de benoeming van Schnez als zijn opvolger volgde eenzelfde discussie. Ook de verloving en het voorgenomen huwelijk van prinses Beatrix en Claus von Amsberg zorgden voor kritiek en protesten, hoewel prins Claus er wel in slaagde deze kritiek weg te nemen. Op sportief vlak deden het WK van 1974, het EK van 1988 en het WK van 1990¹ de anti-Duitse gevoelens weer oplaaien (Wielenga, 2000).

Toch werden de contacten tussen Nederland en Duitsland op bilateraal niveau langzaam beter in de jaren 1980. Een doorbraak was onder andere de toespraak van de Duitse bondspresident Richard von Weizsäcker tijdens zijn staatsbezoek in 1984, waarin hij voor het eerst expliciet de Duitse schuld erkende en opriep tot verzoening.

De val van de muur in 1989 en de Duitse eenwording een jaar later brachten echter weer nieuwe spanningen met zich mee. Was de verwachting eerst nog dat de DDR en de BRD naast elkaar zouden blijven bestaan en er niet meteen sprake zou zijn van een politieke en geografische eenwording van beide Duitslanden, later bleek dat bondskanselier Helmut Kohl hier toch naar streefde. In Nederland flakkerde de angst voor een te machtig Duitsland weer op. De brandstichting in het huis van een Turkse familie in Solingen deed de rest en leidde tot de protestactie “Ik ben woedend”, waarbij men een postkaart met deze tekst naar de Duitse bondskanselier kon sturen. Meer dan een miljoen van deze kaarten werden uiteindelijk verstuurd. Ook het feit dat Helmut Kohl tegen de benoeming van premier Lubbers als voorzitter van de Europese Commissie stemde, waarschijnlijk in reactie op de afwijzende houding van Lubbers ten aanzien van de snelle Duitse eenwording, deed de bilaterale verhoudingen geen goed (Wielenga, 2000).

De negatieve beeldvorming over en weer leek in 1993 te worden bevestigd door het eerste van de in totaal drie Clingendaelonderzoeken, waarin Nederlandse jongeren zich zeer negatief over Duitsland en Duitsers uitlieten (Jansen, 1993). Hoewel vergelijkbare onderzoeken in 1995 en 1997 dit beeld al weer iets nuanceerden en er ook enkele methodische kanttekeningen bij de vraagstelling en werkwijze van het onderzoek te plaatsen waren, was de boodschap ook in Duitsland aangekomen. Deels uit protest (Pekelder, 2014) verscheen in 1994 in het Duitse weekblad *Der*

^{1.} Het spuugincident van Frank Rijkaard naar Rudi Völler leverde veel reacties op, waaronder Nederlandse zelfkritiek. De beide voetballers namen zes jaar later naar aanleiding van het EK in 1996 een reclamefilmpje op, waarin beide heren gezamenlijk ontbijten, wat de verzoening moest markeren.

Spiegel het artikel '*Frau Antje in den Wechseljahren*'. In dit artikel bleef weinig over van het onschuldige kleine buurland met klompen, kaas en tulpen. Drugs en criminaliteit voerden de boventoon. Dit artikel heeft ertoe bijgedragen dat het tot dan toe overwegend positieve, maar ook wat oppervlakkige beeld dat de Duitsers van Nederland hadden, veranderde, zie daartoe ook paragraaf 1.1.4.

Een gevolg was wel dat Duitsland en Nederland besloten om de banden tussen beide landen te verbeteren (Linthout, 2000, p. 18). 1995 was het jaar dat in het teken stond van de herdenking dat het 50 jaar geleden was dat de Tweede Wereldoorlog eindigde. In dat kader was er veel aandacht voor de Nederlands-Duitse betrekkingen. Bondskanselier Kohl kwam twee keer op bezoek en er werden diverse maatregelen afgesproken om de contacten tussen beide landen te verbeteren. Zo werd er een Nederlands-Duitse Conferentie ingesteld, die tot doel had de politieke en economische betrekkingen te versterken. In het Nederlandse eindexamen werd de focus niet langer op de Tweede Wereldoorlog gelegd, maar lag het accent op Duitsland na 1945 of Duitsland en de EU. Er werden Duitsland Instituten opgericht aan de Universiteit van Amsterdam, de Universiteit Utrecht en de Radboud Universiteit Nijmegen (toen nog Katholieke Universiteit Nijmegen). Omgekeerd werd aan de Westfälische Wilhelmsuniversität in Münster het *Haus der Niederlande* opgericht en er werd een uitwisselingsprogramma voor Nederlandse en Duitse journalisten in het leven geroepen. Door al deze gebeurtenissen en maatregelen wordt 1995 ook wel als het kanteljaar voor de Nederlands-Duitse verhoudingen gezien (Wielenga, 2000; Pekelder, 2014).

In 1991 was Nederland voorzitter van de Europese Gemeenschap en vonden de onderhandelingen voor de oprichting van de Europese Unie plaats. Nederland presenteerde hier een voorstel dat sterk supranationaal georiënteerd was. Dit voorstel kon niet op instemming van de andere landen rekenen. Alleen België en de Europese Commissie konden zich erin vinden. Nederland zag toen in dat het tijd was om het Europabeleid te heroriënteren. Een gezamenlijk Europees buitenland- en veiligheidsbeleid waren niet langer taboe. Het eerste paarse kabinet onder leiding van premier Kok maakte hier in 1992 werk van. Kok zette hierbij vooral in op bilaterale contacten zowel op Europees niveau als daarbuiten. Zo kwam er in het Nederlandse buitenlandbeleid meer aandacht voor individuele landen en voor de regio's binnen die landen en was er meer ruimte voor bilaterale relaties. Voor Duitsland en België kwam er een expliciet buurlandenbeleid. Het buurlandenbeleid bood een nieuwe basis voor een intensivering van de contacten, uitwisseling en afstemming. Hierdoor legden Nederland en Duitsland ook weer meer wederzijdse staatsbezoeken af. Voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog

was de maand mei hiervoor niet langer taboe voor Nederland, zoals dit in 1969, 1970 en 1971 nog wel het geval was geweest. Er vond zelfs een verkenning plaats of Duitse aanwezigheid tijdens de jaarlijkse herdenkingen op 4 en 5 mei mogelijk zou zijn. Dit bleek weliswaar nog een brug te ver te zijn, maar koningin Beatrix nam op 8 mei 1995 wel deel aan een officiële Duitse herdenkingsplechtigheid. De echte doorbraak vond in 2012 plaats toen bondspresident Joachim Gauck de 5-mei-lezing hield in Breda, die als titel *“Befreiung feiern – Verantwortung leben”* had. Een jaar later vonden in Kleve de Nederlands-Duitse regeringsconsultaties plaats. Op dezelfde dag ontving bondskanselier Angela Merkel een eredoctoraat van de Radboud Universiteit in Nijmegen. Deze regeringsconsultaties waren een uiting van de versterkte aandacht voor de grensoverstijgende samenwerking, die in Nederland onder het beleid van minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Guusje Terhorst (voorheen burgemeester van Nijmegen en voorzitter van de Euregio Rijn-Waal) en staatssecretaris van Buitenlandse Zaken Frans Timmermans (opgegroeid in grens provincie Limburg) hoog op de politieke agenda was gezet. Aan de hand van lijsten met knelpunten werd getracht met name administratieve problemen op te lossen. Hier kwam in 2015 het Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeidsmarkt (GEA) uit voort. Het Actieteam formuleerde een lijst met 45 actiepunten, die aangepakt moesten worden om met name de grensoverstijgende samenwerking een extra stimulans te geven. Ook gaf het Actieteam een eerste aanzet voor een nieuwe samenwerkingsstructuur, het GROS-overleg. Dit GROS-overleg is de plek waar nationale, regionale en Euregionale overheden met elkaar overleggen om de grensoverstijgende samenwerking te verbeteren en eventuele problemen pragmatisch op te lossen. Sinds 2017 is dit overleg gesplitst in de drie regionale overleggen: Nederland-Vlaanderen, Nederland-Nordrhein-Westfalen en Nederland-Niedersachsen. Voor de grensregio's bieden deze GROS-overleggen een podium om de problemen, waarmee inwoners, ondernemers en overheden in de grensregio geconfronteerd worden, aan te kaarten (Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid, 2017). Voor de Nederlands-Nordrhein-Westfaalse grensregio heeft deze GROS-samenwerking vorm gekregen door een jaarlijkse grenslandagenda op te stellen, die tijdens de Grenslandconferentie aan het brede publiek wordt gepresenteerd (Grenslandagenda 2022).

1.1.2 Hoe Nederland en Duitsland elkaar zien

Horst Lademacher sloot zijn bespiegeling over de verhouding tussen Nederland en Duitsland in 1990 af met de volgende woorden: *“Ein weiteren Schritt auf dem Wege zur Normalisierung stellte der Besuch des Präsidenten Gustav Heinemann dar, nachdem Heinrich Lübke noch als nicht recht erwünscht gegolten hatte. [...] Zwei Jahre später stattete Königin Juliana einen Gegenbesuch ab, der dazu gedacht war, die Normalität der*

Beziehungen zwischen beiden Ländern zu besiegeln. Der Besuch des Bundespräsidenten Richard von Weizsäcker 1985 hat dann noch einmal dazu beigetragen, das Bild von einem ganz neuen Deutschland zu kräftigen" (Lademacher, 1990, p. 252).

In zijn in 2000 verschenen werk stelde Frieso Wielenga een stuk minder optimistisch vast: „Bis zum heutigen Tag gelten die deutsch-niederländischen Beziehungen in politisch-psychologischer Hinsicht als ‚mühsam‘, ‚problematisch‘ und ‚schwierig‘“ (Wielenga, 2000, p. 297).

Weer heel anders en weer een stuk positiever sloot Jacco Pekelder in 2014 zijn overzicht af: "Het historische drama dat de bilaterale verhouding zo lang uit het lood geslagen heeft, laten we achter ons en we betreden een nieuw toneel: Nederland en Duitsland in een nieuw nabuurschap. Intensiever dan voorheen en meer betrokken bij elkaars maatschappijen" (Pekelder, 2014, p. 160).

Deze drie sterk verschillende conclusies maken duidelijk dat de verhoudingen tussen Nederland en Duitsland sinds de Tweede Wereldoorlog vaak een *Wechselbad der Gefühle* waren. Een wisselbad, waarbij ook de beeldvorming in de media een belangrijke rol speelde.

Onderstaand worden de ontwikkeling van de verhoudingen tussen Nederland en de daarbij behorende gevoelens en wederzijdse beelden sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog kort weergegeven. Hierbij wordt vooraf verwezen naar de woorden van Wielenga, die terecht opmerkt dat "*man stets von niederländischen Deutschlandbildern sprechen muß*" en dit als volgt onderbouwt: "*So verführerisch es auch ist, das' niederländische Deutschlandbild zu zeichnen, so sehr muß man sich ständig vor Augen halten, daß es sich dabei um eine Vereinfachung handelt und daß viele Bilder und Meinungen gleichzeitig existieren*" (Wielenga, 1990, p. 300). Dit geldt natuurlijk ook voor de omgekeerde situatie, waar sprake is van het Nederlandbeeld in Duitsland.

1.1.3 Het Duitslandbeeld in Nederland

Als men kijkt naar het Duitslandbeeld van Nederland zoals dat in algemene onderzoeken en in de media naar voren komt, kan men constateren dat dit beeld in grote lijnen de ontwikkeling van de bilaterale betrekkingen volgt. Toch wijkt het Duitslandbeeld hier toch ook vaak van af en volgt het zijn eigen pad, onafhankelijk van de politieke en economische verhoudingen. De beeldvorming is "*launischer*", oftewel grilliger zoals Wielenga dit noemt en wordt sterk beïnvloed door sociaalpsychologische mechanismen, die in grote mate onafhankelijk van de florerende handelsbetrekkingen en politieke relaties functioneren.

Eind jaren 1940 en begin jaren 1950 domineerden de ervaringen van de Tweede Wereldoorlog en was er weinig ruimte voor nuance. De al bekende Duitse stereotiepe eigenschappen, zoals heerszuchtig en arrogant, die al voor de Tweede Wereldoorlog bestonden, werden nog eens versterkt door de ervaringen tijdens de oorlog. Dat Duitsland na de oorlog niet voldoende schuldbewust leek op te treden of excuses aanbood, deed daaraan ook geen goed (Wielenga, 2000). Het was ook in deze periode dat er in de Nederlandse pers weinig aandacht was voor nieuws uit Duitsland, tenzij dit aansloot bij de al bestaande vooroordelen (Wielenga, 2000, p. 305). Deze negatieve houding wordt gestaafd door diverse onderzoeken van het *NIPO*. Zo was in 1947 53% van de ondervraagden van mening dat zij Duitsers onvriendelijk vonden, 29% zei dat zij Duitsers vriendelijk vonden en 18% had geen mening. Dit beeld veranderde in de loop van de jaren 1950 al snel en in 1953 vond 17% de Duitsers onvriendelijk, 54% vond de Duitsers vriendelijk en 29% had geen mening. Dit weerspiegelt een snelle verandering in het denken over Duitsland. Daar komt bij dat in hetzelfde onderzoek ook gevraagd werd naar de mening over Frankrijk. Het oordeel over Frankrijk komt overeen met het oordeel over Duitsland. Daarnaast speelt ook de Koude Oorlog een rol in het veranderende Duitslandbeeld. Al in 1948 is men over de Russen negatiever dan over de Duitsers. In een uitgebreider onderzoek van het *NIPO* uit 1951 noemde 26% van de ondervraagden als eerste associatie die in hun opkwam weliswaar de bezetting, maar 10% noemde de schoonheid van het land, 8% de verwoestingen binnen Duitsland en 6% noemde de industrie en de hoge technische standaarden. 17% had geen mening. In de jaren 1950 waren al regionale verschillen in het Duitslandbeeld te zien. Zo was men in Rotterdam, ondanks het bombardement op de binnenstad, een stuk positiever over Duitsland dan in Amsterdam. Door de Rotterdamse haven waren de handelscontacten met Duitsland al weer snel opgepakt en in Amsterdam werd het beeld van de Duitsers toch sterk bepaald door de vele Jodentransporten die vanaf daar naar Westerbork vertrokken (Wielenga, 2000, p. 315). Maar ook in de grensregio ontspanden de verhoudingen al snel weer. Toch bleven wantrouwen en waakzaamheid het uitgangspunt als het ging om Duitsland, aldus Wielenga (Wielenga, 2000, p. 315).

De Nederlands-Duitse verhoudingen verslechterden weer in de jaren 1960, juist een periode waarin Duitsland werk maakte van de verwerking van het oorlogsverleden en zich ook inzette om het beeld van Duitsland bij de andere Europese landen te verbeteren. Daartoe deed Duitsland in 1962 en 1963 uitgebreid onderzoek (Koch & Lakaschus, 1963). Uit dit onderzoek kwam naar voren dat in Nederland 10% van de bevolking Duitsers sympathiek vond. Dit lijkt weinig, maar Duitsland stond hiermee samen met België en Frankrijk op een gedeelde vierde plek, na Oostenrijk (12%),

Groot-Brittannië en Amerika (beide 11 %). Omgekeerd stond Duitsland bij de vraag welk land men het onsympathiekst vond wel met 31% ruimschoots bovenaan. Gevraagd naar positieve en negatieve eigenschappen werden naast negatieve eigenschappen (bijv. heerszuchtig, luid, oorlogszuchtig, arrogant) ook veel positieve eigenschappen (vlijtig, vriendelijk, correct, modern, gewetensvol, humor, romantisch en gecultiveerd) genoemd. Interessant is in dit kader ook de analyse welk deel van de bevolking positief en welk deel er negatief over Duitsland dacht. Uit deze studie bleek namelijk dat “de typisch Duitsvriendelijke Nederlander” uit de lagere sociale kringen kwam, katholiek was, jonger dan 30 en met name in kleinere gemeenten in de provincies Noord-Brabant, Limburg en Overijssel woonde. Ook langs de grens ontspanden zich de verhoudingen sneller. Reden hiervoor worden gezien in het feit dat hier de culturele, landschappelijke en talige verschillen kleiner waren en contacten over en weer voor de Tweede Wereldoorlog vanzelfsprekend waren. Voor de typisch anti-Duitse Nederlander gold dat deze eerder uit de toonaangevende kringen kwam, protestant was, ouder dan 30 en in de grote steden in het westen van Nederland woonde. De onderzoekers concludeerden dan ook dat deze laatste groep tot de ‘opinion leaders’ behoorden, waardoor de vijandigheid ten opzichte van Duitsland, die slechts door 31% van de bevolking gevoeld werd, toch *bon ton* was. Door de vijandigheid ten opzichte van Duitsland liet men zien dat men een goede, oprechte Nederlander was (Koch & Lakaschus, 1963). Wielenga ziet in dit kader ook dat in Randstedelijke PvdA-kringen een anti-Duitse houding werd gecultiveerd (Wielenga, 2000).

In 1965 hield ook *NIPO* weer een onderzoek, naar aanleiding van de verloving van prinses Beatrix en Claus von Amsberg. 7% vond het Duitse volk zeer vriendelijk, 61% tamelijk vriendelijk, 16% tamelijk onvriendelijk en 4% zeer onvriendelijk. 12% had geen mening. Hoewel het aantal mensen dat Duitsers vriendelijk vond was gestegen, was ook het percentage dat Duitsers onvriendelijk vond licht gestegen (NIPO-Bericht Nr. 1063, 22.07.1965). Ook hieruit blijkt dat er een relatief kleine, maar stabiele groep was die negatief ten opzichte van Duitsers stond.

Tot 1969 berichtten de Nederlandse media voornamelijk over nieuws uit Duitsland als dit aansloot bij de heersende negatieve stereotypen. Hier kwam met de berichtgeving over de verkiezingen in de BRD in 1969 verandering in. Van tevoren vreesde men in Nederland dat de extreemrechtse partij NPD zetels voor de Bundestag zou behalen. De NPD haalde de kiesdrempel echter niet en in de Nederlandse pers kon men toen lezen dat de democratie in Duitsland goed functioneerde. Ook was men erg verheugd over het feit dat Willy Brandt de nieuwe bondskanselier was geworden. Dit positieve beeld is terug te zien in de

NIPO onderzoeken van 1971 (*NIPO-Bericht* Nr. 1407, 26.02.1971) en 1986 (*NIPO* 1986, week 25). Ook de Eurobarometers die in die periode zijn verschenen laten zien dat het vertrouwen van Nederland in Duitsland in de periode 1970 tot 1993 toenam. Ook andere onderzoeken, bijvoorbeeld van het *Allenbacher Institut für Demoskopie*, laten zien dat de Nederlandse bevolking in de jaren 1970 en 1980 over het algemeen een positief beeld van Duitsland had, waarbij echter net als in de jaren 1950 en 1960 een stabiele minderheid negatief over Duitsland dacht, vaak ingegeven door de Tweede Wereldoorlog. Dit was in Nederland vaker het geval dan in andere landen (*Institut für Demoskopie Allendbach*, 1989).

Het al eerder aangehaalde onderzoek 'Bekend en onbemind' van het Clingendael Instituut liet echter in 1993 een heel ander beeld zien. Het bleek dat 56% van de ondervraagde jongeren negatief over Duitsland dacht. Dit onderzoek vond plaats in een periode dat Duitsland op veel negatieve manieren in het nieuws kwam (de Duitse eenwording, het éclat rondom de benoeming van Lubbers tot voorzitter van de Europese Commissie, die door Kohl werd tegengehouden, de overname van Fokker door DASA² en de eerdergenoemde brandstichting in Solingen). Het onderzoek werd in 1995 en 1997 herhaald en het aantal jongeren dat negatief over Duitsland dacht, daalde in 1995 naar 39% en in 1997 naar 38%. Het onderzoek 'Burengerucht' dat *TNS NIPO* in onderzoek van de Volkskrant in 1995 had uitgevoerd, gaf een minder dramatisch beeld van de onderlinge verhoudingen. Desondanks namen Nederland en Duitsland naar aanleiding van dit eerste Clingendaelonderzoek diverse maatregelen om de onderlinge banden te versterken, zoals in de vorige paragraaf werd beschreven.

Eerste resultaten van een veranderend Duitslandbeeld in positieve zin werden begin jaren 2000 zichtbaar. In een door *IBT Marktonderzoek* uitgevoerde herhaling van het onderzoek 'Burengerucht' scoorde Duitsland een tweede plaats op de Europese sympathieschaal, achter de Belgen. Onderzoeken van *TNS NIPO* uit 2004 en 2005 onderstrepen dit positieve beeld. Zo vond in 2005 82% van de ondervraagde volwassen Nederlanders Duitsers sympathiek. Ook Duitsland deed in de aanloop naar het WK voetbal van 2006 dat in Duitsland plaats zou vinden, onderzoek naar hoe andere landen Duitsland zien. Uit dit onderzoek kwam eveneens naar voren dat Nederlanders over het algemeen positief waren. Gastvrij, tolerant en vrolijk waren veel genoemde eigenschappen die Nederlanders aan Duitsers toedichtten.

² De uitspraak "Fokker is my love baby" van de toenmalige DASA-president Jürgen Schlempp viel dusdanig slecht in de Nederlandse publieke opinie dat de toenmalige Nederlandse Minister van Economische Zaken, DASA op moest roepen om rekening te houden met de Nederlandse ressentimenten naar aanleiding van de Tweede Wereldoorlog.

Vanaf 2003-2004 is dit positievere beeld ook terug te vinden in de Nederlandse media (Pekelder, 2014, p. 86). De reden hiervoor ligt in het veranderde imago van Duitsland. Berlijn als hoofdstad heeft een hip, verfrissend en modern imago. De loveparade, de clubcultuur, maar ook films als *Lola rennt* en *Good bye Lenin* lieten een ander Duitsland zien. Uit een onderzoek van Utrechtse geografiestudenten uit 2005 bleek dit positievere Duitslandbeeld eveneens, maar dit onderzoek toonde ook aan dat Nederlandse jongeren nog altijd negatiever over Duitsland dachten dan andere leeftijdsgroepen (Paul, 2005). Onderzoeken van *Intermediair* in 2006 (aangehaald in Pekelder, 2014, niet meer te raadplegen) en van *Intomart GfK* in opdracht van *Wegener* in 2007 (Trouw, 2007) bevestigden eveneens het positieve Duitslandbeeld. Uit het onderzoek van *Intomart* bleek zelfs dat 32% van de ondervraagden bij zichzelf had vastgesteld dat ze in de afgelopen tien jaar positiever over Duitsland waren gaan denken. 73% was van mening dat Duitsers welkom moesten zijn tijdens de dodenherdenking op 4 mei. Bij de ouderen was de weerstand hiertegen het sterkst. Pekelder constateert dan ook dat het stempel dat de Tweede Wereldoorlog op het Nederlandse Duitslandbeeld drukt kleiner lijkt te worden (Pekelder, 2014, p. 86). Het feit dat in 2015 in aanwezigheid van Koning Willem Alexander in Münster zelfs een gezamenlijke viering van 70 jaar vrijheid plaatsvond, is uitdrukking daarvan (Schürings, 2017). De nieuwe positieve aandacht van Nederland voor Duitsland blijkt ook uit boektitels als 'De sympathieke reus' van Kees Versluis (2008) en 'Nieuwe burenen. Hoe Duitsland zijn lichtvoetigheid vond' van Michel Kerres, eveneens uit 2008 en al eerder met 'Onbekende burenen' van Dik Linthout uit 2000.

Een andere reden voor het positievere Duitslandbeeld moet daarnaast gezocht worden in de Europese ontwikkelingen. Met de uitbreiding van de Europese Unie met veel Oost-Europese landen lag Duitsland opeens niet meer aan de buitengrens van de Europese Unie, maar in het centrum ervan en zo gevoelsmatig een stuk dichterbij Nederland (Pekelder, 2014, p. 104). In veel Europese kwesties trokken en trekken Nederland en Duitsland gezamenlijk op, bijvoorbeeld in de Griekenlandcrisis, wat het onderlinge vertrouwen heeft versterkt (Pekelder, 2014, p. 104). Of deze ontwikkeling zich voortzet moet nog blijken. Zo streefde Duitsland lange tijd een ruimhartiger vluchtelingenbeleid na en ook in de onderhandelingen over een corona-steunfonds in 2020 verschilden beide landen duidelijk van mening.

Al vaker is genoemd dat Nederlandse jongeren een negatiever beeld van Duitsland hebben dan andere leeftijdscategorieën. Vandaar dat er diverse initiatieven zijn ontplooid om hier verandering in te brengen. Zo ligt in het geschiedenisonderwijs niet langer de focus op Duitsland in de Tweede Wereldoorlog maar juist hoe Duitsland zich daarna heeft ontwikkeld en hebben het Duitsland Instituut Amsterdam en de

Duits-Nederlandse Handelskamer in 2011 de *Actiegroep Mach mit!* opgericht, die in 2012 voor de eerste keer de Dag van de Duitse taal organiseerde. Tevens heeft het Duitsland Instituut Amsterdam in 2010 en 2017 een 'Belevingsonderzoek Duits' onder middelbare scholieren uitgevoerd (van Dee, Hölsgens, Hotje, 2017). Waar in 2010 met name desinteresse en onverschilligheid de boventoon voerden, is het imago van het vak Duits in de periode 2010-2017 wel licht verbeterd. Duitsland wordt interessanter gevonden en de taal minder lelijk. Of deze voorzichtige verandering ook leidt tot een positiever Duitslandbeeld is nog niet onderzocht.

Al met al kan worden vastgesteld dat de verhoudingen tussen Nederland en Duitsland vanuit Nederlands perspectief zijn gestabiliseerd en positieve gevoelens overwegen.

1.1.4 Nederlandbeeld in Duitsland

Uit de voorgaande paragraaf is gebleken dat er in Nederland sinds de Tweede Wereldoorlog ruim aandacht is voor de ontwikkelingen binnen Duitsland. Deze paragraaf laat zien dat er in Duitsland traditioneel minder aandacht voor Nederland is dan andersom (Linthout, 2000, 53). Een kleine vergelijking met behulp van LexisNexis laat zien dat dit ook anno 2023 nog steeds het geval is: In het Duitse landelijke dagblad *Die Süddeutsche* kwam het woord *Niederlande* in 2023 768 keer voor. In het Nederlandse dagblad *De Volkskrant* kwam het woord *Duitsland* in 2023 1451 keer voor. Dit is echter niet vreemd. Duitsland heeft negen buurlanden en ruim 83,6 miljoen inwoners, Nederland heeft maar twee landsgrenzen en ruim 18 miljoen inwoners. Daarnaast ligt Duitsland te midden van vier cultuurgebieden, waar Nederland enkel omringd wordt door landen met een van oorsprong Germaanse cultuur. Ook hebben beide landen een andere ontstaansgeschiedenis. Nederland ontwikkelde zich in de 17de eeuw tot een welvarende handelsnatie, die voor zijn welvaart afhankelijk was de handel met andere landen. Wat nu Duitsland is, bestond in die tijd uit een lappendeken van grotere en kleinere staten. Er was dus geen mogelijkheid tot identificatie met een door een rijksgrens omgeven land. De '*Dichter und Denker*', waar Duitsland in Nederland nog steeds bekend om staat, zochten daarom een eigen identiteit en creëerden zo een gezamenlijk bewustzijn, lang voordat er sprake was van één land. Al deze verschillen leiden er toe dat "*die niederländisch-deutsche Grenze anders verläuft als die deutsch-niederländische Grenze. Es liegt Asymmetrie vor!*" (Sars, 2004, 150). Het is deze asymmetrie in de waarneming van het land aan de andere kant van de grens die leidt tot een verschil in de wederzijdse aandacht.

Ondanks deze asymmetrie was Duitsland zich al heel snel na de Tweede Wereldoorlog bewust van de anti-Duitse houding van veel Nederlanders. Dit blijkt uit

de diverse onderzoeken (o.a. Koch & Lakaschus, 1963; Institut für Demoskopie Allensbach, 1989) die Duitsland heeft laten uitvoeren en die in kaart moesten brengen hoe andere landen, dus niet alleen Nederland, over Duitsland dachten. Uit deze onderzoeken kwam jarenlang naar voren dat Nederland telkens negatief en ook negatiever dan andere landen over Duitsland dacht. Hier was niet altijd begrip voor, getuige de uitspraak van de Duitse *Botschaftsrat* Dvorak die in 1960 naar aanleiding van de oploeiende anti-Duitse gevoelens in Nederland sprak over een "*Springflut der Kritik*", die zich een weg baande en verduidelijkte, hoe diep de ressentimenten bij de "*dickblütigen*" Nederlanders met hun "*extrem nachtragendem Charakter*" nog zaten (PA, 1960). Deze anti-Duitse gevoelens leidden er in Duitsland onder andere toe dat er in 1955 en 1960 informatiecampagnes kwamen hoe Duitsers die begin mei in Nederland op vakantie waren, zich met het oog op 4 en 5 mei het beste konden gedragen. Ook een interview met Helmut Kohl in 1979, waarin hij stevig werd ondervraagd over het *Berufsverbot* in het kader van de aanpak van de RAF leidde tot ophef in Duitsland en er werd zelfs opgeroepen tot een boycot van Nederlandse producten en de Nederlandse ambassade en consulaten moesten vele woedende vragen beantwoorden (Wielenga, 2000, p. 397). Toch deden deze voorvallen geen afbreuk aan het over het algemeen positieve beeld dat de Duitsers van Nederland hadden.

Hier kwam pas begin jaren 1990 door het eerdergenoemde *Spiegel*-artikel '*Frau Antje in den Wechseljahren*' verandering in. Dik Linthout besteedt in zijn boek 'Onbekende burens' aandacht aan het Nederlandbeeld van Duitsers, meer specifiek hoogopgeleide Duitsers, die langere tijd in Nederland verbleven en in dat kader een cursus Nederlands bij het *Goethe Institut* in Nederland volgden. In 1980 overwoogen de positieve stereotypen (bijvoorbeeld aardig, gezellig, hulpvaardig, tolerant) ten opzichte van de negatieve stereotypen (anti-Duits, gierig, ongastvrij). Naar aanleiding van de sterke anti-Duitse gevoelens die Nederland naar aanleiding van het EK in 1988 tentoonspreidde was er tijdelijk veel aandacht van Duitse media voor Nederland. De invloed van deze aandacht was ook goed terug te zien in de associaties van de cursisten, die nog sterker dan in 1980 van mening waren dat Nederlanders ten opzichte van Duitsers aan een minderwaardigheidscomplex lijden en onvriendelijk en naar tegen Duitstaligen zijn. Na het verschijnen van het artikel in *Der Spiegel* werden daar bijvoorbeeld de volgende eigenschappen aan toegevoegd: chauvinistisch, hypocriet, immoreel, obscene, oppervlakkig, weinig geïnteresseerd in anderen. In 1998 overheersten de positieve eigenschappen weer en waren de negatieve eigenschappen weer terug op het niveau van voor 1994 (minder tolerant dan gedacht, met uitzondering van Amsterdam, afstandelijk, zuinig en oppervlakkig) en werden als positieve eigenschappen o.a. genoemd:

anti-Duitse gevoelens niet sterker dan in andere landen, goede arbeidsmoraal, bescheidener dan Duitsers, creatief, flexibel, humoristisch, hardwerkend, low profile, minder statusgericht dan in Duitsland, ongecompliceerd, reislustig en pragmatisch (Linthout, 2000).

Er is vanuit Duitsland over het algemeen minder interesse voor Nederland dan omgekeerd. Zo hebben de meeste Duitse media geen correspondent meer voor Nederland, maar doet de Brussel-correspondent Nederland erbij (Pekelder, 2014). Als er aandacht is voor Nederland, dan betreft het meestal ontwikkelingen die eventueel ook in het eigen land van belang kunnen zijn of er gevolgen voor kunnen hebben (Linthout, 2000; Pekelder, 2014). Dit betreft bijvoorbeeld het Nederlandse drugsbeleid, euthanasie, ruimere winkeltijden en ten tijde van Paars het Nederlandse poldermodel. Nederland wordt dan ook wel het "*Reich der Experimente*" (Pekelder, 2014, p. 91) genoemd. Zo ging de net benoemde bondskanselier Schröder in 1998 zelfs op studiereis naar Nederland. Deze extra aandacht voor Nederland bleek ook uit de tentoonstelling '*Zimmer frei*', die op 21 november 2000 in het *Haus der Geschichte* in Bonn werd geopend en in 2001 ook in het Rijksmuseum in Amsterdam te zien was. Deze tentoonstelling gaf een uitvoerig beeld over de eeuwenlange intensieve uitwisselingen op economisch en cultureel gebied. Wederzijdse stereotypen en beeldvorming kwamen aan bod, de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog voor de onderlinge verhoudingen, maar er was ook aandacht voor de politieke samenwerking op verschillende niveaus.

Hoewel Nederland in Duitsland dus eind jaren 1990, begin jaren 2000 als gidsland werd gezien, brokkelde in eigen land het draagvlak voor de Paarse politiek af. In Duitsland drong dit pas door met de moorden op Pim Fortuyn op 6 mei 2002 en Theo van Gogh op 2 november 2004. Vanaf dat moment stonden het populisme en het mislukken van de multiculturele samenleving centraal in de Duitse waarneming van Nederland. Hierbij verschoof de aandacht echter al gauw van de situatie in Nederland naar het bredere perspectief, namelijk hoe deze ontwikkeling in Europa en in Duitsland gezien moet worden. Toch blijft het beeld van Duitsland over Nederland overwegend positief. Er is eerder sprake van verbazing en irritatie over de "on-Nederlandse" gebeurtenissen. Dit geldt ook voor de Nederlandse houding ten opzichte van de samenwerking binnen de Europese Unie. De harde onderhandelingen over de voorwaarden, waaraan de EU-landen moesten voldoen en het Nederlandse 'nee' tegen de Europese grondwet in 2005 baarden in Duitsland opzien (Pekelder, 2014, p. 102). Zoals al eerder genoemd trekken Nederland en Duitsland sinds de financiële crisis van 2007-2008 weer gezamenlijk op, maar de vraag blijft in Duitsland hoe betrouwbaar Nederland als Europese bondgenoot is.

Al met al moet de conclusie zijn, aldus Pekelder “dat het Duitse Nederlandbeeld behoorlijk op de proef gesteld is in de afgelopen 20 jaar” (Pekelder, 2014, p. 102).

Een imagostudie van Nederland in Duitsland, uit 2013 en 2017, uitgevoerd door de *Gesellschaft für innovative Marktforschung* (GIM) in opdracht van de Nederlandse Ambassade in Berlijn (Telschow, 2017), bevestigt het hierboven geschetste Nederlandbeeld. Zo worden kaas, tulpen en klompen nog steeds als eerste genoemd. Verder worden heel aardige mensen, veel fastfood, losjes, open, liberaal, modern, oprecht en vooruitstrevend vaak genoemd. Daarnaast was men verbaasd over de politieke ontwikkelingen, zoals de ruk naar rechts en de eurosceptische houding, die niet bij Nederland lijken te passen en wordt er gewezen op individuele negatieve ervaringen in Nederland, die verband lijken te houden met de Nederlandse ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deze studie focusseerde met name op de samenwerking op politiek, economisch en wetenschappelijk terrein en ook hier overheerst een positief beeld, waarbij de deelnemers van mening zijn dat Nederland te weinig zichtbaar is op het gebied van economie en wetenschap. Dit kan te maken hebben met het feit dat het zwaartepunt van de studie op Baden-Württemberg lag, maar eenzelfde beeld bleek ook te bestaan onder de deelnemers uit Nordrhein-Westfalen. Hier werden als positieve eigenschappen genoemd pragmatisch, oplossingsgericht, flexibel, maar tegelijk soms te flexibel in de omgang met regels en kwaliteitseisen. Ook waren de deelnemers verbaasd over het feit dat Nederlanders sterk gefocust zijn op het Engels als zakentaal en zeiden zij dat bijvoorbeeld Polen eerder geneigd zijn om Duits te spreken. Deze focus op het Engels wordt als een belangrijk nadeel in de zakelijke contacten gezien (Telschow, 2017).

Het weekblad *Der Spiegel* kwam op 18 oktober 2021 met een nieuwe cover met *Frau Antje*, waarin zij nu niet alleen een joint rookt, maar ook een kaas gevuld met cocaïne en een automatische geweer draagt. Aanleiding voor deze cover en het artikel was de moord op de Nederlandse misdaadverslaggever Peter R. de Vries. Het *Spiegel*-artikel beschrijft uitvoerig de achtergronden van deze moord. Uit het artikel blijkt de verbazing hoe het zover met Nederland heeft kunnen komen: “*Er [de moord op Peter R. de Vries] offenbart, wie absurd inzwischen das Klischee vom niedlichen, friedlichen Holland ist*” en “*Die Niederlande haben es fertig gebracht, weiche Drogen zum Teil ihrer Folklore zu machen, wie Käse und Tulpen*”. De oorzaak voor de toename van de georganiseerde (drugs)criminaliteit ligt volgens *Der Spiegel* in de openheid en tolerantie en de daarmee gepaard gaande gedoogcultuur, die Nederlanders hoog in het vaandel hebben staan en waardoor lange tijd niet erkend werd dat met de soft drugs ook de hard drugs het land in kwamen. Opvallend is dat *Der Spiegel* afsluit met een waarschuwing van een Nederlandse politieagent

aan Duitsland, waar de nieuwe coalitie soft drugs wil legaliseren: *“Vielleicht hat Deutschland im Moment Glück und keinen Typen wie Taghi. Aber ich schätze, es wird bei euch noch genau so schlimm werden”* (Dahlkamp, Diehl & Lehberge, 2021, p. 19).

Al met al kan men concluderend vaststellen dat Nederland en Duitsland sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog naar elkaar zijn toegegroeid. De kennis over elkaar is toegenomen en in de wederzijdse beelden is meer ruimte voor realisme en nuance ontstaan. Nederland en Duitsland zijn nu goede burens en partners. De rol van de Tweede Wereldoorlog is naar de achtergrond geschoven; wat blijft is de spanning tussen een klein en een groot land, hoewel ook deze spanning sinds het toetreden van de Oost-Europese staten is afgenomen: *“Duitsland is niet langer de betekenisvolle ander, tegen wie men zich afzet, maar de beschermende partner, met wie men zich maar al te graag vereenzelvigt”* (Pekelder, 2014, p. 105).

1.2 Het Europese ideaal

In de voorgaande paragraaf is al enkele keren verwezen naar de rol die het proces van de Europese eenwording heeft gespeeld in de ontwikkeling van de verhoudingen tussen Nederland en Duitsland na de Tweede Wereldoorlog. Het betrof veelal geopolitieke ontwikkelingen die van invloed waren op het nationale beleid van de Europese lidstaten. Geopolitiek is niet het enige oogmerk dat de lidstaten van de Europese Unie in haar wording beïnvloedde. Het motto van de Europese Unie is ‘Eenheid in verscheidenheid’ (Europese Unie, z.d.a), dus bevordering van binding of interne cohesie met inachtneming van de onderlinge verschillen. Om deze eenheid te bewerkstelligen heeft de Europese Unie in de afgelopen decennia een veelheid aan instrumenten ontwikkeld om met name in de grensregio's de integratie tussen de buurlanden te stimuleren, onder de noemers ‘Europa zonder grenzen’ en ‘Europa van de regio's’. Eén van de bekendere instrumenten is het Europese subsidieprogramma Interreg. Een ander relatief nieuw instrument is Boosting Growth dat in 2017 is opgericht en tot doel heeft om de cohesie in grensregio's te versterken (Europese Commissie, z.d.a). Ook andere Europese subsidieprogramma's, zoals Eures (European Employment Services, gericht op de stimulering van de werkgelegenheid), Connecting Europe Facility (mobiliteit), Europe for Citizens (projecten van en voor inwoners uit meerdere landen) hebben tot doel om de Europese lidstaten nauwer met elkaar te verbinden (Europese Commissie, z.d.c). In deze paragraaf zal ingegaan worden op de programma's Interreg en Boosting Growth, omdat deze programma's expliciet gericht zijn op de grensregio's en sociale cohesie over de grenzen heen nastreven.

1.2.1 Interreg

De Europese Unie stimuleert samenwerking tussen regio's en landen om de economische en sociale ontwikkeling te bevorderen en om de barrières die grenzen kunnen vormen, te verminderen (Europese Commissie, z.d.b). De reden voor deze stimulering ligt in het feit dat inmiddels 37.5% van de EU-bevolking in grensgebieden woont, langs zo'n 38 binnengrenzen die bestaan uit geografische en taalbarrières die vaak de littekens dragen van Europese oorlogen (Europese Commissie, z.d.b). Interreg werd voor het eerst ontwikkeld als een communautair initiatief in 1990 en werd in 2000 omgevormd tot een formele "doelstelling" van het Europese cohesiebeleid. Interreg bestaat uit vier pijlers: Interreg A voor grensoverstijgende samenwerking, Interreg B voor transnationale samenwerking, Interreg Europe (voorheen Interreg C) voor interregionale samenwerking en Interreg D voor samenwerking met en tussen Europese gebiedsdelen die niet tot het Europese continent behoren (Europese Commissie, z.d.b).

Voor de grensregio's is Interreg A het belangrijkste programma. In dit kader is 'grensregio' gedefinieerd als twee of meer NUTS-3-regio's uit tenminste twee verschillende lidstaten die direct aan de grens liggen of aan een NUTS-3-regio grenzen die tegen de grens aan ligt. Interreg A is bedoeld om gemeenschappelijke uitdagingen in de grensregio's aan te pakken en het onaangeroerde groeipotentieel in grensgebieden te benutten, terwijl het samenwerkingsproces wordt verbeterd ten behoeve van de algehele harmonieuze ontwikkeling van de Unie (Europese Commissie, z.d.b).

In 2021 is de zesde Interreg-periode van start gegaan, die loopt tot 2027. Voor de Nederlands-Duitse grens zijn er twee Interregprogramma's. Interreg Deutschland-Nederland voor bijna de gehele Nederlands-Duitse grensstreek tot en met Midden-Limburg en Interreg Maas-Rijn voor het gebied Zuid-Limburg, de regio rondom Aachen en het aangrenzende Belgische grensgebied. De programma's kennen een verschillende financiële omvang (Interreg Deutschland-Nederland 456 miljoen euro (Interreg Deutschland-Nederland, z.d) en Interreg Maas-Rijn 176 miljoen euro (Interreg Maas-Rijn, z.d.). Ook de prioriteiten zijn verschillend. Binnen Interreg Deutschland-Nederland kunnen projecten ondersteund worden op het gebied van 1) een innovatiever programmegebied, 2) een groener programmegebied, 3) samen werken aan een verbonden grensgebied en 4) een Europa dat dichter bij zijn burgers in het grensgebied staat (Interreg Deutschland-Nederland, z.d.). Interreg Maas-Rijn kent vijf prioriteiten: 1) Industriële transitie, 2) groene transformatie, 3) gezondere inwoners, 4) toerisme in een kwalitatief hoogwaardige regio en 5) wonen en werken zonder grenzen (Interreg Maas-Rijn, z.d.).

Interreg is al 35 jaar actief en het is één van de weinige Europese subsidie-programma's die er in de laatste twee subsidiefases geld bij hebben gekregen. De Interreg-middelen zijn daarnaast zeer gewild. Zo kon binnen Interreg Deutschland-Nederland in de laatste subsidieperiode Interreg V van 2014-2020 100% van de middelen ingezet worden. Ondanks deze successen is het de vraag hoe effectief het instrument is. Zo concludeerde Van der Giessen al in 2014 dat de toegenomen regeldruk vanuit de lidstaten het programma Interreg Deutschland-Nederland minder aantrekkelijk maakt voor potentiële projectpartners (Van der Giessen, 2014). Ook Klatt en Herrmann (2011), Kramsch (2011) en Van Houtum e.a. (2014) delen deze kritische blik. Zo concluderen Van Houtum et al. (2014) dat "de Europese Commissie weliswaar zeer actief is om grensoverschrijdende samenwerking te stimuleren, maar daarbij gaat het vooral om het financieren van projecten via geïnstitutionaliseerde samenwerkingsverbanden. En die hebben nog weinig macht, worden niet echt gedragen door burgers, kampen met een overmatige bureaucratische administratie en verantwoording die mede wordt opgelegd door de nationale overheden en de EU zelf. Daardoor gaat er Europees veel aandacht naar het middel, maar raakt het oorspronkelijke doel, grensoverschrijdende samenwerking juist daardoor steeds meer op de achtergrond" (Van Houtum et al., 2014, p. 155). Anders gezegd: Er is een toename van reguliere activiteit, maar geen intensivering van grensoverstijgende cohesie of integratie. Interessant is ook hoe de actuele ontwikkelingen met betrekking tot de oorlog tussen Rusland en Oekraïne en de houding van de Amerikaanse president Donald Trump ten opzichte van de NAVO en Europa van invloed zullen zijn op de toekomst van de Europese subsidieprogramma's en wat dit betekent voor Interreg en de grensregio's.

1.2.2 Boosting Growth: Groei en cohesie stimuleren in grensregio's van de EU

Grensregio's beslaan een groot deel van de oppervlakte van de Europese Unie, "maar presteren echter over het algemeen economisch minder goed dan andere regio's in een EU-land" (Europese Commissie, z.d.a). De Europese Unie stelt verder dat "de bewoners van grensregio's [...] doorgaans minder gemakkelijk toegang [hebben] tot openbare diensten zoals ziekenhuizen en universiteiten" (Europese Commissie, z.d.a) en dat "Europese financiële middelen en investeringen alleen [niet] volstaan [...] om deze aanhoudende problemen te verhelpen (Europese Commissie, z.d.a). Om die reden heeft de Commissie op 20 september 2017 het programma 'Boosting Growth and Cohesion in EU Border Regions' goedgekeurd. Met dit programma wil de Europese Commissie de vraag beantwoorden, "hoe de EU en de EU-landen de complexiteit, de duur en de kosten van grensoverschrijdende interactie kunnen verminderen en de bundeling van diensten langs binnengrenzen kunnen bevorderen"

(Europese Commissie, z.d.a). Hiertoe wordt nagegaan “wat moet worden verbeterd zodat de burgers in grensregio’s gebruik kunnen maken van alle mogelijkheden aan beide zijden van de grens” (Europese Commissie, z.d.a). Twee concrete activiteiten om dit doel te bereiken zijn het Border Focal Point Network, een “professioneel netwerk in de hele EU dat deskundigen op het gebied van grensoverschrijdende kwesties samenbrengt. Het netwerk heeft als doel grensoverschrijdende interactie te bevorderen, bestaande juridische en administratieve belemmeringen aan te pakken en het bundelen van grensoverschrijdende diensten aan te moedigen” (Bloudeau, z.d.a). Het tweede instrument is het subsidieprogramma B-Solutions. Dit wordt in opdracht van de Europese Unie beheerd door de Werkgemeenschap van Europese Grensregio’s (AEBR) om juridische en administratieve belemmeringen voor grensoverschrijdende samenwerking aan te pakken. Het programma biedt deskundige ondersteuning om inzicht te krijgen in de onderliggende oorzaken van specifieke grensbelemmeringen, zodat hiervoor duurzame oplossingen ontwikkeld kunnen worden. Deelnemers hebben uiteindelijk een op maat gemaakt rapport in handen waarmee ze bij de relevante autoriteiten kunnen pleiten voor verandering (Bloudeau, z.d.b). Tot 2022 zijn er 90 van deze adviesrapporten opgesteld (B-Solutions, z.d.). Over in hoeverre deze adviesrapporten ook daadwerkelijk tot verbeteringen hebben geleid is geen informatie beschikbaar.

1.3 Euregio’s: samenwerkingsverbanden in Europese grensregio’s

In de paragraaf over het Interreg-programma was er al sprake van geïnstitutionaliseerde samenwerkingsverbanden die de grensoverschrijdende samenwerking stimuleren (Van Houtum, Van der Bruggen, Jacobs & Van der Giessen, 2014, p. 155). Met deze omschrijving wordt verwezen naar de zogenoemde Euregio’s, die van oudsher een belangrijke rol spelen in de Interregprogramma’s. Maar wat zijn dit voor organisaties en hoe zijn deze ontstaan? Deze paragraaf gaat kort in op de ontstaansgeschiedenis van de Euregio’s en zoomt daarna in op de Euregio’s langs de Nederlands-Duitse grens en de Euregio Rijn-Waal in het bijzonder.

Euregio, Euroregio of Eurodistrict zijn termen die alle worden gebruikt om samenwerkingsverbanden tussen lokale en regionale overheden in het grensgebied van twee of meerdere aan elkaar grenzende buurlanden te beschrijven (o.a. Svensson, 2020; Klatt & Herrmann, 2011; Perkmann, 2002; van Houtum, 2000). In de Europese Unie zijn er inmiddels meer dan 100 van dergelijke samenwerkingsverbanden, hoewel het lastig is een compleet overzicht te vinden. Enkele overzichten zijn te

vinden op de website van de AEBR (AEBR, z.d.) en de Council of Europe (Council of Europe, z.d.). Euregio's worden gezien als een kernelement van de regionale dimensie in de Europese integratie (Klatt & Herrmann, 2011).

De Europese Unie definieert alle Nuts-3-gebieden (in Nederland beter bekend onder de naam COROP-gebieden) gelegen aan de landsgrens als grensregio. Svensson merkt terecht op dat het werkgebied van de Euregio-organisaties niet altijd samenvalt met deze gebieden (Svensson 2020). Zij definieert de grensregio daarom als de werkgebieden van de Euregio's. Deze definitie zal ook in dit proefschrift gebruikt worden.

De eerste Euregio's zijn opgericht in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw in die landen die behoorden tot de zes oprichters van de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal (1958), één van de voorlopers van de huidige Europese Unie. Deze Euregio's maakten inbreuk op het monopolie dat landelijke overheden tot dan toe hadden op het gebied van buitenlands beleid. De drijfveren waren daarbij een Europa zonder grenzen, een nieuw regionalisme, Europa van de regio's, terug naar (ingebeelde) gemeenschappelijke historische en regionale *roots* (Svensson, 2020; Klatt & Herrmann, 2011; van Houtum, 2000). Daarnaast wilde men door gezamenlijk op te trekken ook het nadeel van de perifere ligging ten opzichte van de politieke en economische centra en de daarmee verbonden negatieve sociaaleconomische consequenties, opheffen (Svensson, 2020; Klatt & Herrmann, 2011; van Houtum, 2000). De oudste Euregio's zijn de Regio Basiliensis (1963) en de Euregio Rijn-Eems-IJssel (1958), beter bekend onder de naam EUREGIO (met hoofdletters), zie hiertoe ook paragraaf 1.3.1. In 1971 is tevens de AEBR (Association of European Border Regions) opgericht. Deze vereniging heeft tot doel om de belangen van de Europese grensregio's in Europa beter te behartigen (Wastl-Walter & Kofler, 2000).

Een tweede golf waarin Euregio's werden opgericht vond plaats in de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw. Deze golf hing samen met de oprichting van het al beschreven Interreg-programma en met de val van het IJzeren Gordijn (Svensson, 2020; Klatt & Herrmann, 2011). Deze eerste twee golven stonden met name in het teken van het wegnemen van de binnengrenzen. Met de uitbreiding van de Europese Unie met nieuwe Oost-Europese lidstaten in de beginjaren 2000 verschoof de buitengrens naar het Oosten. Voor de nieuwe lidstaten, die grotendeels ook toetraden tot de Schengenlanden en daarmee een vrij verkeer van goederen, diensten en personen kregen, werd de samenwerking met de westerse buurlanden eenvoudiger. De grenzen met de oostelijke burens werden juist ondoordringbaarder. De vluchtelingencrisis veroorzaakt door onder andere de Arabische lente legde de

focus nog meer op sterke buitengrenzen. Waar de integratie binnen de Europese Unie sterker werd en de binnengrenzen zwakker (*debordering*), werden de buitengrenzen juist sterker (*rebordering*) (Svensson, 2020). Voor de Europese Unie spelen grensregio's een belangrijke rol in de ontwikkeling van grensoverschrijdend beleid en promoten zij een denkbeeldige gemeenschap, die grenzen overstijgt. De Euregio's zijn een voorbeeld van dergelijke gemeenschappen (van Houtum, 2000).

De Euregio's in Europa verschillen sterk in omvang, structuur, financiële mogelijkheden en draagvlak. Euregio's bestaan vaak uit gemeenten of regionale overheden, maar ook kunnen kamers van koophandel en andere brancheverenigingen of belangenbehartigers aangesloten zijn (Svensson, 2020). Veel Euregio's hebben slechts een vestiging, maar er zijn ook Euregio's die aan weerszijden van de grens een kantoor hebben. In 2006 kwam er met de EGTS-Verordening een mogelijkheid om een grensoverschrijdende rechtspersoon op te richten. EGTS staat voor Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking en "biedt openbare entiteiten van verschillende lidstaten de mogelijkheid om zich te verenigen in een nieuwe entiteit met rechtspersoonlijkheid" (Europees Parlement, z.d.). Hoewel Euregio's vaak worden gezien als een middel om Europese subsidies binnen te halen (Klatt & Herrmann, 2011), is dit niet het enige doel van deze organisaties. Zo was het doel van de EUREGIO om een grensoverschrijdende functionele ruimte te worden. De bevolking moest een grensoverschrijdende, transnationale en regionale identiteit ontwikkelen en tweetalig worden. Alle inwoners moesten ongehinderd gebruik kunnen maken van de institutionele infrastructuur, van universiteiten tot sociale verzekeringen (Klatt & Herrmann, 2011, p. 67). Dit concept van Euregio's als functionele grensoverschrijdende ruimte komt ook terug bij Schmitt en Egner (1998, 2000) en Becker-Christiansen (1979).

Uit wetenschappelijk onderzoek naar de mate waarin Euregio's deze ambitieuze doelstellingen behalen, komt een tweeledig beeld naar voren. Met name in vroege studies naar het functioneren van Euregio's komt een positief beeld naar voren: de Euregio's maken het lokale en regionale gemeenschappen mogelijk om zich onafhankelijk van de nationale overheden te ontwikkelen (o.a. van Malchus 1975, Perkmann 1999, Scott 2000a). Uit nieuwere studies blijkt echter dat Euregio's vaak een gebrek aan effectieve governance laten zien voor wat betreft de grensoverschrijdende integratie (Klatt & Herrmann, 2011, p. 67; Perkmann, 2003, 2007a, b). Naast deze positieve en sceptische zienswijzen bestaat er een derde stroming, die Euregio's plaatst binnen het regionaliseringsproces binnen de Europese Unie. Hierin maken de Euregio's deel uit van het multi-level-governance systeem dat de Europese Unie is. Grensregio's worden hierin gezien als pioniers,

als een proeftuin of laboratorium voor de Europese integratie (Perkmann, 2003; Schmitt-Egner, 1998, 2001). Toch ontbreekt het volgens o.a. Biscoe (2001) en Mattoug (1998) aan empirisch bewijs voor het daadwerkelijke ontstaan van dergelijke grensoverschrijdende Euregio's en zien zij het concept van het Europa van de regio's en regionale grensoverschrijdende samenwerking meer als symbolische actie, die moet afleiden van het doel dat het project van de Europese integratie moet leiden tot meer centralisatie en van het feit dat het streven naar een effectieve en betekenisvolle lokale grensoverstijgende samenwerking tot nu toe heeft gefaald (Klatt & Herrmann, 2011). Volgens Klatt en Herrmann vervullen de Euregio's een belangrijke informatie-, advies- en netwerkfunctie en dragen ze bij aan het wegnemen van de grenzen in de hoofden van de mensen, maar is hun politieke invloed beperkt, doordat de focus te zeer ligt op het binnenhalen van Europese subsidies (Klatt & Herrmann 2011, p. 82). Van Houtum constateerde al in 2000 dat er twijfels zijn over de effectiviteit van de Euregio's. Doordat de gestelde doelen niet behaald zijn, worden ze steeds vaker kritisch en zelfs sceptisch gezien (o.a. van Houtum, 2000; Svensson, 2020). Een reden voor het niet behalen van de doelen ziet Van Houtum (2000) in het feit dat de nationale overheden aan de ene kant graag de Europese subsidies voor de grensregio's binnenhalen, maar anderzijds niet bereid zijn een deel van hun soevereiniteit af te staan. Ook Svensson beschrijft dat de Euregio's sinds begin jaren 1990 enorm hebben geprofiteerd van de technische en financiële ondersteuning van de Europese Unie, maar ook zij constateert dat de Euregio's moeite hebben om hun beloftes waar te maken en slechts weinig concrete resultaten kunnen laten zien. Een reden hiervoor ziet zij in het feit dat de politieke vertegenwoordigers van de Euregio vaak ook vertegenwoordigers zijn van andere politieke lagen in het multi-level-governance systeem waar de Euregio's deel van uit maken. Hierdoor kan er sprake zijn van tegenstrijdige belangen (Svensson, 2020). Dit leidt er toe dat de functie van Euregio's als effectieve politieke instrumenten voor reterritorialisering of nieuwe vormen van grensoverstijgend multi-level governance toenemend wordt betwist (Noferini, Berzi, Camonita, & Durà, 2019).

Hoewel de eerste Euregio's in de jaren 1960 en 1970 dus zijn opgericht uit idealistische overwegingen in het streven naar een Europa zonder grenzen en samenwerking om de sociaaleconomische nadelen van hun perifere ligging aan te pakken en zij een belangrijke rol vervullen bij de EU-subsidieprogramma's zoals Interreg, hebben zij de vaak hoge verwachtingen niet kunnen waarmaken. Dit komt doordat veel van de grensproblemen op een ander politiek niveau opgelost moeten worden, waar de invloed van de Euregio's te beperkt is. Wel zijn Euregio's een belangrijke bron voor informatie en advies en beschikken zij over een sterk

grensoverstijgend netwerk. Hierdoor spelen zij een grote rol in het wegnemen van de grenzen in de hoofden van inwoners van de grensregio.

1.3.1 Euregio's langs de Nederlands-Duitse grens

De Euregio's langs de Nederlands-Duitse grens zijn alle gedurende de eerste golf in de jaren 1960 en 1970 opgericht. Hiermee volgde het herstel van de wederzijdse contacten tussen Nederland en Duitsland een ander patroon dan op nationaal niveau. In de grensregio bestonden er van oudsher nauwe contacten tussen beide landen. Mensen werkten in het buurland (bijvoorbeeld in de Twentse textielindustrie) of hadden familie over de grens. De grens tussen Nederland en Duitsland is relatief gezien dan ook een vrij jonge grens, die werd bepaald op het congres van Wenen (1814-1815) en na enkele grenscorrecties, waarbij enkele Kleefse enclaves bij Huissen en Zevenaar in 1816 bij Nederland werden gevoegd, zijn huidige vorm kreeg. De nauwe grensoverstijgende banden langs de grens werden door de Tweede Wereldoorlog ruw verbroken. Sinds de Tweede Wereldoorlog is met name de administratieve grens tussen beide landen harder dan ooit en zijn Nederland en Duitsland, ondanks alle Europese inspanningen, qua wet- en regelgeving steeds verder uit elkaar gegroeid (Euregio Rijn-Waal, 2014). Dit geldt bijvoorbeeld voor belastingwetgeving, sociale verzekeringen, diplomaerkenning etc. Instrumenten als de grenseffectentoets moeten deze ontwikkeling tegengaan (ITEM, z.d.).

In de grensregio ontstond al vrij snel na de Tweede Wereldoorlog de behoefte om de wederzijdse banden weer aan te halen, niet alleen op persoonlijk vlak maar ook tussen overheden. Hiermee liep de grensregio voor op de landelijke ontwikkelingen. De EUREGIO was in 1958 Europa het eerste grensoverstijgende samenwerkingsverband van Nederlandse en Duitse gemeenten met als doel om de wederzijdse contacten te verbeteren en de samenwerking te stimuleren. In 1963 volgde een conferentie van enkele Nederlandse en Duitse gemeenten in de regio Arnhem-Nijmegen en Emmerich-Kleve, de Kamer van Koophandel en de *Industrie- und Handelskammer* naar aanleiding van de plannen om de Rijksweg 15 door te trekken van de Randstad naar het Ruhrgebied. De gemeenten vroegen zich af hoe zij van deze snelweg konden profiteren en of een gezamenlijk Nederlands-Duits optrekken hun positie zou kunnen verstevigen. Ook de samenwerking van deze overheden in deze regio werd al snel geïnstitutionaliseerd: in 1971 werd de Werkgemeenschap Regio Rijn-Waal, waar de huidige Euregio Rijn-Waal uit voortgekomen is, opgericht. In de jaren 1970 werden eveneens de Euregio Maas-Rijn (1976), de Eems Dollard Regio (1977) en de euregio rijn-maas-noord (1978) opgericht. Vanaf hun oprichting hebben zich steeds meer gemeenten bij deze samenwerkingsverbanden aangesloten en inmiddels vertegenwoordigen de hier genoemde Euregio's zo'n 12 miljoen inwoners. De taken

van de Euregio's bestaan uit lobbyen en belangenbehartiging en de ondersteuning van de grensoverstijgende samenwerking op economisch en sociaal-cultureel vlak.

Vanaf de jaren 1990 vond er een professionaliseringsslag in de Euregionale samenwerking plaats. Hiervoor zijn diverse redenen aan te wijzen. De eerste is de al genoemde komst van het Europese subsidieprogramma Interreg begin jaren 1990. De Nederlands-Duitse Euregio's kregen een belangrijke taak bij de uitvoering van het programma en in de acquisitie en begeleiding van de projecten. Deze taken vervullen de Euregio's nog steeds. De tweede belangrijke ontwikkeling betreft het Verdrag van Anholt, dat in 1991 werd gesloten. Dit Nederlands-Duitse staatsverdrag maakt het onder andere mogelijk om voor Nederlands-Duitse samenwerkingsorganisaties een rechtspersoon in de vorm van een openbaar lichaam op te richten. Het Verdrag van Anholt is een voorloper van de al genoemde Europese EGTS. Het hebben van een rechtspersoonlijkheid maakt het onder meer mogelijk om een eigen begroting op te stellen en eigen personeel in dienst te nemen, wat de samenwerkingsverbanden slagvaardiger maakt.

Ook het verdrag van Schengen, dat in de deelnemende landen sinds 1992 vrij verkeer van personen, goederen en diensten garandeert, en de komst van de Euro in 2002 vereenvoudigden de grensoverstijgende samenwerking. Toch worden met name de grenspendelaars nog dagelijks geconfronteerd met de verschillen tussen Nederland en Duitsland als het gaat om belastingwetgeving, sociale verzekeringen, de erkenning van diploma's, maar bijvoorbeeld ook het gebrek aan goede grensoverstijgende ov-verbindingen. Uit een onderzoek naar de barrièrewerking van de grens door het Interreg-programma Deutschland-Nederland wordt een interessante paradox duidelijk. Hoe vaker men daadwerkelijk de grens oversteekt, des te sterker wordt men met de verschillen tussen beide landen geconfronteerd (van Wel, Drost & van der Velde, 2019).

Om deze problemen voor de bewoners en ondernemers in de grensregio op te lossen, trekken de Euregio's gezamenlijk op richting de Europese, nationale, provinciale en deelstaatoverheden. Het al eerder genoemde in 2018 ingevoerde GROS-overleg is hiervoor een belangrijk instrument, dat de Euregio's via het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Staatskantzlei van Nordrhein-Westfalen een ingang biedt bij de verschillende vakdepartementen. In het kader van het GROS-overleg zijn er bijvoorbeeld afspraken gemaakt over een duurzame financiering van de GrensInfoPunten, kunnen langs de hele Nederlands-Nordrhein-Westfaalse grens aan weerszijden scholen in aanmerking komen voor het certificaat Euregio-profielschool en wordt er gewerkt aan de grensoverstijgende

inzet van ambulances (Grenslandagenda, 2023-2024, 2024-2025). Deze onderwerpen hebben een directe invloed op het leven van de mensen in de grensregio. Daarnaast speelde het GROS-overleg een belangrijke rol in het openhouden van de grenzen tussen Nederland en Duitsland tijdens de coronapandemie (Grenslandagenda, 2022). Hiermee was de Nederlands-Duitse grens slechts een van de twee Europese binnengrenzen die tijdens de pandemie niet gesloten werd (Europese Rekenkamer, z.d.). De Euregio's en de GrensInfoPunten speelden een belangrijke rol bij het informeren van de inwoners van de grensstreek over de geldende maatregelen en gaven signalen van uit de bevolking door aan de ministeries.

1.3.2 Euregio Rijn-Waal

Onderhavig onderzoek concentreert zich op de Euregio Rijn-Waal. Hier is voor gekozen om een zo precies mogelijk beeld te kunnen geven van het verband tussen de grensligging en de wederzijdse berichtgeving. De Duits-Nederlandse Euregio's zijn namelijk sterk verschillend. De mentaliteitsverschillen tussen Noord en Zuid zijn langs de Nederlands-Duitse grens groter dan die tussen Oost en West. Denk bijvoorbeeld aan de stereotiepe beschrijvingen “nuchtere noordelingen” en “zwijgzame *Ostfriesen*” versus “bourgondische Limburgers” en “carnavalsgekke *Rheinländer*”. Zoals hierboven al kort genoemd vindt de samenwerking in wat nu de Euregio Rijn-Waal is zijn oorsprong in 1963. De samenwerking kreeg in 1971 een officieel karakter met de oprichting van de Werkgroep Regio Rijn-Waal, die in 1978 verder versterkt werd met de inrichting van de Regioraad Rijn-Waal. In 1993 kreeg het samenwerkingsverband als eerste grensoverstijgende samenwerkingsverband in Europa een publiekrechtelijke status op basis van het verdrag van Anholt. Vooruitlopend hierop had de Regio Rijn-Waal al in 1992 de naam veranderd in Euregio Rijn-Waal. (Euregio Rijn-Waal, 2021).

Inmiddels vertegenwoordigt de Euregio Rijn-Waal ca. 50 leden, bestaande uit gemeenten, twee *Kreise*, de Niederrheinische *Industrie- und Handelskammer* en het *Landschaftsverband Rheinland*. Het werkgebied van de Euregio Rijn-Waal strekt zich uit van Apeldoorn tot Düsseldorf en er zijn gemeenten uit Gelderland, Noord-Brabant, Limburg, de *Kreise* Kleve en Wesel en de steden Duisburg en Düsseldorf bij aangesloten. Op een oppervlakte van 8663 km² wonen ruim vier miljoen inwoners. Het is een dichtbevolkt gebied, waarin landelijke en stedelijke regio's elkaar afwisselen. In het gebied liggen zeven steden met meer dan 100.000 inwoners (Apeldoorn, Arnhem, Ede, Nijmegen, Duisburg, Düsseldorf en Moers) (Euregio Rijn-Waal, 2021). Hierbij dient opgemerkt te worden dat Duisburg (ruim 500.000 inwoners) en Düsseldorf (ruim 640.000 inwoners) aanmerkelijk groter zijn dan alle

Nederlandse steden (Nijmegen is de grootste met ruim 165.000 inwoners) en het Duitse Moers (107.000 inwoners).

De Euregio Rijn-Waal wordt verder gekenmerkt door het relatief grote aantal kennisinstellingen: er zijn in totaal 14 hogescholen en universiteiten in het werkgebied van de Euregio Rijn-Waal gevestigd (Euregio Rijn-Waal, 2020).

Dagelijks pendelen er in de Euregio Rijn-Waal ruim 20.000 mensen voor hun werk over de grens (Grensdata.eu). De *Kreis Kleve* is na *de Städteregion Aachen* zelfs de regio met de meeste grenspendelaars tussen Nederland en Duitsland (CBS, 2024).

Figuur 1.1: Het werkgebied van de Euregio Rijn-Waal in 2023. Bron: Euregio Rijn-Waal.

Het gebied wordt geografisch gekenmerkt door de grote rivieren Rijn, Waal en Maas. De handel die via deze grote rivieren al eeuwenlang wordt gedreven, leidde tot nauwe contacten tussen de Hanzesteden in beide landen (Euregio Rijn-Waal, 2014, 2020).

Met name langs de grens kent het gebied ook een lange gezamenlijke geschiedenis. Zo liep in de Romeinse tijd de Limes, de grens van het Romeinse Rijk, dwars door de huidige Euregio Rijn-Waal en vormde het gebied ten tijde van de Hertogen van Gelre een bestuurlijke eenheid.

Het plat of *Platt* is een dialect waarin met name de oudere grensbewoners in de *Kreis Kleve* en de Provincie Gelderland nog steeds prima met elkaar kunnen communiceren (Euregio Rijn-Waal, 2014).

De Euregio Rijn-Waal ziet het behartigen van de belangen van haar inwoners en de stimulering van de economische en sociaal-culturele contacten nog steeds als haar belangrijkste taken. In de komende jaren wil de Euregio Rijn-Waal met name grensuitdagingen op het gebied van economie en klimaat, arbeidsmarkt en onderwijs, leefbaarheid en Euregionale identiteit aanpakken. (Euregio Rijn-Waal, 2020). Met name de laatste grensuitdaging 'Euregionale identiteit' is in het kader van dit onderzoek interessant. De Euregio Rijn-Waal stelt in haar Strategische Agenda 2025+ het volgende hierover vast: "De Euregio Rijn-Waal omvat een zeer groot en divers gebied. Daarnaast zijn er ook belangrijke overeenkomsten herkenbaar, die als uitgangspunt voor een succesvolle Euregionale samenwerking kunnen dienen. Deze overeenkomsten komen voort uit de lange gemeenschappelijke geschiedenis, taal, cultuur, vergelijkbare normen en waarden, de geografische eigenschappen en de ligging tussen Randstad en *Ruhrgebiet*. De immigratie van mensen met andere culturele achtergronden geeft aan weerszijden een extra dynamiek van de culturele ontwikkeling. Niet iedereen is zich van deze gemeenschappelijkheden bewust. Daarom wil de Euregio Rijn-Waal de komende jaren versterkt inzetten op een Euregionaal bewustzijn" (Euregio Rijn-Waal, 2020, p. 38). Hiervoor heeft de Euregio Rijn-Waal de volgende onderwerpen geïdentificeerd: op weg naar 80 jaar vrede en vrijheid, jongeren, Europa, interne verbondenheid en externe bekendheid. Ook stelt de Euregio Rijn-Waal vast dat "Europa heeft gezorgd voor vrede, vrijheid en voor zowel economische alsook culturele en maatschappelijke welvaart. Van verworvenheden als open grenzen en de euro profiteren de inwoners van de grensstreek elke dag" (Euregio Rijn-Waal, 2020, p. 38). Tegelijkertijd stelt de Euregio Rijn-Waal vast dat deze voordelen als vanzelfsprekend ervaren worden. Door verschillen in wet- en regelgeving, op de arbeidsmarkt, in de zorg en in het openbaar vervoer etc. staat het draagvlak voor de EU onder druk en concludeert zij

dat hoewel in Nederland en Duitsland de EU door de meerderheid van de bevolking nog steeds als positief wordt gezien, inwoners de onderlinge verbondenheid toch onvoldoende ervaren (Euregio Rijn-Waal, 2020, p. 38).

De Euregio Rijn-Waal constateert dus aan de ene kant dat er sprake is van vele overeenkomsten tussen de Nederlandse en Duitse inwoners van het gebied, maar dat de inwoners zich hier niet voldoende van bewust zijn, waardoor kansen voor Euregionale samenwerking niet worden waargenomen. Anderzijds ziet de Euregio Rijn-Waal voor zichzelf ook een rol weggelegd als het gaat om het uitdragen van het Europese gedachtengoed met betrekking tot vrede, vrijheid en economische, culturele en maatschappelijke welvaart. Ook hier wordt vastgesteld dat de inwoners van de Euregio zich deze verworvenheden in de ogen van de Euregio Rijn-Waal niet voldoende bewustzijn en dat dit bewustzijn moet groeien. De Euregio Rijn-Waal wil hier iets aan doen door versterkt aanwezig te zijn in haar lidgemeenten, maar ziet hier ook een belangrijke rol voor de traditionele en sociale media weggelegd.

1.4 Probleemstelling onderzoeksvraag

Uit het voorgaande is gebleken dat Nederland en Duitsland veel overeenkomsten vertonen als het gaat om de geologische gesteldheid van het gebied, de geografische inrichting, de talige verwantschap en culturele gelijkenissen en een lange historische verbondenheid kennen. Tevens is duidelijk geworden dat juist deze twee laatste aspecten in het verleden tot spanningen hebben geleid en nog steeds leiden. De Tweede Wereldoorlog en de nasleep hiervan hebben lange tijd de verhoudingen tussen Nederland en Duitsland beïnvloed; het is pas recentelijk dat met het leed van de burgerbevolking in beide landen een brug is gevonden voor het gezamenlijk herdenken en het vieren van de vrijheid. Nederland en Duitsland lijken, zeker als men beide landen met culturen in andere werelddelen of zelfs andere Europese gebieden vergelijkt, sterk op elkaar, maar willen dit niet altijd weten. Ze zijn uiterst bedreven in het narcisme van de kleine verschillen, zoals blijkt uit de spanningen rondom voetbalwedstrijden en de diverse vooroordelen, stereotypen en clichés die er nog steeds over en weer zijn. Deze wederzijdse beeldvorming ziet men ook terug in de diverse media en media spelen omgekeerd ook een belangrijke rol in de totstandkoming en het in stand houden van deze beeldvorming.

Hoewel de beeldvorming over en weer lang niet altijd positief is, zijn beide landen als antwoord op de beide wereldoorlogen vooropgegaan bij de vorming van de

Europese Unie zoals we deze nu kennen en die is voortgekomen uit de lessen van de geschiedenis. Opmerkelijk genoeg ging de ontwikkeling van het supranationale Europa gepaard met aandacht voor de regio. Terwijl nationaal de discussie is gericht op de verhouding tussen nationale en supranationale verantwoordelijkheden, hebben de grensregio's een eigen ontwikkeling doorgemaakt. Langs de Nederlands-Duitse grens zijn de Euregio's ontstaan door lokale initiatieven en zeker in het begin met name in Nederland niet altijd met evenveel ondersteuning vanuit de nationale overheden. De Euregio's hebben zich van begin af aan ingezet voor grensoverstijgende samenwerking met als doel niet alleen de economische ontwikkeling te bevorderen, maar ook de sociale cohesie in het grensgebied te versterken. De EEG (een voorloper van de EU) gaf de Euregio's met het subsidieprogramma Interreg een belangrijk instrument om hier ook daadwerkelijk in te investeren. Inmiddels worden de Euregio's langs de Nederlands-Duitse grens ook als belangrijke politieke partners gezien door de nationale overheden in Den Haag, Düsseldorf, Hannover en Berlijn. Dat neemt niet weg dat de grens tussen beide landen nog steeds het dagelijks leven beïnvloedt. Hoewel de grenscontroles tot het najaar van 2024 grotendeels tot het verleden leken te behoren en geld niet meer hoeft te worden gewisseld, zijn er op het gebied van sociale verzekeringen, belastingen, onderwijs etc. nog steeds grote verschillen in wet- en regelgeving. Het is een zaak van lange adem om hier oplossingen voor te vinden, zodat deze verschillen een daadwerkelijke grenzeloze samenleving niet in de weg staan.

De supranationale, de nationale en regionale overheden, bedrijven en instellingen kunnen van alles ambiëren en proberen te bevorderen, zoals in het voorgaande uitgebreid werd beschreven, maar het zijn uiteindelijk de bewoners in het grensgebied die hun beslissingen nemen hoe ze werken, wonen, studeren en recreëren in het grensgebied. En zij zijn het voorbeeld bij uitstek van een geïntegreerd Europa. Zij zullen mede het draagvlak creëren in tijden van spanningen. De beide samenlevingen zijn inmiddels dusdanig sterk vervlochten dat de grens tussen Nederland en Duitsland gedurende de gehele coronapandemie open is gebleven.

De vraag is nu hoe dat Europese ideaal van geïntegreerde grensregio's leeft in de praktijk van alledag. Hebben de leefgemeenschappen aan beide zijden van de grens aandacht en belangstelling voor elkaar? Er heeft al veel onderzoek plaatsgevonden naar spanningen en conflicten. In de Euregio Rijn-Waal zijn enkele veel onderzochte en telkens terugkerende thema's de mogelijke reactivering van de spoorverbinding tussen Kleve en Nijmegen via Berg en Dal, de eventuele plaatsing van windmolens in het Reichswald en de mate waarin de vele Nederlanders in

bijvoorbeeld Kranenburg al dan niet integreren in de plaatselijke gemeenschap. Maar hoe ontwikkelt zich de aandacht voor elkaar? Zouden we deze aandacht kunnen aflezen aan de media die in de grensregio verschijnen en dan met name aan de kranten in dit gebied? Al eerder is opgemerkt dat de landelijke Nederlandse media meer aandacht voor Duitsland hebben dan omgekeerd. In mijn werk bij de Euregio Rijn-Waal merk ik echter dat er juist vanuit de Duitse regionale media meer aandacht is voor Nederland dan omgekeerd. Deze indruk wordt bevestigd door gesprekken met projectpartners in de Euregio, die eveneens van mening zijn dat de Duitse regionale media meer en uitgebreider berichten over dezelfde Euregionale nieuwsfeiten dan de Nederlandse regionale media.

Dit voorliggende onderzoek heeft dan ook tot doel inzicht te bieden in de manier waarop in de Nederlands-Duitse grensstreek regionale dagbladen aan weerszijden van de grens invulling geven aan hun unieke geografische situatie; de grensligging.

De geschetste probleemstelling leidt tot de volgende onderzoeksvraag: *‘In welke mate is er een verband tussen de grensligging en de aard van de lokale en regionale berichtgeving in regionale dagbladen in de Nederlands-Duitse grensregio over het buurland en hoe kunnen eventuele verschillen hierin verklaard worden?’.*

1.5 Opbouw onderzoek

In dit eerste hoofdstuk is de achtergrond van de Nederlands-Duitse verhoudingen geschetst, ook in de context van de Europese eenwording en de doelbewuste Euregionale politiek ten aanzien van sociale cohesie. Tevens werd beschreven welke beelden er in beide landen over elkaar bestaan, met bijzondere aandacht voor de naoorlogse periode. Op basis hiervan is een eerste aanzet voor de onderzoeksvraag geformuleerd.

In hoofdstuk 2 worden de algemene theoretische achtergronden met betrekking tot het onderzoek naar grenzen en grensregio's en naar media en journalistiek beschreven. Ook wordt in dit hoofdstuk het Nederlandse en het Duitse medialandschap beschreven, met speciale aandacht voor de media in de grensstreek. Op basis hiervan worden vervolgens de deelhypothesen en bijbehorende onderzoeksvragen geformuleerd.

In hoofdstukken 3 t/m 6 worden vervolgens de diverse deelonderzoeken beschreven. Per hoofdstuk wordt allereerst de gebruikte onderzoeksmethodiek

uiteengezet. Vervolgens worden de resultaten weergegeven. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met de tussenconclusies. Dit betreft een analyse van de frequentie waarmee Nederlandse en Duitse media over het buurland berichten (hoofdstuk 3), een analyse van de relatie van frequentie van berichtgeving en afstand tot de grens (hoofdstuk 4), een analyse van de inhoud van berichtgeving van Nederlandse en Duitse media over het buurland (hoofdstuk 5) en een analyse van de interviews met de redacties (hoofdstuk 6). De interviews zijn een aanvulling op het kwantitatieve onderzoek, dat in de hoofdstukken 3 t/m 5 is beschreven en dat productgerelateerd is in die zin dat journalistieke producten (kranten en artikelen) wordt geanalyseerd. De interviews bieden inzicht in de proceskant van de journalistiek en geven inzicht in het waarom van de journalistieke keuzes. Hierdoor kunnen de resultaten van de kwantitatieve analyses beter worden geïnterpreteerd.

In hoofdstuk 7 worden tenslotte de belangrijkste bevindingen samengevat en wordt het onderzoek in een breder perspectief geplaatst.

van e
estkant
sta en 50
en te krij-
ing was een
Christa, die
frappa
jaren
was bij
eroem

id vrij

land en ve zul-
inemen", ve
opstanding met ve
de gevechten van de
re separaten in het
voedsaender Andag U
het Oekraïne

in sein
sch, und anderer-
öffentliche Persón-
ein wenn auch klei-
Schicksalsweges wat der
endete", sch
egenposten
ollzieht

gebruiken de
ruim hon-
per
ge-
en Blick ze
men worden
eisen ma
van de
de gem
t s

Hoofdstuk 2

Theoretisch kader

In het voorgaande hoofdstuk is de ontwikkeling van de Nederlands-Duitse betrekkingen sinds de Tweede Wereldoorlog besproken, waarbij zowel de relaties op nationaal niveau als in de grensregio's zijn behandeld. Hierbij kwam ook het Europese integratiebeleid aan bod. De nadruk lag op de wederzijdse beeldvorming tussen Nederland en Duitsland, waarbij duidelijk werd dat de journalistiek een cruciale rol speelt in dit proces.

In dit hoofdstuk worden de algemene theoretische achtergronden met betrekking tot het onderzoek naar grenzen en grensregio's en naar media en journalistiek beschreven. Er wordt gerefereerd aan de ontwikkeling van het onderzoek naar (grens)regio's omdat daarmee ook het veranderend inzicht in het belang van de regio zichtbaar wordt. Ook wordt in dit hoofdstuk het Nederlandse en het Duitse medialandschap beschreven, waarbij de focus ligt op de dagbladen en met speciale aandacht voor de media in de grensstreek. Op basis hiervan worden vervolgens de deelhypothesen en bijbehorende onderzoeksvragen geformuleerd.

2.1 Grensregio's als onderwerp van de wetenschap

De nadruk in dit onderzoek ligt op de berichtgeving in regionale dagbladen in de Euregio Rijn-Waal. In het vorige hoofdstuk is het ontstaan en het huidige beleid van deze Euregio uitvoerig beschreven. Ook is aangetoond dat deze Euregio niet op zichzelf staat, aangezien in heel Europa vergelijkbare organisaties bestaan en de grensregio's een specifieke rol vervullen binnen het beleid van de Europese Unie. De grensoverstijgende samenwerkingsverbanden zijn in oorsprong vaak burgerinitiatieven, maar met de ontwikkeling van de EU kwamen ze als werkzame krachten op de politieke agenda; veelal niet zozeer gewenst door de centrale overheid, maar vooral bevorderd door perifere regionale krachten. Gaandeweg zijn ze een Brussels én regionaal politiek instrument geworden. Concluderend is in hoofdstuk 1 vastgesteld dat de grens tussen landen niet alleen gevormd wordt door geologische of geografische factoren, maar dat ook politieke besluiten significante invloed uitoefenen op het landschap.

De wetenschappelijke discipline die zich richt op deze thematiek wordt aangeduid als *Border Studies* of *Borderland Studies*. In deze paragraaf wordt allereerst kort teruggeblikt op het ontstaan van deze wetenschappelijke discipline. Vervolgens komen belangrijke theoretische benaderingen en de actuele onderzoeksmethoden aan bod. De paragraaf zal worden afgesloten met een kort overzicht van het onderzoek binnen deze discipline naar grensregio's en Euregio's in het bijzonder.

2.1.1 Overzicht *Border Studies* als wetenschappelijke discipline

In de internationale wetenschap wordt er een onderscheid gemaakt tussen onderzoek naar *borders* (grensregio's) en de *boundary* (de grens(lijn)). Deze wetenschap van grenzen en grensregio's wordt ook wel met de Latijnse naam Limologie aangeduid. Deze term wordt vooral sterk gebezigd in Scandinavische en Oost-Europese landen en Rusland (Laine, 2015; Kolosov, 2006, 2015).

Het wetenschapsgebied van de studie naar grenzen is begonnen met de cartografie (Laine, 2015). Door de steeds preciezere meetinstrumenten was het mogelijk om grenzen beter op kaarten weer te geven. Landeigenaren werden zich zo voor het eerst bewust van de precieze omvang van hun bezittingen. Door deze kennis was het mogelijk om de grens in te zetten als strategisch instrument. Grensregio's werden van strategisch belang. De keuze om in grensregio's geen hoogwaardige industrie of infrastructuur te vestigen, was een bewuste strategische beslissing met het oog op het voorkomen van voordelen voor vijandelijke buurgebieden in het geval van een conflict. Deze aanpak heeft geleid tot een andere ontwikkeling van grensregio's in vergelijking met de rest van het land, waardoor deze gebieden lange tijd als periferie zijn beschouwd (Laine, 2015).

Naast dit strategische belang diende de grens, of het eigen territoriale gebied, ook om zich af te zetten van de inwoners aan de andere kant van de grens, wat resulteerde in de vorming van nationale of territoriale identiteiten. Dit determinisme vormde voor de Tweede Wereldoorlog de theoretische basis voor de imperialistische geopolitiek, die uiteindelijk ook bijdroeg aan de opkomst van nationaalsocialistische ideologieën. Deze benadering raakte na de Tweede Wereldoorlog op de achtergrond. Het determinisme werd vervangen door een algemeen positivistisch streven naar objectieve feiten, wetenschappelijke strengheid en waarde vrije studies met betrekking tot grenzen. Bovendien verschoof de aandacht na de Tweede Wereldoorlog steeds meer van het onderzoek naar verschillen tussen landen naar de rol van de regio's. Deze verschuiving werd nog versterkt door de toekenning van een centrale rol aan regio's in het kader van de Europese integratie (Laine, 2015).

Veel grenswetenschappers maken een onderscheid tussen traditionele en postmoderne benaderingen van grensstudies. Tot de traditionele benadering behoort met name onderzoek door historici en politicologen, dat zich richt op landen en hun functioneren (Wilson & Donnan, 1998). Deze functionele benadering veronderstelt dat grenzen drie mogelijke functies vervullen: ze fungeren als stromen, contactpunten en filters. Grenzen zijn plaatsen waar goederen, diensten en mensen de grens kunnen oversteken. Grenzen zijn ook locaties waar individuen

uit verschillende landen elkaar ontmoeten. Bovendien functioneren grenzen als filters voor informatie; niet alle nieuwsitems of ontwikkelingen die zich in het ene land voordoen, worden bekend in het andere land. De functionele benadering diende oorspronkelijk met name om economische bewegingen te verklaren. Tegenwoordig wordt de functionele benadering tevens gebruikt voor politiek-strategische interpretaties en om de identiteit en betrokkenheid in grensregio's te onderzoeken (Langendijk, 2005; Kolosov, 2015).

Traditionele benaderingen verklaren het fenomeen van staatsgrenzen in de eerste plaats aan de hand van politieke factoren, waarbij grenzen worden gezien als een weerspiegeling van de militaire, economische en politieke macht van aangrenzende staten. Er wordt echter minder rekening gehouden met de essentie van staten, hun beleid en hun hiërarchische relaties op zowel mondiaal als macroregionaal niveau. Staten worden vaak behandeld als gegeven realiteiten of als natuurlijke regio's, die optreden als integrale entiteiten (Kolosov, 2006, 2015). Een dergelijke visie is typerend voor traditionele positivistische standpunten, waarin de ruimte wordt geanalyseerd als een onafhankelijk object dat sociale fenomenen beïnvloedt via een systeem van oorzakelijke verbanden. In dit kader worden staatsgrenzen en administratieve grenzen praktisch nooit als één systeem beschouwd. Dit wordt duidelijk in het scherpe onderscheid dat binnen de traditionele benaderingen wordt gemaakt tussen onderzoek naar internationaal en binnenlands beleid (Kolosov, 2006, 2015).

Desondanks worden methoden die voortkomen uit de traditionele benaderingen, zoals historische cartografie, typologische en functionele benaderingen, ook nu nog veelvuldig gebruikt. Dit geldt met name voor de functionele benadering, die nog veel gebruikt wordt bij het onderzoek naar sociale processen in grensgebieden en grensoverstijgende samenwerking (Kolosov, 2015, p. 38). Sinds de jaren 1990 is er vanuit de sociale wetenschappen een groeiende belangstelling ontstaan voor de structuren en functies die grenzen uitoefenen op het leven van mensen in grensregio's. Deze onderzoeken hebben aangetoond dat grensregio's vaak een cruciale invloed hebben op de vorming van naties en staten. Voorheen werd veelal uitgegaan van een top-downproces, waarbij het met name de nationale overheden zijn, die bepalend zijn voor de vorming van naties en staten en de ontwikkeling van regio's (Wilson & Donnan, 1998).

De periode eind jaren 1990 en het begin van de 21ste eeuw wordt beschouwd als een keerpunt in de ontwikkeling van het grensonderzoek. De focus verschuift van de harde territoriale grenzen die staten in het internationale systeem van elkaar

scheiden, naar onderzoek dat zich richt op het proces van grenzen en de manieren waarop groepen of volkeren worden opgenomen of buitengesloten (Newman, 2003; Widdis, 2021). Een veel gebruikte definitie van grens is de “essentie het eigen te scheiden van de ander” (Newman, 2003, p. 14, mijn vertaling HdR). Bij deze definitie ligt de nadruk op de barrièrewerking van de grens. Het is belangrijk om grenzen bottom-up in plaats van top-down te bestuderen, met aandacht voor gewone mensen in de grensregio en niet alleen voor institutionele actoren. Het onderzoek naar wat er in kranten staat, zoals in het voorliggende onderzoek, is een voorbeeld van een dergelijke bottom-up aanpak. Deze aandacht voor de mens is kenmerkend voor het postmodernisme. De aandacht die het postmodernisme heeft voor de mens leidt tot meer onderzoek naar identiteit en aandacht voor bestuur en politiek op lokaal niveau en het niveau van de staat (Wilson & Donnan, 1998). Een van de kritiekpunten op het postmodernisme was echter dat er vaak niet genoeg ingegaan wordt op de mate hoe de staat zijn dominantie bewaart in een samenleving waarbij de identiteit van mensen steeds meer gevormd wordt door globale krachten (Wilson & Donnan, 1998). Inmiddels is er meer belangstelling voor politiek-strategische interpretaties en is er meer oog voor de identiteit en de lokale betrokkenheid (Langendijk, 2005).

Voor onderzoek naar de beeldvorming over en weer is het belangrijk om de functie van grenzen op zo’n manier te onderzoeken dat het uitgangspunt gehanteerd wordt dat het hele grondgebied van een staat betrokken is bij de uitwisseling met andere landen, zoals het postmodernisme dit doet. Grensregio’s zijn in deze zienswijze “locomotieven van economische groei en centra van innovatie” (Kolosov, 2006, p. 23, mijn vertaling HdR). Juist vanwege het contact met het buurland ontwikkelen grensbewoners een grotere openheid naar de ander. De demografische en sociale omstandigheden in grensregio’s leiden bijvoorbeeld tot grensoverstijgende huwelijken, veranderingen in de etnische structuur en identiteit van de bevolking, met als gevolg dat het wederzijdse vertrouwen toeneemt en negatieve stereotypen afnemen (Kolosov, 2006, p. 230).

Eind twintigste eeuw maakte het onderzoek naar grenzen een snelle ontwikkeling door en werd *Border Studies* een multidisciplinaire onderzoeksrichting bestaande uit politicologie, sociologie, etnologie, psychologie, antropologie, taalkunde, economie, fysische geografie en zelfs technologische disciplines (Laine, 2015; Kolosov, 2006, 2015; Newman, 2003). Dit onderzoek vindt overal ter wereld plaats: in Noord- en Zuid-Amerika, Canada, Rusland, Azië en Europa. Deze globalisering in grensstudies heeft geleid tot een beter begrip van de rol van het lokale niveau. Lokale territoriale gemeenschappen worden niet langer beschouwd als passieve

onderdanen van centrale autoriteiten; zij beïnvloeden actief de vorming van identiteit en de aard en perceptie van grenzen in buurlanden. Lokale gemeenschappen ontwikkelen vaak specifieke grensidentiteiten, die zijn gebaseerd op gemeenschappelijke belangen en culturele elementen. Deze identiteit kan grensoverstijgend zijn, vooral als de cultuur en taal van de bewoners van de regio's die aan elkaar grenzen vergelijkbaar zijn (Kolosov, 2015, p. 43). Bovendien associëren mensen zich steeds vaker met twee of meer etnische groepen, die niet altijd verbonden zijn aan specifieke grondgebieden (Kolosov, 2015). De vraag is of in de media in de grensregio Euregio Rijn-Waal een dergelijke grensidentiteit vastgesteld kan worden. Voor dit onderzoek ligt in deze paragraaf daarom de nadruk op het onderzoek naar grenzen en grensidentiteit in Europa.

2.1.2 Grenzen en grensidentiteit binnen de Europese Unie

Sinds de voorloper van de huidige Europese Unie de regio's begin jaren '90 van de vorige eeuw een strategische rol toekende in het proces van Europese eenwording heeft het onderzoek naar regio's en grensregio's een significante groei doorgemaakt. De vroege jaren 1990 zijn ook om een andere reden belangrijk geweest voor het onderzoek naar Europese grensregio's. Na de val van de muur en het einde van de Sovjet-Unie verschoof de oostgrens van Europese Unie verder naar het oosten en kwamen er veel nieuwe Europese binnengrenzen en daarmee grensregio's bij (Van Houtum, 2000). Deze ontwikkeling wordt ook wel het proces van *debordering* (grenzen verdwijnen) en *rebordering* (ontstaan nieuwe grenzen) genoemd (Wastl-Walter & Kofler, 2000, p. 85-86). Actuele gebeurtenissen met een aanzienlijke impact stimuleren dit proces verder (Widdis, 2021, p. 854). Zo heeft de *Brexit* (het vertrek van Groot-Brittannië uit de Europese Unie) ertoe geleid, dat de economische en gevoelsafstand tussen Groot-Brittannië en de Europese Unie groter is geworden. De geografische afstand is echter gelijk gebleven. De Russische aanval op Oekraïne heeft eveneens geleid tot verschuiving in de perceptie van de grenzen van Europa.

Binnen het onderzoek naar Europese grensregio's kunnen drie trends of benaderingen onderscheiden worden: 1) stromen, 2) grensoverstijgende samenwerking en 3) mensen. Deze benaderingen zijn na elkaar ontstaan, maar bestaan nu naast elkaar (Van Houtum, 2000).

De stroombenadering sluit aan bij de klassieke Europese economische geografie, waarbij de fysieke stroom van (economische) activiteiten centraal staat. In de stroombenadering gaat men ervan uit dat grenzen het potentiële marktgebied verkleinen. De grenseffecten vergroten de fysieke afstand. Grenzen worden in deze benadering gezien als barrières (Van Houtum, 2000).

Voor dit onderzoek zijn met name de benadering van de *grensoverstijgende samenwerking* en de *mensbenadering* relevant. Binnen de mensbenadering wordt gekeken hoe mensen grenzen produceren en reproduceren om het Europese integratieproces te begrijpen. Deze mensbenadering wordt verderop in deze paragraaf nader toegelicht.

De benadering die zich richt op de grensoverstijgende samenwerking binnen Europese grensregio's ontstond begin jaren 1990. Binnen deze benadering is er belangstelling voor integratie en samenwerking in het algemeen, waarbij termen als clusters, netwerken, samenwerking, etc. centraal staan. Deze benadering is voortgekomen uit het beleid van de Europese Unie om de grensoverstijgende samenwerking te bevorderen door middel van subsidieprogramma's zoals Interreg. Daarnaast is ook het functioneren van de zogenoemde Euregio's als bestuurlijke eenheid een veelvoorkomend onderwerp van onderzoek (zie ook hoofdstuk 1).

Samenwerking wordt hierbij als een "gemeenschappelijke deugd en een economisch geïnduceerd moreel recht tot samenwerken" gezien (Van Houtum, 2000, p. 62, mijn vertaling HdR), waarbij grenzen overwonnen kunnen en moeten worden. De grens wordt ook in deze benadering als een barrière gezien, alleen dan niet in fysieke zin, maar voor succes en voorspoed. Interreg wordt hierbij als onderdeel van een harmonisatieproces gezien, waarbij ervan uit gegaan wordt dat grensregio's zouden kunnen profiteren van de voordelen die samenwerking tussen perifere gebieden kan bieden. Door samenwerking kunnen deze gebieden een dynamische en centrale positie binnen Europa verwerven. Grensregio's zijn niet langer passief, maar kunnen dit proces actief beïnvloeden.

Euregio's worden als laboratorium of proeftuin voor de Europese samenwerking gezien. Deze euforische benadering werd tot eind van de vorige eeuw ook door wetenschappers gedeeld, waarbij deze zich met name richtten op de rol van de bestuurlijke en democratische kracht van de Euregio's. (Klatt & Herrmann, 2011). De verwachting was dat de grensoverstijgende samenwerking tussen lokale en regionale overheden niet alleen de samenwerking tussen bedrijven aan beide zijden van de grens zou bevorderen, maar ook de samenwerking met andere organisaties, onderwijsinstellingen en inwoners. Dit zou resulteren in de vorming van sterke grensoverstijgende regio's die een significante bijdrage zouden leveren aan de Europese integratie. Deze euforie heeft inmiddels plaatsgemaakt voor een meer kritische of zelfs sceptische kijk (Mattoug, 1998; Van Houtum, 2000; Biscoe, 2001; Klatt & Herrmann, 2011; Noferini, Berzi, Camonita, & Durà, 2019) op de Euregio's. Er is consensus dat de Euregio's zich inmiddels hebben ontwikkeld tot

sterk geprofessionaliseerde regio's. Echter, ze opereren niet langer grotendeels zelfstandig binnen programma's zoals Interreg, in tegenstelling tot de situatie aan het begin van de jaren 1990, toen hogere overheden het beheer van deze programma's nog bij de Euregio's hadden neergelegd. Deze soevereiniteit bleek problematisch, mede doordat het Europese cohesiebeleid over steeds hogere budgetten beschikt, wat ertoe leidt dat lidstaten en tussenliggende overheden, zoals provincies in Nederland en deelstaten in Duitsland, ook betrokken wilden worden bij de besluitvorming. Hierdoor werd de besluitvorming over Interregprojecten en op welke terreinen men grensoverstijgend wilde samenwerken bureaucratischer (Scott, 2000, p. 161). Deze *multi-level governance* structuur heeft zowel de naam van Interreg als de Euregio's geen goed gedaan (Van der Giessen, 2014).

Ook Svensson (2020) concludeert dat het feit dat Euregio's opereren in een *multi-level governance* systeem het voor Euregio's niet makkelijk maakt om zich te profileren. Svensson illustreert dit met een onderzoek naar de standpunten die de Duits-Oostenrijkse Euregio's uitdroegen ten tijde van de vluchtelingencrisis in 2015, waarin de roep om de binnengrenzen van Europa te sluiten steeds luider werd. Svensson stelt dat juist van Euregio's verwacht mocht worden dat zij zich luid en duidelijk zouden uitspreken tegen het sluiten van de Europese binnengrenzen, omdat dit indruist tegen alles waar Euregio's voor staan. Dit bleek echter slechts beperkt het geval te zijn. Svensson ziet de redenen hiervoor ten eerste in het feit dat in de Euregioraden lokale politici zitten, die vanuit hun partijkleur of gemeentelijke situatie hier een dubbele agenda hebben. Ten tweede constateert zij dat Euregio's voor de uitvoering van Interreg ook afhankelijk zijn van hogere overheden en daarom niet al te sterk in willen gaan tegen deze hogere overheden. Dit illustreert opnieuw de nadelen die verbonden zijn aan het *multi-level governance* systeem.

Binnen de laatste benadering binnen het onderzoek naar Europese grensregio's staat de mens centraal. Om het Europese integratieproces te begrijpen wordt gekeken naar hoe mensen grenzen produceren en reproduceren als manier van het voortbestaan van grenzen en hun betekenis en implicaties. Hierbij richt men zich op het proces van het (mentaal) creëren en het (symbolisch) vormgeven van grenzen door mensen, politici, bedrijven, consumenten en burgers. Het gedrag van individuen of groepen die aan grensoverstijgende interacties deelnemen staat centraal. Dit is dan ook de meest interdisciplinaire benadering van de drie. Grenzen worden gezien als noodzakelijk onderdeel van het sociale en individuele leven. Grenzen worden dan ook onderzocht op hun relevantie en niet op hun barrièrewerking (Van Houtum, 2000, p. 67). De cognitieve, effectieve en mentale afstand zijn niet gelijk. De relatieve en subjectieve afstand tot steden in het buurland

wordt vaak als groter ervaren dan de objectief vergelijkbare afstand tussen steden binnen het eigen land. Dit zegt ook iets over de emotionele verbondenheid die men (niet) voelt met de anderen van over de grens (Van Houtum, 2000, p. 22). De mentale afstand richt zich expliciet op de perceptie, de inschatting van en evaluatie van verschillen tussen twee landen en hoe deze perceptie gerelateerd is aan de absolute verschillen tussen deze landen. Hierbij gaat men uit van een mentaal leerproces, waarbij de mentale afstanden kleiner kunnen worden naarmate men meer kennis en ervaring opdoet met het buurland. Binnen deze mensbenadering richt men zich niet zozeer op het functioneren van Euregio's en het effect van Interreg op de grensregio's, maar wordt onderzocht of en zo ja welk effect de Euregio-organisaties en Interreg hebben op de bevolking en hun identiteit in deze grensregio's.

Uit onderzoek naar de Nederlands-Duitse en de Duits-Deense grensregio's van Scott (2000) blijkt dat grensoverstijgende overheidsprojecten over het algemeen min of meer effectief verlopen, maar dat de economische grensoverstijgende ontwikkeling ongrijpbaar blijft. De Nederlands-Duits(-Belgische) Euregio's zijn er in geslaagd om de aandacht te vestigen op onderwerpen als grensoverstijgende infrastructuur en milieuthema's, maar ze zijn er niet in geslaagd om het brede publiek en private actoren te mobiliseren.

Strüver (2005) heeft onderzoek gedaan binnen de Euregio Rijn-Waal. Zij heeft onderzocht in hoeverre de inwoners van de Euregio Rijn-Waal bekend zijn met deze Euregio en grensoverstijgende projecten. Maar liefst 85% van de inwoners gaf aan niet bekend te zijn met het fenomeen Euregio. De overige 15% wist wel dat zij in een Euregio wonen, maar slechts een enkeling kon hier ook de juiste naam bij noemen. Het percentage mensen dat bekend was met Interregprojecten was nog lager. Onderzoek naar de Euroregio Catalonië-Languedoc-Roussillon, toonde aan dat slechts 8.7% van de respondenten wist dat er grensoverstijgende samenwerking plaatsvindt (Häkli, 2004). Trillo-Santamaría (2014) heeft meer recent een soortgelijk onderzoek gedaan naar de grensregio Galicië en Noord-Portugal tussen Spanje en Portugal en kwam tot iets positievere bevindingen. 44% wist dat lokale overheden van weerszijden van de grens samenwerken in een Euregio. Ook bleek dat de Spaanse en Portugese inwoners van deze grensregio zich verbonden voelen door dezelfde waarden en cultuur, maar zij voelen zich niet verbonden door eenzelfde Euregionale identiteit. Trillo-Santamaría ziet de oorzaak voor dit verschil in het feit dat aan het begrip identiteit meer waarde wordt toegekend dan aan de begrippen cultuur en waarden. De inwoners steken vlot de grens over voor recreatie, inkopen en werk, maar ook hier wist slechts 31% van de bevraagde bevolking voorbeelden van concrete EU-gefinancierde projecten te noemen. Trillo-Santamaría stelt hierbij

de terechte vraag of het erg is dat de inwoners van de Spaans-Portugese grensregio geen kennis hebben van de EU-gefinancierde projecten. Hij beantwoordt deze vraag met ja, als men ervan uit gaat dat de Euregio's en EU-gefinancierde projecten moeten bijdragen aan de Europese integratie en een Europese identiteit. Waar hij bij de beantwoording van deze vraag geen rekening mee houdt, is dat hoewel de inwoners van deze grensregio, net als die van de Euroregio Catalonië-Languedoc-Roussillon in 2004 en de Euregio Rijn-Waal in 2005, geen kennis hebben van de Euregio en niet bekend zijn met EU-projecten, zij toch een gevoel van verwantschap ervaren en handelen alsof er geen grens bestaat. Een voorbeeld hiervan is het gebruik van de door de EU gefinancierde brug, die letterlijk mensen met elkaar verbindt en daarmee een belangrijke bijdrage levert aan de Europese integratie.

Bovenstaande wetenschappers veronderstellen dat de inwoners van grensregio's een andere identiteit ontwikkelen dan de rest van de bevolking van een land, of dat zij naast hun nationale identiteit ook een specifieke grensidentiteit ervaren. Deze vaststelling is van belang voor dit onderzoek, omdat het de vraag oproept of deze zogenaamde grensidentiteit ook zichtbaar is in de media. Wordt er daadwerkelijk een onderscheidende identiteit gereflecteerd in de berichtgeving? Wordt de regio als een samenhangend geheel gepresenteerd? En spelen stereotypen in mindere mate een rol in de mediacontent van grensregio's?

Strüver (2005) heeft onderzocht in hoeverre de Duits-Nederlandse tentoonstelling "*Zimmer frei. Duitsland en Nederland na 1945*", waaraan in hoofdstuk 1 al werd gerefereerd, daadwerkelijk heeft bijgedragen aan het verminderen van wederzijdse stereotiepe denkbeelden in Duitsland en Nederland. De conclusie is dat dit veel minder het geval is dan de makers van de tentoonstelling beoogden. In zowel de tentoonstelling zelf als in de berichtgeving hierover in de media en in de commentaren van bezoekers in de gastenboeken wordt veelal teruggegrepen op de aloude clichés. Strüver (2005, p. 208) concludeert hierbij verder dat de tentoonstelling de Nederlands en Duitse grensbewoners niet nader tot elkaar heeft gebracht. Bij deze conclusie dient opgemerkt te worden dat de tentoonstelling te zien was in Amsterdam en Bonn. Beide plaatsen bevinden zich niet in de grensregio, en de onderzochte berichtgeving in de media is niet beperkt tot media uit de grensstreek. Daarnaast hebben de geanalyseerde commentaren van bezoekers betrekking op alle bezoekers, niet uitsluitend op die uit de grensregio. Om op basis hiervan conclusies te trekken over de invloed van de tentoonstelling op grensbewoners is discutabel. Het voorliggende onderzoek maakt daarom onderscheid tussen de algemene katernen en de regionale katernen, waardoor er wel conclusies getrokken kunnen worden over de grensstreek.

Identiteit is een belangrijk middel bij het vormgeven van verhalen en beelden over de regio en meer specifiek bij het toepassen van de logica van regionaal-economische positionering en regionaal bestuur. Een interessant aspect hierbij is dat processen van regiovorming vaak worden gelegitimeerd door geobjectiveerde noties van gemeenschap, zoals gemeenschappelijke cultuur, gedeelde waarden, geschiedenis en bestemming. Dit leidt tot de creatie van een illusie van een objectieve regio, die vervolgens als basis dient voor het ontwikkelen en uitdragen van beleid voor die regio (Van Houtum, 2003).

Een van de belangrijkste hindernissen die door onderzoekers is geconstateerd voor het ontstaan van een dergelijke grens- of Euregionale identiteit is de kloof tussen grensoverstijgende organen en praktijk die door lokale elites worden aangestuurd en de kennis die inwoners daarvan hebben (Häkli, 2008; Strüver, 2005; Trillo-Santamaría, 2014). Het ontbreekt de Euregiogebieden aan passie, omdat er nog een lange weg te gaan is voordat inwoners in die mate geïnformeerd zijn over de Euregio dat zij zich hierbij betrokken voelen (Kramsch, 2007).

De formele processen en de institutionele vorming voor grensoverstijgende samenwerking zijn succesvol verlopen, maar de informele processen, die essentieel zijn voor de totstandkoming van een grensoverstijgende gemeenschap, blijven achter (Scott, 2000). Dit tekort kan worden toegeschreven aan het ontbreken van een grensoverstijgende identiteit of een regionale identiteit die deze samenwerking overstijgt (Trillo Santamaría, 2014). Het grootste probleem ligt waarschijnlijk in het grote aantal en de complexiteit van de actoren die bij de samenwerking betrokken zijn, waardoor het de “leesbaarheid voor de gemiddelde burger” mist. (Trillo-Santamaría, 2014, p. 259-260, mijn vertaling HDR).

Om dit grensoverstijgende burgerschap te creëren zijn ook de media nodig. Kolosov (2015, p. 15) stelt dat grenzen als sociale representaties worden gevormd door politiek en media. Het discours, bestaande uit politieke uitingen en representaties van de publieke opinie, gecreëerd door het onderwijs, massacultuur en bovenal de media laat de grenzen van deze informele regio's zien (Kolosov, 2015, p. 15). Volgens Strüver (2005) komen ruimtelijke identiteiten tot uitdrukking en worden ze gevormd door massamedia, die een dominante rol spelen in het leven van mensen. De nationale identiteit wordt op verschillende manieren door de massamedia overgebracht, bijvoorbeeld door het gebruik van de territoriale vorm van het land als achtergrondbeeld bij in nieuwsuitzendingen op televisie. Massamedia zijn daarnaast ook verspreiders van stereotypen, die verbonden zijn met het collectieve geheugen van een samenleving en onderdeel zijn van het

gemeenschappelijk bewustzijn. Hierdoor zijn stereotypen moeilijk te veranderen en blijven ze prominent aanwezig in de gedachten van mensen. Zowel de Nederlandse als de Duitse nationaliteit zijn in belangrijke mate geconstrueerd in een context van vergelijking met de buurman. De identificatieprocessen zijn afhankelijk van grensprocessen. Met grensprocessen worden ontwikkelingen en gebeurtenissen in o.a. geschiedenis (Tweede Wereldoorlog) en politiek (Europese eenwording) bedoeld, die ertoe leiden dat de grens sterker of minder sterk wordt waargenomen). Verhalen en de daarin voorkomende stereotypen beïnvloeden enerzijds deze identificatie- en grensprocessen en organiseren anderzijds ruimtelijke bewegingen langs de Nederlands-Duitse grens.

Een andere reden waarom media ook in de grensstreek niet veel over het buurland berichten, zijn de bestaande culturele en taalbarrières. Het gebrek aan taalvaardigheid in de taal van het buurland is altijd aanwezig en wordt weerspiegeld in regionale media die volledig van elkaar gescheiden zijn (Klatt & Herrmann, 2011, p. 78). Succesvolle grensoverstijgende samenwerking vereist communicatie. Daarom is taalvaardigheid in de taal van het buurland of in een gemeenschappelijke vreemde taal een zekere noodzaak (Klatt & Herrmann, 2011, p. 78). Dit kan ook alleen een passieve kennis van de taal van de ander zijn, waarbij elke gesprekspartner zijn eigen taal spreekt en men elkaar desondanks kan verstaan. Deze vorm van communicatie wordt receptieve meertaligheid genoemd (ten Thijs, 2018). Uit onderzoek naar de Euregio tussen Sønderjylland en Schleswig blijkt dat lokale media worden gekenmerkt door onverschilligheid ten aanzien van grensoverstijgende kwesties (Klatt & Herrmann, 2011, p. 78).

Samenvattend kunnen we stellen dat Europa in het onderzoek naar de samenwerking in grensregio's, het functioneren van Euregio's en het Interregprogramma en wat hiervan bij de bevolking aankomt sinds de jaren 1990 steeds belangrijker is geworden. De aanvankelijke euforie over het functioneren van de Euregio's en Interreg als proeftuin voor Europa heeft in de jaren 2000 plaats gemaakt voor een kritischere en soms zelfs sceptische blik, waarbij steeds vaker ook de mens centraal staat in het onderzoek naar het effect en de functie van grenzen. Massamedia spelen een belangrijke rol in hoe mensen het buurland waarnemen en zijn een belangrijke verspreider van stereotype beelden, die verbonden zijn met het collectieve geheugen van een samenleving en onderdeel zijn van het gemeenschappelijk bewustzijn. Hierdoor zijn stereotypen moeilijk te veranderen, blijven paraat in de hoofden van mensen (Strüver, 2005). Tegelijkertijd bieden massamedia de overheid een belangrijk instrument om de etnische en politieke identiteit van de inwoners van hun land vorm te geven en dragen daarmee bij aan de stabiliteit van de staat

(Kolosov, 2015). Deze focus van de media op hetgeen er in het eigen land speelt, leidt er ook toe dat zelfs in de grensregio lokale en regionale media nauwelijks aandacht hebben voor hetgeen er net over de grens gebeurt. Deze aandacht neemt af naarmate taal- en cultuurverschillen toenemen (Klatt & Hermann, 2011).

Het is interessant om verder te onderzoeken hoe media de grensidentiteit beïnvloeden. Is er in de media in de Nederlands-Duitse grensstreek aandacht voor elkaar en zo ja, in welke mate? Vormt het buurland onderdeel van het dagelijks leven? Is er sprake van één regio, waarover de media aan weerszijden van de grens informeren? Hoe kunnen dergelijke vragen onderzocht worden? In dit onderzoek wordt hiervoor gebruik gemaakt van zowel de functionele benadering als de mensbenadering, waarbij media als onderzoekseenheid gekozen worden, omdat deze de gewone mensen representeren. Zo laten nieuwsmakers steeds vaker “gewone” mensen aan het woord in artikelen en bevatten nieuwsitems op televisie en radio vaak zogenoemde *vox pops*, korte straatinterviews met willekeurige mensen, om zo de mening van ‘het volk’ te laten horen. (Turner, 2009; Swart, Peters, Broersma, 2017).

2.2 Journalistiek als onderwerp van de wetenschap

In de vorige paragraaf is vastgesteld dat media een belangrijke rol spelen bij het vormen van identiteit en het beeld dat men heeft van andere landen. Dit onderzoek wil inzicht bieden in de rol van regionale dagbladen in de grensstreek bij het vormen van een grensidentiteit. In deze paragraaf wordt daarom dieper ingegaan op journalistiek onderzoek, waarbij allereerst de ontwikkeling wordt weergegeven van deze wetenschappelijke discipline. Vervolgens ligt de focus op het cross-nationaal journalistiek onderzoek, omdat dit proefschrift hierbij aansluit. Tenslotte zal in deze paragraaf worden ingegaan op enkele belangrijke journalistieke theorieën en onderzoeksconcepten die binnen het cross-nationaal journalistiek onderzoek gebruikt kunnen worden en relevant zijn voor dit onderzoek.

2.2.1 Ontwikkeling journalistiek onderzoek

De eerste kranten en daarmee ook de eerste vormen van journalistiek dateren al uit de 16de eeuw. Journalistiek onderzoek kent echter een veel kortere traditie (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2009; Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019), die pas in de tweede helft van de twintigste eeuw echt vaart heeft opgenomen (Deuze, 2005). Journalistiek onderzoek is volgens de genoemde onderzoekers van belang omdat nieuws de manier vormt waarop wij de wereld, onszelf en elkaar zien. Hun visie op journalistiek benadrukt de betekenis van een gedeelde realiteit. Juist voor de

grensregio kan het interessant zijn of hier overeenkomsten en verbindingen vast te stellen zijn. De manier waarop journalisten hun verhalen vertellen, geeft vorm aan onze gedeelde realiteit. Hiermee hebben media de functie van een soort van sociale lijm, die de samenleving bindt. Dit geldt zowel op lokaal, nationaal als op wereldniveau (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2009, p. 3).

Daar komt bij dat journalistieke teksten een eerste schets van ons collectieve geheugen vormen. Journalistiek onderzoek biedt dus inzicht in het begrijpen van onze hedendaagse cultuur. De traditie van journalistiek onderzoek dateert uit het begin van de twintigste eeuw. Met name Duitse wetenschappers waren hierin leidend. Zij richtten zich al in de negentiende eeuw op de rol van de pers in de maatschappij en hanteerden hierbij een empirische, sociologische aanpak. In de Angelsaksische landen richtte men zich voornamelijk op de processen en de structuren van de nieuwsproducten, de mensen die hierbij betrokken zijn en de opleidingen voor journalisten. Experimenten en enquêtes waren hierbij belangrijke instrumenten om beter inzicht te verkrijgen in de manier waarop nieuwsmedia werken. Theorieën zoals het *gatekeeper*-model, nieuwswaarden, *agendasetting* en *framing* zijn voortgekomen uit deze onderzoeksrichting en worden nog steeds veelvuldig toegepast (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2009, p. 5; Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 5). In de jaren '70 en '80 van de twintigste eeuw kwam de sociologische benadering op. Deze benadering, die ontstond vanuit de sociologie en de antropologie, keek met een kritische blik naar de betrokkenheid van journalisten, journalistieke conventies en routines, beroepsmatige ideologieën, culturen en narratieven. *Framing* en *story telling* waren hierbij centrale concepten. Er kwam ook meer aandacht voor de rol van cultuur, waarbij men gebruik maakte van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Er kwam meer aandacht voor het werk in en van de nationale elite binnen nieuwsorganisaties. Men was op zoek naar inzicht in de productieprocessen van het nieuws. Dit onderzoek was vaak beschrijvend van aard, maar heeft tegelijk ook de weg vrijgemaakt voor onderzoek naar de rol van de journalist in het vormen en behouden van dominante ideologieën (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2009, p. 6; Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, pp. 5-6). Een voorbeeld hiervan is het onderzoek van Deuze (2005), die onderzoek heeft gedaan naar de professionele identiteit van journalisten en of zij een gemeenschappelijke ideologie delen.

De meest recente benadering die Wahl-Jorgensen en Hanitzsch (2019) onderscheiden is de globaal-comparatieve benadering, die in de jaren '90 van de twintigste eeuw opkwam. Politieke veranderingen, de opkomst van nieuwe communicatie-technologieën en een breder netwerk hebben de wereld voor onderzoekers toegankelijker gemaakt. Dit heeft geleid tot een verbeterde bereikbaarheid van

andere landen, wat de mogelijkheden voor onderzoek aanzienlijk heeft vergroot. Naast deze vergelijkende benadering heeft zich ook een trend ontwikkeld waarbij er meer oog is voor de praktijk en meer aandacht voor bijvoorbeeld etnografische aspecten. Een derde trend betreft de herontdekking van het publiek als onderzoeksobject (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 7). Een voorbeeld hiervan is het onderzoek van Swart, Peters en Broersma (2017) naar het mediagebruik van Nederlanders in grote steden en landelijke gebieden.

Het zijn niet alleen deze trends die het onderzoek naar journalistiek hebben beïnvloed. Ook de digitalisering en de invloed hiervan op de traditionele journalistiek is een dankbaar onderwerp voor onderzoekers (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 7). Door economische ontwikkelingen met teruglopende advertentie-inkomsten tot gevolg, technologische ontwikkelingen en politieke veranderingen is het werk van de traditionele media sterk veranderd. Het gratis internet heeft geleid tot dalende oplages van kranten en tijdschriften. Deze veranderingen zijn overal te wereld vooral hard aangekomen bij de lokale en regionale kranten, waarvan vele het ook niet gered hebben (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 8). Dat neemt niet weg dat nieuwsgebruikers nog steeds waarde hechten aan regionaal en lokaal nieuws en zij regionale dagbladen hiervoor als betrouwbaar nieuwsmedium zien (Swart, Peters, Broersma, 2017). Het internet heeft ook geleid tot de opkomst van een groot aantal 'digital native' nieuwsorganisaties, die alleen digitaal werken. Deze organisaties zijn inmiddels een vast onderdeel van de nieuwsvoorziening geworden en vormen het grootste groeigebied voor wat betreft banen in de journalistiek (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 8). Aan de andere kant zijn sociale media zoals *Twitter/X*, *Facebook*, *Instagram* en *Tiktok* niet alleen concurrentie, maar vormen deze sociale media voor journalisten ook essentiële hulpmiddelen om nieuws te volgen, informatie te verzamelen en contact op te nemen met bronnen (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 8). De concurrentie van sociale media en online nieuwsplatforms heeft nog een ander effect te weeg gebracht, namelijk *fake news*. Het internet vormt een bron van complottheorieën, die dankzij de sociale media hun weg naar een breed publiek vinden. Ook traditionele media worden hierdoor niet langer automatisch als betrouwbaar waargenomen. Studies naar westerse media tonen al enkele jaren een dalend vertrouwen in de journalistiek, met name in Amerika en andere Angelsaksische landen (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 11). Het vertrouwen dat Nederlanders (Swart, Peters, Broersma, 2017) en Duitsers (Hölig & Hasenbrink 2023) in hun media hebben, blijft hoog, zie daartoe ook paragraaf 2.3.1.

De verscheidenheid aan aspecten die binnen het journalistiek onderzoek bestudeerd kunnen worden, maakt dat deze onderzoeksdiscipline, net als *Border Studies*, een

multidisciplinair veld betreft (Deuze 2005, p. 442). Deze onderzoeksdiscipline maakt gebruik van theorieën en inzichten uit diverse disciplines, waaronder geschiedenis, cultuurstudies, sociologie, psychologie, economie, bedrijfskunde en politicologie en natuurlijk taal- en communicatieonderzoek, taalkunde en tekstwetenschap. Tegelijkertijd putten ook andere disciplines uit journalistiek onderzoek (Ahva & Steensen, 2019, p. 38). *Border Studies* is een van de disciplines die vaak gebruikt maakt van journalistieke onderzoeksmethoden, zoals in het vervolg van deze paragraaf uiteengezet wordt.

2.2.2 Vergelijkend cross-nationaal onderzoek

Met de toenemende globalisering is de wereld enerzijds aanzienlijk verkleind. De opkomst van moderne communicatietechnologieën en de dalende kosten van luchtvervoer hebben andere landen en informatie daaruit veel toegankelijker gemaakt. Aan de andere kant heeft deze globalisering onze wereld ook vergroot, omdat we nu over meer kennis beschikken van andere landen en de gebeurtenissen daar ook invloed hebben op landen die soms letterlijk aan de andere kant van de wereld liggen. Deze ontwikkelingen hebben ook de onderzoeksrichting van media beïnvloed, zoals in deze paragraaf zal worden uiteengezet.

Journalistiek versus globalisatie

Cottle (2009) beschrijft in zijn artikel "*Journalism vs. Globalization*" twee benaderingen binnen het mediaonderzoek, die hun oorsprong vinden in de toenemende globalisatie. De ene benadering betreft de globale dominantie, de tweede een meer politiek-economische benadering.

Binnen de eerste benadering worden nieuwsmedia als gezant van de globale dominantie gezien. Het onderzoek naar nieuws wordt hierbij vanuit geopolitiek oogpunt gedaan, met een focus op transnationale mediabedrijven en westers gedomineerde globale nieuwsagentschappen, die kapitaal willen slaan uit het huidige internationaliserende marktproces, waarbij westerse media bepalend zijn en in andere landen en regio's nieuwsbedrijven overnemen (Cottle, 2009, p. 342-343).

De tweede benadering kent een minder pessimistische benadering en ziet met name dat media onderling meer contact hebben, waardoor de nieuwsconsumenten een breder beeld krijgen, er meer aandacht is voor cultuurverschillen en men conflicten vanuit verschillende perspectieven kan bekijken. Binnen deze benadering wordt in antwoord op de westerse dominantie gezien dat er juist meer aandacht is voor nieuwe regionale mediaformats, maar dat bijvoorbeeld ook het wereldnieuws sterker gelokaliseerd wordt (Cottle, 2009, p. 344-345).

Tenslotte ziet Cottle nog een derde benadering, die juist focust op het voor journalisten voortdurend veranderende beroepenveld, waarbij de 24-uurseconomie, internet, burgerjournalisten en veranderende technologieën in de nieuwsproductie in het middelpunt staan. Een van de gevolgen van de komst van het internet is bijvoorbeeld dat media geen of minder eigen buitenlandcorrespondenten in dienst hebben, waardoor het nieuws uit het buitenland oppervlakkiger gepresenteerd wordt en de nieuwsconsument het nieuws minder goed kan plaatsen. De vraag is of deze ontwikkeling in dit onderzoek bij de regionale media in Nederland en Duitsland wordt bevestigd en wat dit betekent voor de grensoverstijgende berichtgeving.

Een tweede negatief neveneffect in de globalisatie van het nieuws ziet Cottle in het feit dat de grens tussen binnen- en buitenlands nieuws vervaagd. Dit wordt ook wel het CNN-effect genoemd, waarbij de zogenaamde "*compassion fatigue*" optreedt; de nieuwsconsument gaat er al bij voorbaat vanuit dat nieuws uit het buitenland slecht nieuws is (oorlog, armoede, natuurramp) en haakt af. Tenslotte merkt Cottle (p. 347) op dat het onderzoek naar de effecten van de globalisering nog in ontwikkeling is en bestaat uit veel losse elementen, waarvoor de eigen structuur nog ontbreekt. Dit is anders voor het vergelijkende journalistiek onderzoek, zoals we in de volgende sectie zullen zien.

Vergelijkend journalistiek onderzoek

Onderzoek toont aan dat er over de gehele wereld vergelijkbare routines, procedures en processen worden gehanteerd bij het 'maken' van nieuws. Desondanks worden er bij het inzoomen ook grote verschillen zichtbaar, waarbij blijkt dat journalisten sterk door hun desbetreffende nationale mediasysteem beïnvloed worden (Hanitzsch, 2009, p. 413). Het onderzoek om hier inzicht in te verkrijgen staat bekend onder de naam 'comparatieve methode' en kent inmiddels een 50-jarige onderzoekstraditie. Met name de laatste 20 jaar hebben een grote stroom aan nieuwe onderzoeken opgeleverd (Hanitzsch, 2019, p. 506). Naast *comparatieve methode* worden er verschillende andere termen gebruikt zoals *cross country*, *cross national*, *cross societal*, *cross cultural*, *cross systemic*, *cross institutional*, *trans national*, *trans societal*, *trans cultural*. Al deze begrippen zijn min of meer synoniem voor comparatief onderzoek, waarbij in alle gevallen twee of meer landen vergeleken worden. Een definitie die de diversiteit van het onderzoeksveld weergeeft, hebben Esser en Hanitzsch ontwikkeld: "het vergelijken van ten minste twee eenheden op macroniveau (landen, regio's, markten, organisaties of andere eenheden) op een of meer tijdstippen" (Esser & Hanitzsch, 2012; mijn vertaling HdR). Hoewel deze definitie meerdere eenheden van mogelijk onderzoek bevat, richten de meeste onderzoekers zich op landen als eenheid van onderzoek. Dergelijk

onderzoek richt zich met name op tegenstellingen zoals wij vs. de rest, noord vs. zuid, oost vs. west, west vs. de wereld, en west vs. west. (Hanitzsch, 2009, p. 415; Hanitzsch, 2019, p. 507).

Landen zijn echter niet altijd geschikt als onderzoekseenheden, zoals we ook in paragraaf 2.1.1 hebben gezien. Ook binnen landen kunnen namelijk grote verschillen en grenzen bestaan, bijvoorbeeld op het gebied van cultuur, taal en etnische groepen. De reden dat er vaak voor de eenheid land wordt gekozen, is dat landelijke nieuwsmedia vaak makkelijk beschikbaar zijn. Tevens heeft nationaal beleid een sterke invloed op de nieuwsagenda's. Juist vergelijkend onderzoek van regio's binnen landen of van grensregio's, bijvoorbeeld in de Europese Unie, wordt gezien als een interessante optie voor nieuw comparatief onderzoek (Hanitzsch, 2009, p. 417). Dergelijk onderzoek kan veel aspecten omvatten, bijvoorbeeld beroepsethos, beslissingen met betrekking tot de *agendasetting*, geschiedenis etc. Svensson (2020) heeft bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar de rol die Euregio's speelden in de berichtgeving tijdens de coronapandemie. Bij te grote verschillen is daarnaast het risico dat de opbrengst te groot, te diffuus wordt. Een ander risico is dat men door landen te vergelijken, de variatie binnen samenlevingen negeert (Hanitzsch, 2019, p. 516). Ook hier geldt, zoals in paragraaf 2.1.1 al gethematiseerd dat nationale grenzen niet noodzakelijkerwijs culturele etnolinguïstische scheidslijnen of een gemeenschappelijk identiteitsgevoel weerspiegelen (Hanitzsch, 2019, p. 516; Kolosov, 2015).

Omdat interviews met journalisten onderdeel uitmaken van dit onderzoek is het relevant om inzicht te krijgen in de journalist als professional. Dit is een van de trends in het vergelijkende journalistieke onderzoek, naast de context van de nieuwsproductie en onderzoek naar nieuwsculturen (Hanitzsch, 2019, p. 509). Vergelijkend onderzoek naar de journalist als professional heeft aangetoond dat de verschillen tussen journalisten uit verschillende landen in de loop der jaren niet zijn veranderd als het gaat om normen en waarden en routines die journalisten hanteren (Hanitzsch, 2019, p. 510). De laatste jaren is binnen deze benadering het onderzoek naar Europese journalisten nog centraler komen te staan. De reden hiervoor is een zoektocht naar gemeenschappelijke kenmerken onder Europese journalisten, die zouden wijzen op het ontstaan van een pan-Europese journalistieke cultuur. Of deze identiteit daadwerkelijk ontstaat, daar lopen de inzichten over uiteen (Hanitzsch, 2019; Deuze, 2005).

Binnen het onderzoek naar de nieuwsproductie wordt onderscheid gemaakt tussen twee relevante onderzoekslijnen: 1) onderzoek naar objectieve indicatoren in de werkomgeving van journalisten en 2) onderzoek naar subjectieve percepties

van journalisten. De eerste onderzoekslijn is meestal kwantitatief van aard, de tweede vaker kwalitatief. Binnen deze benadering staat het functioneren van het mediasysteem in landen centraal. (Hanitzsch, 2019, p. 512).

Het onderzoek naar nieuwsculturen tenslotte houdt zich voornamelijk bezig met vergelijkende analyses van mediasystemen en politieke communicatieculturen, vaak in een historische context (Hanitzsch, 2019, p. 513). Binnen deze benadering zijn inhoudsanalyses een veel gebruikt instrument (Hanitzsch, 2019, p. 514).

Een methodologische tekortkoming van veel onderzoeken ziet Hanitzsch in het feit dat veel onderzoekers uit efficiëntie-overwegingen alleen gebruik maken van kwantitatieve onderzoeksmethoden en nauwelijks nog kiezen voor kwalitatieve onderzoeksmethoden (Hanitzsch, 2019, p. 516). Rafiee (2023) is een voorbeeld van een wetenschapper, die wel gebruik gemaakt heeft van meerdere methoden. Zij heeft vier verschillende inhoudsanalytische methoden gecombineerd om onderzoek te doen naar de overeenkomsten en verschillen tussen discoursepatronen in Iraanse en Nederlandse misdaadnieuwsartikelen. Schäfer (2011) heeft in zijn onderzoek naar de hoeveelheid Europa in milieuberichtgeving in Duitsland gebruik gemaakt zowel kwalitatieve als kwantitatieve onderzoeksmethoden en een inhoudsanalyse, observatie en interviews gecombineerd. Ook Piel (2000) heeft inhoudsanalyse, enquêtes en interviews gecombineerd. Er zijn dus voldoende mogelijkheden om meerdere methoden te combineren in het journalistiek onderzoek.

Om tegemoet te komen aan enkele van de belangrijkste kritiekpunten op het bestaande comparatieve journalistieke onderzoek zal dit onderzoek zich niet alleen op Nederland en Duitsland richten, maar op de grensregio aan weerszijden van de grens en wordt binnen deze grensregio rekening gehouden met de afstand tot de grens, om zo het grenseffect te bepalen. Ook maakt dit onderzoek zowel gebruik van kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden.

Vergelijkend journalistiek onderzoek in grensregio's

Zoals hierboven is beschreven, zijn er drie hoofdbenaderingen in het comparatieve journalistieke onderzoek: inhoudsanalyse, lezersonderzoek en werkwijze van journalisten/nieuwsbedrijven. Tevens is geconstateerd dat het vergelijkende onderzoek naar grensregio's, zowel tussen als binnen grensregio's nog veel nieuwe aanknopingspunten biedt. Dat neemt niet weg dat het sinds de jaren 1990 veel eenvoudiger is geworden voor onderzoekers om binnen Europa crossnationaal onderzoek te doen. Daardoor wint deze onderzoeksrichting aan populariteit (Rothenberger et al., 2019, p. 501). Bovendien wordt de journalistiek zelf steeds

internationaler. De grensoverstijgende samenwerking neemt toe, bijvoorbeeld de samenwerking tussen Duitsland en Frankrijk bij de tweetalige culturele zender *Arte* of bij grensoverstijgende onderzoeksjournalistieke projecten zoals de *Panama Papers*. Dergelijke initiatieven verhogen de relevantie van grensoverstijgend onderzoek (Rothenberger et al., 2019, p. 501). Vaak hebben deze onderzoeken een Europese component en bevinden zich op het snijvlak van *Border Studies* en journalistiek onderzoek, net als het voorliggende onderzoek.

In hoofdstuk 1 is het begrip grensregio gedefinieerd als “de werkgebieden van de Euregio’s”, gebaseerd op de definitie van Svensson (2020). In veel onderzoeken worden grensregio’s gedefinieerd door de grens van de nationaalstaat en gezien als perifere regio’s ten opzichte van het politieke machtscentrum van de desbetreffende staat, zie hiertoe paragraaf 2.1.2. Een belangrijke tekortkoming van niet alleen deze definitie, maar ook van het onderzoek naar grensregio’s zelf is dat beide onvoldoende rekening houden met het *transnationale* karakter van de grensregio. Er wordt vaak slechts naar de helft van de grensregio (bijvoorbeeld de Nederlandse of de Duitse helft) gekeken, maar zelden naar de gehele grensregio (Schack, 1999, p. 3). Het dagelijks leven in de grensregio wordt volgens Schack echter niet alleen bepaald door wet- en regelgeving en de cultuur van het desbetreffende land, maar ook door interactie met het buurland, zowel door de verschillen als de overeenkomsten. Onderzoek op basis van statistische data is vaak lastig, omdat deze data door verschillende onderzoeksmethoden vaak lastig vergelijkbaar zijn. Daarom wordt vaak gebruik gemaakt van enquêtes, interviews etc. De resultaten die gevonden worden verschillen uiteraard van grensregio tot grensregio (Schack, 1999, p. 4). Grenzen worden tenslotte, aldus Schack, vaak gezien als obstakel voor interactie of communicatie. Deze zienswijze vindt zijn oorsprong in de sociologie, waar de grens de ruimte van het onderzoek bepaalt. Voor grensregio’s geldt juist dat de grenzen en de ruimte zelf het onderwerp van onderzoek zijn. Het concept van de “transnationale” ruimte breekt dus met de traditionele benadering van natiestaten. Grenzen scheiden en verbinden tegelijkertijd (Schack, 1999, p. 5).

Rekening houdend met bovenstaande overwegingen is er bewust voor gekozen om het huidige onderzoek daarom zowel op het Nederlandse deel alsook op het Duitse deel van de Euregio Rijn-Waal te richten, zodat deze grensregio in haar geheel wordt onderzocht.

In het kader van dit onderzoek zijn de onderzoeken van Roose, Schäfer en Schack relevant, omdat deze onderzoekers zich gericht hebben op de media in grensregio’s.

Roose heeft onderzocht in welke mate regionale berichtgeving die langs de Duitse buitengrenzen verschijnt tegelijk ook buitenlandse berichtgeving is. Hiervoor heeft Roose vergeleken hoe vaak binnenlandse en buitenlandse steden genoemd worden, waarbij eveneens rekening gehouden wordt met het aantal inwoners en de afstand tot de grens. Roose stelt vast dat berichten in regionale dagbladen over gebeurtenissen en nieuwsfeiten zich in een radius van max. 90 km afspelen. De vraag is of dit ook betekent dat hoe dichterbij een nieuwsfeit zich afspeelt, hoe groter de kans is dat dit nieuwsfeit wordt gepubliceerd en of deze radius zich ook uitstrekt tot over de landsgrens. Uit zijn onderzoek blijkt dat de kans dat gebeurtenissen van de andere kant van de grens in de krant komen beduidend kleiner is dan voor vergelijkbare binnenlandse gebeurtenissen (Roose, 2008, p. 336). Deze vaststelling past bij het in paragraaf 2.1.2 al eerder vastgestelde verschil tussen de objectieve en de subjectieve afstand. In grensregio's wordt de afstand tot het buurland als groter waargenomen dan vergelijkbare afstanden in het eigen land (Van Houtum, 2000). Behalve de factor afstand heeft Roose heeft hierbij nog drie andere factoren onderzocht, namelijk de intensiteit van de economische betrekkingen, de duur van het EU-lidmaatschap van de buurlanden en talenkennis. Het blijkt dat alleen deze laatste factor een significant effect laat zien. Hoe meer een journalist zich vertrouwd voelt in beide talen, des te intensiever is de berichtgeving (Roose, 2008). Om de factor buurtaalkennis te onderzoeken heeft Roose gebruik gemaakt van de Eurobarometeronderzoeken, die zich richten op kennis van vreemde talen. Roose merkt hierbij terecht op dat deze onderzoeken niet focussen op de grensregio, maar slechts een algemene inschatting geven. Vervolgens heeft hij de waarschijnlijkheid berekend dat wanneer twee mensen uit de grensregio elkaar ontmoeten zij elkaar kunnen begrijpen, rekening houdend met de taalkennis aan weerszijden van de grens. (Roose, 2008, p. 336). Roose heeft dus niet de daadwerkelijk voorhanden taalkennis bij de journalisten onderzocht. Roose beargumenteert deze werkwijze omdat journalisten ook bronnen uit het buurland in de taal van het buurland gebruiken, als het onderwerp voldoende interessant is (Roose, 2008, p. 337). Een tweede argument is volgens Roose dat ook bij grenzen waar aan weerszijde dezelfde taal gesproken wordt (Oostenrijk-Duitsland) er niet significant meer over het buurland bericht wordt. Dit valt volgens Roose zo te interpreteren dat de intensievere berichtgeving over het eigen land met name komt door de focus op het eigen land en niet veroorzaakt wordt door praktische moeilijkheden zoals taalproblemen (Roose, 2008, p. 337). Het onderzoek van Roose omvatte alleen Duitse kranten in diverse Duitse grensregio's. Er is niet gekeken naar de tegenhangers aan de andere kant van de grens in de respectievelijke buurlanden. Roose vindt dit wel een interessant punt van verder onderzoek. Hij gaat er echter vanuit dat deze resultaten niet sterk zullen verschillen (Roose,

2008). Roose heeft alle artikelen waarin een van de vooraf bepaalde plaatsnamen stond bij zijn onderzoek betrokken. Hij heeft verder niet naar de inhoud gekeken, maar concludeert desondanks dat de nieuwswaarden nabijheid en relevantie doorslaggevend zijn voor de berichtgeving in regionale kranten.

Deze conclusie wordt gestaafd door het lezersonderzoek '*Wie regional muss regional sein? Eine Rezipientenbefragung zur Faktor Nähe in der Wissenschaftsberichterstattung einer Regionalzeitung*' (Merkel & Wormer, 2019). In dit onderzoek wordt met nabijheid niet alleen de plaats van handeling van het nieuwsfeit bedoeld, maar ook de nabijheid tot de nieuwsconsument. Uit dit onderzoek blijkt dat geografische nabijheid het belangrijkste is. Belangrijker dan het aan het woord laten komen van lokale experts over de nieuwsgebeurtenis en de betekenis voor de eigen regio. In het kader van het voorliggende onderzoek is het noodzakelijk te vermelden dat dit een onderzoek in Nürnberg betreft, waarbij grensoverstijgende aspecten geen rol spelen, maar het onderzoek onderstreept wel het belang van de nieuwsfactor geografische nabijheid voor regionale kranten.

Terugkomend bij het onderzoek van Roose zien we dat hij gebruik heeft gemaakt van een frequentieanalyse en online archieven. Voor de Duitse grensregio met Denemarken was geen online archief beschikbaar, dus is deze regio niet meegenomen. Voor de Nederlands-Duitse grens is de editie Düsseldorf van de *Rheinische Post* onderzocht. Düsseldorf is weliswaar sinds 2015 actief in de grensoverstijgende samenwerking en lid van zowel de Euregio Rijn-Waal als de euregio rijn-maas-noord, maar dit was in 2008 nog niet het geval. Daarbij komt dat Düsseldorf relatief ver van de grens ligt en als hoofdstad van de deelstaat Nordrhein-Westfalen een sterke interne politieke status heeft. Daarnaast heeft Roose voor elke regio slechts één krant onderzocht. Het is daarmee de vraag of de resultaten iets over de desbetreffende grensregio zeggen of eerder over de onderzochte krant. Desondanks toont Roose overtuigend aan dat met de stijgende afstand van de redactie tot de plaats van handeling de intensiviteit van de berichtgeving daalt (Roose, 2008, p. 329). Roose merkt in dit kader terecht op dat in Duitsland ook binnengrenzen eenzelfde functie kunnen vervullen en heeft ook dit aspect in zijn onderzoek meegenomen. Het blijkt dat grenzen tussen *Kreise* en buurlanden een grotere invloed hebben op de intensiteit van de berichtgeving dan de grenzen tussen deelstaten. Een verklaring hiervoor geeft hij niet (Roose, 2008, p. 330).

Naast afstand en nieuwswaarden zeggen ook de gekozen thema's iets over de mate en de manier waarop er in regionale media over het buurland bericht wordt. Schäfer heeft onderzocht in hoeverre regionale kranten aandacht besteden aan Europese

thema's, waarbij hij zich met name op klimaatberichtgeving heeft gericht (Schäfer, 2011). Schäfer ging hierbij uit van de aanname dat het voor regionale journalisten makkelijker kan zijn dan voor nationale journalisten om Europese onderwerpen op een voor de lezer interessante manier te behandelen. Veel Europese thema's hebben namelijk een invloed op de regio en kunnen daardoor met regionale voorbeelden geïllustreerd worden. In dit onderzoek was er ook aandacht voor de eventuele grensligging van de kranten en de effecten daarvan op de berichtgeving. Allereerst heeft hij middels een contentanalyse onderzocht of en hoe ontwikkelingen binnen de Europese Unie op het gebied van klimaat hun plaats vinden in regionale kranten. In een tweede stap heeft hij vervolgens de voor de EU-berichtgeving verantwoordelijke journalisten van deze kranten geïnterviewd en deze resultaten met elkaar verbonden. Uit zijn onderzoek bleek dat er absoluut gezien weinig aandacht is voor de EU. De kranten langs de grenzen met Denemarken, Polen, Tsjechië, Frankrijk, België en Nederland berichten met name over grensoverstijgende thema's. Zij maken hierbij gebruik van informatie van de Euregio's en Interregprojecten. Over deze projecten wordt regelmatig bericht, maar zelden in de algemene katernen. De berichtgeving beperkt zich tot de regionale katernen. De redacteurs zeggen dat de intensiteit van de berichtgeving sterk afhangt van de activiteiten en de professionalisering van de Euregio's. De meest voorkomende onderwerpen zijn arbeidsmarkt, leven, wonen en zakendoen over de grens, culturele bijeenkomsten, toeristische activiteiten, gemeentelijke verkiezingen, wet- en regelgeving en criminaliteit (Schäfer, 2011, p. 324). Uit het onderzoek wordt verder ook de *gatekeeper*functie van de journalistiek duidelijk. De journalisten zeggen dat zij vaak wel meer over het buurland of Europa willen berichten, maar dat de hoofdredacteur dit niet wil. Over het algemeen lijkt het erop dat de grensligging de bereidheid om over Europese resp. grensoverstijgende onderwerpen te berichten, positief beïnvloedt. Schäfer concludeert verder dat het aan aandacht voor de EU ontbreekt en dat met name regionale kranten kansen laten liggen om aandacht aan de EU te besteden. (Schäfer, 2011, p.325). Net als Roose heeft ook Schäfer zich beperkt tot regionale kranten die in Duitsland zijn verschenen. De buurlanden zijn hierbij buiten beschouwing gelaten.

In aanvulling op het onderzoek van Roose en Schäfer en in lijn met de aanbeveling van Schack zullen in het voorliggende onderzoek regionale media van weerszijden van de grens onderzocht worden. Deze media zullen onderzocht worden op o.a. de factoren afstand, nieuwswaarden en onderwerp.

Bovenstaande onderzoeken hebben geprobeerd om een breder beeld van de invloed van de grens op de berichtgeving in regionale kranten te geven, waarbij Schäfer zich

specifiek richtte op EU-berichtgeving in een land. Deze focus op één onderwerp of berichtgeving één land is kenmerkend voor de meeste vergelijkende onderzoeken.

De al eerdergenoemde Michael Schack heeft onderzoek in de Euroregio Sønderjylland/Schleswig (Denemarken-Duitsland) gedaan, waarbij hij de berichtgeving rondom de formalisering van het gelijknamige samenwerkingsverband heeft onderzocht. In dit kader heeft hij voor de periode 1996-1997 de over dit onderwerp verschenen 1500 artikelen onderzocht. De meeste van deze artikelen verschenen in drie Deense kranten. Aan de Duitse kant was er nauwelijks aandacht voor dit onderwerp. Dit weersprekt de stelling van Roose, die ervan uitgaat dat de belangstelling voor een onderwerp aan weerszijden van de grens ongeveer even groot is. De Deense kant legde een sterk verband met de band met de Europese Unie en de vraag hoe de democratische aspecten geregeld waren. De plannen om de grensoverstijgende samenwerking te formaliseren leidden zelfs tot een doodsbedreiging van een lokale politicus. Veel vooroordelen en stereotypen kwamen in de media naar voren. Dit was bijzonder, omdat de op te richten organisatie nauwelijks bevoegdheden zou krijgen. De helft van de bijdragen over dit onderwerp waren lezersbrieven, waarin “de Duitsers” negatief werden beschreven. De redactionele bijdragen focusten sterker op de structuur en de angst voor extra invloed uit Brussel. Andere voorbeelden van grensoverstijgende samenwerking of Euregio’s werden nauwelijks genoemd. In Duitsland had men geen problemen met de oprichting van een formele organisatie. Wel was men verbaasd en geërgerd over de anti-Duitse houding van de Denen en hun twijfels aan het democratisch vermogen van Duitsland. Schack concludeert dan ook dat de ruimtelijke inrichting van een grensregio multi-contextueel wordt gekenmerkt, waarbij er op verschillende niveaus (bijvoorbeeld sociaal, politiek, economisch) structuren ontstaan, die niet altijd synchroon verlopen (Schack, 1999, pp. 6-15). Interessant is dat in elk geval bij het onderzochte onderwerp duidelijk blijkt dat er, anders dan Roose aanneemt, wel degelijk verschil is in de frequentie waarover in het buurland over het andere land wordt bericht. Ook blijkt dat stereotypen een belangrijke rol spelen in de berichtgeving en het andere land hiermee op een bepaalde, in dit geval, negatieve manier geframed wordt.

Vergelijkend onderzoek Nederland-Duitsland

Het vergelijkend onderzoek naar Nederland en Duitsland heeft zich met name op het Duitslandbeeld in Nederland gericht. In de Nederlands-Duitse grensregio zijn er, zoals in hoofdstuk 1 beschreven, verschillen in de perceptie van de burens. Hierbij moet opgemerkt worden dat beide landen de laatste jaren naar elkaar toegroeien. Deze ontwikkeling is dan ook vaak onderwerp van onderzoek, waarbij de focus meestal ligt op het Duitslandbeeld van Nederland. De oorzaak hiervan moet volgens o.a. Linthout (2000) en Wielenga (2000) gezocht worden in de

Duits-Nederlandse informatiezeef. De metafoor van de zeef is oorspronkelijk van de Duitse schrijver Christian Graf von Krockow en Linthout legt deze metafoor als volgt uit: “In de kennis die Nederlanders en Duitsers van elkaar hebben, is sprake van een geweldige asymmetrie, waarbij de grens tussen beide landen als een soort informatiezeef fungeert. Van Nederland naar Duitsland heeft de zeef heel kleine gaatjes. Er komt, behalve in de grensgebieden, vanuit en over Nederland bijna geen informatie Duitsland binnen. De informatiezeef van Duitsland naar Nederland heeft heel grote gaten, wat betekent dat er heel veel informatie over Duitsland Nederland binnenkomt” (Linthout, 2000, p. 53).

Voor dit verschil ziet Linthout verschillende redenen. Zo hebben Duitse media in Nederland vaak geen eigen correspondenten (zie ook Pekelder, 2014). Het is in Duitsland niet vanzelfsprekend dat je buitenlandse tv-zenders kunt ontvangen; dit is alleen langs de grens het geval. Verder is Duitsland een groot land met negen buurlanden en ruim 83 miljoen inwoners en voor grote landen is het buurland ten eerste relatief ver weg en ten tweede ook relatief klein. Hierdoor nemen het lokale en regionale nieuws een belangrijkere plaats in. Zo zijn voor Duitsland de grenzen met de grote buurlanden Frankrijk en Polen de belangrijkste grenzen en is de grens met Nederland slechts één van de negen grenzen. Wel hebben het toenemende aantal grenswerkers en Nederlandse ontwikkelingen als het poldermodel geleid tot iets meer aandacht (Linthout, 2000; Pekelder, 2014). De landelijke Nederlandse media hebben daarentegen bijna allemaal een eigen correspondent in Duitsland, Duitse zenders zijn in heel Nederland te ontvangen en Nederland heeft maar twee directe buurlanden, waarvan Duitsland natuurlijk ook een heel groot buurland is en binnen Europa een belangrijke factor. Dit maakt dat er vanuit Nederland veel meer aandacht voor Duitsland is (Linthout, 2000, p. 55).

De werking van deze asymmetrische informatiezeef is ook terug te zien in de onderzoeken naar Nederlandse en Duitse media. Het zwaartepunt ligt hier op de beeldvorming in Nederland over Duitsland. Bij deze beeldvorming is in het vorige hoofdstuk al uitvoerig stilgestaan. In dit hoofdstuk ligt de focus daarom met name op de gebruikte methoden en theorieën. De verschillende onderzoeken worden chronologisch besproken. Vervolgens worden de rode lijn en ontwikkeling in deze onderzoeken samengevat.

Het eerste onderzoek betreft ‘Nabuurlanden centraal. Het beeld van Nederland en de Nederlanders in België, de Bondsrepubliek Duitsland en het Verenigd Koninkrijk’ uit 1978 van het Buro Buitenland en het Talencentrum van de toenmalige Katholieke Hogeschool Tilburg. Dit onderzoek betreft eerder een verzameling krantenknipsels

met een korte toelichting dan een uitgebreid statistisch of tekstanalytisch onderzoek. De samenstellers noemen de bundeling zelf een “documentatiemap” en laten de conclusie dan ook over aan de lezer. Opmerkelijk is dat hoewel het gaat om het beeld dat de buurlanden van Nederland hebben, het eerste artikel met betrekking tot Duitsland de titel heeft “De Duitser in Nederlandse ogen”. Opvallend is verder dat er in veel artikelen voor het nieuwe Nederlandbeeld verwezen wordt naar de periode van voor de Tweede Wereldoorlog. Hierbij wordt teruggesproken op stereotypen (gierig, handel, lomp, lelijke taal) zoals deze al voorkwamen in de *Reiseliteratur* uit de 19de eeuw.

Een volledig beeld geeft ‘Erger dan Duitsers. Het beeld van Duitsers en Duitsland in de Nederlandse media’ uit 1989. Dit betreft de bundeling van de bijdragen van een gelijknamig colloquium, dat op 8 juni 1989 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen plaatsvond. Dit colloquium had een tweeledige aanleiding. Ten eerste was 1989 het jaar voor de herdenking van het feit dat 50 jaar geleden de Tweede Wereldoorlog uitbrak. De tweede aanleiding vormden de heftige anti-Duitse acties tijdens het EK van 1988. Karsten Renckstorf stelt in zijn inleidende bijdrage de terechte vraag “vormen of spiegelen de media beelden: bijvoorbeeld het beeld van Duitsland en de Duitsers?” (Renckstorf, 1989, p. 17). In dit hoofdstuk is al eerder geconstateerd dat printmedia vaak agendabepalend zijn. Renckstorf stelt vast dat media weliswaar niet “schuldig” zijn aan de beelden van mensen, maar het media echter eventueel wel te verwijten valt dat zij deze beelden als zekerheden aanbieden en niet in twijfel trekken. Interessant in dit opzicht zijn de statements van de redacteurs van het *NRC Handelsblad*, *De Volkskrant* en *De Limburger* die berichten over de relatie tussen de hoofdredactie en de correspondenten, de selectieprocedures en de houding ten opzichte van Duitsland en de Duitsers. Deze redacteurs zijn van mening dat clichés helpen om de wereld te ordenen, maar dat de afstand tussen cliché en werkelijkheid niet te groot mag worden. De snelle veranderingen in de politieke ontwikkelingen in de jaren 1980 leiden tot een verbetering in het Duitslandbeeld van Nederlanders, waarbij voor alle media geldt dat “*Der Alltag nie im anderen Land stattfindet*” (Renckstorf, 1989, p. 74). Dit geldt ook voor de regionale media. Concluderend wordt gesteld dat de verhoudingen tussen Nederland en Duitsland niet altijd harmonisch waren en dat dit van invloed is op de waarnemingspatronen en reactiepatronen. De Nederlands-Duitse spanningen overschrijden echter niet de grenzen van de normaliteit; in alle gemeenschappen komen spanningen voor.

Ook Piel kiest ervoor om in het onderzoek ‘*Das Nachbarland Niederlande im Spiegel der deutschen Presse. Skurril, boomend, traditionsbewusst und sparsam*’ dat zij in opdracht van NED.WORK (een PR-bedrijf uit Düsseldorf dat zich toentertijd

richtte op de Nederlandse markt) heeft uitgevoerd zich te concentreren op stereotypen in media (Piel, 2000). Piel stelt (vgl. ook Strüver, 2005; Kolosov, 2015 in paragraaf 2.1) dat massamedia een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling van nationale stereotypen en clichés. Zij stelt de vraag of berichtgeving in dagbladen deze clichés bevestigt of ook achtergrondinformatie geeft over andere onderwerpen dan de clichématige thema's (Piel, 2000, p. 181). Hiervoor heeft zij een onderzoek uitgevoerd bestaande uit een enquête onder redacties, gesprekken met in Nederland werkzame correspondenten en een inhoudsanalyse van de verslaglegging over Nederland in Duitse dag- en weekbladen. Piel heeft 2446 krantenteksten onderzocht die zijn verschenen tussen 15 september en 15 oktober 1999. Deze artikelen zijn verkregen door te zoeken op de trefwoorden *Niederlande*, *Niederländer*, *niederländisch*, *Holland*, *Holländer*, *holländisch*. Ruim 224 van de onderzochte kranten publiceerden over Nederland. De *Rheinische Post* in Düsseldorf schreef het vaakst over Nederland, met ruim 100 artikelen. De economische kranten *Handelsblatt* en *Börsenzeitung* en de grote kranten *FAZ*, *Süddeutsche*, *Die Welt* en de *Frankfurter Rundschau* berichtten eveneens relatief vaak over Nederland. Piel concludeert op basis hiervan dat de nieuwswaarde geografische nabijheid doorslaggevend is (Piel, 2000, p. 184). Interessante vaststellingen zijn verder dat de koppen meestal positief zijn en de vergelijking tussen beide landen net zo vaak positief als negatief is. De onderwerpen betreffen voornamelijk maatschappelijke, economische, politieke, wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen. Over het algemeen is het beeld dat van Nederland geschetst wordt positief, maar met betrekking tot milieu/energie/landbouw, maatschappij en media is het beeld vaker negatief. De enquête, die naar 141 redacties is gestuurd, waarvan ca. een derde heeft gereageerd, bevestigt het beeld dat de nieuwsfactor geografische nabijheid vaak doorslaggevend is als het gaat om nieuws uit Nederland. Nederland is na Frankrijk en Oostenrijk het belangrijkste. Redacties die aangeven zich goed geïnformeerd te voelen over Nederland schrijven vaker over dit land. Persbureaus zijn erg belangrijk. Uit de enquête komen als belangrijkste onderwerpen economie, maatschappij en cultuur naar voren. Regionale verschillen komen niet naar voren, met uitzondering van de kranten in het grensgebied. De geïnterviewde correspondenten zijn van mening dat onderwerpen, waarbij het 'avantgardistische' karakter van de Nederlanders naar voren komt, succesvol zijn. Ook vergelijkingen zijn populair. Waar de correspondenten van mening zijn dat er in Duitsland minder belangstelling voor Nederland is, zijn de redacties juist van mening dat het omgekeerde het geval is. Als we kijken naar de beeldvorming komen met name eigenschappen als taal, "opgeheven vingertje", open, humoristisch, ongecompliceerd, flexibel, praatgraag en betweterig naar voren. Deze karaktereigenschappen betreffen eigenschappen van de inwoners van een land, die vervolgens ook op het land worden geprojecteerd.

Daarnaast heeft Piel ook onderzocht hoe het andere land geframed wordt. Zij heeft de volgende frames gevonden, die gebruikt worden om de relatie tussen Nederland en Duitsland te duiden:

- 1) Vriend, partner, goede buur
- 2) Concurrent
- 3) Voorbeeld, model, pionier
- 4) Afschrikwekkend voorbeeld
- 5) Zonderling / lachwekkende figuur
- 6) Vijand (Piel, 2000, p. 70)

Hoewel het onderzoek zeer omvangrijk is, is er dus helaas geen aandacht voor de berichtgeving in Nederland over Duitsland. Piel ziet hier dan ook noodzaak voor vervolgonderzoek.

Een laatste onderzoek dat in dit overzicht niet mag ontbreken is het onderzoeksproject “Commentaren en berichten van de andere kant van de grens: De rol van de printmedia in het Nederlands-Duitse grensgebied” van Hoebink, Pöhls, Micah, Renckstorf, Wester en Pleijter (Wester et al., 2006)⁴. dat eveneens focust op de Euregio Rijn-Waal. Dit onderzoeksproject bestond uit drie fasen:

- Trendstudie naar grensoverstijgende berichtgeving in de periode 1946-1999 in *De Gelderlander* (editie Nijmegen) *De Limburger* (editie Venray) en de *Rheinische Post* (editie Kleve) en de *NRZ* (editie Kleve)
- Regiosurvey met betrekking tot een relatief actuele blik op aantal, omvang, vorm en thematiek van juist de berichtgeving over de regio
- Casestudies naar de wederzijdse berichtgeving met betrekking tot vijf vooraf gedefinieerde thema's.

Voor de trendstudie heeft men alleen naar de plaats van handeling gekeken om te bepalen of het om grensoverstijgende berichtgeving ging. In totaal heeft men 7085 artikelen geanalyseerd. 2996 artikelen hiervan zijn in *De Gelderlander* verschenen, 2694 in *De Limburger*, 842 in de *Rheinische Post* en 553 in de *NRZ*. Omgerekend komt dit neer op 4,4 berichten per dag in de Nederlandse krant en 1,1 artikel in de Duitse kranten. Vanaf 1995 laten de Duitse kranten een duidelijke stijging zien in het

⁴ Navraag bij de Universiteitsbibliotheek van de Radboud Universiteit heeft geleerd dat dit onderzoek als zodanig helaas nooit lijkt te zijn gepubliceerd, wegens “vertraging aan Nederlandse zijde”. Wel zijn er diverse artikelen over het onderzoek verschenen, waaronder de voor het voorliggende onderzoek gebruikte beschrijving van Wester et al. (2006).

aantal berichten dat over het buurland gepubliceerd wordt en worden gemiddeld 3 berichten per dag geplaatst. Omdat de periode 1995-1999 in het kader van de trendstudie een te korte periode bestrijkt, kan niet de conclusie worden getrokken dat het hierbij om een trendbreuk gaat. De Duitse berichtgeving betreft met name de thema's sport, cultuur, staat, economie en justitie. In de Nederlandse kranten zijn dit sport, justitie, economie en cultuur. De grote aantallen berichten over sport komen met name door grote sportieve evenementen als de Olympische Spelen en het WK en EK voetbal die in de periode 1946-1999 in Duitsland plaatsvonden. Gezien de grote verschillen in de hoeveelheid berichtgeving over het buurland trekken de onderzoekers uit de trendstudie de conclusie dat dit ligt aan het feit dat Duitsland veel meer buurlanden heeft dan Nederland. Bovendien is Duitsland op zich al een veel groter land, waardoor er ook meer binnenlands nieuws is. Tenslotte is Duitsland binnen Europa en op het wereldtoneel een heel belangrijke speler, wat ook extra berichtgeving oplevert. Voor de analyse is de gehele krant in ogenschouw genomen, dus ook de katernen met regionaal nieuws. Hier is echter helaas binnen de trendstudie geen onderscheid naar gemaakt, waardoor niet duidelijk is, of dit grote verschil er ook is als de regionale berichtgeving met elkaar vergeleken wordt.

Voor de interpretatieve inhoudsanalyse zijn er cases vastgelegd, die werden onderzocht op wederzijdse beeldvorming. Dit waren voor het thema politiek de staatsbezoeken die in de periode 1946-1999 plaatsvonden. Voor economie werden de fusies tussen Hoogovens en Höchst en Fokker en Dasa geanalyseerd. Voor het onderwerp naoorlogse geschiedenis zijn de vier (later de drie en de twee) van Breda gekozen. Voor het onderwerp sport stonden de voetbalinterlands centraal. Voor het onderwerp cultuur werd de *Frankfurter Buchmesse* van 1993 onderzocht. De *Buchmesse* stond dat jaar in het teken van Nederland en Vlaanderen. Uit deze cases kwam na voren dat met name voetbal en de overname van Fokker door DASA in beide landen voor (negatieve) beeldvorming zorgden. De onderzoekers trokken de conclusie dat Duitsland in Nederland wordt neergezet als "de grote broer met een smet uit het verleden". Nederland wordt gezien als een "verdeeld land, dat altijd terugkomt op de oorlog, omdat Nederlanders het nieuwe Duitsland niet kennen" (Wester, 2006, p. 203). Daarnaast komen ook uit dit onderzoek de bekende stereotypen weer naar voren. Voor Duitsland zijn dit een groot cultuurland, economische grootmacht, harde werkers, heel precies, alles keurig afgewerkt en arrogant. Nederlanders worden beschreven als handelsnatie, die kooplui produceert, spaarders, betuttelend en tegelijk losbollig (Wester, 2006, p. 203).

Uit de beschrijving van het vergelijkend journalistiek onderzoek bleek al dat veel onderzoeken zich slechts op één land concentreren of slechts op één zijde van

de grensregio concentreren. Uitkomsten zeggen daarom zelden iets over beide zijden van de grensregio of de grensregio als geheel. Uitzonderingen hierop zijn onderzoeken waarin wordt geanalyseerd hoe er over één bepaald onderwerp aan weerszijden van de grens bericht wordt. Deze tekortkoming zien we ook terug bij de onderzoeken naar de beeldvorming tussen Nederland en Duitsland. Een uitzondering hierop is het onderzoek van Hoebink, Pöhls, Micah, Renckstorf, Wester en Pleijter, waarvan de definitieve resultaten helaas nooit gepubliceerd zijn. Veel onderzoekers hebben zich gericht op stereotypen in de berichtgeving, waarbij met name de bekende stereotypen over en weer werden bevestigd. Een gemis is dat in de diverse onderzoeken geen aandacht is voor de manier waarop de relatie of verhouding tussen beide landen wordt weergegeven. Hierop vormt Piel een belangrijke uitzondering, omdat zij haar onderzoek breder trekt dan alleen de bekende clichématige stereotypen en ook kijkt hoe relatie tussen beide landen wordt weergegeven.

In het voorliggende onderzoek staat het verband tussen de afstand tot de grens en de berichtgeving over het buurland in regionale media centraal. In dit kader zal ook aandacht zijn voor de *framing* van (de relatie met) het buurland, om te zien of de bekende stereotypen ook in de grensstreek een rol spelen in de berichtgeving over het buurland.

2.2.3 Onderzoekskoncepten binnen het (crossnationaal) journalistiek onderzoek

In de voorgaande paragraaf zijn diverse relevante concepten geïntroduceerd, die een belangrijke rol spelen in het crossnationaal journalistiek onderzoek en die eveneens van belang zijn voor het voorliggende onderzoek naar media in de grensregio. Dit zijn 'nieuwsorganisatie', 'gatekeeping', 'agendasetting', 'nieuwswaarden' en 'framing'. Deze onderzoekskoncepten worden in deze paragraaf beschreven met het oog op de te gebruiken onderzoeksmethoden, die met name voor de in hoofdstuk 3, 5 en 6 beschreven deelanalyses relevant zijn.

Nieuwsorganisaties

Nieuws wordt geproduceerd binnen nieuwsorganisaties (een krant, tv-zender, die vaak onderdeel uitmaken van een groter concern, zoals een uitgeverij of mediaconcern) door journalisten. De berichten zijn hiermee zowel een product van een individu alsook van de organisatie, die vanuit een bepaalde overtuiging, ideologie of commercieel concept, opereert. Nieuws is daardoor niet zozeer een spiegel van de gebeurtenissen die plaatsvinden als veeleer een geconstrueerde sociale realiteit (Becker & Vlad, 2009, p. 59). Binnen nieuwsorganisaties spelen

politieke, economische overwegingen en sociologische en culturele perspectieven een rol. Deze factoren zijn niet los van elkaar te zien. Hoe commerciëler de organisatie is waarvoor de journalist werkt, des te meer routines en hoe groter de organisatie, des te meer bureaucratie (Becker & Vlad, 2009, p. 60).

Media of nieuwsorganisaties zijn over het algemeen economische entiteiten, die medewerkers in dienst hebben om content te produceren. Het zijn bedrijven met een winstoogmerk, waarvoor de verkoop van advertenties belangrijk is. Deze economische druk heeft ook invloed op de journalistieke keuzes die gemaakt worden (Becker & Vlad, 2009, p. 61). Ook de omvang van de organisatie, of deze onderdeel uitmaakt van een netwerk of mediagroep en de eigenaar zijn medebepalend voor de journalistieke keuzes. Deze journalistieke keuzes leiden vaak tot nieuwsroutines, oftewel patronen, waarmee een geroutineerde herhaling wordt bedoeld in de werkwijze en manieren waarop de mediawerkers hun werk doen. De nieuwsroutines zijn een antwoord op de beperkte capaciteiten en grote hoeveelheid input. Samen met technologie, deadlines, ruimte en normen zorgen de nieuwsroutines ervoor dat de best mogelijke tekst aan de nieuwsconsumenten geleverd kan worden.

Journalisten zien zichzelf over het algemeen als objectieve bringers van het nieuws (Deuze, 2005, p. 448). Veel wetenschappers zien dit anders. Journalisten creëren een eigen realiteit, in plaats van dat zij de realiteit weerspiegelen. Nieuws is hiermee het product van het proces waarin nieuws gecreëerd wordt. De relatie van de media en publiek, de sociale en politieke positie van journalisten en het management geven vorm aan de presentatie van het nieuws (Becker en Vlad, 2009). Een belangrijke rol speelt daarnaast het "*concept of beats*" (Becker & Vlad, 2009, p. 64-65; Westlund & Ekström, 2019, p. 76). Hiermee wordt een organisatiestructuur voor de nieuwsgaring omschreven bestaande uit geografische of theoretische eenheden, waarvan men verwacht dat nieuws uit deze eenheden voor de lezer interessant is. Dit betreft bijvoorbeeld locatie, instellingen of onderwerpen. De factor geografische eenheid is hierbij de belangrijkste eenheid, maar een *beat* kan ook inhoudelijk bepaald zijn. Het werken in *beats* is efficiënt, omdat journalisten daardoor goed de weg weten in een bepaalde regio, stad of buurt of juist inhoudelijke specialisten worden.

Sinds het begin van de eenentwintigste eeuw zijn de journalistiek en nieuwsproductie met enorme veranderingen geconfronteerd in de technologische en financiële omstandigheden. Deze veranderingen hebben geleid tot aanpassingen van de routines van journalisten en de manier waarop nieuws geproduceerd wordt. In de jaren 2010 is veel onderzoek gedaan naar de invloed van deze technologische ontwikkelingen op het werk van journalisten. Veel bevindingen suggereren dat het nieuws in wezen de

werkelijkheid weerspiegelt, tenzij de journalisten hiervan weerhouden worden door organisatorische druk (Westlund & Ekström, 2019, p. 75-76). Deze organisatorische druk wordt mede veroorzaakt door het feit dat parallel met de professionalisering van de journalistiek in de loop van de twintigste eeuw, met name 'oudere' nieuwsmedia (vooral kranten) 'muren' opbouwden tussen de redactie en de zakelijke afdeling (Westlund & Ekström, 2019, p. 79). Hierdoor zijn niet langer alleen de journalistieke bijdragen leidend voor de vormgeving van de krant, maar wegen ook commerciële belangen zwaar. Door bijvoorbeeld ruimte te reserveren voor advertenties, is er minder ruimte beschikbaar voor journalistieke bijdragen (Westlund & Ekström, 2019, p. 80).

In het kader van het voorliggende onderzoek is het van belang om deze veranderingen in de routines van journalisten en nieuwsorganisaties mee te nemen in het onderzoek naar het beslissingsproces van journalisten om al dan niet en zo ja op welke manier over het buurland te berichten.

Gatekeepertheorie

Journalisten worden als het ware dag in dag uit gebombardeerd met informatie. Hun taak is het om uit al deze informatie die berichten te selecteren, die zij tot nieuws maken en als nieuws te presenteren. Deze taak is onmogelijk zonder *gatekeeping*. Hiermee wordt het proces van selecteren, schrijven, *editing*, positioneren, plannen, herhalen en andere manieren van het masseren van informatie tot nieuws bedoeld (Shoemaker, Vos & Reese, 2009, p. 73). De *gatekeeper* bepaalt letterlijk wat er door de poort komt en in welke vorm. *Gatekeeping* betreft dus fundamenteel het selectieproces: waarom is bepaalde informatie gekozen om deel uit te maken van het nieuwsverhaal en andere informatie niet, hoe wordt het nieuws geframed of vormgegeven (Vos, 2019, p. 90-91). Factoren als mensen, beroepscode, gedragscodes, bedrijfsbeleid en computeralgoritmes hebben invloed op de beslissing welke informatie wordt gepresenteerd. Daarnaast spelen uiteraard ook de hoeveelheid beschikbare tijd en ruimte, plaats van publicatie, gebruik van afbeeldingen en het aantal verhalen over hetzelfde nieuwsfeit een rol, zie voor dit laatste aspect ook de paragraaf over *framing*.

Het onderzoek naar *gatekeeping* richtte zich lange tijd op de effecten hiervan op het publiek. Hoewel men toen ook al vaststelde dat de achterliggende factoren van *gatekeeping* belangrijk zijn, is het onderzoek hiernaar pas later op gang gekomen, bijvoorbeeld in de vorm van onderzoek naar de professionele houding die *gatekeepers* in kunnen nemen: neutraal, participierend, interpretatief, mobiliserend enz.. Wel hebben Shoemaker, Eichholz, Kim en Wingley (2007) aangetoond dat de nieuwswaarden belangrijker zijn dan de persoonlijke eigenschappen van de *gatekeeper*.

De opkomst van het internet heeft geleid tot een heel nieuwe discussie over de rol van de *gatekeeper* (Vos, 2019, p. 90). Gezien het feit dat iedereen 24/7 toegang heeft tot nieuws en het internet de lezer van een ononderbroken stroom van nieuws voorziet, kan men beargumenteren dat de essentie van *gatekeeping*, het selecteren van nieuws dat de lezer te zien krijgt, op sterven na dood is (Whyte, 2008; Williams & Delli Caprini, 2004). Andere wetenschappers zoals Djerf-Pierre en Shehata (2017) concluderen daarentegen dat zelfs met een hoge mate van mediakeuze, traditionele media nog steeds de informatieomgeving domineren. Sociale media bieden weliswaar aan individuen de kans om een massapubliek te bereiken, maar het zijn de traditionele media die vaak de inhoud van sociale media dusdanig versterken dat deze een massapubliek kunnen bereiken. Het is ook vaak in de eerste plaats de inhoud van traditionele nieuwsmedia die via sociale media wordt doorgegeven (Vos, 2019, p. 91). Deze traditionele media vervullen dus nog steeds de rol van *gatekeeper*. Deze *gatekeepers*rol wordt nu echter gedeeld met de socialemediagebruikers, de lezers. Zij kiezen of zij een bericht lezen en of zij hierop willen reageren of dit bericht willen delen (Vos, 2019, p. 91). Nieuwsorganisaties en journalisten zijn dus nog steeds een bepalende factor in de verspreiding van nieuws en de *gatekeeper*theorie biedt ook in de toekomst voldoende aanknopingspunten voor verder theoretisch, methodologisch als empirisch onderzoek. (Vos, 2019, p. 101).

Voor het voorliggende onderzoek sterkt de nog steeds actuele *gatekeepers*rol de keuze voor traditionele printmedia als object van onderzoek, omdat traditionele media indirect de bron zijn voor veel berichtgeving op sociale media en de discussie via de sociale media sterk bepaald wordt door de journalistieke keuzes binnen de traditionele media.

Agendasetting

Een onderwerp dat nauw samenhangt met *gatekeeping* is *agendasetting*. *Agendasetting* is het proces waarin de massamedia bepaalde onderwerpen vaak en prominent presenteren met als resultaat dat grote delen van het publiek deze onderwerpen belangrijker gaan vinden. De achterliggende gedachte hierbij is dat hoe meer aandacht een onderwerp krijgt, des te belangrijker dit wel zal zijn.

Agendasetting wordt nu vaak breder getrokken, waarbij er ook gekeken wordt naar de rol van het medium als intermediair en second level *agendasetting*, waarbij er een oordeel aan het onderwerp wordt toegevoegd. Hierbij wordt met name van *framing* en *priming* gebruik gemaakt en worden vragen gesteld als 'wat is bepalend voor de *agendasetting*' en 'wat zijn de gevolgen van *agendasetting*' (heeft *agendasetting* invloed op de houding, mening en gedrag van de

nieuwsconsument)'. Uit onderzoek naar verandering in houding met betrekking tot de Amerikaanse presidentsverkiezingen in 1972 bleek dat de diverse media opvallend vaak dezelfde soort boodschap verspreidden. Er was geen duidelijk verschil waarneembaar in de *agendasetting*. Uit onderzoek naar de invloed van tv en kranten op de nieuwsconsument bleek in de helft van de gevallen dat er geen verschil in het effect tussen kranten en tv op de nieuwsconsument waarneembaar was. Voor de andere helft gold dat het effect van de krant op de nieuwsconsument sterker was dan het effect van de tv. (Coleman, Maxwell, McCombs, Shaw & Weaver, 2009). *Agendasetting* speelt niet alleen een rol bij verkiezingen, maar bijvoorbeeld ook bij onderwerpen als economie, milieu, volksgezondheid. Daarnaast speelt ook de geografische ligging een belangrijke rol en functioneert *agendasetting* alleen in een open mediasysteem, dat niet wordt beïnvloed door de overheid. Er is al eerder verwezen naar *framing* en *priming* in deze context. Daar waar *agendasetting* bepaalt waarover bericht wordt, geven *framing* en *priming* vorm aan de manier waarop er over een nieuwfeit bericht wordt. Ook hier is het de vraag welke invloed het internet heeft. Onderzoeken geven tot nu toe een wisselend beeld. (Coleman, McCombs, Shaw & Weaver, 2009, pp. 147-152).

Nieuwswaarden

In de sectie over *gatekeeping* werd al kort aangeduid dat de nieuwswaarden van een nieuwsfeit belangrijker zijn dan de persoonlijke eigenschappen van de *gatekeeper*. Deze nieuwswaarden zijn daarom relevant om te onderzoeken in dit onderzoek. Nieuwswaarden worden ook wel nieuwsfactoren of nieuwscriteria (O'Neill & Harcup, 2009, p. 164) genoemd. Nieuwswaarden hangen nauw samen met de definitie van nieuws: "Nieuws is datgene waarvan door de journalisten is bepaald dat het nieuwswaardig is op basis van hun zintuig voor nieuws en de richtlijnen van de nieuwsorganisatie waar hij voor werkt" (Harrison, 2006, p.153, mijn vertaling, HdR). De criteria die de journalist daarbij hanteert zijn de nieuwswaarden (Palmer, 2000, p. 45).

De nieuwswaarden hebben daarnaast invloed op de intensiteit van de berichtgeving, de thematische structuur, de opmaak etc. (vgl. Schäfer, 2011, p. 30). Naar deze nieuwswaarden is veel onderzoek gedaan en Galtung en Ruge waren in 1965 de eersten die een overzicht van twaalf mogelijke nieuwswaarden hebben opgesteld (Galtung & Ruge, 1965). Na Galtung en Ruge hebben nog vele andere wetenschappers overzichten van nieuwswaarden opgesteld, met name Golding en Elliot (1979), Schulz (1997) en Allern (2002). Allern had ook aandacht voor het geografisch gebied dat de krant bestrijkt en commerciële factoren die een rol spelen in de selectie van het nieuws. Uit onderzoek van bijvoorbeeld Wilking (1990),

Rössler (2005) en La Roche (2006) blijkt dat juist de nieuwswaarde geografische nabijheid de belangrijkste nieuwswaarde voor regionale dagbladen is.

Ook Harcup en O'Neill (2001, 2017) hebben onderzoek gedaan naar de nieuwswaarden, waarbij zij hebben onderzocht of de oorspronkelijke lijst van Galtung en Ruge uit 1965 nog steeds actueel was. Deze lijst hebben zij twee keer aangepast, waarbij zij eveneens rekening hebben gehouden met de commerciële belangen van nieuwsbedrijven en in 2017 ook met de opkomst van sociale media. Zij hebben voor traditionele nieuwsberichten de volgende nieuwswaarden geïdentificeerd, waarbij geldt, dat hoe hoger een nieuwswaarde in de lijst staat, des te vaker deze voorkomt in het nieuws:

- a. Exclusiviteit: verhalen gegenereerd door, of eerst beschikbaar voor de nieuwsorganisatie dankzij interviews, brieven, onderzoek, enquêtes, peilingen, enzovoort.
- b. Slecht nieuws: verhalen met bijzonder negatieve ondertoon, zoals dood, verwonding, nederlaag en verlies (van bijv. een baan).
- c. Conflict: verhalen over conflicten zoals controverses, discussies, splitsingen, stakingen, gevechten, opstanden en oorlogsvoering.
- d. Verrassing: verhalen die een element van verrassing, contrast en/of het ongewone bevatten.
- e. Audiovisuele bronnen: verhalen die bijpassende foto's, video, audio hebben en/of die kunnen worden geïllustreerd met infographics.
- f. Deelbaarheid: verhalen waarvan het aannemelijk is dat ze via sociale media gedeeld en becommentarieerd kunnen worden.
- g. Entertainment: Onderhoudende verhalen over showbusiness, seks, sport, lichte human interest verhalen, dieren, of verhalen die mogelijkheden voor een humoristische benadering bieden, bijvoorbeeld geestige krantenkoppen of overzichten.
- h. Drama: verhalen over een zich ontvouwend drama zoals ontsnappingen, ongelukken, zoekopdrachten, belegeringen, reddingen, gevechten of rechtszaken.
- i. Vervolgverhalen: verhalen over onderwerpen die al in het nieuws zijn.
- j. De machtselite: verhalen over machtige personen, organisaties, instellingen of bedrijven.
- k. Relevantie: verhalen over groepen of naties die gezien worden als invloedrijk, of cultureel of historisch bekend bij het publiek.
- l. Omvang: verhalen die als voldoende belangrijk worden ervaren wegens de grote aantallen mensen die betrokken zijn of wegens de mogelijke impact, of waarbij sprake is van een zekere mate van extreem gedrag of extreme gebeurtenissen.
- m. Beroemdheid: verhalen over mensen die al beroemd zijn.

- n. Goed nieuws: verhalen met bijzonder positieve ondertoon, zoals ontdekkingen, doorbraken, genezingen, winst en feestelijkheden (Harcup & O'Neill 2017, mijn vertaling, HdR).

Dit overzicht van nieuwswaarden wordt als de standaard gezien in het journalistieke onderzoek en vormt de basis voor veel andere onderzoekers als het gaat om het vaststellen van nieuwswaarden in een bepaalde setting (vgl. Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 8; Ahva & Steensen, 2019, p. 44; Vos, 2019, p. 90-91). Opvallend is dat de nieuwswaarde *nabijheid* niet expliciet wordt genoemd in het overzicht, terwijl deze nieuwswaarde traditioneel wel belangrijk wordt gevonden (Allern, 2002; Wilking, 1990; Rössler, 2005; La Roche, 2006). Wellicht dat *nabijheid* gezien de definitie van *relevantie* onder deze nieuwswaarde geschaard moet worden.

Harcup en O'Neill plaatsen wel de nuancering dat deze criteria ook kunnen worden beïnvloed door praktische overwegingen zoals "de beschikbaarheid van middelen en tijd, en subjectieve, vaak onbewuste invloeden, zoals een mix van sociale, educatieve, ideologische en culturele invloeden op journalisten, maar ook op de omgeving waarin ze werken, hun positie op de werkvloer, hiërarchie en het type publiek waarvoor journalisten nieuws produceren" (Harcup & O'Neill, 2017, p. 1482-1483, mijn vertaling, HdR).

De nieuwswaarden *exclusiviteit*, *audiovisueel*, *deelbaarheid*, *vervolgverhalen* en *agenda-setting door de nieuwsorganisatie* zijn nieuwswaarden die moeilijk te herkennen zijn in de uiteindelijk gepubliceerde tekst, maar die wel meespelen in de overwegingen van de journalist of nieuwsorganisatie om een bericht te plaatsen. Illustratief is hiervoor het onderzoek van Harcup en O'Neill van 2017 naar nieuwswaarden in kranten en sociale media, waaruit blijkt dat de factor *agendasetting door de nieuwsorganisatie* telkens als minst voorkomend uit de bus komt (Harcup & O'Neill, 2017).

De ontwikkeling van de digitale technologie heeft ertoe geleid dat journalisten bij het schrijven van hun artikelen steeds sterker geleid worden door de vraag "Wat werkt op sociale media?". Niet alleen kunnen journalisten direct zien hoe vaak een artikel gelezen wordt, maar ook hoe de lezers op deze artikelen reageren. Uit onderzoek is gebleken dat de kennis over het lezersgedrag daadwerkelijk van invloed is op de selectie van het nieuws en hoe dit gepresenteerd wordt (Tien Vu, 2014; Welbers et al., 2016 en Thurman & Myllylahti, 2009). Andere onderzoeken nuanceren dit beeld enigszins. Zo blijkt uit onderzoek naar aanbieders van online nieuws in Zweden dat journalisten een middenweg proberen te vinden tussen

enerzijds het handhaven van professionele nieuwswaarden en redactionele onafhankelijkheid en anderzijds het publiek geven wat het publiek wil (Karlsson & Clerwall, 2012). Duits onderzoek, dat de nieuwswaarden van de topverhalen op *user ranking sites* (de meest bekeken sites door het publiek) vergeleek met de nieuwswaarden van de topverhalen geproduceerd door journalisten in print en online nieuws, vond in grote lijnen vergelijkbare nieuwswaarden (Wendelin, Engelmann, & Neubarth, 2017).

Een ander vraagstuk met betrekking tot de nieuwswaarden is, hoe deze nieuwswaarden de lezer beïnvloeden. Zo zijn Lee, Maslog en Kim (2006) van mening dat traditionele nieuwswaarden, die vaak conflicten benadrukken, een barrière vormen voor wat zij 'vredesjournalistiek' noemen. Vredesjournalistiek is een vorm van journalistiek die de oorzaken van en alternatieven voor conflicten onderzoekt. In een onderzoek naar hoe verslag werd gedaan van de crisis in Zimbabwe in de Noorse pers, ontdekte Ndlela (2005) dat de berichtgeving voornamelijk de nieuwswaarde *negativiteitsfactor* van Galtung en Ruge bevat. Het gebruik van deze nieuwswaarde leidde tot stereotipe beelden en onevenwichtige berichtgeving.

Op deze manier kan de keuze voor bepaalde nieuwswaarden dus ook bijdragen aan de *framing* van een bepaald onderwerp of een bepaald land of bevolkingsgroep. Dit is relevant voor het voorliggende onderzoek als het gaat om de vraag of er een verband bestaat tussen de grensligging van de media en de manier waarop over het buurland bericht wordt. Nieuwswaarden kunnen dus helpen om "de manieren te begrijpen waarop sommige fenomenen geïdentificeerd worden als "gebeurtenissen", de manieren waarop sommige van die "gebeurtenissen" vervolgens geselecteerd worden om "nieuws" te worden en de manieren waarop bepaalde elementen van de geselecteerde "gebeurtenissen" zullen worden benadrukt terwijl andere worden gebagatelliseerd of uitgesloten" (O'Neill & Harcup, 2019, p. 225, mijn vertaling, HdR).

Framing

In deze en de voorgaande secties is al een paar keer gerefereerd aan het begrip "framing". Met *framing* wordt de manier bedoeld waarop een onderwerp wordt neergezet. Zo definiëren Gamson en Modigliani *framing* als het "*central organizing idea or story line that provides meaning to an unfolding strip of events*" (Gamson & Modigliani, 1987, p. 143). De beroemde en veel gebruikte definitie van Entmann gaat meer in op wat *framing* daadwerkelijk doet: "*To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described.*" (Entmann, 1993, p. 52).

Framing vindt vaak plaats door gebruik te maken van zogenaamde “frames”. Frames worden door Entman, Matthes en Pellicano als volgt beschreven: “A frame repeatedly invokes the same objects and traits, using identical or synonymous words and symbols in a series of similar communications that are concentrated in time. These frames function to promote an interpretation of a problematic situation or actor and (implicit or explicit) support of a desirable response, often along with a moral judgment that provides an emotional charge” (Entman, Matthes & Pellicano, 2009, p. 177). *Framing* vindt op vier verschillende niveaus plaats: in de cultuur, in de hoofden van de elite en professionele politieke communicatoren, in communicatieve teksten en in de hoofden van individuele burgers (Entman, Matthes & Pellicano, 2009, p. 176). Een belangrijke rol is hierin voor cultuur weggelegd: “Culture is the stock of schemas commonly found in the minds of a society’s individuals, and the stock of frames present in the system’s communications, including literature, entertainment, news, conversations and other political discourse” (Entman, Matthes en Pellicano, 2009, p. 176). Ook Zald kijkt naar de rol van cultuur binnen *framing* en definieert cultuur als volgt: “Culture refers to an organized set of beliefs, codes, myths, stereotypes, values, norms, frames, and so forth that are shared in the collective memory of a group or society” (Zald, 1996). Goffmann ziet frames als een centraal onderdeel van een cultuur en frames zijn op vele verschillende manieren geïnstitutionaliseerd (Goffmann, 1981). De aanpak om cultuur bij het onderzoek naar *framing* te betrekken sluit tevens aan bij het pleidooi van Baldwin van Gorp, die meer aandacht voor de cultuur wenst in het onderzoek naar *framing* (Van Gorp, 2007). Van Gorp constateert daarbij wel dat “It follows that the identification of the frames must be sufficiently abstract to be applicable in other cases and in similar situations. In other words, there must be evidence of a certain degree of generalization, which can be achieved by associating the frames with cultural phenomena.” (Van Gorp, 2007, p. 72).

Als het er om gaat om in het kader van een inhoudsanalyse te bepalen, welke frames er in een tekst aanwezig zijn, zijn er twee benaderingen, de deductieve en de inductieve benadering (de Vreese, 2005, pp. 53-54; Semetko & Valkenburg, 2000, p. 94). Semetko en Valkenburg definiëren deze benaderingen als volgt: “De inductieve aanpak bestaat uit het analyseren van een nieuwsbericht met een open blik om zo te proberen de reeks mogelijke frames te onthullen, te beginnen met zeer losjes gedefinieerde concepten van de frames. [...] Een deductieve benadering houdt in dat bepaalde frames als inhoudsanalytische variabelen worden vastgelegd om na te gaan in hoeverre deze frames in het nieuws voorkomen” (Semetko & Valkenburg, 2000, p. 94, mijn vertaling, HdR). Het nadeel van de inductieve benadering is dat deze methode arbeidsintensief is en de steekproeven vaak moeilijk te repliceren zijn. Het grote voordeel van deze aanpak is dat het de vele

mogelijke manieren kan detecteren waarop een onderwerp kan worden geframed. Dit is meteen ook het nadeel van de deductieve benadering, die uitgaat van vooraf bepaalde frames, waardoor andere voorkomende frames gemist kunnen worden in de analyse. Bovendien is het noodzakelijk dat er voordat er met de inhoudsanalyse gestart wordt, al een duidelijk beeld is van de potentieel voorkomende frames. Doordat bij deze benadering gewerkt wordt met vooraf bepaalde frames is het onderzoek wel beter te repliceren en is deze manier ook geschikt voor grote hoeveelheden samples en voor vergelijkend onderzoek tussen verschillende soorten media (vgl. Semetko & Valkenburg, 2000, p. 94-95).

Een veel gebruikte indeling van frames is die in generieke en onderwerpspecifieke frames (De Vreese, 2005). Onderwerpspecifieke frames zijn speciaal voor het te onderzoeken onderwerp zijn gedefinieerd en niet toepasbaar op andere onderwerpen. Generieke frames daarentegen zijn zo geformuleerd dat ze thematische beperkingen overstijgen en in relatie tot diverse onderwerpen kunnen worden geïdentificeerd, soms zelfs ook in verschillende tijdsperioden en in een verschillende culturele context (De Vreese, 2005, p. 54). Onderzoek van bijvoorbeeld Semetko en Valkenburg uit 2001 heeft tot de definitie van vijf generieke thema's geleid: conflict, human interest, toekennen van verantwoordelijkheid, moraliteit en economische consequenties. Deze indeling hebben andere onderzoekers als bijv. d'Haenens en De Lange (2001) en De Vreese, Peter en Semetko (2001) gevolgd. Daarbij hebben zij allen op politieke of beleidsmatige onderwerpen (introdactie van de Euro, organisatie van een Europese Top en de komst van asielzoekerscentra) gefocust en hiervoor zijn de frames oorspronkelijk ook bedoeld. Zo hebben Semetko en Valkenburg weliswaar in hun onderzoek naar *"Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News"* in eerste instantie alle nieuwsitems gelabeld, maar de categorie "niet-politiek nieuws" vervolgens niet gecodeerd bij het vaststellen in welk frame het nieuws valt (Semetko & Valkenburg, 2000). Een vaste 'canon' van generieke frames is er echter (nog) niet (Baden, 2019, p. 52).

Bovenstaande methodes om frames in het nieuws te analyseren zijn met name geschikt voor de contentanalyse van het geproduceerde nieuws en minder geschikt om te onderzoeken welke overwegingen journalisten hebben bij het publiceren en formuleren van nieuws. Journalisten ontvangen via hun bronnen (bijvoorbeeld persberichten, interviews etc.) informatie die door de bringers van dit nieuws gepresenteerd wordt op een manier die aansluit bij de opvattingen van de zender. Dit nieuws ontvangt de journalist dus al geframed. Het is aan de journalist om deze informatie om te zetten in betekenisvolle nieuwsframes (Baden, 2019, p. 229-230). Dat betekent dat elke journalist nieuws framet. Journalisten zijn echter vaak van

mening dat zij het nieuws objectief brengen en dat *framing* iets negatiefs is. Daarom is het belangrijk om bijvoorbeeld via interviews met journalisten of beschrijvingen van het werk op de redacties ook inzicht te krijgen in deze overwegingen (Baden, 2019, p. 236). Kennis van deze overwegingen is zo belangrijk omdat “*Where journalism succeeds in offering an adequate plurality of relevant frames, publics are able to consider different possible positions and opinions, and participate meaningfully in their political and cultural communities. Inversely, where journalists fail to represent important perspectives, or fail to expose irrelevancies and distortions, publics lose their ability to manage diversity and disagreement*” (Baden, 2019, p. 239-240).

Om te bepalen of en op welke manier er sprake is van *framing* kan een corpus dus onderzocht worden op aanwezige frames, al dan niet aan de hand van een set van te voren vastgestelde frames. Echter, niet alleen het bewuste gebruik van frames kan *framing* tot gevolg kan hebben. Ook het kiezen van bepaalde onderwerpen kan *framing* in de hand kan werken. Tenslotte mag ook de rol van de journalist niet uit het oog verloren worden. Al deze aspecten komen dan ook in het voorliggende onderzoek terug.

2.3 Medialandschap in Nederland en Duitsland

Teneinde de positie van de te onderzoeken dagbladjournalistiek te bepalen gaat deze paragraaf in op het Duitse en Nederlandse medialandschap, waar deze journalistiek deel van uitmaakt.

Het medialandschap in zowel Nederland als Duitsland valt in de categorie “Noord-Europees of *democratic-corporatist* model”, zoals dit door Hallin en Macini (2004) is beschreven op basis van een grote vergelijkende internationale studie naar media in Europa. Dit model wordt gekenmerkt door een hoge circulatie van kranten, een externe pluralistische pers (dat wil zeggen, niet gecontroleerd door de staat en met een veelheid aan media), een hoog professioneel niveau van de journalisten en een door de staat gereguleerd publiek omroepbestel. Tevens spelen maatschappelijke groepen een belangrijke rol in de media. Dit in tegenstelling tot een meer individualistisch concept, dat wordt gerepresenteerd in het liberale model (landen als de Verenigde Staten, Canada en Groot-Brittannië) en het gepolariseerde plutocratische model, dat wordt gekenmerkt door een hoge mate van politisering en invloed van de overheid (Zuid-Europese landen als Griekenland, Spanje en Portugal). Ondanks het feit dat het Nederlandse en Duitse mediasysteem Europees

gezien tot hetzelfde model horen, zijn er toch ook aanzienlijke verschillen in beide systemen, zoals in het vervolg wordt toegelicht.

2.3.1 Medialandschap in Nederland

Het Nederlandse medialandschap wordt sterk gekenmerkt door het internet en online media. Zo blijkt uit het Digital News Report 2023 van het *Reuters Institute for the Study of Journalism* (Groot Kormeling & Costera Meijer, 2023) dat de nieuwsconsumptie via traditionele nieuwsvormen als tv en print (dagbladen, huis-aan-huisbladen, weekbladen, magazines etc.) in de periode 2015-2023 is afgenomen. Het tv-gebruik is in de periode van 2015 t/m 2023 van 80% naar 62% gedaald en het gebruik van print daalde in deze periode van 42% naar 27%. In dezelfde periode bleef het online-gebruik nagenoeg stabiel (76% in 2015 en 76% in 2023). Het gebruik van sociale media daalde in deze periode licht van 43% naar 39% in 2023 (Groot Kormeling & Costera Meijer, 2023, p. 87).

De Nederlands nieuwsconsument raadpleegt zijn of haar online nieuwsbronnen voornamelijk per smartphone (60%), gevolgd door de laptop (43%) en de tablet (24%). In de internationale vergelijking valt met name het tablet-gebruik op. Dit gebruik is vergeleken met de meeste andere landen relatief hoog (Groot Kormeling & Costera Meijer, 2023, p. 74).

Als we inzoomen op het wekelijkse bereik van de diverse traditionele nieuwsmedia zien we dat *het NOS-journaal* in 2023 een bereik van 55% heeft, gevolgd door *RTL-nieuws* (29%), *SBS-nieuws* (23%), gratis huis-aan-huis-bladen (19%), andere *NPO* tv-programma's en commerciële radiozenders (beide 17%) en lokaal-regionale dagbladen (16%), direct gevolgd door het *AD (Algemeen Dagblad* en de diverse regionale edities) met 15%. Daarna volgen *De Telegraaf*, regionale tv-programma's, regionale radiozenders, *De Volkskrant*, *BBC News*, niet dagelijkse regionale of lokale kranten. *BNR Nieuwsradio* en *CNN* sluiten het overzicht af.

Het bereik van de online nieuwsmedia laat een iets ander volgorde zien. Hier staat het *Algemeen Dagblad* online op plaats twee met 27% en de lokale/regionale dagbladen zijn te vinden op een achtste plek, met een bereik van 8%. *NU.nl* is de belangrijkste online nieuwsbron, gevolgd door het *AD*, *NOS*, *De Telegraaf*, *RTL* en regionale/lokale tv-zenders en *SBS nieuws online*. De lijst wordt afgesloten door *De Volkskrant*, *MSN nieuws*, *Indebuurt.nl*, *Linda Nieuws*, *Metro News Online*, *Geen Stijl*, *NRC online* en *CNN.com* (Groot Kormeling & Costera Meijer, 2023, p. 87). Wat bij de vergelijking van beide overzichten meteen opvalt is dat ook het online nieuws gedomineerd wordt door de van oorsprong traditionele media. Met uitzondering

van de *NU.nl* en *MSN news* die alleen online actief zijn, vinden de acht overige nieuwsbronnen in de top 10 hun oorsprong in de traditionele media.

Specifiek kijkend naar het gebruik van sociale media voor nieuwsgebruik zien we dat *Facebook* met 27% (60% gebruikt *Facebook*) bovenaan staat, gevolgd door *WhatsApp* (17% / 76%), *YouTube* (14% / 51%), *Instagram* (11% / 38%), *Twitter/X* (7% / 14%) en *LinkedIn* (5% / 22%) (Groot Kormeling & Costera Meijer, 2023, p. 87).

Het vertrouwen dat Nederlanders in de media hebben is relatief hoog. 57% van de respondenten vertrouwt het nieuws over het algemeen. Hiermee neemt Nederland in de internationale vergelijking de vierde plaats (van 46 onderzochte landen) in. Het vertrouwen dat Nederlanders hebben in de nieuwsmedia die ze zelf gebruiken is met 61% zelfs nog hoger. Het meeste vertrouwen hebben Nederlanders in de *NOS* (80%), gevolgd door de regionale en lokale dagbladen en *RTL* (beide 75%). Het *Algemeen Dagblad* staat met 72% op plaats 4. Het minste vertrouwen heeft men in *Linda* (38%) en *GeenStijl* (31%). In 2023 heeft Reuters geen onderzoek gedaan naar het vertrouwen in sociale media, maar in 2020 bleek dat men weinig vertrouwen heeft in het nieuws dat via sociale media wordt verspreid. Slechts 20% van de bevolking heeft hierin vertrouwen (Costera Meijer & Groot Kormeling, 2020, p. 74). 2022 is een jaar geweest waarin ook de traditionele media een duidelijke omslag naar online hebben gemaakt. Ook blijkt de consument meer bereid te zijn om voor online nieuws te betalen. De twee grote dagbladuitgevers in Nederland, *Mediahuis* en *DPG Media*, lieten een groei van resp. 13% en 14% zien bij het aantal betaalde digitale abonnementen (Groot Kormeling & Costera Meijer, 2023).

Dagbladen

Bovenstaande cijfers laten zien dat de krant op papier een neerwaartse trend laat zien, maar dat als men het online bereik (de mensen die de krant via de website, op de smartphone of tablet lezen) meetelt, het bereik nog steeds een stijgende lijn laat zien. De Communicatiekaart van Nederland 2019 (Bakker & Scholten, 2019) laat zien dat de absolute cijfers nog steeds indrukwekkend zijn. Zo kent Nederland nog altijd een betaalde oplage van 2,4 miljoen exemplaren. 47% van de Nederlanders leest dagelijks een krant en 43% zelfs een betaalde krant. Daarom mag, aldus Bakker en Scholten, de invloed van de dagbladen zeker niet onderschat worden. Zo brengen mensen dagelijks een half uur met de krant door, terwijl het bezoek aan websites in minuten wordt gemeten.

Dagbladen hebben traditioneel een sterke positie in het medialandschap. De eerste krant verscheen in Nederland zo'n 400 jaar geleden en berichtte voornamelijk

over het buitenland. Deze informatie was interessant voor de handelsnatie die Nederland toen ook al was. Sinds die tijd hebben kranten een belangrijke rol in de informatievoorziening en zij spelen nog steeds een hoofdrol op dit gebied. Voor veel andere media bieden dagbladen een belangrijke bron en ook politici, instellingen en bedrijven hebben kranten nodig om het nieuws te halen (Bakker & Scholten, 2019, p. 12).

Waar de dagbladen 400 jaar geleden nog een monopoliepositie hadden, is dit nu al lang niet meer het geval. De komst van achtereenvolgens de radio, tv en internet hebben de concurrentie steeds vergroot. Met name het internet blijkt een geduchte concurrent en zoals hierboven al beschreven, proberen de dagbladen deze concurrentie het hoofd te bieden door zelf ook actief te worden op internet. Daarbij wordt een steeds groter deel van de content achter een betaalmuur geplaatst. Ook is het mogelijk om de krant digitaal in plaats van in de brievenbus te ontvangen. Uit het onderzoek van Reuters blijkt dat 14% van de Nederlanders inmiddels bereid is om voor online nieuws te betalen (Costera Meijer & Groot Kormeling, 2020, p. 74).

Volgens Bakker en Scholten hebben de dagbladen in Nederland een dekkingpercentage van 31% (2017), waarbij de verhouding tussen landelijk en regionaal per provincie sterk verschilt. Over het algemeen geldt dat in de grensprovincies zoals Limburg, Friesland, Noord-Brabant, Overijssel en Zeeland ongeveer twee derde van de oplage uit regionale dagbladen bestaat. In Flevoland is dit bijvoorbeeld slechts 20%. Daarnaast blijkt dat er buiten de Randstad vaker een krant wordt gelezen dan in de Randstad (Bakker & Scholten, 2019, p. 15).

Nederland kent op dit moment negen landelijke dagbladen (*Telegraaf*, *AD*, *Volkskrant*, *NRC*, *nrc.next*, *Trouw*, *FD*, *Reformatorisch Dagblad*, *Nederlands Dagblad*). In deze kranten schemert nog een restje van de verzuiling door die het Nederlandse medialandschap met name in de 20ste eeuw kenmerkte.

Daarnaast kent Nederland 17 regionale dagbladen: *De Limburger*, *De Gelderlander*, *Noordhollands Dagblad*, *Dagblad van het Noorden*, *De Stentor*, *Brabants Dagblad*, *TC Tubantia*, *BN/De Stem*, *Eindhovens Dagblad*, *Leeuwarder Courant*, *Het Parool*, *PZC*, *Haarlems Dagblad*, *Leidsch Dagblad*, *De Gooi- en Eemlander*, *Friesch Dagblad* en de *Barneveldse Krant*. Veel van deze kranten, zoals *De Gelderlander* en *De Stentor*, kennen ook weer eigen lokale subedities. De oplage van deze kranten is in de periode van 2000 t/m 2017 sterk gedaald, van 1,9 miljoen naar iets meer dan een miljoen. Dit is een daling van 45%.

In het werkgebied van de Euregio Rijn-Waal verschijnen (subedities van) *De Gelderlander* en *De Limburger*. Deze kranten hebben elk hun eigen verschijningsgebied, wat betekent dat de regionale concurrentie bijna geheel verdwenen is. Alleen in Friesland kan men nog kiezen tussen het *Dagblad van het Noorden* en het *Friesch Dagblad* (Bakker & Scholten, 2019, p. 17).

Hoewel 13 van de 17 regionale dagbladen nog over een eigen hoofdredacteur beschikken, zijn ze allemaal in het bezit van twee grote media-uitgevers, *DPG Media* (o.a. *De Gelderlander*) en *Mediahuis* (o.a. *De Limburger*). In 2017 werd 20% van de onkosten gefinancierd door advertentieopbrengsten, 78% door de abonnementsgelden en 2% door overige activiteiten. Begin deze eeuw maakten de advertentieopbrengsten nog meer dan 50% van de opbrengsten uit. Door de financiële crises begin jaren 2000 en in 2007-2008 trokken veel adverteerders zich terug. Tegelijkertijd trekken de kranten (en dit geldt nog sterker voor de regionale dagbladen) met name onder de jongeren steeds minder lezers, waardoor ze minder aantrekkelijk worden om in te adverteren. Desondanks zijn de uitgaven nog steeds winstgevend. Dit komt door grote bezuinigingen, door o.a. de eigen drukpersen af te schaffen, minder overhead en meer gebruik te maken van freelancers en meer in te zetten op de digitale krant (Bakker & Scholten 2019, pp. 19-25).

Radio en Televisie

Het radio- en televisielandschap in Nederland is op nationaal niveau te verdelen in de publieke zenders aan de ene kant en de commerciële zenders aan de andere kant.

Nederland kent drie publieke tv-zenders (*NPO 1, 2 en 3*) en vijf publieke radiozenders (*NPO Radio 1, NPO Radio 2, 3FM, NPO Radio 4 en NPO Radio 5*). De programma's op deze zenders worden geleverd door de omroepen. Dit zijn ledenverenigingen. Een omroep moet een bepaald aantal leden hebben om te mogen uitzenden op een van de publieke zenders. Hoe groter het ledenaantal, des te meer zendtijd de omroep krijgt. Deze constructie vindt zijn oorsprong eveneens in de verzuiling, waar Nederland in vier zuilen (liberaal, katholiek, protestants en socialistisch) was verdeeld. Elke zuil had zijn eigen krant, eigen omroep, eigen sportvereniging en eigen winkels. Zo waren *NCRV*, *VPRO* en de *EO* voor de protestantse zuil, de *KRO* was voor de katholieken, de *VARA* voor de socialisten en de *AVRO* was van de liberalen (Bardoel, 2008; Bakker & Scholten, 2019).

Hoewel met name de christelijke omroepen nog steeds een duidelijke eigen signatuur hebben, is voor de gemiddelde kijker tegenwoordig niet langer de omroep doorslaggevend in de keuze van het programma maar het feit of men het programma

wel of niet interessant vindt. Desondanks komen er nog steeds nieuwe omroepen bij, die een eigen achterban willen bedienen, zoals in 2005 *MAX* (ouderen) en *WNL* (rechts-conservatief) en in 2022 *Ongehoord NL* (richt zich op Nederlanders, die zich door de bestaande omroepen niet vertegenwoordigd voelen, heeft raakvlakken met de rechtse partijen) en *Omroep ZWART* (wil inclusief zijn en richt zich op mensen met een andere huidskleur, geaardheid, achtergrond of beperking). Hiermee heeft Nederland als relatief klein land niet alleen een grote verscheidenheid aan politieke partijen, maar ook aan publieke zenders. Daarnaast zijn er de commerciële televisiezenders van *RTL* en *TALPA*, die eveneens een groot publiek trekken en de meer amusementsgerichte programma's bieden. De commerciële radiozenders *SkyRadio*, *Radio538*, *Q-Music* en *Radio 10* trekken eveneens veel luisteraars.

Bovendien kent Nederland een sterk regionaal en lokaal radio- en televisielandschap. Op regionaal niveau zijn er de regionale omroepen. In de Euregio Rijn-Waal zijn dit *Omroep Gelderland*, *L1* en *Omroep Brabant*. Daarnaast zijn er de kleinere streekomroepen, zoals *RN7* (Rijk van Nijmegen) en *Radio8* (Achterhoek), waar de lokale omroepen in samenwerken en goeddeels in opgegaan zijn. Ook deze streekomroepen behoren tot het publieke stelsel en ontvangen een overheids-subsidie (Bakker & Scholten, 2019). Deze laatstgenoemde streekomroepen in de Euregio Rijn-Waal werken sinds 2020 samen met de lokale Duitse omroep *Antenne Niederrhein*, die radio maakt voor de *Kreis Kleve* om zo sterker te focussen op Euregionaal nieuws (Bosman, 2020).

Over het algemeen zien we ook bij de regionale omroepen een lichte daling in het bereik (52% in 2013 tot 49% in 2017) en dat er buiten de Randstad meer belangstelling is voor de regionale en streekomroepen dan binnen de Randstad (Bakker & Scholten, 2019). Een nieuwe ontwikkeling is dat na het *NOS Journaal* van 18.00 uur sinds begin 2021 op *NPO2* het *Journaal Regio* wordt uitgezonden, dat is samengesteld uit nieuwsberichten van de regionale en streekomroepen, die ook landelijk gezien interessant kunnen zijn. Deze ontwikkeling is een reactie op de kritiek dat de regio er in tegenstelling tot de Randstad op de landelijke media vaak wat bekaaid vanaf komt. Ook heeft het regionale nieuws een vaste plek op de website van de *NOS*.

2.3.2 Medialandschap in Duitsland

Een blik op het Duitse medialandschap laat een iets ander beeld dan in Nederland zien. Zo blijkt uit het *Digital News Report 2023* van het *Reuters Institute for the Study of Journalism* dat voor het nieuws veel minder vaak online bronnen geraadpleegd worden (Hölig & Hasenbrink, 2023, p. 77). Het onlinebereik is in de periode van 2013

t/m 2023 zelfs van 66% naar 63% gedaald. Het valt op dat er in de periode 2013-2023 alleen voor de periode 2017-2021 sprake was van een kleine stijging. Sociale media maakten in Duitsland in deze periode een sterke stijging door, van 18% in 2013 tot 29% in 2020. Ook hier valt op dat het gebruik van sociale media voor nieuws tot 2020 toenam en sinds die tijd weer is afgenomen (Hölig & Hasenbrink, 2023, p. 77). Het gebruik van tv en print is in deze periode sterk gedaald, van resp. 82% naar 59% en van 63% naar 21%. Opvallend is hier dat print in de jaren 2018 en 2017 juist een lichte opleving kende en het gebruik in 2020-2021 gelijk bleef, zodat er misschien voorzichtig sprake is van een stabilisatie. Interessant is dat hoewel de ontwikkeling in beide landen anders is verlopen, de huidige situatie in Nederland en Duitsland redelijk overeenkomt. Ook in Duitsland is de smartphone het meest gebruikte middel om online nieuws te raadplegen (58%), gevolgd door de laptop (49%) en de tablet met 22% (Hölig & Hasenbrink, 2023, p. 70-71).

Van de traditionele media worden de *ARD* (55%) en *ZDF* (47%) het vaakst geraadpleegd, gevolgd door regionale en lokale dagbladen met 32%. Vervolgens komen *RTL*, publieke regionale radiozenders, publieke regionale tv-zenders, *n-tv*, *N24*, commerciële radiostations, *SAT.1*, *Der Spiegel*, *Bild/Bild am Sonntag*, gratis huis-aan-huisbladen, commerciële regionale tv-zenders en *Focus* en *Stern*.

In vergelijking met de traditionele media laat het gebruik van online media een heel ander beeld zien. Op één staat dan *Spiegel Online* met 17%, gevolgd door *ARD*, *t-online*, *bild.de*, *Focus online*, *web.de*, *gmx.de*, regionale/lokale nieuwssites, *ZEIT online*, *n-tv.de*, *Sueddeutsche.de*, *Welt online*, *N24.de*, *Stern.de*, *ZDF online* en *FAZ.NET*. Sterker dan in Nederland domineren in het online gebruik de pure online media met *t-online* op twee en *web.de* en *gmx.de* eveneens in de top zes. Ook opvallend is dat de websites van de regionale dagbladen in het online gebruik geen rol van betekenis spelen (Hölig & Hasenbrink, 2023).

Het gebruik van sociale media is in Duitsland eveneens wijdverbreid, maar iets minder dan in Nederland. Als nieuwsbron worden de sociale media in Duitsland veel minder gebruikt dan in Nederland: *YouTube* 16% / 47%⁵, *WhatsApp* 14% / 62%, *Facebook* 14% / 36%, *Instagram* 8% / 26%, *Twitter/X* 5% / 10% en *Telegram* 4% / 10% (Hölig & Hasenbrink, 2023). De reden hiervoor lijkt te liggen in het feit dat de Duitse bevolking vergrijsd is en de ouderen nauwelijks gebruik maken van sociale media. Onder Duitse jongeren is het gebruik van sociale media vergelijkbaar met hun leeftijdsgenoten in andere landen (Pittlik & de Graaff, 2016; Eurostat, 2023).

⁵ Het tweede percentage betreft het percentage van de bevolking dat het desbetreffende medium überhaupt gebruikt.

Kijkend naar het vertrouwen dat de Duitse gebruiker heeft in de media moet vastgesteld worden, dat dit vertrouwen een dalende lijn laat zien. In 2023 vertrouwt 43% van de respondenten de media. Dit is een daling van 17% ten opzichte van 2015. Hiermee staat Duitsland op plek 14 in de internationale vergelijking van 46 landen van Reuters. 59% vertrouwt de media die zij voor hun nieuwsconsumptie gebruiken. Slechts 14% heeft vertrouwen in het nieuws dat via sociale media verspreid wordt (Hölig & Hasenbrink, 2023). Men heeft het meeste vertrouwen in de *ARD* (62%) en de *ZDF heute* (68%), gevolgd door de lokale en regionale dagbladen (59%). Daarna volgen *Die ZEIT*, *Süddeutsche Zeitung*, *n-tv*, *N24*, *FAZ*, *Der Spiegel*, *Focus*, *Stern*, *SAT.1*, *RTL*, *t-online*, *web.de* en op de laatste plek staat de sensatiekrant *Bild* (22%) (Hölig & Hasenbrink, 2023). Ook in Duitsland worden de traditionele media het meest betrouwbaar gevonden voor het consumeren van nieuws.

Opmerkelijk is het feit dat alle nieuwsbronnen een afname in het gebruik laten zien. Volgens Hölig & Hasenbrink reflecteert deze ontwikkeling de groeiende algemene vermijding van nieuws. Ook in Duitsland neemt het aantal nieuwsconsumenten dat bereid is te betalen voor online nieuws toe en inmiddels is 11% hiertoe bereid. Het groeipercentage is echter lager dan in Nederland en nam in 2022 met 5% toe (Hölig & Hasenbrink, 2023, p. 76).

Dagbladen

Bovenstaand overzicht laat zien dat het bereik van de dagbladen in de periode 2015-2023 de afgelopen 8 jaar sterk is afgenomen, waarbij de situatie zich iets lijkt te stabiliseren. Desondanks heeft Duitsland de grootste krantenmarkt van Europa met ruim 350 dagbladen, waarvan 336 lokale en regionale dagbladen. Er zijn verder 21 weekbladen en 7 zondagskranten.

Drie op de vijf Duitsers van 14 jaar en ouder leest regelmatig een papieren krant, dit percentage is de afgelopen tien jaar stabiel gebleven (Redactie Duitslandweb 2016; Eurostat, 2023). Opmerkelijk is ook dat de grote, landelijke Dagbladen zoals de *FAZ*, *Süddeutsche Zeitung* en *Die ZEIT* nog steeds op groot formaat verschijnen. De overige kranten zijn wel overgaan op tabloid-formaat.

Met name de regionale kranten trekken een groot publiek. Ruim 11 miljoen mensen hebben een abonnement op een regionale krant. De losse verkoop bedraagt dagelijks zo'n 600.000 exemplaren. De landelijke kranten hebben een veel kleinere oplage en hebben ca. 750.000 abonnees en verkopen daarnaast ca. 131.000 losse kranten. De *Bild* is hierop een uitzondering. Deze krant kent van oudsher nauwelijks abonnees, maar heeft een dagelijkse oplage van ruim 1,1 miljoen voor de losse verkoop (2023). Deze

oplage is sinds 2012 gehalveerd (Hartung, 2023). De kranten hebben tegenwoordig allemaal een eigen website, waar ze hun artikelen, gedeeltelijk en toenemend achter een betaalmuur, plaatsen. Ook digitale abonnementen worden populairder. Het gebruik van sociale media blijft, vooral in vergelijking met Nederland, achter.

De ontwikkeling van de dagbladen kent in grote lijnen eenzelfde ontwikkeling als in Nederland. In Duitsland verschenen de eerste kranten eveneens begin 17de eeuw en zelfs nog iets eerder dan in Nederland; in 1605 werd de *Relation* opgericht en in 1609 *Aviso*. Ook in Duitsland kenden de dagbladen tot de komst van de radio een monopoliepositie en nam deze marktpositie met de komst van tv en internet gestaag verder af (Wilke, 2008). Het grote aantal regionale kranten gaat terug tot de 17de eeuw. Het Duitse Rijk bestond toen uit een verzameling van zo'n 300 kleine staatjes en kende toen ook een federale structuur. Anders dan in Nederland werd in de 16de eeuw in Duitsland al een soort overheidsensuur ingevoerd, die al snel ook voor de kranten gold. Pas in 1874 werd de persvrijheid per wet geregeld. Hier kwam in 1933 met de machtsovername door de nationaalsocialisten alweer een einde aan. Na de Tweede Wereldoorlog werd onder geallieerde leiding een nieuw perssysteem opgezet. In de DDR bleven de media door de staat gecontroleerd. In West-Duitsland gaven de geallieerden diverse private investeerders licenties voor kranten en weekbladen. Tot 1949 ontstonden er zo al 144 kranten. Met de grondwet voor de *Bundesrepublik Deutschland*, die in 1949 van kracht werd, werd in artikel 5 niet alleen de vrijheid van meningsuiting, maar ook de persvrijheid geregeld en is censuur verboden. Sinds de Duitse eenwording geldt dit ook voor de Oost-Duitse media (Wilke, 2008).

Anders dan in Nederland is er in Duitsland nog regionale concurrentie. Zo verschijnen er in de Euregio Rijn-Waal zowel de *Rheinische Post* (met een christelijk-conservatieve signatuur) en de *NRZ* (*Neue Rhein Zeitung*, met een eerder rode/linkse signatuur). Beide kranten hebben behalve een centrale redactie ook nog regio- en lokale redacties. Wel is het zo dat beide kranten met name op lokaal niveau steeds nauwer samenwerken, waarbij ze de taken verdelen en toch proberen elk hun eigen accenten te zetten. Deze samenwerking is het gevolg van bezuinigingen, waardoor het aantal journalisten in de lokale redacties is afgenomen (zie hiertoe hoofdstuk 6).

Ook in Duitsland worden de kranten steeds vaker door grote concerns uitgegeven. De *Rheinische Post* is nog zelfstandig. De *NRZ* behoorde lange tijd tot het WAZ-concern, dat sinds 2013 actief is onder de naam de *FUNKE Mediengruppe*.

Radio en tv

Het huidige radio- en tv-stelsel vindt zijn oorsprong in de eerste naoorlogse jaren. Ook in Duitsland was er in eerste instantie alleen sprake van publieke zenders, maar anders dan Nederland kent Duitsland geen omroepstelsel. In 1950 werd de *ARD (Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten)* opgericht, waarin de regionale zenders samenwerken en gezamenlijk een landelijke zender aanbieden. In 1962 werd de *ZDF (Zweites Deutsches Fernsehen)* opgericht (Wilke, 2008). Dit zijn de enige twee landelijke publieke zenders.

Daarnaast kent de *ARD* een veelheid aan regionale zenders, zoals de *BR, rbb, MDR, NDR, SWR* en *WDR*. Deze regionale zenders werken zeer nauw samen en omvatten in vergelijking met Nederland een veel groter gebied. Zo richt de *WDR* zich op heel Nordrhein-Westfalen, een gebied dat zowel qua oppervlakte als qua inwoners min of meer vergelijkbaar is met heel Nederland. Wel kennen deze regionale omroepen vaak nog enkele lokale programma's. Zo wordt op de *WDR* het programma *Lokalzeit* met plaatselijk nieuws uitgezonden. In de Euregio Rijn-Waal worden bijvoorbeeld *Lokalzeit Düsseldorf* en *Lokalzeit Duisburg* (voor de Stadt Duisburg en de Kreise Kleve en Wesel) uitgezonden. De regionale omroepen bieden ook elk hun eigen radiozenders aan, zoals in Nordrhein-Westfalen *EinsLive, WDR 2, WDR 3, WDR 4* en *WDR 5*.

Lokale en streekomroepen zijn in Duitsland minder wijd verspreid. In de Euregio Rijn-Waal zijn *Antenne Niederrhein (Kreis Kleve)*, *Radio KW (Kreis Wesel)*, *Studio47 (Duisburg)* en *Antenne Düsseldorf (Düsseldorf)* actief. *Antenne Niederrhein, Radio KW* en *Antenne Düsseldorf* bieden radio en streams en berichten via de website aan. *Studio47* maakt ook tv-programma's die online en via de kabel worden uitgezonden. Deze omroepen vallen onder het *Landesmediengesetz* van in dit geval Nordrhein-Westfalen, waarin is vastgelegd dat een omroep is opgebouwd uit twee zuilen, een *Veranstaltergemeinschaft* (programma, inhoud) en een *Betriebsgemeinschaft* (bedrijfseconomische aspecten). Interessant is dat het *Landesmediengesetz* 75% van de aandelen van de *Betriebsgemeinschaft* aan lokale kranten toewijst en 25% aan de gemeenten (Ministerium für Bundes- und Europaangelegenheiten, Internationales sowie Medien NRW, z.d.).

Daarnaast kent Duitsland ook commerciële zenders. Dit zijn *RTL* (onderdeel van het Bertelsmannconcern en omvat naast *RTL* nog *RTL2, Super RTL, Vox* en *n-tv*) en *SAT.1/Pro Sieben* (in handen van diverse buitenlandse investeerders, nadat eigenaar Kirch in 2002 failliet is gegaan en omvat verder nog *Kabel1* en *N24*). In totaal kent Duitsland 30 landelijke tv-zenders en 300 radiozenders (Wilke, 2008).

2.3.3 De rol van de traditionele journalistiek in het digitale tijdperk

In paragraaf 2.2 is beschreven dat de sterke ontwikkeling richting online, het afnemende vertrouwen in de media en de omvangrijke bezuinigingen wereldwijd voor de journalistiek grote uitdagingen met zich meebrengen. Deze ontwikkelingen gelden dus ook voor Nederland en Duitsland. De krant, websites en andere media worden bovendien niet langer vanzelfsprekend als een betrouwbare bron waargenomen. De positie om als vanzelfsprekende en betrouwbare bron voor nieuws gezien te worden, moet bevochten worden. Voor de opkomst van het internet was duidelijk waar de journalistiek bedreven werd: op de redacties van de dagbladen, weekbladen en radio- en tv-zenders. De content van veel online media wordt echter niet geschreven door journalisten, maar bijvoorbeeld door experts (communicatiedeskundigen, voorlichters, freelancers) of anderszins in het onderwerp geïnteresseerde mensen. Dit vertroebelt het beeld dat de nieuwsconsument heeft van de journalistiek, waarbij de journalistiek zich van oudsher onderscheidt van andere vormen van informatieverstrekking door de onafhankelijkheid. Juist deze onafhankelijkheid wordt steeds vaker in twijfel getrokken.

De digitalisering biedt ook voordelen voor de traditionele media, die zich steeds sterker online profileren. Online is het leesgedrag van het publiek veel beter meetbaar, waardoor journalisten beter kunnen inschatten wat lezers interesseert en wat voor hen aangenaam is om te lezen. Daarnaast is het publiek een belangrijke bron van inkomsten geworden (Costera Meijer, 2019, p. 389). In Nederland vormden advertentie-inkomsten in 2000 nog de belangrijkste bron van inkomsten. In 2016 brachten de abonnees al 78% van de inkomsten op (Beekmans, 2017). De betere kennis over wat het publiek aan nieuws wil consumeren brengt wel het risico van een zogenaamde nieuwskloof met zich mee. De nieuwskloof is de kloof tussen dat wat journalisten (en ook wetenschappers) belangrijk vinden om te vertellen en hetgeen het publiek wil lezen. Het laat nieuwsorganisaties twee opties: overleven door hun normen te verlagen en meer “populair” (triviaal, opmerkelijk en dramatisch) nieuws te bieden of het risico lopen te sterven door kwalitatief hoogstaande journalistiek van algemeen belang te handhaven, journalistiek die slechts een nichemarkt zal interesseren. Uiteindelijk brengt elke optie de brede informatieve functie van de journalistiek in democratische samenlevingen in gevaar. Deze functie moet echter niet overschat worden. Zo constateert Deuze dat massamedia duidelijk van groot belang zijn voor de maatschappij en in het dagelijks leven, maar dat de directe invloed en het effect van de massamedia op het menselijk gedrag relatief bescheiden zijn. Media versterken en versnellen eerder datgene wat er al is (Deuze, 2021, p. 23; Costera Meijer, 2019, p. 392-393). De journalistiek moet zich daarom opnieuw uitvinden om een “vitale kracht” te blijven voor “*the Making of Citizens*” (Costera Meijer, 2019, p. 393).

Dit is ook belangrijk om een jonger publiek te trekken. Daarbij is het van belang dat men zich realiseert dat hoewel nieuwsgebruikers zich aangetrokken voelen tot “zacht” nieuws, dit niet betekent dat zij minder geïnteresseerd zijn in nieuws over publieke zaken. Kwantitatief en kwalitatief onderzoek suggereert namelijk dat veel nieuwsgebruikers, waaronder jongere generaties, de voorkeur geven aan belangrijk nieuws over maatschappelijke kwesties, mits dit nieuws begrijpelijk, gemakkelijk, toegankelijk en goed verteld is (Costera Meijer, 2019, p. 394).

Deze opvatting sluit aan bij onderzoek van Sabine Geers, die voor Nederland heeft onderzocht via welke media jongeren nieuws consumeren. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat jongeren in vier typen zijn te verdelen voor wat betreft de manier waarop zij nieuws consumeren: minimalisten, omnivoren, traditionalisten en online nieuwsconsumenten (Geers, 2020, p. 332). De groep minimalisten is met 48% het grootst, direct gevolgd door de traditionalisten (31 %). De groepen online nieuwsconsumenten (12%) en omnivoren (9%) zijn beduidend kleiner (Geers, 2020, p. 343). Voor al deze groepen geldt dat zij het meest gebruik maken van tv en radio voor hun nieuwsconsumptie, gevolgd door online media. Kranten worden samen met *Twitter/X* het minst gebruikt. Voor de traditionalisten geldt dat zij weliswaar meer gebruik maken van tv en radio dan de andere groepen, maar ook zij maken weinig gebruik van kranten. De groep van traditionalisten en de omnivoren zijn daarnaast het meest geïnteresseerd in politiek nieuws. Ten slotte blijkt uit dit onderzoek dat hoe jonger de respondenten zijn, des te vaker zij alleen online media raadplegen (Geers, 2020, p. 346). Dit beeld wordt bevestigd in een onderzoek van de Universiteit Gent naar het mediagebruik van jongeren in België. Ook uit dit onderzoek blijkt dat jongeren weinig belangstelling voor nieuws hebben (4,7 op een schaal van 1 tot en met 10). De meeste belangstelling hebben zij voor criminaliteit, ongelukken, veiligheid op straat, rampen en sport. Politiek geniet de minste belangstelling. Naarmate ze ouder worden, stijgt de belangstelling voor nieuws. Uit dit onderzoek blijkt ook dat jongeren een redelijk vertrouwen in journalisten hebben. (Vandenbussche et al., 2020, p. 19-20).

Ook Drok stelt vast dat er zeker geen sprake is van een “*tuning out*” van jongeren als het gaat om nieuws (Drok, 2016). Hij concludeert: “Vooral jongeren met een relatief sterke mate van maatschappelijke betrokkenheid gebruiken nieuwsmedia “over het algemeen frequenter” (Drok, 2016, p. 24) en vervolgt “Een hogere mate van maatschappelijke betrokkenheid vertaalt zich echter niet automatisch in een frequenter gebruik van *alle* nieuwsmedia” (Drok, 2016, p. 25). Maatschappelijk betrokken jongeren maken vaker dan hun leeftijdsgenoten gebruik van landelijke nieuwsmedia, maar nauwelijks van lokale/regionale media. Drok noemt dit

opmerkelijk, omdat juist deze groep aangeeft geïnteresseerd te zijn in lokaal en regionaal nieuws en hij concludeert dan ook “Anders dan de meeste landelijke media weten de lokale/regionale deze groep betrokken en geïnteresseerde jongeren kennelijk niet goed te bereiken” (Drok, 2016, p. 25).

Dat het bereik van lokale en regionale media in Nederland afneemt, constateren ook Landman et al. in het onderzoek “Nieuwsvoorziening in de regio 2014. Gelukkig zijn hier geen journalisten”, uitgegeven door het Stimuleringsfonds voor de journalistiek (Landman et al., 2014, p. 2). Zij constateren dat “duidelijke en kritische journalistiek vooral terug te vinden is bij de schrijvende pers, in het bijzonder bij regionale dagbladen met een lokale editie en bij enkele lokale dagbladen” (Landman et al., 2014, p. 2). Lokale en regionale omroepen worden als meer “volgend en zelden initiërend” (Landman et al., 2014, p. 2) gezien. Ook Costera Meijer constateert dat “de regionale journalistiek in een crisis verkeert” (Costera Meijer, 2013, p. 61). Dit is ernstig, omdat bij “een verschraving van de regionale en lokale nieuwsvoorziening de geïnformeerdeheid van de burger op het spel staat” (Costera Meijer, 2013, p. 61). Zij constateert hierbij dat een veel gehoord argument van hoofdredacteuren van regionale media om de kwaliteit van de nieuwsberichten niet te verhogen is dat de verhoging van de kwaliteit zelden leidt tot meer lezers. Costera Meijer draait dit om en stelt dat er ook “belangrijke aanwijzingen zijn dat trivialisering van het nieuws uiteindelijk leidt tot een afname van het aantal lezers en kijkers”. Zij heeft vervolgens onderzocht, of het voor nieuwsorganisaties een maatschappelijk zinvolle en commercieel aantrekkelijke beweging is om meer waardevolle journalistiek aan te bieden. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat regionaal nieuws voor het publiek om de volgende redenen relevant is: 1) betrouwbaarheid, 2) *good storytelling*, 3) frequent aandacht besteden aan langlopende regionale thema’s, 4) verhalen in de regio verticaal verankeren, 5) horizontaal verankeren van nieuwsverhalen, 6) het vormen van een regionale identiteit, 7) gelaagde representatie van de regio en zijn bewoners en bedrijven, 8) inzicht geven in de gewoontes van de regio en 9) het gesprek van de dag weergeven (Costera Meijer, 2013, p. 66-67). Uit het onderzoek blijkt verder dat “waardevolle journalistiek de hoofdredacteuren een uitweg biedt”, omdat nieuwsmedia die volgens het publiek kwalitatief goed presteren, ook een hoger bereik generen (Costera Meijer, 2013, p. 61) en daarmee ook inkomsten (Swart, Peters & Broersma, 2017).

Er is dus in Nederland, ook onder jongere doelgroepen, zeker nog belangstelling voor regionaal nieuws. Regionale media, met name kranten, vervullen een belangrijke rol in de informatievoorziening en identiteitsvorming voor de burgers.

De journalistiek in Duitsland wordt met dezelfde uitdagingen geconfronteerd als in Nederland. Ook in Duitsland worden steeds meer dagbladen binnen enkele grote concerns gecentraliseerd. Deze trend is al in de jaren 1950 begonnen en zet versterkt door. In 2022 verschijnen er nog 307 regionale dagbladen in Duitsland, die gezamenlijk een oplage van 9,67 miljoen bereiken. Tien jaar daarvoor was de oplage echter nog 3,5 miljoen exemplaren hoger (Grimberg, 2022). Toen was al te zien dat de dagbladen jonge lezers verliezen en de advertentie-inkomsten door de komst van het internet teruglopen. Deze ontwikkelingen leiden in Duitsland, anders dan in Nederland, echter veel meer tot angst en kritiek dat de Duitse pers niet langer haar democratische taken kan vervullen (Thomass, 2009; Bohrmann & Toepser-Ziegert, 2010). Nieuwe vormen als blogs, vlogs, multimediabijdragen zijn nieuwe manieren om het nieuws te presenteren. Dit brengt extra concurrentie met zich mee, maar biedt ook kansen. Het is de vraag hoe de beroepsgroep hiermee omgaat (Thomass, 2009). Onderzoek laat zien dat journalisten een zeer professionele opvatting van hun beroep hebben en bereid zijn mee te gaan met de tijd (Loosen et al., 2023).

Ondanks alles geldt ook in Duitsland nog steeds dat kranten een belangrijke rol in de verspreiding van het nieuws hebben. Kranten berichten zowel over lokaal en regionaal als nationaal, Europees en wereldnieuws in een breedte en omvang, die andere media niet kunnen of willen bieden (Bohrmann & Toepser-Ziegert, 2010, p. 7). De situatie van de traditionele kranten is de afgelopen tien jaar eerder verslechterd dan verbeterd (stijgende papierprijzen, stijgende personeelskosten, teruglopende advertentie-inkomsten versterkt door corona) (Grimberg, 2022). Toch zien veel uitgevers de toekomst positiever dan enkele jaren geleden. Dit komt met name omdat men ziet dat de nieuwsconsument toch bereid is om te betalen voor online nieuws. Zo is de oplage van de e-papers van de kranten in Duitsland in het eerste kwartaal van 2022 met 13.9% toegenomen. Dit komt neer op 2,44 miljoen exemplaren per verschijningsdag. De e-papers vormen daarmee nu al een kwart van alle regionale krantenexemplaren die dagelijks in Duitsland verschijnen (Grimberg, 2022). Ook uit lezersonderzoek van de *Zeitmarktforschungsgesellschaft* blijkt dat het lokale en regionale nieuws voor de meeste mensen nog steeds heel belangrijk is. 90% van de respondenten vindt regionaal nieuws niet alleen belangrijk voor de persoonlijke ontwikkeling, maar ook voor de maatschappij in zijn geheel. 76% van de respondenten kan niet zonder de lokale of regionale krant als het gaat om onderwerpen die in de eigen woonplaats spelen. Internet vormt hierbij geen goede vervanging, 56% vindt dat de gratis online artikelen niet voldoende informatie bieden (ZMG, 2022). Hartung ziet de toekomst van regionale kranten voor de korte termijn somber in, vanwege de al genoemde redenen, maar hij ziet ook een groot probleem in het feit dat de Duitse publieke

omroep *ARD* via de regionale omroepen online steeds meer regionaal nieuws aanbiedt. Gezien het feit dat deze omroepen publiek gefinancierd zijn, ziet Hartung hier een oneerlijke concurrentie, die het voor de uitgevers van dagbladen moeilijk maakt om hiertegen op te kunnen. Voor de middellange termijn ziet hij ook in de digitale transformatie een oplossing voor het voortbestaan van regionale kranten, die een onmisbare functie in een democratische informatievoorziening vervullen (Hartung, 2023).

Traditionele media en regionale kranten (inclusief de e-paper) in het bijzonder blijven dus een betrouwbare en agendabepalende nieuwsvorm, die er steeds beter in slaagt om de digitale ontwikkelingen ten bate van henzelf in te zetten (Grimberg, 2022) en zijn daarmee nog steeds relevant voor journalistiek onderzoek (Deuze, 2021).

2.4 Specificatie van de probleemstelling

In hoofdstuk 1 is de probleemstelling voor dit onderzoek als volgt gedefinieerd: *In welke mate is er een verband tussen de grensligging en de aard van de lokale en regionale berichtgeving in regionale dagbladen in de Nederlands-Duitse grensregio over het buurland en hoe kunnen eventuele verschillen hierin verklaard worden?*

Kijkend naar het vergelijkende journalistiek onderzoek en dan met name naar het onderzoek in grensregio's is bijvoorbeeld bij Roose (2008) te zien dat de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling een belangrijke rol speelt, waarbij de grens een extra beperkende factor is. Het is dus interessant om te onderzoeken, in welke mate de grensligging een rol speelt bij de keuze voor het te plaatsen nieuws en hoe belangrijk de afstand is tussen de vestigingsplaats van de redactie en de plaats van handeling en de afstand van de plaats van handeling en de grens. Hierbij horen de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?
 - o Welke bronnen worden er gebruikt in de berichtgeving over het buurland?
 - o Welke onderwerpen komen aan bod in de berichtgeving over het buurland?
2. Welke rol speelt de grensligging bij de keuze voor het te plaatsen nieuws?
3. Is er een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?

4. Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?

In dit hoofdstuk hebben we verder gezien dat het onderzoek naar media en journalistiek met name in de vorige eeuw een grote vlucht heeft genomen. Concepten als *gatekeeper*, *agendasetting*, nieuwswaarden en *framing* zijn inmiddels tot vaste grootheden in het vergelijkende media-onderzoek uitgegroeid en zijn ook voor het crossnationale journalistiek onderzoek van belang. Dit vergelijkende onderzoek heeft zich de afgelopen 15 jaar bijzonder sterk ontwikkeld. Ook voor de beantwoording van bovenstaande onderzoeksvragen zijn de concepten relevant, en zij worden dan ook in het onderhavige onderzoek onderzocht. In het verlengde hiervan hebben we eveneens gezien dat redacties en nieuwsbedrijven een niet te onderschatten rol spelen bij de keuze welke nieuwsfeiten de krant halen en welke niet. Daarnaast stelde Schäfer (2011) vast dat kranten in grensstreken voor hun berichtgeving over het buurland vaak gebruik maken van persberichten van bijvoorbeeld Euregio's en andere grensoverstijgende instellingen. Roose constateerde verder dat taalkennis een niet te onderschatten factor is voor journalisten om over het buurland te berichten. Ook binnen *Border Studies* is er veel aandacht voor de bekendheid van Euregio's en de grensoverstijgende samenwerking bij het brede publiek. Hier wordt de conclusie getrokken dat deze samenwerking nog niet bekend genoeg is bij het brede publiek en dat media hierin een rol kunnen spelen. Of er aandacht voor het buurland in algemene zin is in de massamedia is een vraag die niet is onderzocht. Tegen deze achtergrond worden de volgende vragen gesteld:

5. Is er een verband tussen de onderwerpkeuze en de afstand van de redactie tot de grens?
6. Is er een verband tussen de aanleiding voor het geplaatste bericht en de afstand van de redactie tot de grens?
7. Welke nieuwsfactoren zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving?
8. In welke mate wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland?
9. Hoe zien de redacties de toekomst van hun krant (werkwijze, oplage, ...)?
10. Hoe is de kennis van het desbetreffende buurland en de buurtaal op de redacties?
11. Hoe is de houding van de redacties ten opzichte van het buurland?
12. In welke mate zijn de redacties zich bewust van hun grensligging en heeft dit invloed op de keuze berichtgeving over het buurland te plaatsen?
13. Zien de redacties een rol voor henzelf weggelegd in de integratie van het grensgebied en de Europese eenwording?

Ter beantwoording van bovenstaande onderzoeksvragen wordt er gebruik gemaakt van twee methoden: een corpusonderzoek met aandacht voor frequenties en inhoudsanalyse (voor vraag 1 t/m 8) en interviews (voor vraag 9 t/m 13). In hoofdstuk 3 wordt allereerst de methodiek voor de frequentieanalyse toegelicht, waarnaar de resultaten van deze analyse worden gepresenteerd en met betrekking tot de onderzoeksvraag hoe vaak er over het buurland wordt bericht (onderzoeksvraag 1), waarbij er tevens aandacht is voor de gebruikte bronnen en voorkomende onderwerpen.

In hoofdstuk 4 staan de onderzoeksvragen 2, 3 en 4 centraal. Ook hier zal allereerst de gebruikte methodologie worden toegelicht, waarnaar de resultaten worden gepresenteerd en conclusies worden getrokken.

In hoofdstuk 5 worden de onderzoeksvragen 5, 6, 7 en 8 beantwoord door middel van een inhoudsanalyse van het krantencorpus. Na een beschrijving van de gebruikte onderzoeksmethodologie worden de resultaten gepresenteerd en in de conclusie de onderzoeksvragen beantwoord.

In hoofdstuk 6 worden deze uitkomsten verder verdiept op basis van de uitkomsten van de interviews met de redacties, waarbij aandacht is voor de werkwijze en het beslissingsproces, op de redacties, waarbij ook rekening gehouden wordt met de nieuwswaarden. Ook wordt gekeken hoe de kennis van en de houding ten opzichte van het buurland zijn en of deze factoren een rol spelen in de keuze om wel of niet over het buurland te berichten. In dit hoofdstuk worden de onderzoeksvragen 9 tot en met 13 beantwoord en worden de resultaten op de onderzoeksvragen 1-8 uit de hoofdstukken 3, 4 en 5 gespiegeld aan de opvattingen van de redacties.

In hoofdstuk 7 worden tenslotte de belangrijkste bevindingen samengevat, wordt de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord en wordt het onderzoek in een breder perspectief geplaatst.

Hoofdstuk 3

Frequentie van de berichtgeving over het buurland

In Europa heeft het onderzoek naar regio's en grensregio's sinds de jaren 1990 een significante groei doorgemaakt, vooral nadat de voorloper van de huidige Europese Unie de regio's een strategische rol toekende in het proces van Europese eenwording (Van Houtum, 2000). Om het Europese integratieproces te begrijpen wordt vanuit de zogenoemde 'mensbenadering' (Van Houtum, 2000) gekeken naar hoe mensen grenzen construeren en reconstrueren. Deze benadering beschouwt grenzen niet als fysieke scheidslijnen, maar als sociale constructies die betekenis en implicaties hebben voor de identiteit en het gedrag van grensbewoners. Inwoners van grensregio's onderscheiden zich van de rest van de nationale bevolking door het ontwikkelen van een specifieke grensidentiteit. Deze identiteit bestaat mogelijk naast of in wisselwerking met de nationale identiteit (Scott, 2000; Strüver, 2005 en Trillo-Santamaría, 2014). Deze vaststelling is van belang voor dit onderzoek, omdat het de vraag oproept in hoeverre deze zogenaamde grensidentiteit gereflecteerd wordt in de berichtgeving van regionale media.

Uit eerder vergelijkend journalistiek onderzoek en dan met name het onderzoek naar grensregio's is gebleken dat de geografische afstand tussen een redactie en de locatie van een gebeurtenis van invloed is op de waarschijnlijkheid dat een gebeurtenis journalistiek aandacht krijgt. In grensregio's vormt de grens bovendien een extra belemmerende factor. Zo is uit het werk van Roose (2008) gebleken dat de kans dat gebeurtenissen van de andere kant van de grens in de krant komen, beduidend kleiner is dan bij vergelijkbare binnenlandse gebeurtenissen. Roose gaat ervan uit dat de conclusies die hij op basis van zijn onderzoek heeft getrokken voor de Duitse kranten in de grensregio in meer of mindere mate ook gelden voor de kranten, die in andere landen in de grensregio verschijnen. Uit hoofdstuk 2 is echter al gebleken, dat er tussen Nederland en Duitsland sprake is van een 'informatiezeef' (Linthout, 2000; Wielenga, 2000). Deze informatiezeef leidt tot een asymmetrie (Sars, 2004) in kennis over elkaar, waarbij via de media veel meer kennis over Duitsland Nederland binnenkomt dan omgekeerd het geval is. Het is daarom interessant om te onderzoeken, in welke mate de ligging van de redactie ten opzichte van de grens een rol speelt bij de keuze voor het plaatsen van nieuws over het buurland. Ook is het interessant of hierbij een verschil tussen Nederland en Duitsland vast te stellen is. Hierbij hoort onder andere de onderzoeksvraag 'Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?'; die in dit hoofdstuk centraal staat.

Voor de beantwoording van deze onderzoeksvraag is een corpusstudie naar de frequentie van de berichtgeving doorgevoerd. In deze frequentie-analyse is ten eerste onderzocht, hoe vaak de kranten over het buurland berichten. In een tweede stap is het brongebruik, de prominentie en de omvang van deze berichtgeving onderzocht.

Dit hoofdstuk begint met een beschrijving van de gebruikte onderzoeksmethodiek voor de frequentie-analyse, met aandacht voor de validiteit, generaliseerbaarheid en betrouwbaarheid van deze onderzoeksmethodiek. Tevens wordt in deze paragraaf de samenstelling van het corpus besproken. In de tweede paragraaf worden de resultaten van de frequentie-analyse gepresenteerd en in verband gebracht met de onderzoeksvraag. In de derde paragraaf worden tenslotte deze resultaten samengevat en eerste conclusies getrokken met betrekking tot de onderzoeksvraag, waarbij ook de koppeling wordt gemaakt met de in hoofdstuk 2 besproken literatuur.

3.1 Onderzoeksmethodiek frequentie-analyse

In deze paragraaf wordt de gehanteerde onderzoeksmethodiek voor de frequentie-analyse beschreven. Allereerst wordt beschreven hoe het onderzoekscorpus is bepaald. Vervolgens wordt de werkwijze voor de frequentieanalyse beschreven.

3.1.1 Bepaling onderzoekscorpus

In hoofdstuk 2 is de keuze voor regionale dagbladen als vergelijkingseenheid toegelicht om antwoord te kunnen geven op de vraag, of er een verband is tussen de afstand tot de grens en de berichtgeving in de regionale media in de grensstreek. Deze vraag impliceert dat de afstand tot de grens een rol speelt in de keuze voor de te plaatsen berichtgeving. Volgens Roose (2008, p. 326) berichten regionale dagbladen over gebeurtenissen en nieuwsfeiten die zich in een radius van max. 90 km afspelen, zie hiertoe ook hoofdstuk 2. De vraag is of dit ook betekent dat hoe dichterbij een nieuwsfeit zich afspeelt, hoe groter de kans is dat dit nieuwsfeit wordt gepubliceerd en of deze radius zich ook uitstrekt tot over de landsgrens. Om deze vragen te beantwoorden is er voor gekozen om vier afstandscategorieën te onderzoeken:

- Grenscategorie 1: regionale edities die in een gebied verschijnen dat *direct aan de landsgrens* gelegen is
- Grenscategorie 2: regionale edities die in een gebied verschijnen dat *midden in de grensregio* gelegen is
- Grenscategorie 3: regionale edities die in een gebied verschijnen dat *aan de buitengrens van de grensregio* gelegen is
- Grenscategorie 4: regionale edities die in een gebied verschijnen dat *buiten de grensregio* gelegen is

Om de uitkomsten van het onderzoek in een breder perspectief te kunnen plaatsen zal niet alleen het regiokatern worden meegenomen, maar ook de mantelkaternen.

De mantelkaternen zijn de katernen van de krant die voor elke editie gelijk zijn. Deze mantelkaternen worden als een aparte vijfde categorie onderzocht:

Grenscategorie 5: algemene katernen van alle edities, oftewel de mantel.

Gebiedsbepaling

In hoofdstuk 1 en 2 is al ter sprake gekomen, dat er diverse definities van grensregio's zijn. Deze definities zijn veelal gebaseerd op de NUTS-indeling, waarbij men meestal de eerste (soms de eerste twee) langs de grens liggende NUTS-3-regio's als grensregio definieert. Daarnaast is er ook een meer pragmatische benadering: de grensregio bestaat uit die gebieden, die zichzelf als grensregio bestempelen. Deze indeling is gebaseerd op de Euregio-gebieden en beslaat een grotere oppervlakte. Voor dit onderzoek is voor deze tweede gebiedsdefinitie gekozen, omdat de NUTS-3-gebieden zeer beperkt zijn, wat gevolgen heeft voor de keuze van een representatief corpus. Daarnaast worden zo die gebieden onderzocht die van zichzelf vinden dat zij grensregio zijn, wat belangstelling voor het buurland impliceert. Voorts is besloten om het onderzoeksgebied te beperken tot de Euregio Rijn-Waal. Dit om een zo zuiver mogelijk onderzoeksresultaat te behalen. Bij onderzoek langs de gehele Nederlands-Duitse grens spelen niet alleen de oost-westverschillen, die terug te voeren zijn op de grens, een rol, maar ook de noord-zuidverschillen, die niet door de grensligging bepaald worden. Daarnaast verschillen de Euregio's sterk van elkaar. Het noorden is veel minder dichtbevolkt, terwijl de zuidelijke Euregio's (sterk) verstedelijkt zijn en ook cultureel zijn er aanzienlijke verschillen tussen noord en zuid. Er is specifiek voor de Euregio Rijn-Waal gekozen, omdat de Nederlandse en Duitse kant van het gebied relatief vergelijkbaar zijn. Het is een vrij landelijk gebied met aan weerszijden van de grens diverse grote steden met meer dan 100.000 inwoners (Apeldoorn, Arnhem, Ede, Nijmegen, Duisburg, Düsseldorf en Moers), waarbij aan Duitse zijde Duisburg en Düsseldorf beduidend groter zijn. De regio wordt gekenmerkt door de rivieren die het gebied doorsnijden en het gebied kent een lange gemeenschappelijke geschiedenis (Het Romeinse Rijk met de Limes, Hertogdom Gelre). De huidige grens is slechts zo'n 200 jaar oud en is pas sinds de Tweede Wereldoorlog een harde grens geworden, zoals in hoofdstuk 2 is toegelicht.

Het gebied van de Euregio Rijn-Waal is hemelsbreed ca. 100 km breed. Van het uiterste puntje in Nederland (in de gemeente West Maas en Waal) naar de grens is het hemelsbreed ca. 45 km. Van het uiterste puntje in Duitsland (in de *Kreis* Wesel) is het ca. 60 km naar de grens. Het gebied van de Euregio Rijn-Waal is daarom geschikt om een onderzoek te doen naar het verband tussen de afstand tot de grens en de hoeveelheid berichtgeving over het buurland.

Een andere belangrijke reden om voor dit gebied te kiezen, is dat in deze grensregio aan weerszijden van de grens kranten van verschillende uitgevers verschijnen.

In het gebied van de Euregio Rijn-Waal verschijnen de volgende regionale dagbladen:

Nederland

- *De Gelderlander* (regioedacties Achterhoek, Arnhem, Betuwe, Liemers, Maas en Waal, Maasland, Nijmegen, Rijk van Nijmegen, Vallei), onderdeel van *DPG media*.
- *De Limburger* (regioedactie Venlo), onderdeel van het *Mediahuis*

Duitsland

- *NRZ* (regioedacties Duisburg, Düsseldorf, Wesel/Hamminkeln/Schermbach/Hünxe, Moers/Kamp-Lintfort/Neukirchen-Vluyn, Kleve/Goch/Kalkar/Weeze, Emmerich/Isselburg/Rees). De *NRZ* maakt onderdeel uit van de *FUNKE Mediengruppe*
- *Rheinische Post* (regioedacties Duisburg, Düsseldorf, Wesel/Hamminkeln/Schermbach/Hünxe, Moers/Kamp-Lintfort/Neukirchen-Vluyn, Rheinberg/Xanten/Alpen/Sonsbeck, Kleve/Goch/Kalkar/Weeze, Emmerich/Isselburg/Rees)
De *Rheinische Post* is zelfstandig en wordt uitgegeven door de *Rheinische Post Mediengruppe*

Tijdsperiode

Er is gekozen voor de periode 2014-2018 omdat in deze periode diverse verkiezingen (gemeenteraadsverkiezingen in Nederland en Duitsland, provinciale statenverkiezingen, deelstaatverkiezingen in Nordrhein-Westfalen en verkiezingen voor de Tweede Kamer, de Bundestag en het Europese Parlement) hebben plaatsgevonden, wat het aannemelijk maakt dat dit tot aandacht in het buurland leidt. Daarnaast stond 2017 in het teken van 60 jaar verdrag van Rome en vielen het 25-jarig bestaan van Interreg en het 20-jarig bestaan van het ERASMUS+-programma (EU-programma voor onderwijs, opleiding, jeugd en sport in Europa (Europese Commissie, z.d.) evenals het Brexit-referendum ook in deze periode. Regionale media proberen EU-gebeurtenissen vaak naar lokale voorbeelden te vertalen (Schäfer, 2011) en het is interessant om te zien of dit ook leidt tot een toename in de grensoverstijgende berichtgeving. Daarnaast is deze periode van vijf jaar voldoende groot om toeval in de uitkomsten uit te sluiten.

Unitizing en sampling

Met de bovenstaande beperking van het onderzoekscorpus is al een begin gemaakt met het samenstellen van een steekproef. Een steekproef is noodzakelijk om het

onderzoek hanteerbaar te houden. Tot nu toe is het gebied beperkt tot de Euregio Rijn-Waal en de te onderzoeken periode vastgelegd op de periode 2014-2018.

Deze periode omvat dus vijf jaargangen. Uitgaande van zes edities per week, zou dit per editie neerkomen op $312 \text{ krantenuitgaven per jaar}$. In de periode 2014-2018 zijn aan Nederlandse kant $12 \times 312 \times 5 = 18.270$ verschillende krantenuitgaven in het werkgebied van de Euregio Rijn-Waal verschenen. In het Duitse deel zijn in dezelfde periode $15 \times 312 \times 5 = 23.400$ krantenuitgaven verschenen. Bij elkaar opgeteld betreft het dus 41.670 kranten. Dit is een te groot aantal om te analyseren. Vandaar dat een representatieve steekproef nodig is. Uit onderzoek (Riffe, Aust & Lacy, 1993) is gebleken dat voor een valide schatting van de omvang van de berichtgeving over een bepaald onderwerp in een dagblad de steekproef kan worden beperkt tot 12 exemplaren per jaar. Hierbij dient dan wel gebruik gemaakt te worden van zogenoemde geconstrueerde weken (*constructed weeks*) (Riffe, Lacy & Fico, 2005, p. 114). Dat betekent dat in de steekproef alle verschijningdagen twee keer moeten voorkomen. Eveneens dient uit elke maand een uitgave genomen te worden, zodat seizoensinvloeden ook mee worden genomen. Als deze theorie naar het voorliggende onderzoek vertaald wordt, komt dit neer op $12 \times 5 \times 27 = 1.620$ krantenuitgaven.

Om de uitkomsten in een breder perspectief te kunnen plaatsen zijn niet alleen de regiokaternen meegenomen, maar ook de mantelkaternen. Daarnaast is er voor gekozen om per krant ook een regionale editie te onderzoeken die niet in de grensregio verschijnt, maar hier wel aan grenst. Hiervoor is voor Nederland de editie Rivierenland van *De Gelderlander* gekozen. *De Limburger* heeft geen edities die buiten de grensstreek verschijnen, vandaar dat voor deze krant geen editie buiten de grensregio kon worden onderzocht. De verschijningsgebieden van de *NRZ* en de *Rheinische Post* buiten de Euregio Rijn-Waal zijn verschillend. Er is daarom voor de *NRZ* voor Mülheim en voor de *Rheinische Post* voor Ratingen gekozen. Beide gemeenten grenzen aan Duisburg en aan elkaar, waardoor zij in topografisch opzicht met elkaar vergelijkbaar zijn. Alle drie de edities grenzen aan het gebied van de Euregio Rijn-Waal, maar verschijnen in gemeenten die zichzelf niet als grensregio beschouwen. De nieuwsradius van 90 km rondom het verschijningsgebied reikt bij beide edities nog naar het buurland, zodat ook hier nieuwsfeiten uit het buurland potentieel nog interessant zouden moeten zijn. Door een vergelijking van edities die qua nieuwsradius allemaal potentieel belangstelling voor het buurland zouden moeten hebben, maar niet allemaal in een grensregio verschijnen, kan worden vastgesteld of de verschijning van een krant in een grensregio daadwerkelijk van invloed is op de berichtgeving over het buurland. Ook voor deze edities wordt bovengenoemde samplingmethode gebruikt, wat neer komt op $12 \times 5 \times 3 = 180$ edities.

In totaal omvat deze steekproef 1800 kranten oftewel per onderzochte editie de volgende krantenuitgaven:

2014: eerste maandag januari, eerste dinsdag februari, eerste woensdag maart, eerste donderdag april, eerste vrijdag mei, eerste zaterdag juni, tweede maandag juli, tweede dinsdag augustus, tweede woensdag september, tweede donderdag oktober, tweede vrijdag november, tweede zaterdag december

2015: derde maandag januari, derde dinsdag februari, derde woensdag maart, derde donderdag april, derde vrijdag mei, derde zaterdag juni, vierde maandag juli, vierde dinsdag augustus, vierde woensdag september, vierde donderdag oktober, vierde vrijdag november, vierde zaterdag december

2016: eerste maandag januari, eerste dinsdag februari, eerste woensdag maart, eerste donderdag april, eerste vrijdag mei, eerste zaterdag juni, tweede maandag juli, tweede dinsdag augustus, tweede woensdag september, tweede donderdag oktober, tweede vrijdag november, tweede zaterdag december

2017: derde maandag januari, derde dinsdag februari, derde woensdag maart, derde donderdag april, derde vrijdag mei, derde zaterdag juni, vierde maandag juli, vierde dinsdag augustus, vierde woensdag september, vierde donderdag oktober, vierde vrijdag november, vierde zaterdag december

2018: eerste maandag januari, eerste dinsdag februari, eerste woensdag maart, eerste donderdag april, eerste vrijdag mei, eerste zaterdag juni, tweede maandag juli, tweede dinsdag augustus, tweede woensdag september, tweede donderdag oktober, tweede vrijdag november, tweede zaterdag december.

Definitieve samenstelling onderzoekscorpus

Op basis van de bovenstaande samengestelde steekproef heeft de dataverzameling plaatsgevonden. De dataverzameling heeft plaatsgevonden in de periode november 2019 t/m maart 2022. Deze periode duurde hiermee veel langer dan de oorspronkelijk geplande 12 maanden. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen.

Bij de oorspronkelijke opzet van het onderzoek was ervan uitgegaan dat alle kranten over een digitaal archief beschikken. Bij navraag bij de redacties bleek dat alleen de Nederlandse kranten over een digitaal archief beschikken. Bij *De Gelderlander* was het mogelijk om alle edities vanaf 2015 digitaal op afstand in te zien. De jaargang 2014 was niet op afstand beschikbaar, maar op de hoofdredactie van *De Gelderlander*

in Nijmegen was het mogelijk om alle regio-uitgaven uit 2014 centraal in te zien. Voor *De Limburger* bleek het niet mogelijk om de kranten op afstand in te zien. Wel was het mogelijk om alle edities op de redactie in Sittard in te zien.

Zowel de *NRZ* als de *Rheinische Post* bleken niet over een digitaal archief beschikken dat zover teruggaat. In de periode 2019-2022 bevonden de digitale archieven zich wel in opbouw, maar was de verwachting dat deze niet binnen afzienbare tijd beschikbaar zouden zijn. Vandaar dat in Duitsland dus gebruik gemaakt moest worden van papieren kranten. Het bleek dat de regionale redacties slechts zeer beperkt over - vaak ook onvolledige - archieven beschikken. Ter illustratie kan hier vermeld worden dat de *NRZ* in Kleve in 2018 nog over een volledig papieren archief beschikte. Dit archief is echter in 2019 om kostentechnische redenen opgeheven. De *NRZ* Kleve heeft daarbij de edities 2014-2018 voor dit onderzoek beschikbaar gesteld. Het archief van de *Rheinische Post* in Kleve bevindt zich in een kelderbox en bleek verre van volledig te zijn. Op basis van deze ervaringen is er voor gekozen om voor de Duitse kranten gebruik te maken van de bestanden van de *Kreis- en Stadtarchive*. Hiervoor zijn de volgende archieven bezocht: *Kreisarchiv* Kleve, *Kreisarchiv* Wesel, en de *Stadtarchive* van Duisburg, Düsseldorf, Mülheim en Ratingen. Dit betekent dat het Duitse archiefonderzoek beduidend tijdsintensiever is geworden dan voorzien.

Een tweede belangrijke vertragende factor was de coronapandemie. Hierdoor waren zowel in Nederland als in Duitsland de archieven in de periode maart 2020 – april 2022 grotendeels gesloten. In de perioden dat de archieven wel geopend waren golden hiervoor zeer strikte toegangsregels en werd er slechts een zeer beperkt aantal bezoekers tot de archieven toegelaten. Voor *De Gelderlander* betekende dit dat de jaargang 2014 pas begin maart 2022 geanalyseerd kon worden. Het archief van *De Limburger* kon uiteindelijk op 23 maart 2022 bezocht worden.

Bij het vergaren van de onderzoeksdata bleek dat niet alle uitgaven beschikbaar waren. Zo bleek dat in het *Stadtarchiv* van Mülheim bij het bezoek op 11 november 2021 slechts de jaargangen 2014-2016 van de *NRZ* beschikbaar waren. Twee weken later kwam het bericht dat het archief ook de jaargangen 2017-2019 had ontvangen, zodat de jaren 2017 en 2018 toch meegenomen konden worden. Deze laatste twee jaargangen bleken echter verre van volledig. Zo ontbraken de maanden december 2017, en maart, mei en oktober 2018. Ook in enkele andere archieven ontbraken of complete maanden of individuele uitgaven zodat ook de volgende Duitse kranten niet geanalyseerd konden worden: *Rheinische Post* Wesel, Hamminkeln, Schermbeck, Hünxe van 14 november 2014, *Rheinische Post* Ratingen

van 27 september 2017, *De Rheinische Post* Duisburg van 6 februari 2018 en de *NRZ* Düsseldorf van 4 mei 2018. Ook ontbraken van alle edities wegens het verschijnen op of na een nationale feestdag de uitgaven 26 december 2015 (kerst), 6 mei 2016 (dag na Hemelvaart), 2 mei 2015 (dag na 1 mei, dag van de arbeid in Duitsland), met uitzondering van de editie Düsseldorf van de *Rheinische Post*, 14 mei 2015 (dag na Hemelvaart), met uitzondering van twee *NRZ*-edities en 1 januari 2018 (nieuwjaarsdag). Voor de Duitse zijde waren hierdoor 437 uitgaven van de *NRZ* (acht edities) en 493 uitgaven van de *Rheinische Post* (negen edities) beschikbaar om geanalyseerd te worden op berichtgeving over het buitenland.

Aan Nederlandse zijde ontbraken voor alle edities de uitgaven van 26 december 2015 (kerst) en 1 januari 2018 (nieuwjaarsdag). Er waren geen individuele uitgaven die in de archieven ontbraken. Dit betekent dat van *De Gelderlander* (11 edities) 636 uitgaven beschikbaar waren en van *De Limburger* (2 edities) 116 uitgaven.

In totaal waren er dus, zoals tabel 3.1 weergeeft, 1.682 kranten (752 uit Nederland en 930 uit Duitsland) beschikbaar om op artikelen met berichtgeving over het buitenland onderzocht te worden.

Tabel 3.1: Aantal onderzochte uitgaven per krant en per land

Land	Krant	Aantal
Nederland	<i>De Gelderlander</i>	636
	<i>De Limburger</i>	116
Duitsland	<i>Rheinische Post</i>	493
	<i>NRZ</i>	437

3.1.2 Corpusanalyse

Selectiecriteria artikelen met berichtgeving over het buurland

Nu de omvang van de steekproef bekend is, dient te worden bepaald, welke berichten relevant zijn voor het onderzoek. Een krant bestaat uit meerdere katernen. Voor dit onderzoek zijn het mantelkatern (eerste katern, binnenland, buitenland, politiek en economie) en het regiokatern meegenomen. Het sportkatern en de eventuele bijlagen zijn buiten beschouwing gelaten, aangezien de kans op grensoverstijgende berichtgeving in deze katernen klein is. Het algemene sportkatern heeft met name aandacht voor landelijke sportevenementen en de grote sporttoernooien, de berichtgeving in het sportkatern is daardoor erg afhankelijk van deelname aan grote sportwedstrijden en de prestaties van de nationale sporters.

De regionale sportkaternen berichten veel over de regionale sportwedstrijden, die in de regionale/lokale wedstrijdcompetities gespeeld worden, waarin alleen de plaatselijke clubs uitkomen. De kans op berichtgeving over het buurland is daardoor klein.

Nadat bepaald is welke katernen onderzocht zouden worden, kon ook de vraag beantwoord worden welke journalistieke bijdragen in de katernen relevant zijn. Pleijter et al. (2006, 52) noemen de volgende mogelijke genres: journalistieke bijdragen, te weten artikelen commentaren, columns, recensies, fotoberichten en cartoons en de rubrieken en genres reclames en advertenties, agenda's, overzichten en aankondigingen van televisieprogramma's, beurscijfers, recepten, sportuitslagen, lezersbrieven en ingezonden artikelen, weerrapporten en weersverwachting. Dit onderzoek wil een antwoord geven op de vraag of er een verband is tussen de grensligging en de berichtgeving over het buurland. Deze berichtgeving vindt plaats door de journalisten en de redactie, vandaar dat dit onderzoek kijkt naar de journalistieke bijdragen, te weten de (ingezonden) artikelen, commentaren, columns en fotoberichten. Daarbij worden ook eventuele tabellen, fotomateriaal en andere illustraties meegenomen. De vraag is nu hoe bepaald wordt of een bericht daadwerkelijk over het buurland bericht. Daartoe zijn de volgende selectiecriteria geformuleerd:

- 1) De plaats van handeling bevindt zich in het buurland (dit kan zowel een plaats binnen- of buiten de gedefinieerde grensregio zijn) of
- 2) De plaats van handeling bevindt zich zowel in het eigen land als het buurland (dit betreft ook het gebruik van de termen 'Euregio', 'grensgebied', 'buurland' of vergelijkbare uitdrukkingen).
- 3) Het buurland vervult een voorbeeldfunctie in het artikel

Een artikel moest aan minstens één van deze criteria voldoen. Een artikel in de *Rheinische Post* over een cursus Nederlands voor Duitsers van de VHS (Volkshochschule) voldoet niet aan deze criteria, omdat het woord "Niederländisch" in dit geval geen betrekking heeft op het land, maar op de taal. Een artikel over de aanpak van de MRSA-bacterie in een ziekenhuis in Mülheim, waarin de Nederlandse aanpak als voorbeeld wordt gesteld, voldoet wel aan de voorwaarden, aangezien het buurland een voorbeeldfunctie heeft (criterium 3).

Analyse eigenschappen berichten over het buurland

In een tweede stap zijn alle artikelen die berichtgeving over het buurland bevatten verder geanalyseerd op enkele niet-inhoudelijke eigenschappen te weten, prominentie, omvang en brongebruik.

Met prominentie wordt hier bedoeld hoezeer het artikel ten opzichte van andere artikelen in dezelfde krant opvalt door de plaats in de krant die het artikel heeft gekregen. Een artikel op de voorpagina trekt sneller de aandacht dan een artikel op een binnenpagina en een artikel op een van de eerste binnenpagina's trekt meer aandacht dan artikelen die verder naar achteren in de krant staan. Hiervoor zijn de volgende posities in de krant onderscheiden: *voorpagina mantel*, *mantel binnenland*, *mantel buitenland*, *mantel politiek*, *mantel economie*, *voorpagina regiokatern*, *binnenpagina regiokatern* en *pagina subregio*. Deze laatste categorie is toegevoegd omdat veel regiokaternen ook een of meerdere pagina's hebben waar alleen nieuws uit een specifieke gemeente binnen het verschijningsgebied op staat of die juist nieuws bevat uit de omliggende regio's.

Voor het bepalen van de omvang is een indeling in drie categorieën gebruikt. Kleine artikelen bestaan uit max. drie alinea's en een foto en zijn niet breder dan een kolom. Grote artikelen beslaan minimaal een kwart pagina. Middelgrote artikelen zijn groter dan drie alinea's, maar kleiner dan een groot artikel. Hiervoor is gebruik gemaakt van de indeling die ook voor de in hoofdstuk 2 beschreven trendstudie in de Euregio Rijn-Waal (Wester et al., 2006, p. 90-91) is gebruikt.

Journalisten of redacteurs maken voor het schrijven van artikelen gebruik van diverse bronnen. Dit kunnen persbureaus zoals het ANP in Nederland of het Duitse DPA zijn, maar dit kunnen ook persberichten zijn of experts die geïnterviewd worden. Het kan ook zijn dat bij het lezen van het artikel voor de nieuwsconsument niet duidelijk wordt, wat de bron of bronnen voor het artikel zijn geweest.

Voor dit onderzoek zijn de volgende bronnen vooraf vastgelegd: *DPA*, *ANP*, *andere nieuwsdienst*, *namelijk....*, *meerdere nieuwsdiensten*, *correspondent*, *redacteur bij naam genoemd*, *redactie (geen namen van medewerkers genoemd – vaak aangeduid met “van onze medewerker”)* en *persbericht / persconferentie*. Het is mogelijk dat er ook andere bronnen zijn gebruikt dan bovenstaande. Daarom is de categorie *andere bron* toegevoegd. Tenslotte is het ook mogelijk dat uit het artikel niet blijkt welke bron of bronnen er gebruikt zijn, vandaar dat als laatste categorie *niet herkenbaar* is toegevoegd.

Er is voor een analysevorm gekozen waarbij de kranten handmatig onderzocht en gecodeerd worden. Hiervoor is gekozen, omdat een van de cruciale onderzoeksvragen de afstand tot de grens betreft. Hiervoor dient gekeken te worden naar de plaatsen die in de artikelen genoemd worden. Omdat niet van tevoren bekend is, welke plaatsen dit zijn, kan hiervoor geen lijst voor een computermatige analyse opgesteld

worden, omdat de kans bestaat dat dan plaatsen gemist worden. De resultaten van deze analyse worden in hoofdstuk 4 gepresenteerd.

Om te garanderen dat elke krant en elk bericht door de codeurs op dezelfde manier worden geanalyseerd, wordt er gebruik gemaakt van een waarnemingsinstrument met een codeerformulier. Een waarnemingsinstrument bevat volgens Wester et al. (2006) identificatiekenmerken (naam van de krant, verschijningsdatum, weekdag), journalistieke kenmerken (journalistiek genre, plaats in de krant, omvang, kopinhoud) en onderzoeksinformatie (de informatie die relevant is voor de vraagstelling (Wester et al., 2006, p. 68). Een waarnemingsinstrument bestaat uit een coderingsformulier en een codeboek. Het codeboek en coderingsformulier sturen de codeerder door de tekst (Wester et al., 2006; Riffe, Aust & Lacy, 1993; Krippendorff, 2019).

Op basis van bovenstaande overwegingen is passend bij dit onderzoek voor de frequentie-analyse een codeboek ontwikkeld dat in bijlage A is opgenomen.

Procedure coding

Er is voor de codering gebruik gemaakt van in totaal drie codeurs, de onderzoeker en een Duitse en een Nederlandse codeur. De onderzoeker heeft alle artikelen gecodeerd. Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te garanderen is tien procent van het corpus door een tweede codeur gecodeerd. De codeurs zijn via de opleiding Nederland-Duitslandstudies gerekruteerd en hebben het codeerwerk als student-assistent verricht. Het bleek helaas niet mogelijk om een tweetalige tweede codeur bij het onderzoek te betrekken. Daarom heeft de Nederlandstalige codeur tien procent van het Nederlandstalige corpus gecodeerd (63 berichten) en de Duitstalige codeur heeft tien procent (80 berichten) van het Duitstalige corpus gecodeerd.

Voordat de tweede codeurs met de codering begonnen heeft een kennismakings- en startgesprek met de codeurs plaatsgevonden. In dit gesprek is de achtergrond van het onderzoek toegelicht en de werkwijze met betrekking tot de selectie van de artikelen en de gekozen analysevariabelen. Ook is uitgelegd, waarom het in het kader van de betrouwbaarheid belangrijk is dat tien procent van het corpus een tweede keer werd gecodeerd, zodat de codeurs van het belang van hun taak doordrongen waren. Vervolgens zijn het waarnemingsinstrument en het codeerformulier (een Excelbestand) doorgelopen. Alle vragen in het waarnemingsinstrument zijn besproken en toegelicht door de onderzoeker en eventuele onduidelijkheden toegelicht. Zo werd vakterminologie als 'creditline' bij het brongebruik uitgelegd. Ook zijn er enkele voorbeeldartikelen, die geen deel uitmaken van de tweede codering besproken om de codeurs een gevoel bij

de codering en het soort artikelen te geven. Alvorens de codeurs met de codering van de hen toegewezen artikelen begonnen, is hen gevraagd om eerst tien artikelen als proef te coderen. Op basis van de resultaten hiervan is indien nodig nadere toelichting verstrekt. Dit bleek voor de onderdelen prominentie en omvang slechts beperkt nodig. Met name het bepalen van het brongebruik werd als lastig beschouwd. Deze vragen zijn besproken. Na een tweede set van tien proefartikelen waren er geen onduidelijkheden meer en konden de codeurs aan de slag met het coderen van hun artikelen.

Rapportage betrouwbaarheid analyse instrument

“De betrouwbaarheid van het onderzoek geeft aan in hoeverre je dezelfde resultaten zou krijgen, als je het onderzoek herhaalt bij hetzelfde (onveranderde) object. Om uitspraken over de betrouwbaarheid van het onderzoek te kunnen doen is dus een herhaling van een (deel van) het onderzoek noodzakelijk” (Den Boer, Bouwman, Frissen, & Houben, 1994, p. 292). Om de betrouwbaarheid van het analyse-instrument te toetsen, is zoals hierboven beschreven, gebruik gemaakt van verschillende codeurs. De resultaten van de onderzoeker en de tweede codeurs, oftewel de intercodeursbetrouwbaarheid, zijn vervolgens met behulp van ‘Krippendorffs α ’ getest. Krippendorffs α wordt sinds de jaren 1970 gebruikt om de betrouwbaarheid te testen van inhoudsanalyses, waarbij tekstuele eenheden worden gecategoriseerd door getrainde lezers. Een score van 0 betekent dat er geen betrouwbaarheid kan worden aangetoond. Een score van 1 betekent een perfecte betrouwbaarheid. Over het algemeen wordt een score van 0.80 als betrouwbaar beschouwd. Bij een score tussen 0.80 en 0.67 kunnen voorlopige conclusies getrokken worden en als α lager is dan 0.67 zijn de gegevens niet geschikt om conclusies te trekken (Krippendorff, 2019).

Voor het bepalen van de intercodeursbetrouwbaarheid met betrekking tot de variabelen *prominentie* en *omvang* is gebruikgemaakt van Krippendorffs α . Voor de Nederlandse artikelen bedraagt de Krippendorffs α voor de variabele *prominentie* 0.94, terwijl deze voor de Duitse artikelen 0.93 bedraagt. Wat betreft de variabele *omvang*, zijn de α -waarden respectievelijk 0.73 voor de Nederlandse en 0.94 voor de Duitse artikelen. Op basis van deze waarden kan geconcludeerd worden dat de codering van deze twee variabelen als betrouwbaar kan worden beschouwd en er dus sprake is van een sterke intercodeursovereenstemming.

De derde variabele die in het kader van de frequentie-analyse is onderzocht betreft de gebruikte *bron* in de artikelen. Aangezien journalisten bij het schrijven van artikelen regelmatig gebruikmaken van meerdere soorten bronnen, is deze variabele

als een zogeheten *multiple response set* gecodeerd. In theorie is het mogelijk om voor *multiple response sets*-variabelen Krippendorffs α toe te passen, waarbij de betrouwbaarheid per afzonderlijke antwoordoptie wordt berekend. Een dergelijke benadering biedt echter slechts inzicht in de intercodeursbetrouwbaarheid per individuele categorie, en houdt geen rekening met de onderlinge samenhang tussen de verschillende broncategorieën binnen een artikel. Hierdoor geeft deze methode slechts een gedeeltelijk beeld van de betrouwbaarheid van de codering van de variabele *bron* als geheel. Daarom is er vanaf gezien om voor deze variabele de intercodeursbetrouwbaarheid vast te stellen.

Analyse van de gegevens

Alle coderingen zijn in een Excelbestand ingevoerd, waarbij zoveel mogelijk gebruik is gemaakt van numerieke data. Voor de analyse van de onderzoeksvragen is in eerste instantie gebruik gemaakt van descriptieve analyses, waarbij de onderzoeksresultaten in tabelvorm zijn weergegeven, waarbij zowel de absolute aantallen als de relatieve percentages zijn weergegeven. Deze descriptieve analyses zijn gebruikt om de situaties binnen Nederland en respectievelijk Duitsland te beschrijven.

Voor de vergelijking tussen Nederland en Duitsland en om aan te tonen of er een verband tussen het land of de grensregio en de variabele is, is waar mogelijk gebruik gemaakt van statistische toetsen, zoals chi-kwadraattoetsen. Hiervoor is gebruik gemaakt van het programma SPSS⁶. Om deze statistische toetsen te kunnen doorvoeren zijn de cijfermatige gegevens in het observatieformulier omgezet tot getallen in datasheets. Bij het doorvoeren van de statistische bewerkingen bleek vervolgens dat door het grote aantal categorieën binnen de variabelen *bron* en *prominentie* en het grote aantal edities het niet mogelijk was om hier altijd de gewenste toetsen op te doen. Een ander probleem voor de edities betrof het feit dat door de kleine aantallen artikelen in enkele edities, de minimum verwachte waarde van vijf niet werd gehaald, waardoor er geen chi-kwadraattoetsen gedaan konden worden. Daarom is er besloten om voor de vijf grenscategorieën de gegevens van de desbetreffende edities samen te voegen, zodat deze verwachte minimumwaarde vaker werd gehaald en het aantal categorieën beperkt blijft. Bij de variabelen is eveneens onderzocht of de verschillende categorieën samengevoegd konden worden. Dit bleek bij *prominentie* mogelijk te zijn, door de oorspronkelijke tien categorieën te vervangen door twee categorieën: voorpagina en binnenpagina. Bij de andere variabelen bleek een zinvolle samenvoeging niet mogelijk en is daarom voor de vergelijking alleen gebruik gemaakt van beschrijvende statistiek. De

⁶ Voor alle statistische toetsen in dit proefschrift is gebruik gemaakt van IBM Corp. Released 2023. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 29.0.2.0 Armonk, NY: IBM Corp.

toegepaste toetsen en de resultaten hiervan zijn per variabele beschreven in de volgende paragraaf. De datasheet, coderingen en de logs van de analyses zijn ter beschikking gesteld in Radboud Data Repository.

3.2 Resultaten Frequentie-analyse

3

In het kader van de frequentie-analyse zijn met het oog op de beantwoording van de onderzoeksvraag 'Hoe vaak wordt er over het buurland bericht' diverse niet inhoudelijke eigenschappen van de artikelen onderzocht, namelijk het aantal artikelen met berichtgeving over het buurland en de prominentie, omvang en de bron van deze artikelen. De uitkomsten van deze analyses worden in deze paragraaf beschreven.

3.2.1 Hoe vaak berichten de kranten over het buurland?

Als eerste stap werd per uitgave vastgesteld of er in de desbetreffende uitgave sprake was van berichtgeving over het buitenland conform de geformuleerde selectiecriteria:

- 1) de plaats van handeling bevindt zich in het buurland, of
- 2) de plaats van handeling bevindt zich zowel in het eigen land als het buurland of
- 3) het buurland vervult een voorbeeldfunctie in het artikel.

Uit deze analyse is gebleken dat in totaal 555 oftewel 33.0% van de onderzochte 1682 kranten berichtgeving over het buurland bevatten, die aan minimaal een van de selectiecriteria voldeed. De resultaten zijn samengevat in tabel 3.2.

Van de onderzochte Nederlandse uitgaven bevatten 276 van de 752 oftewel 36.7% berichtgeving over het buurland. Voor *De Gelderlander* werd in 32.2% van de onderzochte 636 uitgaven over het buurland bericht. Voor *De Limburger* gold dit voor 71 van 116 uitgaven, dit komt overeen met 61.2%. In *De Limburger* is daarmee twee keer zo vaak nieuws over het buurland te vinden als in *De Gelderlander*.

Tabel 3.2: Aantal uitgaven met en zonder berichtgeving over het buurland

Land		Aantal uitgaven met berichtgeving over het buitenland	%	Aantal uitgaven zonder berichtgeving over het buitenland	%
Nederland	<i>De Gelderlander</i>	205	32.2	431	67.8
	<i>De Limburger</i>	71	61.2	45	38.8
	<i>Totaal</i>	276	36.7	476	63.3
Duitsland	<i>Rheinische Post</i>	108	21.9	385	78.1
	<i>NRZ</i>	171	39.1	266	60.9
	<i>Totaal</i>	279	30.0	651	70.0
Totaal		555	33.0	1127	67.0

In totaal bevatten aan Duitse zijde 279 van de onderzochte uitgaven berichtgeving over het buurland, dit komt neer op 30.0% van de onderzochte artikelen. Aan Duitse zijde wordt per week dus minder vaak over het buurland bericht. De *Rheinische Post* bevatte in 108 van de 493 onderzochte uitgaven berichtgeving over het buitenland, oftewel in 21.9%. De *NRZ* berichtte iets vaker over het buurland, namelijk in 171 van de 437 onderzochte uitgaven. Dit komt neer op 39.1%.

Het gemiddelde aantal keren dat er aan Nederlandse zijde in de Euregio Rijn-Waal over het buurland bericht wordt, is met 36.7% iets hoger, dan het gemiddelde voor de gehele Euregio Rijn-Waal, dat op 33.0% ligt. *De Gelderlander* zit met 32.2% iets onder dit gemiddelde. *De Limburger* echter bericht veel vaker dan gemiddeld over het buurland, namelijk in 61.2% van de uitgaven. De Duitse kranten berichten gemiddeld in 30% van de uitgaven over het buurland en dit is iets onder het gemiddelde voor de gehele grensregio. De *Rheinische Post* bericht beduidend minder vaak over de grensregio dan gemiddeld. De *NRZ* juist vaker dan gemiddeld.

Tabel 3.3: Verdeling van de uitgaven met en zonder berichtgeving over het buurland uitgesplitst per land

	Land					
	Nederland			Duitsland		
Berichtgeving over het buurland	N	%	sr	N	%	sr
Zonder	476	63.3	-1.2	651	30.0	1.1
Met	276	36.7	1.8	279	70.0	-1.6

N = aantal; sr = standardized residual Hoeveelheid berichtgeving over het buurland

In totaal lijkt er in Nederland dus iets vaker, 36.7% tegenover 30.0%, over het buurland bericht te worden dan in Duitsland. Om te testen of dit vermoeden juist is, werd een Pearson's Chi-kwadraat toets gedraaid. De resultaten, weergegeven in tabel 3.3 bevestigen dat de verdeling van de berichtgeving significant ongelijk is tussen beide landen ($\chi^2(1)=8.448$, $p=.004$, Cramer's $V=.071$).

In een tweede stap is vervolgens in het kader van de frequentie-analyse voor die kranten die berichtgeving over het buurland bevatten, de hoeveelheid van de berichtgeving onderzocht. De resultaten hiervan zijn samengevat in tabel 3.4, die de verdeling van de buurlandartikelen over de jaren heen weergeeft.

In totaal bevatten de onderzochte 552 kranten 1432 artikelen over het buurland. Dit komt neer op 2.59 artikelen per uitgave. De Nederlandse kranten bevatten 630 artikelen, wat neer komt op 2.28 artikelen per uitgave. De Duitse kranten bevatten 802 artikelen, wat neer komt op 2.90 artikelen per uitgave.

Kijkend naar de verdeling over de jaren heen valt op dat er in 2015 en 2018 beduidend minder over het buurland bericht wordt dan in de andere jaren. De verklaring hiervoor moet waarschijnlijk in het feit gezocht worden dat in beide jaren in beide landen een editie minder onderzocht kon worden, omdat de voor de steekproef geselecteerde edities van 26 december 2015 en 1 januari 2018 niet bleken te bestaan. Bij de analyse van de Duitse artikelen verderop in deze paragraaf wordt hier nog op terug gekomen.

Tabel 3.4: Verdeling van het aantal artikelen per jaar en per land

	Land					
	Nederland			Duitsland		
Jaar	N	%	sr	N	%	sr
2014	171	27.1	2.9	141	17.6	-2.6
2015	83	13.2	-2.6	169	21.1	2.3
2016	134	21.3	-.1	172	21.4	.0
2017	128	20.3	-1.8	212	26.4	1.6
2018	114	18.1	1.7	108	13.5	-1.5

N = aantal; sr = standardized residual

Tevens valt op dat in 2014 en 2018 aan Nederlandse zijde vaker over het buurland wordt bericht dan omgekeerd. Vanaf 2015 wordt er in de Duitse kranten vaker over Nederland bericht dan omgekeerd. Met name in 2015 en 2017 wordt er beduidend meer over Nederland in de Duitse kranten bericht dan omgekeerd. Deze ogenschijnlijke verschillen zijn vervolgens getoetst met een Pearson's chi-kwadraattoets. Tabel 3.4 toont de verdeling van het aantal artikelen per jaar en per land. Een Pearson's chi-kwadraattoets bevestigt dat deze verdeling ongelijk is ($\chi^2(4)=37.8$, $p<.001$, Cramer's $V=.16$). De analyse toont dat Nederland en Duitsland met uitzondering van 2016 significant van elkaar verschillen, waarbij de

standardized residuals laten zien, dat in 2014 in Nederland relatief veel artikelen zijn verschenen en in 2015 en 2017 relatief veel artikelen in Duitsland zijn verschenen.

Nederland

Voor Nederland zijn 11 edities van *De Gelderlander* (mantel en tien regionale edities) en twee edities van *De Limburger* (mantel en 1 regionale editie) geanalyseerd. Dit verschil in aantallen geanalyseerde edities is er de oorzaak van dat er op het oog veel meer artikelen in *De Gelderlander* zijn verschenen, dan in *De Limburger*. Tabel 3.2 heeft al laten zien dat dit beeld niet klopt als gekeken wordt naar het aantal artikelen per editie. Tabel 3.5 laat zien dat in 2014 aan Nederlandse zijde de meeste artikelen verschenen zijn (171, waarvan 120 in *De Gelderlander* en 51 in *De Limburger*). Deze uitschieter wordt veroorzaakt door het feit dat er dat jaar met name in *De Gelderlander* in 2014 relatief veel over het buurland is bericht met 120 artikelen. Ter vergelijking in de jaren 2015-2018 verschenen er jaarlijks 44, 102, 86 en 85 artikelen in *De Gelderlander*. Het jaar 2015 is bij *De Gelderlander* juist een negatieve uitschieter, die gedeeltelijk verklaard kan worden door het feit dat er in 2015 een uitgave minder is meegenomen, omdat er op 26 december geen krant verschenen is. Het beeld dat *De Limburger* laat zien is veel gelijkmatiger met 49 artikelen in 2014, 39 in 2015, 32 in 2016, 42 in 2017 en een negatieve uitschieter naar 29 artikelen in 2018. Ook dit beeld is getoetst met een Pearson's chi-kwadraattoets. De resultaten hiervan zijn in tabel 3.5 weergegeven, die de verdeling van het aantal artikelen per jaar en per krant in Nederland toont. Deze Pearson's chi-kwadraattoets laat verder zien dat deze verdeling ongelijk is ($\chi^2(4)=15.1$, $p<.004$, Cramer's $V=.16$). De *standardized residuals* die voor 2015 variëren tussen -1.8 en 2.7 wijzen uit dat de verschillen tussen de geobserveerde en verwachte waarden alleen voor dit jaar groot zijn. In dit jaar zijn er in *De Gelderlander* relatief weinig artikelen over het buurland verschenen in vergelijking met *De Limburger*.

Tabel 3.5: Verdeling van het aantal artikelen per jaar en per krant in Nederland

	Krant					
	<i>De Gelderlander</i>			<i>De Limburger</i>		
Jaar	N	%	sr	N	%	sr
2014	120	27.5	.1	51	26.4	-.2
2015	44	10.1	-1.8	39	20.2	2.7
2016	102	23.3	.9	32	16.6	-1.4
2017	86	19.7	-.3	42	21.8	.4
2018	85	19.5	.7	29	15.0	-1.0

N = aantal; *sr* = *standardized residual*

In een volgende stap is onderzocht of er een verschil is met betrekking tot de hoeveelheid berichtgeving in de mantelkaternen en de verschillende regiokaternen. De resultaten voor de Nederlandse kranten zijn weergegeven in tabel 3.6.

Tabel 3.6: Totaal aantal gevonden artikelen in Nederlandse kranten per grenscategorie en per editie

Grenscategorie	Editie	N	%
Direct aan de grens gelegen	DG Rijk van Nijmegen	83	36.7
	DG Achterhoek	57	25.2
	DL Venlo	40	17.7
	DG Liemers	33	14.6
	DG Maasland	13	5.8
In de grensregio gelegen	DG Nijmegen	19	54.3
	DG Arnhem	16	45.7
Aan de buitengrens van de grensregio gelegen	DG Betuwe	23	47.9
	DG Maas en Waal	15	31.3
	DG Vallei	10	20.8
Buiten de grensregio gelegen	DG Rivierenland	10	100
Mantelkatern	<i>De Gelderlander</i>	160	51.4
	<i>De Limburger</i>	151	48.6

N = aantal; % geeft het percentage van alle artikelen per editie over het buurland per grenscategorie weer.

Inzoomend op het aantal artikelen dat per editie over het buurland is gepubliceerd kan geconcludeerd worden dat in Nederland met name in de mantelkaternen vaak over het buurland bericht wordt. Zo zijn er in de periode 2014-2018 in het mantelkatern van De Gelderland in totaal 160 artikelen verschenen, die berichtgeving over het buurland bevatten. Het mantelkatern van *De Limburger* bevatte in de periode in totaal 151 artikelen met berichtgeving over het buurland.

In de regio-edities wordt veel minder over het buurland bericht dan in de mantelkaternen. De regio-edities van *De Gelderlander* bevatten in de periode 2014-2018 gemiddeld slechts 25 artikelen met berichtgeving over het buurland. In de edities die direct langs de grens verschijnen (Rijk van Nijmegen 83 artikelen, Achterhoek 57 artikelen en Liemers 33 artikelen) verschijnen beduidend meer artikelen over het buurland dan in de edities die verder weg van de grens verschijnen (Arnhem 16 artikelen, Betuwe 23 artikelen, Maas en Waal 15 artikelen, Nijmegen 19 artikelen, Rivierenland tien en Vallei tien. Opvallend is dat in de regio Maasland (Gennep, Mook en Middelaar) die eveneens direct aan Duitsland grenst, met 13 artikelen niet meer aandacht voor het buurland is dan in de regio-edities die niet direct aan de grens liggen.

De enige regio-editie van *De Limburger* die in de Euregio Rijn-Waal verschijnt, is de editie Noord-Limburg. Deze editie verschijnt eveneens in een regio die direct aan Duitsland grenst. In deze editie verschenen in de periode 2014-2018 in totaal 40 artikelen over het buurland. Hiermee is deze editie qua aantallen vergelijkbaar met *De Gelderlander*-edities Rijk van Nijmegen, Achterhoek en Liemers, die eveneens een directe grensligging hebben.

Deze resultaten komen met uitzondering van de editie Maasland overeen met de verwachting, dat edities die dichterbij de grens liggen meer buurlandberichtgeving hebben dan edities verder van de grens.

Duitsland

De resultaten van frequentie-analyse van de Duitse kranten zijn weergegeven in tabel 3.7. Allereerst is het grote verschil tussen het aantal artikelen uit de *NRZ* (601) in vergelijking met de *Rheinische Post* (201) opvallend. Dit grote verschil wordt met name veroorzaakt door het feit dat de *NRZ* in de regio-edities elke maandag een pagina van het regiokatern heeft gereserveerd voor nieuws uit Nederland. Deze pagina met de titel *Aus den Niederlanden* bevat wekelijks ca. negen artikelen over Nederland. Verder is te zien dat in Duitsland de berichtgeving over het buurland in de periode 2014-2017 toeneemt. Dit is bij de *Rheinische Post* niet het geval. Hier blijft de verdeling over de jaren heen min of meer gelijk. Voor de Duitse kranten valt, net als bij de Nederlandse kranten, op dat er in 2018 beduidend minder artikelen zijn verschenen. Dit hangt enerzijds samen met het feit dat ook hier de uitgave van 1 januari niet is verschenen. Dit betreft een maandag, waardoor de pagina *Aus den Niederlanden* in de analyse ontbreekt. Daarnaast ontbraken er ook nog vijf losse edities, zoals in paragraaf 3.1 is toegelicht.

Tabel 3.7: Verdeling van het aantal artikelen per jaar en per krant in Duitsland

Jaar	Krant					
	NRZ			Rheinische Post		
	N	%	sr	N	%	sr
2014	100	16.6	-.6	41	20.4	1.0
2015	120	20.0	-.6	49	24.4	1.0
2016	138	23.0	.8	34	16.9	-1.4
2017	168	28.0	.7	44	21.9	-1.3
2018	75	12.5	.7	33	16.4	1.1

N = aantal; *sr* = standardized residual

Deze observaties zijn vervolgens getoetst met een Pearson's chi-kwadraattoets. Deze toets laat zien dat er geen verband is tussen de verdeling per jaar en per krant is ($\chi^2(4)=9.00$, $p<0.061$, Cramer's $V=.11$). Ook de *standardized residuals* die variëren tussen -1.4 en 1.1 wijzen uit dat de sterkte van de verschillen tussen de geobserveerde en verwachte waarden gering is.

Ook voor de Duitse kranten is vervolgens onderzocht of er een verschil is in het aantal artikelen over het buurland dat in de mantelkaternen verschijnt en het aantal artikelen, dat in de regio-edities wordt opgenomen. De resultaten van deze analyse staan in tabel 3.8.

Kijkend naar het aantal artikelen per dat per editie over het buurland is verschenen, valt op dat er in het geval van de *NRZ* met uitzondering van de regio-uitgaven Düsseldorf en Mülheim in de regiokaternen veel meer over het buurland wordt bericht dan in het mantelkatern. In het mantelkatern zijn in de periode 2014-2018 in totaal 38 artikelen met betrekking tot het buurland verschenen.

In de regiokaternen zijn in totaal 563 artikelen verschenen, wat neerkomt op ca. 80 artikelen per regio-editie. De edities Kleve/Goch/Kalkar/Weeze met 136 artikelen en Emmerich/Isselburg/Rees met 130 artikelen berichtten veruit het vaakst over het buurland. Dit zijn ook de twee edities die in een regio verschijnen die direct aan het buurland grenst. Opvallend is dat vervolgens de editie Duisburg volgt, die 102 artikelen over het buurland heeft gepubliceerd. De regio Duisburg vormt de buitengrens van de Euregio Rijn-Waal. In de beide katernen die in de *Kreis* Wesel en daarmee in een regio verschijnen, die niet direct aan de grens, maar ook niet aan de buitenrand ligt, zijn vergelijkbaar veel artikelen verschenen. In de editie Wesel/Hamminkeln/Schermbbeck/Hünxe zijn 87 artikelen verschenen. In de *NRZ*-editie Moers/Kamp-Lintfort/Neukirchen-Vluyn zijn in dezelfde periode 88 artikelen verschenen. In de editie Düsseldorf zijn 11 artikelen verschenen. Deze regio bevindt zich net als Duisburg aan de buitenrand van de grensregio, maar de Stadt Düsseldorf is pas in 2015 tot de Euregio Rijn-Waal toegetreden. Verder is Düsseldorf de hoofdstad van Nordrhein-Westfalen en neemt daardoor waarschijnlijk een andere positie in. In de editie Mülheim, die buiten de gedefinieerde grensregio ligt, zijn negen artikelen verschenen, wat aansluit bij de veronderstelling dat er buiten de grensregio minder aandacht is voor het buurland. Samenvattend kan geconcludeerd worden dat in *NRZ* in de mantelkaternen in vergelijking met de regio-katernen relatief weinig over het buurland bericht wordt. De regio-edities die direct langs de grens verschijnen, hebben de meeste aandacht voor het buurland, gevolgd door de edities die binnen

de grensregio verschijnen, met uitzondering van Düsseldorf. In de regio-editie die buiten de grensregio verschijnt is slechts zeer beperkt aandacht voor het buurland.

Tabel 3.8: Totaal aantal gevonden artikelen in Duitse kranten per grenscategorie en per editie

Katern	Editie	N	%
Direct aan de grens gelegen	NRZ Kleve/Goch/Kalkar/Weeze	136	40.7
	NRZ Emmerich/ Isselburg/Rees	130	38.9
	RP Kleve/Goch/Kalkar/Weeze	22	6.6
	RP Emmerich/Isselburg/Rees	46	13.8
In de grensregio gelegen	NRZ Wesel/ Hamminkeln/ Schermbeck/Hünxe	87	36.7
	NRZ Moers/Kamp-Lintfort/Neukirchen-Vluyn	88	37.1
	RP Wesel/ Hamminkeln/ Schermbeck/Hünxe	25	10.5
	RP Moers/Kamp-Lintfort/Neukirchen-Vluyn	15	6.3
	RP Rheinberg/Xanten/Alpen/Sonsbeck	22	9.3
Aan de buitengrens van de grensregio gelegen	NRZ Duisburg	102	68.9
	NRZ Düsseldorf	11	7.4
	RP Duisburg	30	20.3
	RP Düsseldorf	4	2.7
Buiten de grensregio gelegen	NRZ Müllheim	9	56.3
	RP Ratingen	7	43.7
Hoofredactie	NRZ	38	56.7
	<i>Rheinische Post</i>	30	43.3

De *Rheinische Post* laat een ander beeld zien. Hier is het verschil tussen het aantal artikelen dat in de mantel is verschenen en het aantal artikelen dat in de regio-katernen is verschenen minder groot. Zo zijn er in de periode 2014-2018 30 artikelen in het mantelkatern verschenen met betrekking tot het buurland. Hiermee wordt in het mantelkatern van de *Rheinische Post* slechts iets minder bericht over het buurland dan in de NRZ. De *Rheinische Post* heeft anders dan de NRZ in de onderzochte periode geen speciale Nederlandpagina en dit heeft zijn weerslag duidelijk op het aantal artikelen dat in de verschillende regio-edities is verschenen. In de periode 2014-2018 zijn er in totaal 171 artikelen over het buurland in de regio-edities van de *Rheinische Post* verschenen. Dit komt neer op 21 artikelen per editie. De editie van de regio Emmerich/Isselburg/Rees bevatte met 46 artikelen de meeste artikelen. Ook dit is een editie die in een regio met directe grensligging verschijnt. De andere editie met een directe grensligging, Kleve/Goch/Kalkar/Weeze staat met de editie Rheinberg/Xanten/Alpen/Sonsbeck slechts op een gedeelde vierde plaats, met 22 artikelen.

Voor de *Rheinische Post* staat de editie Duisburg met 30 artikelen op een tweede plaats. Op de derde plaats staat de editie Wesel/Hamminkeln/Schermbach/Hünxe met 25 artikelen. In de editie Moers/Kamp-Lintfort/Neukirchen-Vluyn zijn 15 artikelen verschenen. In de regio Düsseldorf zijn slechts vier artikelen verschenen. Dit is nog minder dan in de editie Ratingen, die buiten het gebied van de Euregio Rijn-Waal is verschenen en waar in de periode 2014-2018 zeven artikelen met betrekking tot het buurland zijn verschenen.

Voor de Duitse kranten kan vastgesteld worden dat beide kranten in de mantelkaternen vergelijkbaar veel aandacht voor het buurland hebben. De hoeveelheid berichtgeving in de regio-edities verschilt daarentegen zeer. De regio-edities van de *NRZ* bevatten een veel grotere hoeveelheid aan berichtgeving over het buurland, dan de regio-edities van de *Rheinische Post*. Opvallend is daarnaast dat met name in het regio-katern van Duisburg ook veel aandacht is voor het buurland, ondanks dat deze stad niet direct aan de grens gelegen is en zich zelfs aan de buitengrens van de grensregio bevindt.

Deze paragraaf heeft een eerste antwoord gegeven op de vraag 'Hoe vaak wordt over het buurland bericht?'. Een vergelijking van de Nederlandse en Duitse situatie laat zien dat voor alle vier de onderzochte kranten geldt dat er in Nederland veel meer artikelen over het buurland in het mantelkatern zijn verschenen dan dit in Duitsland het geval is. In Nederland ontvangt een lezer die woonachtig is in een regio waar niet veel over het buurland in het regiokatern wordt bericht, zo toch vaak nieuws over Duitsland. In Duitsland vindt de meeste berichtgeving over het buurland plaats in de regiokaternen en bevat het mantelkatern relatief weinig berichtgeving over het buurland. Als lezer is men voor nieuws over het buurland dus sterker afhankelijk van het nieuws in de regiokaternen. In hoofdstuk 4 wordt het verband tussen de afstand tot de grens op de berichtgeving over het buurland nader onderzocht.

3.2.2 Prominentie, omvang en bron

In het kader van de frequentie-analyse zijn eveneens de prominentie (plaats van de artikelen in de krant), de omvang van de artikelen en het brongebruik onderzocht.

Prominentie

Met 'prominentie' wordt hier de mate bedoeld waarin een bepaald krantenartikel opvalt ten opzichte van de andere artikelen in dezelfde krant. Artikelen op de voorpagina van de krant of de voorpagina van een katern hebben een prominenter plek dan artikelen op de binnenpagina's.

Nederland

De analyse van de Nederlandse artikelen laat zien dat de meeste artikelen in zowel de mantel- als de regiokaternen van zowel *De Gelderlander* als *De Limburger* op een binnenpagina zijn verschenen. *De Gelderlander* heeft in de onderzoeksperiode in het mantelkatern slechts één keer een bericht op de voorpagina opgenomen. *De Limburger* heeft vijf keer een bericht op de voorpagina van het mantelkatern opgenomen. *De Gelderlander* en *De Limburger* hebben elk een andere indeling van het Mantelkatern. *De Gelderlander* maakt voor de binnenpagina's meestal geen gebruik van thematische onderscheidingen, maar labelt deze algemeen onder het kopje *nieuws*, met uitzondering van de *politiek*. Slechts af en toe krijgt een pagina een ander onderwerp mee. Vandaar dat veel artikelen die in het mantelkatern van *De Gelderlander* zijn verschenen in de categorie *mantel* vallen. *De Limburger* maakt in de onderzochte periode wel gebruik van vaste categorieën voor het mantelkatern, vandaar dat hier een veel gedifferentieerder beeld te zien is. Zo valt op dat *De Limburger* het vaakst (52 keer) op de *economie*-pagina's over Duitsland bericht, gevolgd door de pagina *buitenland* (45 keer). Waar *De Gelderlander* 30 keer op de pagina *politiek* over Duitsland bericht, bericht *De Limburger* slechts vijf keer op deze pagina over Duitsland. Een oorzaak hiervoor kan zijn dat het nieuws, dat op de *buitenland* pagina staat, eveneens meestal politiek van aard is.

Kijkend naar de regio-katernen kan vastgesteld worden dat, hoewel hier absoluut gezien niet vaker op de *voorpagina* over het buurland bericht wordt, dit relatief gezien wel het geval is. Met name de edities die in een regio met directe grensligging verschijnen, berichten relatief vaak op de *voorpagina* van het regiokatern over het buurland. De editie Rijk van Nijmegen had zeven keer een artikel met betrekking tot het buurland op de voorpagina staan, de editie Achterhoek drie keer en de editie Liemers twee keer. Ook de regio's Maas en Waal, Nijmegen en Rivierenland berichtten twee keer op de voorpagina over het buurland. Voor de editie Maasland, eveneens met een directe grensligging, was dit één keer het geval. De overige edities hadden geen berichtgeving over het buurland op de voorpagina staan. Voor alle edities geldt dat verreweg de meeste artikelen op een *binnenpagina* verschenen. De Regio Rijk van Nijmegen publiceerde daarnaast ook relatief vaak nieuws op de pagina, die een *subregio* betreft (12 keer). Dit geldt in mindere mate ook voor de regio-edities Arnhem, Betuwe, Liemers en Maasland.

In de onderzochte regio-editie van *De Limburger* is zes keer een artikel op de *voorpagina* verschenen en zijn alle overige artikelen op een *binnenpagina* verschenen. *De Limburger* heeft in het regio-katern geen onderverdeling naar subregio's. Dit heeft te maken met de opbouw van *De Limburger*. Deze krant begint

met het nieuws dat zich het dichtst bij de lezer heeft afgespeeld. Hoe verder weg het nieuws zich geografisch gezien afspeelt, hoe verder dit naar achter in het katern staat, zie hiertoe ook hoofdstuk 6.

Duitsland

In het mantelkatern van de *NRZ* wordt vier keer op de *voorpagina* bericht over het buurland. Twaalf artikelen zijn op de pagina *politiek* verschenen, negen artikelen op de pagina met *binnenlands nieuws*, één artikel op de *buitenlandpagina*, nul artikelen op de pagina *economie* en zeven artikelen bevonden zich op een *binnenpagina zonder specifiek thema*. Hier valt met name op dat op de binnenlandpagina vaker aan het buurland gerefereerd wordt dan op de buitenlandpagina.

In het mantelkatern van de *Rheinische Post* is een keer op de *voorpagina*, tien keer op de *binnenlandpagina*, negen keer op de *buitenlandpagina* en de pagina *politiek*, vier keer op de *economiepagina* en zes keer op een *binnenpagina zonder specifiek thema* bericht.

De regiokaternen laten een vergelijkbaar beeld zien. Ook hier wordt zeer weinig op de *voorpagina* over Nederland bericht. Uitzonderingen zijn de regio-edities van zowel de *NRZ* Duisburg als de *Rheinische Post* Duisburg. Beide edities berichtten in de onderzoeksperiode zes keer op de *voorpagina* over het buurland. Bijzonder in het oog springend is het bijzonder grote aantal artikelen dat in de regio-edities Kleve/Goch/Kalkar/Weeze, Emmerich/Isselburg/Rees, Wesel/Hamminklen/Schermbeck/Hünxe, Moers/Kamp-Lintfort/Neukirchen-Vluyn en Duisburg op een pagina van een subregio is verschenen. De oorzaak hiervan ligt in het feit dat voor de analyse de pagina *Aus den Niederlanden* als subregio gedefinieerd is.

Vergelijking Nederland-Duitsland

De Nederlandse en Duitse kranten hebben zoals uit bovenstaande beschrijvingen blijkt een heel andere indeling. Ook verschillen de Nederlandse en de Duitse kranten onderling qua indeling van elkaar. Dit maakt een rechtstreekse vergelijking lastig. Om toch een rechtstreekse vergelijking mogelijk te maken, is er geprobeerd om een *loglinear* analyse van de relatie tussen land, katern en wel/geen *voorpagina* te doen. Deze toets bleek echter niet mogelijk omdat de assumptie van minimaal 5 *expected counts* voor elke cel geschonden werd doordat er te weinig artikelen op de *voorpagina's* van de mantel- resp. regiokaternen voorkwamen. Daarom is er voor gekozen om een vergelijking *voorpagina* vs. *geen voorpagina* te maken. Met de *voorpagina* wordt hier bedoeld de *voorpagina* van het mantelkatern of de *voorpagina* van het regiokatern. Tabel 3.9 laat de verdeling van het aantal artikelen

per land en per voorpagina zien. Een Pearson's chi-kwadraattoets laat zien dat de verdeling tussen de variabelen *wel of geen voorpagina* voor Nederland en Duitsland gelijk is ($\chi^2(1)=2.36$, $p=.12$, Cramer's $V=.04$). Er is dus geen verschil voor wat betreft de prominentie tussen Nederland en Duitsland.

Tabel 3.9: Vergelijking aantal artikelen per land en per voorpagina

	Land					
	Nederland			Duitsland		
Voorpagina	N	%	sr	N	%	sr
Wel	9	1.4	1.1	5	0.6	-1.0
Geen	621	98.6	-.1	797	99.4	0.1

N = aantal; sr = standardized residual

Omvang

Voor het bepalen van de omvang is een indeling in drie categorieën gebruikt. Kleine artikelen bestaan uit max. drie alinea's en eventueel een foto en zijn niet breder dan een kolom. Grote artikelen beslaan minimaal een kwart pagina. Middelgrote artikelen zijn zijn groter dan drie alinea's, maar kleiner dan een groot artikel.

Nederland

Tabel 3.10 geeft de omvang van de artikelen per krant en grenscategorie in Nederland weer. Uit de tabel blijkt dat *De Gelderlander* vaker *grote* artikelen (163) in plaats van *kleine* (132) en *middelgrote* (144) artikelen plaatst dan *De Limburger*. *De Limburger* plaatst het vaakst *kleine artikelen* (73) over het buurland. *Grote* (60) en *middelgrote* artikelen (58) komen ongeveer even vaak voor en minder dan *kleine* artikelen.

Tabel 3.10: Omvang van de artikelen per krant in Nederland

Kranten	Omvang			
	Klein	Midden	Groot	Totaal
<i>De Gelderlander</i>	132	144	163	439
<i>De Limburger</i>	73	58	60	191
Totaal	205	202	223	630

Tabel 3.11 geeft de omvang van de artikelen per krant en grenscategorie in Nederland weer. Ook hier is geprobeerd om een *loglinear* analyse van de relatie tussen land, grenscategorie en omvang te doen. Deze toets bleek echter niet mogelijk omdat ook hier de assumptie van minimaal 5 *expected counts* voor elke

cel geschonden werd doordat er te weinig artikelen in de grenscategorie ‘buiten de grensregio gelegen’ voorkwamen.

Tabel 3.11: Omvang Nederlandse artikelen per grenscategorie en per krant

Kranten		Omvang			
Grenscategorie	Editie	Klein	Midden	Groot	Totaal
Direct aan de grens gelegen	DG Achterhoek	18	27	12	57
	DG Liemers	8	15	10	33
	DG Rijk van Nijmegen	28	23	32	83
	DG Maasland	3	7	3	13
	DL Venlo	8	17	15	223
In de grensregio gelegen	DG Arnhem	2	8	6	16
	DG Betuwe	1	10	12	23
	DG Maas en Waal	6	2	7	15
	DG Nijmegen	7	5	7	19
Aan de buitengrens van de grensregio gelegen	DG Vallei	3	4	3	10
Buiten de grensregio gelegen	DG Rivierenland	3	3	4	10
Hoofddredactie	<i>De Gelderlander</i>	53	40	67	160
	<i>De Limburger</i>	65	41	45	151
Totaal		205	202	223	630

Een vergelijking van de mantelkaternen van *De Gelderlander* en *De Limburger* laat zien dat *De Gelderlander* vaker *grote* artikelen plaatst dan *De Limburger*. Tevens blijkt uit de analyse dat de twee grensedities Rijk van Nijmegen en Liemers beide meer *grote* dan *kleine* artikelen over het buurland hebben gepubliceerd. De grenseditie Maasland heeft evenveel *grote* als *kleine* artikelen gepubliceerd en de meeste artikelen waren *middelgroot*. De Achterhoekeditie heeft met name *middelgrote* artikelen gepubliceerd en hier zijn meer *kleine* dan *grote* artikelen verschenen. Opvallend is daarnaast dat in de regio-edities Arnhem en Betuwe, die beide niet aan de grens gelegen zijn, meer *grote* dan *kleine* artikelen zijn verschenen. Ook de grenseditie van *De Limburger* heeft meer *grote* dan *kleine* artikelen geplaatst. De meeste artikelen hebben ook hier een *middelgroot* formaat.

Duitsland

Tabel 3.12 geeft de omvang van de artikelen per krant in Nederland weer. De *Rheinische Post* plaats ongeveer evenveel *kleine* (65), *middelgrote* (66) als *grote* (70) berichten. De *NRZ* plaatst beduidend meer *kleine* berichten (390) dan *grote* (125)

en *middelgrote* (86) berichten. Opvallend is niet alleen het grote verschil tussen het aantal *kleine* berichten in de *NRZ* en het aantal overige berichten, maar ook het relatief grote verschil tussen het aantal geplaatste *grote* en *middelgrote* berichten.

Tabel 3.12: Omvang van de artikelen per krant in Duitsland

Kranten	Omvang			
	Klein	Midden	Groot	Totaal
<i>Rheinische Post</i>	65	66	70	201
<i>NRZ</i>	390	86	125	601
Totaal	455	152	195	802

Tabel 3.13 geeft de omvang van de artikelen per krant en grenscategorie in Duitsland weer.

Tabel 3.13: Omvang Duitse artikelen per grenscategorie en per krant

Kranten		Omvang			
Katern	Editie	Klein	Midden	Groot	Totaal
Direct aan de grens gelegen	<i>NRZ</i> Kleve/Goch/Kalkar/Weeze	90	19	27	136
	<i>NRZ</i> Emmerich/ Isselburg/Rees	84	22	24	130
	<i>RP</i> Kleve/Goch/Kalkar/Weeze	4	10	8	22
	<i>RP</i> Emmerich/Isselburg/Rees	15	20	11	45
In de grensregio gelegen	<i>NRZ</i> Wesel/ Hamminkeln/ Schermbeck/Hünxe	64	71	16	87
	<i>NRZ</i> Moers/Kamp-Lintfort/Neukirchen-Vluyn	65	6	17	88
	<i>RP</i> Wesel/ Hamminkeln/ Schermbeck/Hünxe	8	11	6	25
	<i>RP</i> Moers/Kamp-Lintfort/ Neukirchen-Vluyn	4	6	5	15
	<i>RP</i> Rheinberg/Xanten/Alpen/ Sonsbeck	12	4	6	22
Aan de buitengrens van de grensregio gelegen	<i>NRZ</i> Duisburg	59	18	25	102
	<i>NRZ</i> Düsseldorf	3	3	5	11
	<i>RP</i> Duisburg	6	8	16	30
	<i>RP</i> Düsseldorf	1	2	1	4
Buiten de grensregio gelegen	<i>NRZ</i> Müllheim	4	1	4	9
	<i>RP</i> Ratingen	2	0	5	7
Hoofredactie	<i>NRZ</i>	21	10	7	38
	<i>Rheinische Post</i>	13	5	12	30
Totaal		455	152	195	802

De meeste artikelen die in het mantelkatern van de *NRZ* zijn verschenen zijn *klein* van omvang, gevolgd door de *middelgrote* en de *grote* artikelen. De artikelen die in het mantelkatern van de *Rheinische Post* zijn verschenen zijn meestal *klein* (13 keer) of *groot* (12 keer). Vijf artikelen zijn *middelgroot*. Wegens het feit dat de pagina *Aus den Niederlanden* voornamelijk *kleine* artikelen bevat, is het niet verwonderlijk dat de regio-edities van de *NRZ* waar deze pagina verschijnt, met name veel *kleine* artikelen omvat. De overige edities laten een vrij gelijkmatig beeld zien, waarbij *grote*, *middelgrote* en *kleine* artikelen ongeveer even vaak voorkomen. Opvallend is dat in de regio Mülheim, die buiten de grensregio valt net zoveel *grote* als *kleine* artikelen zijn verschenen.

De *Rheinische Post* laat een heel ander beeld zien. De artikelen de regio-editie Duisburg hebben meestal een *grote* omvang (16 keer), hiermee komt dit formaat vaker voor dan *klein* (zes keer) en *middelgroot* (acht keer) bij elkaar opgeteld. In de grensedities Kleve en Emmerich hebben de meeste artikelen een *middelgroot* formaat (resp. tien en 20 keer), gevolgd door een *groot* formaat (acht resp. 11 keer). Het *kleine* formaat komt met resp. vier en 15 keer het minste voor. De edities die in de *Kreis* Wesel en Düsseldorf laten net als de bij de vergelijkbare edities van de *NRZ* een gelijkmatig beeld zien, waarbij er in de editie Rheinberg/Xanten/Alpen/Sonsbeck duidelijk meer *kleine* artikelen zijn verschenen. Opvallend is daarnaast dat in Ratingen de meeste artikelen (vijf) een *groot* formaat hebben en twee artikelen een *klein* formaat hebben.

Vergelijking Nederland-Duitsland

Uit bovenstaande beschrijvingen blijkt voor beide landen geen samenhang tussen de grenscategorie en de omvang van de artikelen.

Tabel 3.14 toont de verdeling van het aantal artikelen per omvang en per land. Een Pearson's chi-kwadraattoets laat zien dat deze verdeling ongelijk is ($\chi^2(2)=84.2$, $p<.001$, Cramer's $V=.24$). Dit wordt ook bevestigd door de *standardized residuals* die variëren tussen -5.0 en 4.4. De *residuals* wijzen uit dat de sterkte van de verschillen tussen de geobserveerde en verwachte waarden groter is dan verwacht. Daar waar in Nederland het aantal *kleine*, *middelgrote* en *grote* artikelen ongeveer evenredig is verdeeld (resp. 32.5%, 32.1% en 34.4%), worden er in Duitsland beduidend meer *kleine* artikelen over het buurland geplaatst (56.7%) dan *middelgrote* (19.0%) en *grote* artikelen (24.3%). Hoewel er in Duitsland dus vaker artikelen over het buurland verschijnen, zijn deze relatief vaak kleiner van omvang, dan de Nederlandse artikelen over het buurland.

Tabel 3.14: Vergelijking artikelen per land en per omvang

		Land				
		Nederland			Duitsland	
Omvang	N	%	sr	N	%	sr
Klein	205	32.5	-5.0	455	56.7	4.4
Middel	202	32.1	3.7	152	19.0	-3.3
Groot	223	34.4	2.9	195	24.3	-2.6

N = aantal; sr = standardized residual

Brongebruik

Journalisten of redacteurs maken voor het schrijven van artikelen gebruik van diverse bronnen. Dit kunnen persbureaus zoals het ANP in Nederland of het Duitse DPA zijn, maar dit kunnen ook persberichten zijn of experts die geïnterviewd worden. Het kan ook zijn dat bij het lezen van het artikel voor de nieuwsconsument niet duidelijk wordt, wat de bron of bronnen voor het artikel zijn geweest. In deze paragraaf wordt onderzocht welke bronnen gebruikt worden en of hier een verschil tussen Nederland en Duitsland waarneembaar is.

Nederland

In tabel 3.15 is het brongebruik voor de Nederlandse kranten weergegeven.

Bij de Nederlandse kranten valt op dat de mantelkaternen een breed scala aan bronnen gebruiken voor de berichtgeving over het buurland. Zo is voor 33 artikelen (10.6%) in de mantelkaternen gebruik gemaakt van een *correspondent in het buurland* en zijn 128 artikelen (41.2%) door *de eigen redactie* geschreven. Daarnaast is er 19 keer (6.1%) gebruik gemaakt van het ANP, zes keer (1.9%) van het Duitse persbureau DPA en vier keer (1.3%) van een *andere nieuwsdienst* (RTR, Bloomberg). Voor 22 artikelen (7.1%) is een *andere bron* gebruikt. Dit betreft externe instanties (DNHK, Europese Commissie), maar ook buitenlandse media (*Financial Times*, *General Anzeiger*), een onderzoeksbureau, externe experts of columnisten. Bij een groot aantal artikelen (109) is de precieze bron *niet herkenbaar*, dit betreft 35% van het aantal artikelen. Het ligt voor de hand dat in een groot aantal gevallen voor deze artikelen gebruik is gemaakt van persberichten of andere nieuwsuitingen van betrokken bedrijven, overheden of organisaties, maar in deze gevallen is dit niet herkenbaar, vandaar dat deze artikelen onder de categorie *niet herkenbaar* zijn ingedeeld.

De regiokaternen laten een heel ander beeld zien. De regioredacties maken geen gebruik van *binnen- of buitenlandse nieuwsdiensten* of een *correspondent*. Voor alle regioredacties geldt dat meer dan de helft van de verschenen artikelen door de *eigen*

redactie (redacteur genoemd bij naam of van de redactie) zijn geschreven. Dit geldt voor 206 van de 379 artikelen (54.4%). Daarnaast maken de redacties van de edities die in een regio, die direct aan de grens gelegen in enkele gevallen (4 keer, 1.8%) gebruik van *persberichten* of *andere bronnen* (15 keer, 6.6%). Deze andere bronnen betreffen meestal media uit het buitenland. Bij de regiokaternen is bij 90 van de 379 (23.8%) in de regiokaternen gepubliceerde artikelen de bron *niet herkenbaar*. Ook bij deze artikelen is er waarschijnlijk gebruik gemaakt van persberichten, maar dit valt op basis van de analyse niet met zekerheid vast te stellen.

Samenvattend kan geconcludeerd worden, dat voor de artikelen die in de Nederlandse mantelkaternen verschijnen gebruik gemaakt wordt van een breed scala aan bronnen, waarbij de meeste artikelen door de *redactie* worden geschreven. De regiokaternen maken van een veel minder breed scala aan bronnen gebruik. De bron is in meer dan de helft van het aantal artikelen de *redactie*.

Duitsland

Tabel 3.16 geeft het brongebruik voor de Duitse artikelen weer. Voor de berichtgeving in de Duitse mantelkaternen is 24 keer (35.8%) gebruik gemaakt van de *DPA*. Voor 2 artikelen (3%) is er gebruik gemaakt van een *andere nieuwsdienst* (de Europese *EPD* en het internationale *Reuters*). Er is geen gebruik gemaakt van andere binnenlandse of Nederlandse persdiensten. Eén artikel (1.5%) stamt van een *correspondent* en 35 artikelen (52.3%) zijn door de *redactie* zelf geschreven. In een beperkt aantal gevallen is gebruik gemaakt van *persberichten* of een *andere bron* (*OPCW*, Nederlandse regering). Bij slechts één artikel is de bron *niet herkenbaar*.

Ook voor de Duitse regiokaternen geldt dat voor de berichtgeving over het buurland geen herkenbaar gebruik gemaakt wordt van *nieuwsdiensten* of *correspondenten*. De meeste artikelen stammen (330, 45%) van de desbetreffende *redactie* zelf. Voor de artikelen die in de edities die direct langs de grens verschijnen, gepubliceerd zijn is in 14.7 % (49 keer) gebruik gemaakt van een *persbericht* of *persconferentie*. De edities die verder weg van de grens gelegen zijn, maken minder vaak gebruik van *persberichten* of *persconferenties* (resp. 8.9%, 7.4% en 6.3%). Tenslotte maken de regioedacties regelmatig (41 keer, 5.6%) gebruik van een *andere bron*. Dit betreft een externe expert, een cartoonist en andere media zoals *Thema Wirtschaft*, *Nieuwsuur*, *De Gelderlander* en meer algemeen "diverse Zeitungen", "ein Jagdmagazin" en "eine Radiosendung". Deze bronnen wordt met name door de *NRZ* gebruikt voor de pagina *Aus den Niederlanden*. Voor deze pagina wordt ook regelmatig teruggegrepen op politieberichten. In tegenstelling

Tabel 3.15: Brongebruik Nederlandse kranten

Brongebruik																					
DPA		ANP		Andere persdiensten		Meerdere persdiensten		Correspondent		Redacteur met naam		Redactie		Persbericht / Persconferentie		Andere bron		Niet herkenbaar		Totaal	
Grenscategorie		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1) Direct aan de grens		0	0	0	0	0	0	0	0	136	60.2	7	3.1	4	1.8	15	6.6	64	28.3	226	
2) Binnen de grensregio		0	0	0	0	0	0	0	0	21	20.0	1	2.9	0	0	2	5.7	11	31.4	35	
3) Buitengrens grensregio		0	0	0	0	0	0	0	0	35	72.9	0	0	0	0	2	4.2	11	22.9	48	
4) Buiten de grensregio		0	0	0	0	0	0	0	0	6	60.0	0	0	0	0	0	0	4	40.0	10	
5) Mantel		6	0	19	6.1	4	1.3	0	0	33	10.6	8	2.6	0	0	22	7.1	109	35.0	311	
Totaal		6		19		4		33		318		16		4		41		199		630	

N = aantalpercentages zijn gebaseerd op het aantal artikelen binnen de betreffende grenscategorie.

Tabel 3.16: Brongebruik Duitse kranten

Grenscategorie	DPA		ANP		Andere persdiensten		Meerdere persdiensten		Corre-spondent		Redacteur met naam		Redactie		Persbericht / Persconferentie		Andere bron		Niet herkenbaar		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1) Direct aan de grens	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	108	32.3	28	8.4	49	14.7	20	6.0	129	38.6	334	
2) Binnen de grensregio	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	77	32.5	22	9.3	21	8.9	16	6.8	101	42.6	237	
3) Buitengrens grensregio	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	66	44.9	17	11.6	11	7.5	5	3.4	48	32.7	147	
4) Buiten de grensregio	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	56.3	2	12.5	1	6.3	0	0	4	25.0	16	
5) Mantel	24	35.3	0	0	2	2.9	0	0	1	1.5	33	48.5	3	4.4	1	1.5	3	4.4	1	1.5	68	
Totaal	24		0		2		0		1		293		72		83		44		283		802	

N = aantal; percentages zijn gebaseerd op het aantal artikelen binnen de betreffende grenscategorie.

tot de mantelkaternen is in de regiokaternen de bron vaak (282 keer, 38.4%) *niet herkenbaar*.

Samenvattend kan voor de Duitse artikelen geconcludeerd worden, dat voor de artikelen, die in de mantelkaternen verschijnen, gebruik gemaakt wordt van een breed scala aan bronnen, waarbij de meeste artikelen door de *redactie* worden geschreven. De regiokaternen maken van een veel minder breed scala aan bronnen gebruik. De bron is in meer dan de helft van het aantal artikelen de *redactie*. De redacties die dichterbij de grens gevestigd zijn, maken vaker gebruik van *persberichten* en *persconferenties* voor de berichtgeving over het buurland dan de redacties die verder weg van de grens gelegen zijn.

Vergelijking Nederland en Duitsland

Tabel 3.17 bevat het brongebruik per krantland. De tabel laat zien, dat het brongebruik in beide landen grote overeenkomsten vertoont. De meeste artikelen worden door de eigen *redactie* geschreven (53.0 % in Nederland en 45.5% in Duitsland). Nederland maakt vaker gebruik van een *correspondent* (5.2% tegenover 0.1% in Duitsland). De Duitse kranten maken vaker gebruik van *persberichten* of *persconferenties* over het buurland (10.3% in Duitsland tegenover 0.6 % in Nederland).

Tabel 3.17: Brongebruik per krantland

	Krantland				Totaal
	Nederland		Duitsland		
Bron	N	%	N	%	
DPA	6	1.0	24	3.0	30
ANP	19	3.0	0	0.0	19
Andere nieuwsdiensten	4	0.6	2	0.2	6
Meerdere nieuwsdiensten	0	0	0	0	0
Correspondent	33	5.2	1	0.1	34
Redacteur met naam	318	50.5	293	36.5	611
Redactie (geen naam)	16	2.5	72	9.0	88
Persconferentie/ Persbericht	4	0.6	83	10.3	87
Andere bron	41	6.5	44	5.5	85
Niet herkenbaar	199	31.6	283	35.3	482
Totaal	630		802		1432

N = aantal; percentages hebben betrekking op het aantal aangegeven bronnen per krantland.

De analyse per land heeft laten zien, dat dit met name geldt voor de Duitse regio-edities die langs de grens verschijnen. Tevens hebben de analyses per land laten zien, dat zowel voor Nederland als voor Duitsland geldt dat de mantelkaternen van een breed spectrum aan bronnen gebruik maken en dat de regio-redacties met name gebruik maken van de eigen *redactie*. Voor beide landen geldt tenslotte dat voor een groot aantal artikelen de gebruikte bronnen *niet herkenbaar* waren. In Nederland geldt dit voor 31.6% van het aantal artikelen en in Duitsland voor 35.3%. In Nederland betrof dit zowel de mantelkaternen als de regio-edities. In Duitsland geldt dit alleen voor de regio-edities. Alle artikelen in de mantelkaternen vermeldten op één na de gebruikte bronnen.

3.3 Conclusies frequentie-analyse

In dit hoofdstuk stond de onderzoeksvraag ‘Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?’ centraal.

In het kader van de frequentie-analyse zijn er in totaal 752 Nederlandse kranten en 930 Duitse kranten onderzocht. Dit onderzoekscorpus is tot stand gekomen met behulp van een representatieve steekproef, waarbij gebruik is gemaakt van geconstrueerde weken (Riffe, Lacy & Fico, 2005, p. 114). In totaal bevatten 555 oftewel 33.0% van de onderzochte 1682 kranten berichtgeving over het buurland. In Nederland wordt er iets vaker, 36.7% tegenover 30%, over het buurland bericht dan in Duitsland. Een uitschieter naar boven is daarbij *De Limburger*, waar in 61.2% van de uitgaven over het buurland wordt bericht. De 555 kranten met berichtgeving bevatten in totaal 1432 artikelen over het buurland. Dit komt neer op 2.59 artikelen per uitgave. De Nederlandse kranten bevatten 630 artikelen, wat neer komt op 2.28 artikelen per uitgave. De Duitse kranten bevatten 802 artikelen, wat neer komt op 2.90 artikelen per uitgave. Er is geen onderzoek gedaan naar het percentage artikelen met berichtgeving over het buurland ten opzichte van alle artikelen die in de onderzochte uitgaven zijn verschenen. Dit percentage is buiten beschouwing gelaten, aangezien uit de data blijkt dat per uitgave gemiddeld slechts twee of drie artikelen betrekking hebben op het buurland. Hierdoor zou het resulterende percentage in alle gevallen zeer laag uitvallen, hetgeen de informatiewaarde en interpretatieve relevantie van deze maatstaf aanzienlijk beperkt.

Voor wat betreft de onderzochte mantelkaternen geldt dat in Nederland veel vaker over Duitsland wordt bericht dan dit andersom het geval is. In Duitsland is de meeste berichtgeving met betrekking tot Nederland in de regiokaternen

te vinden. In Nederland ontvangt een lezer die woonachtig is in een regio waar niet veel over het buurland in het regiokatern wordt bericht, zo toch vaak nieuws over Duitsland. De frequentie-analyse bevestigt dus het bestaan van een asymmetrische ‘informatiezeef’ (Linthout, 2000; Wielenga, 2000; Sars, 2004) voor de mantelkaternen van de onderzochte kranten. Deze asymmetrie uit zich in het gegeven dat in Nederlandse kranten aanzienlijk vaker bericht wordt over Duitsland dan omgekeerd, hetgeen wijst op een structureel onevenwichtige mediabelichting tussen beide landen. Hiervoor zijn verschillende oorzaken mogelijk. Zo liggen de hoofdredacties van de Nederlandse kranten (*De Limburger* in Sittard drie km van de grens, *De Gelderlander* in Nijmegen: acht km van de grens) een stuk dichterbij de grens dan de hoofdredactie van de *NRZ* in Essen, dat 55 km van de grens ligt en hoofdredactie van de *Rheinische Post* in Düsseldorf, dat 23 km van de grens ligt. Een tweede reden kan gevonden worden in de verschillende posities van Nederland en Duitsland binnen Europa (Sars, 2004), zoals toegelicht in hoofdstuk 1.

Omdat in Duitsland het mantelkatern relatief weinig berichtgeving over het buurland bevat, is men als lezer voor nieuws over buurland dus sterker afhankelijk van het nieuws in de regiokaternen. De frequentie-analyse heeft laten zien dat zowel in Nederland als in Duitsland de regio-edities die het dichtst bij de grens verschijnen, de meeste berichtgeving over het buurland bevatten. Naarmate de afstand tot de grens groter wordt, neemt de hoeveelheid berichtgeving over het buurland in beide landen af. Deze bevinding sluit aan bij de veronderstelling van Roose (2008), die heeft onderzocht dat de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling een belangrijke rol speelt bij de overweging om nieuws te plaatsen. Daarbij functioneert de landsgrens als een extra beperkende factor. Roose toont aan dat de kans dat gebeurtenissen aan de andere zijde van de grens in de krant worden opgenomen, aanzienlijk kleiner is dan bij die van vergelijkbare binnenlandse gebeurtenissen.

In Duitsland is dit verschil echter niet zo sterk waarneembaar als in Nederland. Met name de regio-editie Duisburg, die aan de rand van de grensregio verschijnt, bevat zowel bij de *NRZ* als de *Rheinische Post* relatief veel berichtgeving over het buurland. Voor het feit dat er juist in deze regio-editie zoveel over het buurland bericht wordt, zijn diverse redenen denkbaar. Zo is Duisburg al sinds 1993 lid van de Euregio Rijn-Waal, is Duisburg sinds 2014 een *Europaaktive Kommune* en heeft Duisburg met Duisport de grootste binnenhaven van Europa, die veel economische contacten met de zeehaven in Rotterdam heeft. Er zijn dus binnen Duisburg zowel op economisch, als politiek en maatschappelijk vlak veel contacten naar Nederland.

Binnen de regio-edities van de onderzochte kranten is de eerder vastgestelde asymmetrische 'informatiezeef' tussen Nederland en Duitsland niet waarneembaar. Mocht er al sprake zijn van een informatiezeef, lijkt deze eerder in omgekeerde richting te werken: in de Duitse regionale edities wordt namelijk meer bericht over Nederland dan omgekeerd. Deze ogenschijnlijke paradox kan worden verklaard aan de hand van dezelfde reden waarom in de mantelkaternen in Duitsland juist minder over het buurland bericht wordt dan in Nederland. Duitsland is, als groot land met negen buurlanden en ruim 80 miljoen inwoners. Voor Duitsland is Nederland ten eerste relatief ver weg en ten tweede ook relatief klein. Dit leidt op bovenregionaal niveau tot minder aandacht voor Nederland, maar op regionaal niveau juist tot meer aandacht voor Nederland, omdat het lokale en regionale nieuws een belangrijkere plaats innemen en is het aangrenzende buurland vaak al meer nabij wordt ervaren dan verder weg gelegen regio's in eigen land (Linthout 2000, Pekelder 2014).

Om de onderzoeksvraag 'Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?' nader te kunnen beantwoorden is in het kader van de frequentie-analyse aanvullend onderzoek gedaan naar de *prominentie*, *omvang* en het *brongebruik* van de desbetreffende artikelen. De betrouwbaarheid van de codering voor de variabelen *omvang* en *prominentie* is vastgesteld middels Krippendorffs α . De hoge betrouwbaarheidswaarden wijzen op een sterke intercodeursovereenstemming.

Tijdens de analysefase bleek echter dat het grote aantal categorieën binnen de gebruikte onderzoeksvariabelen, in combinatie met het omvangrijke aantal onderzochte edities, beperkingen opleverde voor het uitvoeren van inductieve statistische toetsen. In meerdere gevallen waren de vereisten voor het uitvoeren van statistische toetsing niet vervuld. Om deze methodologische beperking te ondervangen is ervoor gekozen om bepaalde categorieën binnen de variabelen samen te voegen. Zo zijn de oorspronkelijk onderzochte 30 edities gehercategoriseerd in vijf bredere grenscategorieën. Hierdoor was het mogelijk om voor de variabelen *omvang* en *het aantal artikelen per jaar* een chi-kwadraattoets te doen. Op vergelijkbare wijze is de variabele *prominentie* teruggebracht tot twee categorieën, wat eveneens toetsing met de chi-kwadraattoets mogelijk maakte.

Voor de variabele *brongebruik* bleek een dergelijke samenvoeging echter niet zinvol of methodologisch verantwoord. Het aantal en de aard van de vooraf vastgelegde broncategorieën kon niet op een zinvolle manier tot minder categorieën gereduceerd worden. Hierdoor was het niet mogelijk om hier verdere toetsen te doen, zodat hiervoor alleen beschrijvende statistiek beschikbaar was. Met deze methodologische keuzes en beperkingen dient bij de interpretatie van

de onderzoeksresultaten met betrekking tot *omvang*, *prominentie* en *brongebruik* rekening gehouden te worden.

De meeste artikelen in zowel de mantelkaternen als de regio-edities verschijnen in beide landen in één van de binnenpagina's. Er is weinig aandacht voor het buurland op de voorpagina van de kranten, met uitzondering van de beide regio-edities voor Duisburg van zowel de *NRZ* als de *Rheinische Post*. Voor wat betreft de prominentie *voorpagina* vs. *binnenpagina* is er geen verschil tussen Nederland en Duitsland. Doordat alle vier de kranten een eigen indeling kennen, is het niet mogelijk om verdere valide conclusies met betrekking tot de prominentie van de artikelen te trekken.

Voor wat betreft de afstand tot de grens en de omvang van de artikelen is zowel voor de Nederlandse als Duitse kranten geen verband waarneembaar. Wel kan met betrekking tot de omvang van de artikelen geconcludeerd worden dat waar in Nederland het aantal *kleine*, *middelgrote* en *grote* artikelen ongeveer evenredig is verdeeld, er in Duitsland beduidend meer *kleine* artikelen over het buurland geplaatst worden dan *middelgrote* en *grote* artikelen. Hoewel er in Duitsland in de regio-edities dus meer artikelen over het buurland verschijnen, zijn deze relatief vaak kleiner van omvang, dan de Nederlandse artikelen over het buurland. Dit nuanceert het beeld van de informatiezeef enigszins. Hoewel de Duitse kranten vaker artikelen over Nederland publiceren, is de totale hoeveelheid niet perse veel groter. Dit komt doordat de betreffende artikelen in Duitse media doorgaans korter van omvang zijn.

Het brongebruik vertoon in beide landen grote overeenkomsten. De mantelkaternen maken in beide landen gebruik van een breder spectrum aan bronnen dan de regio-edities. In beide landen maken de regio-edities die direct langs de grens verschijnen vaker gebruik van *persberichten* en *persconferenties* voor hun berichtgeving over het buurland dan de regio-edities die verder weg van de grens verschijnen. De regiokaternen van de *NRZ* en de editie Rijk van Nijmegen van *De Gelderlander* maken van een breder spectrum aan bronnen gebruik dan de andere regio-edities.

Uit de frequentie-analyse kan de eerste voorzichtige conclusie getrokken worden dat de afstand van de redactie tot aan de grens bepalend is bij de keuze van het te plaatsen nieuws over het buurland. Dit effect is zichtbaar in de variabelen *aantal* en *omvang* van de artikelen met berichtgeving over het buurland. Voor wat betreft de *prominentie* en *brongebruik* blijkt dit grenseffect minder goed aantoonbaar.

Met deze frequentie-analyse is een eerste stap gezet in de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek *'In welke mate is er een verband tussen de grensligging en de aard van de lokale en regionale berichtgeving in regionale dagbladen in de Nederlands-Duitse grensregio over het buurland en hoe kunnen eventuele verschillen hierin verklaard worden?'*.

In hoofdstuk 4 en hoofdstuk 5 worden de artikelen inhoudelijk verder geanalyseerd om vast te kunnen stellen of er verschillen zijn in de manier waarop over het buurland bericht wordt en of de afstand tot de grens hierin een rol speelt.

De vraag 'Hoe vaak wordt over het buurland bericht' komt tenslotte ook in hoofdstuk 6 nog een keer aan de orde. In hoofdstuk 6 worden de resultaten van de interviews met de redacties gepresenteerd. De resultaten uit dit hoofdstuk zullen dan worden gekoppeld aan de opvattingen en inschattingen van de redacteurs.

Hoofdstuk 4

Afstanden in de regionale media

In het vorige hoofdstuk zijn de resultaten van de frequentie-analyse uiteengezet, waarbij inzicht is verkregen in de mate waarin regionale kranten binnen de Euregio Rijn-Waal en de naburige gebieden berichten over het buurland. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de berichtgeving in de algemene katernen en die in de regiokaternen. In dit hoofdstuk staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- Welke rol speelt de grensligging bij de keuze voor het te plaatsen nieuws?
- Is er een verband tussen de afstand van de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?
- Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?

Deze onderzoeksvragen zijn gebaseerd op de hypothese van Roose (2008). Zoals uiteengezet in paragraaf 2.2.2 heeft Roose vastgesteld dat berichten in regionale dagbladen over gebeurtenissen en nieuwsfeiten zich in een radius van max. 90 km afspelen. Daarbij blijkt dat de kans dat gebeurtenissen van de andere kant van de grens in de krant komen beduidend kleiner is dan bij vergelijkbare binnenlandse gebeurtenissen (Roose, 2008, p. 336). Roose concludeert dat de nieuwswaarden nabijheid en relevantie doorslaggevend zijn voor de berichtgeving in regionale kranten. Deze conclusie wordt ondersteund door Merkel en Wagner (2019), die eveneens benadrukken dat de geografische factor de belangrijkste nieuwswaarde is. Zij hanteren hierbij een bredere definitie van nabijheid, waarbij met de nabijheid niet alleen de plaats van handeling van het nieuwsfeit bedoeld wordt, maar ook de nabijheid tot de nieuwsconsument.

Het onderzoek van Roose (2008) beperkt zich tot Duitse kranten in diverse Duitse grensregio's. Hoewel hij zelf pleit voor verder onderzoek naar de berichtgeving in kranten in de buurlanden van Duitsland, verwacht hij dat de uitkomsten niet wezenlijk zullen afwijken van de Duitse resultaten. De vraag is echter of deze aanname gerechtvaardigd is. Een aanwijzing dat dit mogelijk niet het geval is, wordt aangereikt door Schack (1999). Hij heeft onderzoek gedaan in de Euroregio Sønderjylland/Schleswig (Denemarken-Duitsland), waarbij hij de berichtgeving rondom de formalisering van het gelijknamige samenwerkingsverband heeft onderzocht. In dit kader heeft hij voor de periode 1996-1997 de 1500 over dit onderwerp verschenen artikelen onderzocht. De meeste van deze artikelen verschenen in drie Deense kranten, terwijl er aan de Duitse kant nauwelijks aandacht was voor dit onderwerp. Deze bevinding staat haaks op de veronderstelling van Roose, die ervan uit gaat dat de belangstelling voor een onderwerp aan weerszijden van de grens ongeveer even groot is. Schack pleit er dan ook voor om bij onderzoek naar regionale media in de

grensstreek altijd de media van beide zijden van de grens te betrekken (pp. 3-5). Op basis van deze inzichten is ervoor gekozen om in het huidige onderzoek systematisch regionale kranten van beide zijden van de grens te analyseren.

In dit hoofdstuk zal allereerst de gebruikte onderzoeksmethodiek voor de beantwoording van deze onderzoeksvragen worden toegelicht. Vervolgens zullen de resultaten van het onderzoek worden weergegeven. Het hoofdstuk sluit af met de beantwoording van de onderzoeksvragen.

4.1 Onderzoeksmethodiek

4

In deze paragraaf wordt de gebruikte onderzoeksmethodiek toegelicht, waarbij allereerst de werkwijze met betrekking tot het bepalen van de afstanden wordt uitgelegd. Vervolgens wordt toegelicht hoe de verkregen data zijn geanalyseerd.

4.1.1 Afstandsbepaling

In de bovengenoemde onderzoeksvragen staan de begrippen *grensligging* en *afstand* centraal. De grensligging heeft betrekking op de vraag of de redacties van de onderzochte edities al dan niet in de grensregio gelegen zijn. Met afstand worden in het kader van de beantwoording van de onderzoeksvragen de volgende drie afstanden gedefinieerd: 1) de afstand tussen de redacties en de grens, 2) de afstand tussen de redacties en de plaats van handeling in het buurland en 3) de afstand tussen de plaats van handeling in het buurland en de grens.

Om dit te bepalen wordt allereerst per artikel vastgesteld of het een concrete geografische plaatsaanduiding bevat. Een concrete geografische plaatsaanduiding verwijst naar een locatie die als punt op de landkaart van Nederland respectievelijk Duitsland kan worden geïdentificeerd, zoals de naam van een stad of dorp (bijv. Düsseldorf of Arnhem), een provincie of deelstaat (bijv. Gelderland of Nordrhein-Westfalen), of een geografische streek (bijv. Achterhoek of Sauerland). Verwijzingen die enkel naar het land als geheel verwijzen (bijvoorbeeld Nederland of Nederlands, Duitsland of Duits) worden niet beschouwd als concrete geografische plaatsaanduidingen. Dergelijke aanduidingen geven namelijk geen inzicht in de specifieke locatie waar het nieuwsfeit zich heeft voorgedaan, waardoor het niet mogelijk is de afstand tot de grens of tot de redactie te bepalen. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van de volgende voorbeelden: "In den Niederlanden ist die Euthanasie in bestimmten Fällen erlaubt" of "Veel Duitse gemeenten nemen extra maatregelen om ondernemers die in de financiële problemen zijn gekomen te ondersteunen".

Voor de gevonden concrete geografische plaatsaanduidingen wordt in een tweede stap de precieze ligging bepaald door de bijbehorende coördinaten als volgt vast te stellen:

1. De geografische plaatsaanduiding wordt opgezocht in Wikipedia.
2. Op de desbetreffende Wikipedia-pagina wordt op de weergegeven coördinaten geklikt, wat leidt naar de GeoHack-website.

Bovenin in de GeoHack-pagina worden de juiste coördinaten weergegeven. Zo heeft Nijmegen de coördinaten “51.833333, 5.866667”. De gevonden geografische plaatsaanduidingen Noord-Duitsland, Boven, Holländische Nordseeküste, Looierheide en Nordsee konden op bovenstaande wijze niet eenduidig geïdentificeerd worden. Ook de tekst gaf niet voldoende aanwijzingen om deze geografische plaatsaanduiding definitief te identificeren. Daarom maken deze geografische plaatsaanduidingen geen onderdeel uit van de verdere analyse.

Met behulp van deze coördinaten kunnen vervolgens de afstanden van de genoemde plaats tot de grens en de redactie berekend worden met Google Earth. In Google Earth worden de coördinaten ingegeven. Vervolgens worden deze met een marker gemarkeerd. Daarna wordt de afstand tussen de twee markers bepaald door de optie ‘afstand meten’ te selecteren en een lijn te trekken tussen deze twee punten. Zo wordt de afstand in kilometers verkregen. Om de afstand tot de grens te bepalen, wordt een lijn getrokken van de desbetreffende marker naar het dichtst bijgelegen punt op de landsgrens tussen Nederland en Duitsland. De afstand tussen Nijmegen en de grens bedraagt bijvoorbeeld 5,5 km. Hiertoe behoren de volgende vragen uit het coderingsinstrument (zie bijlage B):

- 1 Worden er concrete geografische plaatsaanduidingen in het buurland genoemd?
- 2 Welke geografische plaatsaanduidingen(en) in het buurland wordt/en in het artikel genoemd?
- 3 Hoe ver bedraagt de hemelsbrede afstand in km van deze plaats/en tot de grens?
- 4 Hoe ver bedraagt de hemelsbrede afstand in km tussen de plaats in het buurland en de redactie?

4.1.2 Data-analyse

Voor de data-analyse is zowel gebruik gemaakt van een statistische analyse alsook van een GIS⁷-gebaseerde analyse.

⁷ GIS staat voor Geografisch Informatiesysteem

Voor beide analyses is de vraag of de redacties een grensligging hebben relevant. Daarom zijn allereerst alle edities in vijf zogenoemde grenscategorieën verdeeld. Dit zijn:

- Grenscategorie 1: regionale edities die in een gebied verschijnen dat *direct aan de landsgrens* gelegen is
- Grenscategorie 2: regionale edities die in een gebied verschijnen dat *midden in de grensregio* gelegen is
- Grenscategorie 3: regionale edities die in een gebied verschijnen dat *aan de buitengrens van de grensregio* gelegen is
- Grenscategorie 4: regionale edities die in een gebied verschijnen dat *buiten de grensregio* gelegen is
- Grenscategorie 5: algemene katernen van alle edities, oftewel de mantel.

4

Voor deze indeling is gekozen, omdat enkele regionale edities slechts zeer weinig treffers hebben als het gaat om concrete geografische plaatsaanduidingen. Door edities op basis van hun ligging ten opzichte van de grens samen te voegen zijn de resultaten betrouwbaarder en betekenisvoller. Het betreft dezelfde indeling die ook al in hoofdstuk 3 is gebruikt.

Statistische analyse

In het kader van de statistische analyses is allereerst berekend hoeveel procent van de artikelen een concrete geografische plaatsaanduiding bevatten. Dit is vervolgens ook voor de algemene katernen en de regio-edities berekend. Deze berekeningen zijn afzonderlijk voor de Nederlandse en Duitse kranten doorgevoerd. In hoeverre het gebruik van geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse en Duitse kranten verschilt is vervolgens op basis van de absolute aantallen met behulp van een chi-kwadraattoets in SPSS⁸ getoetst.

In een tweede stap is de grens-redactieafstand in km in relatie tot plaats-redactieafstand in km voor alle edities van zowel de Nederlandse als de Duitse kranten berekend. Er is voor gekozen om hiervoor de mediaan te berekenen. Het gemiddelde is in dit geval namelijk geen voldoende betekenisvolle rekenmethode, omdat met name bij regio-edities met slechts enkele geografische plaatsaanduidingen een grote afstand (bijvoorbeeld 523 km tussen de redactie Maas en Waal en Berlijn) relatief sterker in het gewicht valt dan een korte afstand (bijv. 14,2 km tussen de redactie van het Rijk van Nijmegen en Kranenburg). De mediaan is de waarde die

^{8.} Voor alle statistische toetsen in dit proefschrift is gebruik gemaakt van IBM Corp. Released 2023. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 29.0.2.0 Armonk, NY: IBM Corp.

het midden van een dataset vertegenwoordigt. Bij een reeks getallen is dit het middelste getal. Indien de reeks een even aantal waarden bevat, wordt de mediaan berekend als het gemiddelde van de twee middelste getallen. Dit kenmerk maakt de mediaan minder gevoelig voor uitschieters, waardoor deze een robuustere maatstaf biedt in vergelijking met bijvoorbeeld het gemiddelde, dat sterk kan worden beïnvloed door extreme waarden.

Deze bevindingen worden tenslotte geïnterpreteerd in het licht van Roose's stelling dat regionale kranten nauwelijks berichten opnemen die buiten een straal van 90 km rond de redactie plaatsvinden, zoals beschreven in hoofdstuk 2.2.2.

GIS-gebaseerde analyse

De GIS-gebaseerde analyse geeft een grafische weergave van het verband tussen het gebied waar de redactie is gelegen en de genoemde geografische plaatsaanduidingen. GIS staat voor geografisch informatiesysteem. Een GIS is een tool waarmee verschillende soorten ruimtelijke gegevens beheerd, geanalyseerd en gedeeld kunnen worden. Het systeem is gebaseerd op geografie, waarbij de locatie de basis vormt voor het combineren van diverse gegevens. Door de data op een actuele kaart weer te geven, worden complexe informatie en trends beter zichtbaar en aantrekkelijk gepresenteerd. GIS biedt gebruikers de mogelijkheid om diepere inzichten te verkrijgen, zoals patronen, situaties en verbanden, waardoor ze beter geïnformeerde beslissingen kunnen nemen (Esri Nederland, z.d).

In dit onderzoek wordt GIS gebruikt om inzicht te verkrijgen in de geografische spreiding van de berichtgeving en de relatie met de ligging van de redactie. Voor de GIS-gebaseerde analyse zijn al deze plaatsnamen met de bijbehorende coördinaten opgenomen en uitgesplitst naar Duitse en Nederlandse geografische plaatsaanduidingen. Deze informatie is vervolgens als een referentie-kaartlaag in de GIS database geïmporteerd. De plaatsnamen in deze kaartlaag zijn vervolgens gekoppeld aan de plaatsnamen met de bijbehorende grenscategorieën. Deze koppeling maakt het mogelijk om geografische patronen te identificeren en de invloed van de grensligging op de berichtgeving te analyseren.

Met behulp van kaartlagen/shapefiles die de bestuurlijke indelingen van Nederland (Rijk en provincies) en Duitsland (bond en deelstaten) weergeven zijn vervolgens de data gevisualiseerd. De kaartlagen/shapefiles zijn verkregen via de website van Diva GIS (<https://diva-gis.org/data.html>). Voor de visualisatie van de geodata is gebruik gemaakt van ArcGISPro. Uiteindelijk is er voor gekozen om voor de Duitse berichtgeving over Nederland gebruik te maken van een kaart, waarop heel

Nederland en Nordrhein-Westfalen (de deelstaat, waarin alle onderzochte redacties gelegen zijn) afgebeeld zijn. Voor de Nederlandse berichtgeving over Duitsland is gebruik gemaakt van dezelfde kaart (maar uiteraard met een ander perspectief). Daarnaast is er voor gekozen om twee inzetten te plaatsen. De eerste inzet betreft een kaart van heel Duitsland, waarop ook alle geografische plaatsaanduidingen buiten Nordrhein-Westfalen zijn weergegeven. De tweede inzet betreft een kaart van Berlijn, omdat bleek, dat Nederlandse kranten vaak over gebeurtenissen uit deze stad berichten en dit op de inzetkaart van geheel Duitsland niet goed weergegeven kon worden. Voor de grote kaarten en de kaart van Berlijn is vervolgens besloten om een klassenindeling toe te voegen, die de intensiteit van de berichtgeving weergeeft. Hiervoor is voor de volgende klassen gekozen: 1-2 verwijzingen, 3-5 verwijzingen, 6-10 verwijzingen, 11-15 verwijzingen en > 15 verwijzingen. Deze indeling is gekozen door op basis van de kaarten met de meeste data points te kijken, welke indeling de verschillen het beste in beeld kon brengen. Deze indeling is vervolgens gebruikt voor alle kaarten, zodat deze zo goed mogelijk te vergelijken zijn. De resultaten van beide analyses zijn in de volgende paragraaf beschreven.

4.2 Resultaten

In deze paragraaf worden de resultaten van het onderzoek naar de geografische plaatsaanduidingen gepresenteerd. Allereerst worden de geografische plaatsaanduidingen en de afstand hiervan tot de grens en de redactie geanalyseerd. Vervolgens worden deze aspecten voor de Duitse kranten geanalyseerd. Tenslotte worden de resultaten van deze analyses met elkaar vergeleken.

4.2.1 Geografische plaatsaanduidingen in Nederlandse kranten

Bij een analyse van de Nederlandse artikelen blijkt dat 365 van de 630 geanalyseerde artikelen, die het buurland betreffen ook daadwerkelijk een geografische plaatsaanduiding in het buurland bevatten. Dit percentage komt overeen met 57.9%. In 265 gevallen, oftewel 42.1%, ontbreekt een dergelijke geografische plaatsaanduiding. Deze resultaten zijn weergegeven in tabel 4.1. In *De Gelderlander* zijn in het mantelgedeelte artikelen zonder concrete geografische plaatsaanduiding in de meerderheid (67.3%). Er is dan sprake van algemene termen als "Duitsland" of "Duits". In de regiokaternen zijn juist artikelen met een concrete geografische plaatsaanduiding in de meerderheid (68.1%). In *De Limburger* bevatten zowel het mantelkatern als de geanalyseerde regionale editie meer artikelen met dan zonder geografische plaatsaanduiding. In het mantelkatern bevatten 89 van 151 artikelen (58.9%) een concrete geografische plaatsaanduiding. *De Limburger* laat hier voor wat betreft het

mantelkatern een heel ander beeld zien dan *De Gelderlander*. 28 artikelen (70.0%) in de regio-editie bevatten een concrete geografische plaatsaanduiding. Dit percentage is vergelijkbaar met het aantal geografische plaatsaanduidingen in de regiokaternen van *De Gelderlander*.

Tabel 4.1: Absolute aantallen en percentages Nederlandse artikelen met een Duitse geografische plaatsaanduiding gesplitst naar mantel en regio-edities

Krant	Artikelen met geografische verwijzing		Artikelen zonder geografische verwijzing	
	N	%	N	%
<i>Gelderlander</i>				
mantel	58	36.3	102	67.3
regio	190	68.1	89	31.9
<i>De Limburger</i>				
mantel	89	58.9	62	41.1
regio	28	70.0	12	30.0
Totaal	365	57.9	265	42.1

Vervolgens is onderzocht of er een verband is tussen het aantal geografische plaatsaanduidingen in de regionale edities en de ligging van deze redacties ten opzichte van de grens. Tabel 4.2 laat de absolute aantallen en percentages zien van de Nederlandse artikelen met en zonder Duitse geografische plaatsaanduidingen gesplitst naar editie. Een uitschieter hierbij is de editie Rijk van Nijmegen waar 67 van de 83 artikelen (80.7%) een concrete geografische plaatsaanduiding bevat. Ook in de twee andere grensedities Achterhoek en Liemers wordt relatief vaak naar een concrete plaats het buurland verwezen. Bij de editie Maasland, die eveneens in de directe grensstreek verschijnt, bevatten zeven van de 13 artikelen (53.8%) een concrete geografische plaatsaanduiding. Alleen in de regio-editie Vallei, die aan de buitengrens van de grensregio verschijnt was deze verhouding precies omgekeerd. In acht van de tien gevallen bevatte het artikel geen concrete geografische plaatsaanduiding, maar hier gaat het sowieso om heel weinig artikelen in vergelijking tot de andere regio-edities. Samenvattend kan worden vastgesteld dat er een duidelijk patroon waarneembaar is: er zijn relatief weinig plaatsaanduidingen in de algemene mantelkaternen, terwijl er in de regionale katernen juist relatief veel plaatsaanduidingen worden aangetroffen.

De 365 artikelen die een of meerdere concrete geografische plaatsaanduidingen bevatten zijn vervolgens verder geanalyseerd. Hieruit is gebleken dat in alle geanalyseerde artikelen in totaal 158 individuele geografische plaatsaanduidingen genoemd

zijn, die in totaal 528 keer voorkomen. Diverse plaatsen worden dus in meerdere artikelen genoemd. Het complete overzicht van alle genoemde geografische plaatsaanduidingen per editie is opgenomen in Radboud Data Repository.

Tabel 4.2: Absolute aantallen en percentages Nederlandse artikelen met en zonder Duitse geografische plaatsaanduidingen gesplitst naar editie

Krant	Artikelen met geografische verwijzing		Artikelen zonder geografische verwijzing		Totaal
	N	%	N	%	
Gelderlander					
mantel	58	36.3	102	67.3	160
Achterhoek	37	64.9	20	35.1	57
Arnhem	8	50	8	50	16
Betuwe	17	73.9	6	26.1	23
Liemers	20	60.6	13	39.4	33
Maas & Waal	10	66.7	5	33.3	15
Maasland	7	53.8	6	46.2	13
Nijmegen	16	84.2	3	15.8	19
Rijk van Nijmegen	67	80.7	16	19.3	83
Rivierenland	6	60.0	4	40.0	10
Vallei	2	20.0	8	80.0	10
Limburger					
Mantel	89	58.9	62	41.1	151
Noord-Limburg	28	70.0	12	30.0	40
Totaal	365	57.9	265	42.1	630

De figuren 4.1 en 4.2 illustreren de locaties in Duitsland waarover verslag wordt gedaan in respectievelijk *De Gelderlander* en *De Limburger*. Uit de gegevens blijkt dat beide kranten veel aandacht besteden aan nieuws uit Berlijn, de hoofdstad en het politieke centrum van Duitsland. Tevens tonen de afbeeldingen aan dat er ook veel aandacht is voor het nieuws uit Nordrhein-Westfalen, de deelstaat die direct grenst aan het verspreidingsgebied van beide kranten. *De Gelderlander* bericht daarbij veel over de direct aan Gelderland grenzende plaatsen, terwijl *De Limburger* zich met name richt op de plaatsen langs de lange grens van Limburg met Nordrhein-Westfalen. Beide kranten berichten daarnaast meer over plaatsen in het zuiden, westen en oosten van Duitsland dan over plaatsen in het noorden. Op basis van de afbeeldingen kan geconstateerd worden dat, met uitzondering van de berichtgeving over Berlijn, het geografische zwaartepunt van de berichtgeving zich binnen een straal van 90 km van de grens bevindt.

Figuur 4.1: Geografische verwijzingen in De Gelderland (mantel- en regiokaternen).

Figuur 4.2: Geografische verwijzingen in De Limburger (mantel- en regiokaternen).

Om de onderzoeksvragen 3) ‘Is er een verband tussen de afstand van de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?’ en 4) ‘Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?’ te beantwoorden, worden deze bevindingen geïnterpreteerd in het licht van de stelling van Roose (2008). Zoals beschreven in hoofdstuk 2.2.2 heeft Roose vastgesteld dat regionale kranten nauwelijks berichten opnemen die buiten een straal van 90 km rond de redactie plaatsvinden. Om deze stelling te kunnen toetsen is geïnventariseerd welke geografische plaatsaanduidingen in de artikelen voorkomen en hoe vaak deze plaatsaanduidingen genoemd worden. De resultaten van deze inventarisatie zijn samengevat in tabel 4.3. Deze tabel laat zien dat 64 van de genoemde 156 plaatsaanduidingen buiten deze straal vallen, dat komt neer op 41%. De overige 92 genoemde plaatsen, oftewel 59%, vallen binnen deze straal.

Tabel 4.3: Duitse geografische plaatsaanduidingen in Nederlandse artikelen

Afstand tot de grens	Aantal Duitse geografische plaatsaanduidingen in het corpus	Aantal keer dat de genoemde Duitse geografische plaatsaanduiding in het corpus voorkomt	Gemiddeld aantal keer genoemde Duitse geografische plaatsaanduidingen
0-10 km	48	199	4.15
10-20 km	15	52	3.47
20-90 km	29	116	4.00
> 90 km	64	156	2.44

Van deze 64 geografische plaatsen die zich buiten de straal van 90 km bevonden, kwamen twee plaatsen uitsluitend voor in de regio-editie van *De Limburger*, terwijl 31 plaatsen uitsluitend in een regio-editie van *De Gelderlander* werden genoemd. Eén plaats kwam in beide regio-edities voor. Daarnaast kwamen 30 van deze geografische plaatsaanduidingen alleen voor in een of beide mantelkaternen. Vervolgens is met een *One Sample* chi-kwadraattoets toets onderzocht of het aantal unieke Duitse geografische plaatsaanduidingen in het corpus significant verschilt naargelang deze binnen dan wel buiten een straal van 90 km van de grens liggen. De resultaten laten zien dat er sprake is van een significant verschil tussen beide categorieën ($\chi^2(1)=5.03, p=.025$). Binnen de straal van 90 km komen minder unieke plaatsaanduidingen voor dan verwacht, terwijl buiten de straal van 90 km meer plaatsaanduidingen voorkomen dan op basis van de kansverdeling verwacht wordt.

Daarnaast is met nog een *One Sample* chi-kwadraattoets onderzocht of het totaal aantal vermeldingen van de Duitse geografische plaatsaanduidingen significant

verschilt naargelang deze binnen dan wel buiten een straal van 90 km van de grens liggen. Ook hier werd een significant verschil gevonden ($\chi^2(1)=36.07$, $p<.001$). Daarbij is binnen de straal van 90 km de frequentie van het aantal genoemde plaatsaanduidingen hoger dan verwacht mag worden. Buiten de straal van 90 km is de frequentie lager, dan verwacht mag worden. Het aantal plaatsaanduidingen buiten een straal van 90 km is weliswaar hoger dan verwacht mag worden, maar het aantal keer dat deze plaatsen genoemd worden is wel veel lager dan verwacht mag worden. Deze bevinding ondersteunt de stelling van Roose (2008) dat regionale kranten aanzienlijk minder berichten opnemen aan gebeurtenissen die plaatsvinden buiten een straal van 90 km rond de redactie.

Tabel 4.4 bevat de meest frequent gebruikte geografische plaatsaanduidingen in Nederlandse artikelen, gekoppeld aan de afstand tot de grens. Berlijn, de hoofdstad van Duitsland werd 18 keer in het mantelkatern van *De Gelderlander* genoemd en 19 keer in het mantelkatern van *De Limburger*, terwijl deze stad slechts 11 keer voorkwam in een regio-editie. Frankfurt, het financiële centrum van Duitsland (en Europa) kwam 4 keer voor in het mantelkatern van *De Gelderlander* en 8 keer in *De Limburger* en slechts 1 keer in een regio-editie. In de regio-editie Rivierenland van *De Gelderlander*, die zich buiten de grensregio bevindt, werd slechts een keer verwezen naar een plaats buiten de straal van 90 km.

Tabel 4.4: Meest frequent gebruikte Duitse geografische plaatsaanduidingen in Nederlandse artikelen, gekoppeld aan de afstand tot de grens

Afstand tot de grens	Meest frequent gebruikte Duitse geografische plaatsaanduidingen
0-10 km	Kranenburg (22), Aachen (16), Elten (15), Weeze (14), Emmerich (13), Reichswald (12)
10-20 km	Kleve (39)
20-80 km	Keulen (14), Düsseldorf (12), Duisburg (10)
> 80 km	Berlijn (48), Frankfurt (13), Dresden (11)

Deze 13 van 156 plaatsaanduidingen bevatten 239 van de 528 genoemde plaatsaanduidingen, wat neerkomt op 45.3% van het totale aantal gebruikte plaatsaanduidingen.

Deze resultaten bevestigen de hypothese van Roose (2008) voor wat de afstand van de genoemde plaatsen tot de grens niet. Het totale aantal geografische plaatsaanduidingen in de artikelen uit de Nederlandse kranten die buiten de straal van 90 km vallen, maakt 29.5% van het totaal uit; dit is een substantieel aandeel.

De theorie van Roose (2008) gaat echter niet uit van de afstand van de genoemde plaats tot de grens, maar rekent met de afstand tussen de plaats waar de redactie is gevestigd en de genoemde plaats in het buurland. Hiervoor is per editie voor elke genoemde plaats de mediaan van de plaats-redactieafstand tussen de genoemde plaats en de vestigingsplaats van de desbetreffende reactie bepaald (zie tabel 4.5). De mediaan van de afstand van de redactie tot de genoemde plaats in het regiokatern van *De Limburger* en de regiokaternen Maas en Waal, Maasland, Nijmegen, Rijk van Nijmegen, Achterhoek en de Liemers bedraagt minder dan 90 km. De mediaan van beide mantelkaternen (207,5 km voor *De Limburger* en 96,9 km voor *De Gelderlander*) bevindt zich boven de 90 km. Dit geldt eveneens voor de regio-edities Arnhem, Betuwe, Vallei en Rivierenland. Deze laatste edities verschijnen allemaal in een regio die niet direct aan het buurland grenst. Van alle onderzochte redacties is de afstand van deze redacties tot aan de grens het grootst.

Tabel 4.5: Grens-redactieafstand in km in relatie tot de gemiddelde plaats-redactieafstand in km en de mediaan voor de plaats-redactieafstand in km voor de Nederlandse edities

Editie	Grens-redactieafstand	Mediaan afstand plaats-redactie
<i>De Limburger</i> NL	3.0	52.6
<i>De Limburger</i>	3.8	207.5
<i>De Gelderlander</i>	8.3	96.9
DG Maas en Waal	8.3	79.3
DG Maasland	8.3	20.8
DG Nijmegen Nijmegen	8.3	22.3
DG Rijk van Nijmegen	8.3	22.3
DG Achterhoek	9.9	37.5
DG Liemers	9.9	27.1
DG Arnhem	16	212.5
DG Betuwe	16	149.5
DG Rivierenland	30.5	140
DG Vallei	30.5	153

Een Pearson-correlatieanalyse laat zien dat er binnen de Nederlandse edities sprake is van een positief, maar statistisch niet significant verband tussen afstand van de langgrens van de redactie en de mediaan van de plaats-redactieafstand ($r(13) = 0.42, p = .15$).

Er is voor Nederland dus sprake is van een positief, maar niet significant verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in

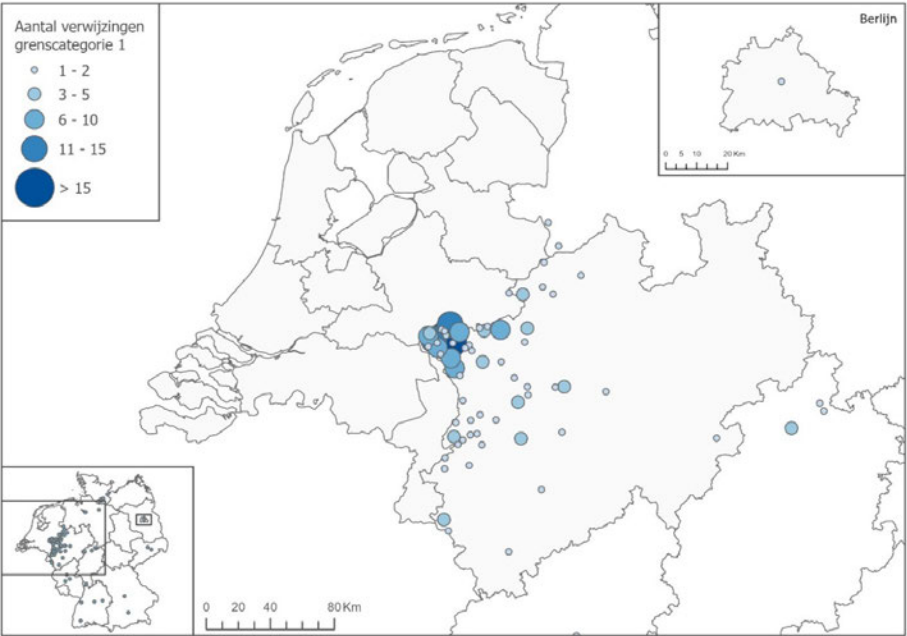
de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen, als het gaat om de regionale katernen. Alle katernen die direct aan de grens verschijnen, plaatsen overwegend nieuws uit plaatsen in het buurland die zich binnen een straal van 90 km van de redactie bevinden. Op basis van de *One Sample* chi-kwadraattoetsen kan gesteld worden dat er voor de regionale edities die direct langs de grens verschijnen een verband is tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen. Voor de regionale katernen die verder weg gelegen van de grens verschijnen en voor de mantelkaternen kan vastgesteld worden dat deze een ruimere straal hanteren bij de berichtgeving over het buurland. Daaruit kan geconcludeerd worden dat de artikelen niet (hoofdzakelijk) geplaatst worden vanwege de geografische nabijheid.

4.2.2 Afstand in berichtgeving: Nederland

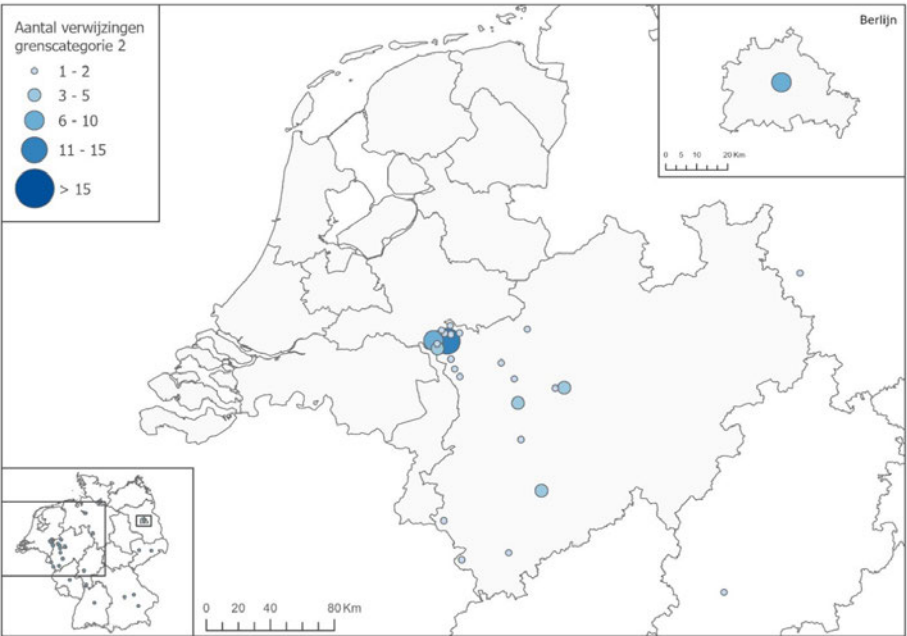
Een andere manier om de hypothese van Roose (2008) te toetsen is door een verband te leggen tussen de grenscategorie (hoe ver ligt de redactiestandplaats af van de grens) en het aantal geografische plaatsaanduidingen in het buurland. Om dit verband inzichtelijk te krijgen, is gekozen voor een grafische weergave.

Figuren 4.3 t/m 4.7 laten per grenscategorie zien, hoe vaak over welke plaatsen in het buurland bericht wordt. Figuur 4.3 laat duidelijk zien dat voor de regionale edities die in een gebied verschijnen dat *direct aan de landsgrens gelegen* is (grenscategorie 1), het zwaartepunt van de berichtgeving zich in de directe grensstreek van het buurland bevindt. Naarmate de afstand tot de grens groter wordt, neemt de hoeveelheid berichtgeving sterk af.

Voor de edities die *midden in het als grensregio gedefinieerde gebied* verschijnen (grenscategorie 2), laat figuur 4.4 zien dat ook hier de berichtgeving zich concentreert op plaatsen in het buurland die direct langs de landsgrens gelegen zijn. Tevens laat deze figuur duidelijk zien dat de hoeveelheid berichtgeving in vergelijking met de edities die direct aan de grens verschijnen beduidend minder is. Dit geldt zowel voor de berichtgeving over plaatsen in de directe grensstreek van het buurland als voor plaatsen in de rest van het land, hoewel het verschil voor deze laatste categorie kleiner is. Dit kleinere verschil kan echter voornamelijk worden verklaard doordat er in de edities die direct langs de grens verschijnen, relatief zelden verslag wordt gedaan van plaatsen die ver van de grens liggen.

Figuur 4.3: Geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse regionale edities die in een gebied verschijnen dat direct aan de landsgrens gelegen (grenscategorie 1) is.

Figuur 4.4: Geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse regionale edities die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen (grenscategorie 2) is.

Voor de edities die aan *de buitengrens van de grensregio* verschijnen (grenscategorie 3) (figuur 4.5) en de edities die *buiten de grensregio* verschijnen (grenscategorie 4) (figuur 4.6) geldt dat hier geen concentratie op het directe grensgebied in het buurland plaatsvindt. De plaatsen waarover bericht wordt, bevinden zich grotendeels verder het binnenland in. Dit geeft aan dat er niet alleen een verband is tussen de ligging van de redacties, oftewel het verspreidingsgebied van de edities, en de geografische radius waarover bericht wordt. Naarmate de afstand van de redactie tot de grens groter wordt, lijkt het minder relevant waar in het buurland het nieuwsfeit zich afspeelt. Het nieuwsfeit zelf lijkt de belangrijkste reden om het bericht te plaatsen, niet het feit dat dit nieuwsfeit zich in de directe omgeving van de lezer afspeelt.

Figuur 4.5: Geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse regionale edities die in een gebied verschijnen dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen (grenscategorie 3) is.

Figuur 4.6: Geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse regionale edities die in een gebied verschijnen dat buiten de grensregio gelegen is (grenscategorie 4).

Figuur 4.7: Geografische plaatsaanduidingen in de Nederlandse mantelkaternen (grenscategorie 5).

In figuur 4.7 zijn de geografische plaatsaanduidingen in de mantelkaternen weer-gegeven. De mantelkaternen (grenscategorie 5) laten een duidelijke focus op Berlijn en Nordrhein-Westfalen zien. Tevens wordt er regelmatig over de zuidelijke helft van Duitsland bericht. Er wordt zelden tot nooit over de noordoostelijke deelstaten bericht.

Zowel de *One Sample* chi-kwadraattoetsen alsook de grafische analyse laat zien dat er voor Nederland sprake is van een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland, als het gaat om de regionale katernen. Alle katernen die direct aan de grens verschijnen, plaatsen overwegend nieuws uit plaatsen in het buurland die zich binnen een straal van 90 km van de redactie bevinden. Voor de regionale katernen die verder van de grens zijn gelegen, evenals voor de mantelkaternen, geldt deze straal niet. In deze katernen worden artikelen niet (hoofdzakelijk) geplaatst op basis van geografische nabijheid. Hiermee kan ook gesteld worden dat er voor de regionale edities die direct langs de grens verschijnen een verband is tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen.

4.2.3 Geografische plaatsaanduidingen in Duitse kranten

Voor de Duitse kranten zijn dezelfde analyses uitgevoerd als voor de Nederlandse kranten. Tabel 4.6 bevat de absolute aantallen en percentages Duitse artikelen met Duitse geografische plaatsaanduidingen gesplitst naar mantel en regio-edities. Van de 802 geanalyseerde Duitse artikelen met betrekking tot het buurland bevatten 583 (72.7%) artikelen een concrete geografische plaatsaanduiding. In het mantelkatern van de *NRZ* bevatten 24 van de 38 artikelen (63.2%) een verwijzing naar het buurland. Voor het mantelkatern van de *Rheinische Post* is dit vergelijkbaar: 19 van de 30 artikelen (63.3%) bevatten een concrete plaatsaanduiding. 437 van de 563 artikelen (77.6%) met betrekking tot het buurland in de regio-edities van de *NRZ* bevatten een concrete geografische plaatsaanduiding. In de regio-edities van de *Rheinische Post* bevatten 103 van de geanalyseerde 171 artikelen (60.2%) een concrete Nederlandse plaatsaanduiding.

Tabel 4.7 laat de absolute aantallen en percentages Duitse artikelen met en zonder Nederlandse geografische plaatsaanduidingen zien gesplitst naar editie. Bij de *NRZ* bevatten alle edities met uitzondering van de twee edities die het verst van de landsgrens verwijderd liggen (Düsseldorf en Mülheim) meer artikelen met een concrete geografische plaatsaanduiding dan zonder (tabel 4.8). De grensedities Kleve (79.4%) en Emmerich (84.6%), en de edities die in de *Kreis* Wesel (82.8%) en de Stadt Duisburg (62.7%) verschijnen, springen er uit.

Tabel 4.6: Absolute aantallen en percentages Duitse artikelen met Nederlandse geografische plaatsaanduidingen gesplitst naar mantel en regio-edities

Krant	Artikel met een geografische plaatsaanduiding		Artikel zonder een geografische plaatsaanduiding	
	N	%	N	%
NRZ				
mantel	24	63.2	14	36.8
regio	437	77.6	140	22.4
Rheinische Post				
mantel	19	63.3	11	36.7
regio	103	60.2	68	39.8
Totaal	583	72.7	219	27.3

Tabel 4.7: Absolute aantallen en percentages Duitse artikelen met en zonder Nederlandse geografische plaatsaanduidingen per editie

	Krant	Artikel met een geografische plaatsaanduiding	%	Artikel zonder geografische plaatsaanduiding	%	Totaal
NRZ	Mantel	24	63.2	14	36.8	38
	Duisburg	64	62.7	38	37.3	102
	Düsseldorf	6	54.5	5	45.5	11
	Wesel	72	82.8	15	17.5	87
	Moers	75	85.2	13	14.8	88
	Kleve	108	79.4	28	20.6	136
	Emmerich	110	84.6	20	15.4	130
	Mülheim	2	22.2	7	77.8	9
Rheinische Post	Mantel	19	63.3	11	36.7	30
	Duisburg	11	36.7	19	63.3	30
	Düsseldorf	1	25.0	3	75.0	4
	Wesel	13	52.0	12	48.0	25
	Moers	11	73.3	4	26.7	15
	Rheinberg	17	77.3	5	22.7	22
	Kleve	13	59.1	9	40.9	22
	Emmerich	34	73.9	12	26.1	46
	Ratingen	3	42.9	4	57.1	7
Totaal		583	72.7	219	27.3	731

De *Rheinische Post* laat een vergelijkbaar beeld zien. Ook hier bevatten alleen de twee edities die het verst van de grens gelegen zijn (Düsseldorf en Ratingen) minder artikelen met een geografische plaatsaanduiding dan zonder. Met name de edities Emmerich, Moers en Rheinberg hebben een opvallend hoog percentage artikelen met een concrete geografische verwijzing, alle drie ruim boven de 70%. Opvallend is dat in de editie Kleve, die in een regio met directe grensligging verschijnt, slechts 59.1% van de artikelen een concrete geografische plaatsaanduiding bevat.

Ook voor de Duitse artikelen zijn vervolgens de artikelen met een concrete geografische verwijzing verder geanalyseerd om de onderzoeksvragen 3) 'Is er een verband tussen de afstand van de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?' en 4) 'Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?' te beantwoorden.

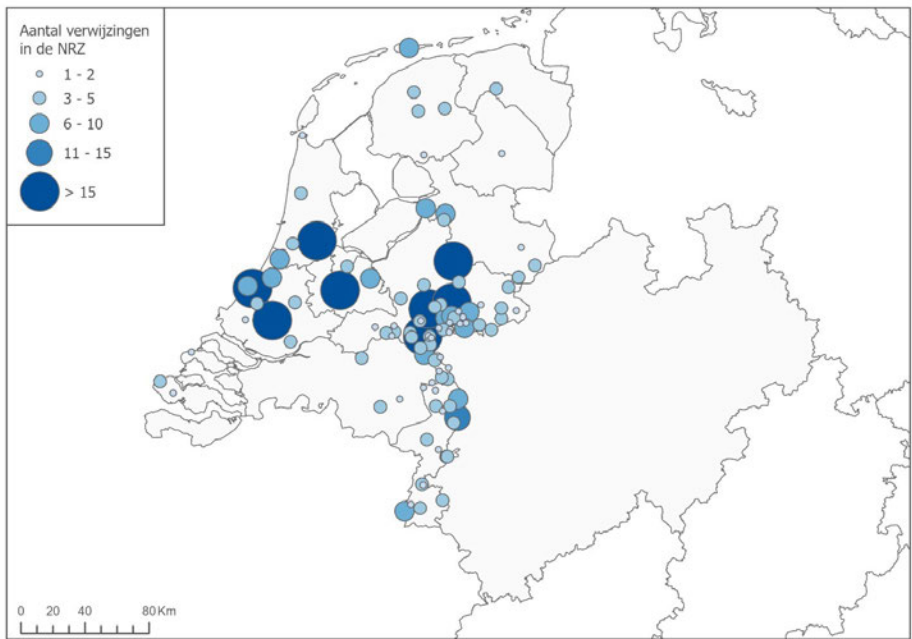
In totaal bevatten de artikelen 137 plaatsaanduidingen. Figuur 4.8 bevat de cartografische weergave voor de *Rheinische Post*, de cartografische weergave voor de *NRZ* wordt weergegeven in figuur 4.9. De cartografische weergave van de geografische plaatsaanduidingen waarover in de *Rheinische Post* en de *NRZ* bericht wordt, laat een duidelijk verschil tussen beide kranten zien. De berichtgeving in de *Rheinische Post* concentreert zich met name op plaatsen die direct aan het verspreidingsgebied van de edities Kleve en Emmerich grenzen. Daarnaast is er aandacht voor de steden Amsterdam (hoofdstad), Den Haag (regeringszetel) en Rotterdam (havenstad).

De *NRZ* laat eveneens een sterke focus op de Nederlandse grensstreek van de Achterhoek tot Zuid-Limburg zien. Daarnaast is er veel aandacht voor de vier grote steden van Nederland (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht). Tot slot is er in de *NRZ*, vergeleken met de *Rheinische Post*, ook meer aandacht voor wat er in de rest van Nederland gebeurt.

Ook voor de Duitse kranten is vervolgens geïnventariseerd welke geografische plaatsaanduidingen in de artikelen voorkomen en hoe vaak deze plaatsaanduidingen genoemd worden. De resultaten van deze inventarisatie zijn samengevat in tabel 4.8. Slechts 17 van de in de *NRZ* en *Rheinische Post* genoemde 137 plaatsen bevinden zich buiten de door Roose (2008) gedefinieerde straal van 90 km van de grens. Dit komt neer op 12.4%. De overige genoemde 120 plaatsen oftewel 87.6% vallen binnen deze straal. Hiermee lijkt voor de Duitse kranten de hypothese van Roose (2008) bevestigd te worden.

Figuur 4.8: Geografische verwijzingen in de Rheinische Post (mantel- en regiokaternen).

Figuur 4.9: Geografische verwijzingen in de NRZ (mantel- en regiokaternen).

Tabel 4.8: Frequentie Nederlandse geografische plaatsaanduidingen in Duitse artikelen

Afstand tot de grens	Aantal gebruikte Nederlandse geografische plaatsaanduidingen in Duitse artikelen	Aantal keer genoemde Nederlandse geografische plaatsaanduidingen in Duitse artikelen	Gemiddeld aantal keer dat Nederlandse geografische plaatsaanduidingen in Duitse artikelen genoemd worden
0-10 km	60	327	5.4
10-20 km	22	155	7.1
20-90 km	38	199	5.1
> 90 km	17	207	11.3

Deze 17 plaatsen worden in totaal 207 keer genoemd. Slechts twee van deze plaatsen (Middelburg en Renesse) komen alleen voor in de mantelkaternen (beide twee keer in de *NRZ* en twee keer in de *Rheinische Post*). Negen plaatsen komen alleen in een of meer regio-edities voor. De elf overige plaatsen komen zowel in de mantel-katernen als ook de regio-edities voor (tabel 4.10).

Vervolgens is met een *One Sample* chi-kwadraattoets onderzocht of de frequentie van Nederlandse geografische plaatsaanduidingen in het corpus significant verschilt naargelang deze binnen dan wel buiten een straal van 90 km van de grens liggen. De resultaten laten zien dat er sprake is van een significant verschil tussen beide categorieën ($\chi^2(1)=77.4$, $p=.001$). Binnen de straal van 90 km komen meer unieke plaatsaanduidingen voor dan verwacht, terwijl buiten de straal van 90 km minder plaatsaanduidingen voorkomen dan op basis van de kansverdeling verwacht wordt.

Daarnaast is met nog een *One Sample* chi-kwadraattoets onderzocht of het totaal aantal vermeldingen van de Nederlandse geografische plaatsaanduidingen significant verschilt naargelang deze binnen dan wel buiten een straal van 90 km van de grens liggen. Ook hier werd een significant verschil gevonden ($\chi^2(1)=241.05$, $p<.001$). Daarbij is binnen de straal van 90 km de frequentie van het aantal genoemde plaatsaanduidingen hoger dan verwacht mag worden. Deze bevinding ondersteunt de stelling van Roose (2008) dat regionale kranten aanzienlijk minder berichten opnemen over gebeurtenissen die plaatsvinden buiten een straal van 90 km rond de redactie. Hiermee is de stelling van Roose bevestigd, dat regionale kranten veel minder berichten opnemen, die buiten een straal van 90 km rond de redactie plaatsvinden.

Tabel 4.9 bevat de meest frequent genoemde Nederlandse geografische plaatsaanduidingen in Duitse artikelen. Opvallend is dat met uitzondering van Arnhem

(81 keer) en Nijmegen (88 keer) juist de plaatsen die relatief ver van de grens afliggen vaak voorkomen. Dit zijn Amsterdam (65 keer), Rotterdam (44 keer) en Den Haag (36 keer). Ook Utrecht, dat 63,8 km van de grens ligt, wordt 29 keer genoemd. Dit zijn dan ook de vier grote steden van Nederland, alle gelegen in de randstad en vormen met elkaar zowel het politieke als het economische centrum van Nederland. Het volledige overzicht van geografische plaatsaanduidingen is opgenomen in Radboud Data Repository.

Tabel 4.9: Meest frequent genoemde Nederlandse geografische plaatsaanduidingen in Duitse artikelen

Afstand tot de grens	Geografische plaatsaanduidingen
0-10 km	Nijmegen (88), Venlo (21), Zevenaar (16), Doetinchem (11), Arcen (10), 's-Heerenberg (10)
10-20 km	Arnhem (81), Doesburg (17)
20-90 km	Utrecht (29), Deventer (23), Amersfoort (11), Eindhoven (10), Kampen (10), Maastricht (10), Zwolle (10),
> 90 km	Amsterdam (65), Rotterdam (44), Den Haag (36), Delft (10)

Er is gekozen voor een minimum grens van 10, omdat deze 19 van de in totaal 143 genoemde plaatsaanduidingen 512 van de 897 (57.1%) van de verwijzingen bevatten.

Ook voor de Duitse geografische plaatsaanduidingen is vervolgens per editie de mediaan tussen de redactieplaats en de plaatsaanduiding bepaald. Deze resultaten zijn weergegeven in tabel 4.10. De mediaan van afstand van de redactie tot de genoemde plaats in de regio-edities Emmerich, Kleve, Wesel en Moers van de *NRZ* en van de regio-edities van Emmerich, Kleve, Wesel, Rheinberg en Moers van de *Rheinische Post* is in alle gevallen duidelijk minder dan 90 km. Hieruit kan worden geconcludeerd dat er voor Duitsland sprake is van een sterk verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen, als het gaat om de regionale katernen. De mediaan van beide mantelkaternen (181,5 km voor de *NRZ* en 181 km voor de *Rheinische Post*) bevindt zich duidelijk boven de 90 km. Dit geldt eveneens voor de regio-edities Duisburg, Düsseldorf, Ratingen en Mülheim, die allen aan de buitengrens of buiten de grensregio gevestigd zijn. Van alle onderzochte redacties is de afstand van deze redacties tot aan de grens het grootst. Daaruit kan geconcludeerd worden dat de artikelen over het buurland in deze edities niet (hoofdzakelijk) geplaatst worden, vanwege de geografische nabijheid. Deze observaties bevestigen de hypothese van Roose. Een Pearson-correlatieanalyse laat zien dat er binnen de Duitse edities sprake is van een positief en significant verband tussen afstand van de grens en de redactie en de mediaan van de plaats-redactieafstand ($r(17)=0.87, p < .001$).

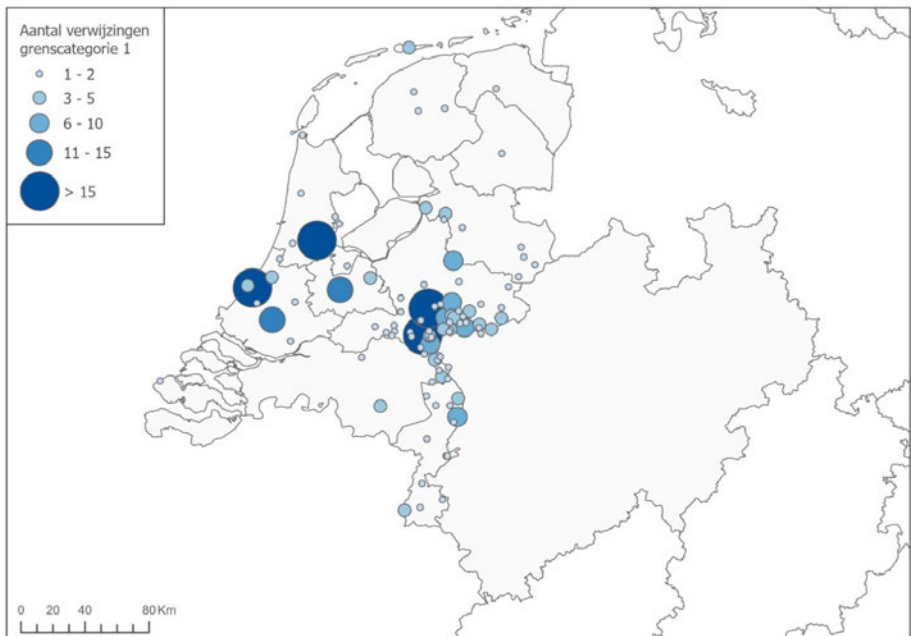
Tabel 4.10: Grens-redactieafstand in km in relatie tot de gemiddelde plaats-redactieafstand in km en de mediaan voor de plaats-redactieafstand in km voor de Duitse edities

Editie	Grens-redactieafstand	Mediaan afstand plaats-redactie
NRZ Emmerich	4	39.5
RP Emmerich	4	22
NRZ Kleve	10.5	42.8
RP Kleve	10.5	16.4
NRZ Wesel	23	74.4
RP Wesel	23	59.6
NRZ Moers	28	86
RP Moers	28	76.7
RP Rheinberg	28	63.2
NRZ Duisburg	38	83.9
RP Duisburg	38	83
NRZ Düsseldorf	43.3	124
<i>Rheinische Post</i>	43.3	181
RP Düsseldorf	43.3	178
NRZ Mülheim	47	181
RP Ratingen	49	99,5
NRZ	55	181,5

4.2.4 Afstand in berichtgeving: Duitsland

Ook voor de Duitse kranten is een grafische weergave gemaakt, die een verband legt tussen de grenscategorie (hoe ver ligt de redactiestandplaats af van de grens) en het aantal berichten over het buurland. De figuren 4.10 t/m 4.14 laten per grenscategorie zien, hoe vaak over welke plaatsen in het buurland bericht wordt.

Figuur 4.10 laat duidelijk zien dat voor de regionale edities die in een gebied verschijnen dat *direct aan de landsgrens gelegen* is (grenscategorie 1) er voornamelijk berichten over de directe grensstreek verschijnen. Figuur 4.11 laat eenzelfde beeld zien voor de edities die in een gebied verschijnen, dat *midden in de grensregio gelegen* is. Daarnaast valt op dat in beide grenscategorieën relatief vaak over de Randstad wordt bericht en dat de berichtgeving het gehele land afdekt.

Figuur 4.10: Geografische plaatsaanduidingen in de Duitse regionale edities, die in een regio verschijnen, die direct aan de landsgrens gelegen (grenscategorie 1) is.

Figuur 4.11: Geografische plaatsaanduidingen in de Duitse regionale edities, die in een gebied verschijnen, dat midden in de grensregio gelegen (grensregio 2) is.

Figuur 4.12 laat zien dat de Duitse edities die aan *de buitengrens van de grensregio* verschijnen, minder intensief over het buurland berichten. Ook hier ligt de focus op de directe grensstreek, met het zwaartepunt op de regio's Arnhem-Nijmegen en, in iets mindere mate, op de regio Venlo. Daarnaast is er relatief veel aandacht voor de Randstad, maar in vergelijking tot de edities die in een gebied die zich in een gebied bevinden dat direct aan de grens of midden in de grensregio ligt, is er slechts beperkte of geen berichtgeving over andere delen van Nederland.

Figuur 4.12: Geografische plaatsaanduidingen in de Duitse regionale edities, die in een gebied verschijnen, dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen (grensregio 3) is.

Figuur 4.13 geeft weer dat ook in Duitsland voor de edities die in een gebied verschijnen, dat *buiten de grensregio gelegen* is (categorie 4) de hoeveelheid berichten over het buurland zeer beperkt is. Hierdoor is een directe focus op de grensstreek is niet herkenbaar.

De Duitse mantelkaternen focussen duidelijk op de vier grote steden in Nederland en hebben weinig aandacht voor de directe grensstreek. Dit is weergegeven in figuur 4.14.

Figuur 4.13: Geografische plaatsaanduidingen in de Duitse regionale edities, die in een gebied verschijnen, dat buiten de grensregio gelegen (grensregio 4) is.

Figuur 4.14: Geografische plaatsaanduidingen in de Duitse mantelkaternen (grensregio 5).

Zowel de descriptieve statistische als de grafische analyse laten zien dat er voor Duitsland sprake is van een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen, als het gaat om de regionale katernen. Alle katernen die direct aan de grens verschijnen en de regio edities, die middenin de grensregio verschijnen, plaatsen overwegend nieuws uit plaatsen in het buurland dat zich binnen een straal van 90 km van de redactie afspeelt. Wel plaatsen deze edities ook veel berichtgeving over de randstad en is er met name in de katernen die direct aan de grens verschijnen veel aandacht voor het gehele buurland. Voor de regionale katernen die verder van de grens zijn gelegen, evenals voor de mantelkaternen, geldt deze straal niet. In deze katernen worden artikelen niet (hoofdzakelijk) geplaatst op basis van geografische nabijheid. Hiermee kan ook gesteld worden dat er voor de regionale edities die direct langs de grens verschijnen een verband is tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen. Dit verband kan niet worden vastgesteld voor de regionale edities die verder van de grens verschijnen en voor de mantelkaternen.

4.2.5 Vergelijking Nederland en Duitsland

In deze paragraaf worden de bevindingen voor de Nederlandse en de Duitse kranten vergeleken. Allereerst wordt het aantal genoemde geografische plaatsaanduidingen in de kranten vergeleken.

Tabel 4.11 toont de verdeling van het aantal artikelen per land uitgesplitst naar of de plaatsaanduiding wel of niet benoemd is. Een Pearson's chi-kwadraattoets laat zien dat de verdeling tussen deze variabelen ongelijk is ($\chi^2(1)=34.34$, $p<.001$, Cramer's $V=.16$). De *standardized residuals* laten zien dat de sterkte van de verschillen tussen de geobserveerde en verwachte waarden groot is. Er wordt in de Duitse kranten dus beduidend vaker dan verwacht een concrete plaats genoemd dan in de Nederlandse kranten.

Tabel 4.11: Vergelijking tussen het aantal geografische plaatsaanduidingen in Nederlands en Duitse artikelen

	Land					
	Nederland			Duitsland		
Plaatsaanduiding	N	%	sr	N	%	sr
Wel benoemd	365	57.9	-2.5	583	72.7	2.3
Niet benoemd	265	42.1	3.6	219	27.3	-3.2

N = aantal; sr = standardized residual

Tabel 4.12 laat zien dat voor beide landen een patroon kan worden herkend, waarbij er sprake is van relatief weinig plaatsaanduidingen in de mantelkaternen en relatief veel plaatsaanduidingen in de regionale katernen.

Tabel 4.12: Aantal Nederlandse en Duitse artikelen met geografische plaatsaanduidingen gesplitst naar mantel en regio-edities

		Artikelen met geografische plaatsaanduidingen	
Krant		N	%
NRZ	mantel	24	63.2
	regio	437	77.6
Rheinische Post	mantel	19	63.3
	regio	103	60.2
Gelderlander	mantel	58	36.3
	regio	190	68.1
De Limburger	mantel	89	58.9
	regio	28	70.0
Totaal		948	66.2

Tabel 4.13 toont aan dat deze plaatsaanduidingen voornamelijk plaatsaanduidingen betreffen binnen een straal van 90 kilometer van de grens. In Nederland is het percentage plaatsaanduidingen dat buiten deze straal valt met 41% beduidend hoger dan in Duitsland, waar dit 15.9% betreft.

Tabel 4.13: Aantal geografische plaatsaanduidingen, die verder dan 90 km van de grens gelegen zijn in de Nederlandse en Duitse mantel- en regionale katernen

plaatsen buiten de straal van 90 km rond de redactie		
Katern	N	%
Nederland	64	41.0
Duitsland	33	15.9

Een vergelijking van de mediaan van de afstand van de redactie tot de genoemde plaatsen in de Nederlandse en Duitse kranten (tabel 4.5 en tabel 4.10) toont aan dat voor beide landen geldt dat de mediaan voor de regiokaternen die direct aan de grens verschijnen, minder dan 90 kilometer bedraagt. Dit geldt ook voor de Duitse regio-edities die midden in de grensregio gelegen zijn. Voor zowel de Nederlandse als de Duitse mantelkaternen, evenals de edities die aan de buitengrens of buiten de grensregio verschenen zijn, overschrijdt de mediaan de 90 kilometer.

Tenslotte laat een vergelijking van de grafische weergaven zien dat voor beide landen het zwaartepunt van de berichtgeving in de regionale edities die verschijnen in gebieden die direct aan de landsgrens liggen (grenscategorie 1) of in gebieden die zich midden in de grensregio bevinden (grenscategorie 2) zich in de directe grensstreek van het buurland bevindt. Voor de edities die aan de buitengrens van de grensregio verschijnen (grenscategorie 3) en de edities die buiten de grensregio verschijnen (grenscategorie 4) geldt dat hier geen concentratie op het directe grensgebied in het buurland zichtbaar is. De plaatsen waarover bericht wordt, zijn grotendeels dieper het binnenland in gelegen. Voor Duitsland is dit verband sterker dan voor Nederland. In Nederland is er sprake van een positief, maar statistische niet significant verband tussen de afstand van de landsgrens en de redactie en de mediaan van de plaats-redactieafstand ($r(13)=0.42, p=.15$). Voor Duitsland is er niet alleen sprake van een positief, maar ook van een significant verband tussen afstand tussen de landsgrens en de redactie en de mediaan van de plaats-redactieafstand ($r(17)=0.87, p<.001$).

Voor Duitsland is een sterke focus op de Randstad waarneembaar. Dit geeft aan dat er niet alleen een verband is tussen ligging van de redacties, oftewel het verspreidingsgebied van de edities, en de geografische radius waarover bericht wordt. Naarmate de afstand van de redactie tot de grens groter wordt, lijkt het minder relevant waar in het buurland het nieuwsfeit zich afspeelt. Het nieuwsfeit zelf lijkt hier de belangrijkste reden om het bericht te plaatsen, niet het feit dat dit nieuwsfeit zich in de directe omgeving van de lezer afspeelt. De mantelkaternen (grenscategorie 5) van alle vier onderzochte kranten vertonen een duidelijke focus op de regerings- en economische centra, namelijk Den Haag en de Randstad in Nederland, en Berlijn, Düsseldorf en het Ruhrgebied in Duitsland. Er is in beide landen in de mantelkaternen weinig aandacht voor de grensstreek.

4.3 Conclusies analyse geografische plaatsaanduidingen

In dit hoofdstuk stonden drie onderzoeksvragen centraal: 'Welke rol speelt de grensligging bij de keuze voor het te plaatsen nieuws?', 'Is er een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?' en 'Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?'. Deze onderzoeksvragen zijn gebaseerd op de hypothese van Roose (2008) die stelt dat de berichtgeving in

regionale dagbladen over gebeurtenissen en nieuwsfeiten zich in een radius van max. 90 km afspelen. Tevens stelt hij dat de kans dat gebeurtenissen van de andere kant van de grens in de krant komen beduidend kleiner is dan vergelijkbare binnenlandse gebeurtenissen.

Om deze onderzoeksvragen te beantwoorden, is er gebruik gemaakt van descriptieve en grafische analyses. Een groot deel van de analyses is gebaseerd op observaties die niet statistisch getoetst konden worden. Deze methode van analyseren heeft implicaties voor de validiteit van de onderzoeksresultaten. Waar mogelijk is geprobeerd om de descriptieve bevindingen te onderbouwen met statistische analyses. Dit was echter niet in alle gevallen mogelijk. Een tweede beperking die in de interpretatie van de onderzoeksresultaten in acht genomen dient te worden, betreft de selectie van het analysemateriaal. De gegevens in dit hoofdstuk zijn uitsluitend gebaseerd op artikelen waarin een of meerdere concrete geografische plaatsaanduidingen konden worden vastgesteld. In veel gevallen, met name in de mantelkaternen, wordt echter vaak gebruik gemaakt van een algemene plaatsaanduiding als 'Nederland' of 'Duitsland'. Hierdoor is het mogelijk dat een groot deel van de nieuwsfeiten zich dicht bij de grens afspelen dan uit de analyses naar voren is gekomen.

Zowel de descriptieve statistische als de grafische analyses laten zien dat er voor zowel Nederland als Duitsland sprake is van een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen, als het gaat om de regionale katernen. Alle katernen die direct aan de grens verschijnen, plaatsen overwegend nieuws uit plaatsen in het buurland die zich binnen een straal van 90 km van de redactie bevinden. Voor de regionale katernen die verder weg gelegen van de grens verschijnen en voor de mantelkaternen is deze straal minder relevant; artikelen worden hier niet (hoofdzakelijk) geplaatst op basis van geografische nabijheid. Hiermee is de conclusie gerechtvaardigd dat niet alleen de afstand tussen de redactie en de genoemde plaats een rol speelt bij de mate waarin over het buurland bericht wordt, maar ook de afstand van de redactie tot aan de grens bepalend is bij de keuze van het te plaatsen nieuws over het buurland. Dit effect is aan Duitse zijde echter beduidend sterker dan aan Nederlandse zijde. De hypothese van Roose (2008) wordt daarmee bevestigd voor de kranten die in Duitsland in de grensregio met Nederland verschijnen. Voor de kranten die in Nederland in de grensregio met Duitsland verschijnen is deze hypothese echter niet zo eenduidig te bevestigen. Deze waarneming komt niet overeen met de verwachting van Roose,

die veronderstelde dat de resultaten van een dergelijk onderzoek aan weerszijden van de grens niet sterk zullen verschillen.

Voor de regionale edities die direct langs de grens verschijnen en zich in een gebied middenin de grensregio bevinden, kunnen de onderzoeksvragen 'Is er een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?' en 'Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?' positief worden beantwoord. Voor Duitsland is dit effect, zowel voor wat betreft het verband tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen als het verband tussen de afstand van de redactie tot de grens in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen, wel een stuk duidelijker waarneembaar dan voor Nederland.

De onderzoeksvraag 'Welke rol speelt de grensligging bij de keuze voor het te plaatsen nieuws?' kan op basis van deze analyses nog niet volledig beantwoord worden. Dit hoofdstuk heeft inzichtelijk gemaakt dat de grensligging een rol speelt bij de keuze voor berichten die zich in een bepaalde regio afspelen, en dat hoe dicht de redacties bij de grens gelegen zijn, des te vaker zij over plaatsen berichten die relatief dichtbij gelegen zijn. Om deze vraag volledig te kunnen beantwoorden, moet ook gekeken worden naar de frequentie, omvang en prominentie van de berichtgeving (hoofdstuk 3) en naar het genre, de aanleiding, nieuwswaarden en eventuele *framing*. Deze aspecten komen in het volgende hoofdstuk aan de orde.

Hoofdstuk 5

De inhoud van het nieuws over het buurland

In hoofdstuk 3 is de omvang van de berichtgeving over het buurland (hoe vaak wordt er over het buurland bericht, waar in de krant staan de artikelen en welk formaat hebben de artikelen) onderzocht. Hoofdstuk 4 stond in het teken van de rol van de afstand tot de grens.

In dit hoofdstuk wordt de wijze waarop het buurland wordt gepresenteerd onderzocht. Hiervoor wordt per artikel thema, genre, aanleiding en de doorslaggevende nieuwsfactoren vastgelegd en wordt er bepaald of er sprake is van *framing* van het buurland en zo ja wordt verder geanalyseerd hoe het buurland, resp. de relatie met het buurland geframed wordt. Met deze analyse worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- Is er een verband tussen de onderwerpkeuze en de afstand van de redactie tot de grens?
- Is er een verband tussen de aanleiding voor het geplaatste bericht en de afstand van de redactie tot de grens?
- Welke nieuwswaarden zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving en is er een verband tussen de gebruikte nieuwswaarden en de afstand van de redactie tot de grens?
- Wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland en is er een verband tussen de gebruikte frames en de afstand van de redactie tot de grens?

Deze onderzoeksvragen sluiten aan bij de traditie van het *vergelijkend journalistiek onderzoek*, ook wel *comparatief onderzoek* genoemd. Binnen dit type onderzoek is aangetoond dat er over de gehele wereld vergelijkbare routines, procedures en processen worden gehanteerd bij het maken van nieuws. Tegelijkertijd laat onderzoek zien dat er aanzienlijke verschillen bestaan, waarbij blijkt dat journalisten sterk door hun desbetreffende nationale mediasysteem beïnvloed worden. In het bijzonder wordt vergelijkend onderzoek van regio's binnen landen of van grensregio's, bijvoorbeeld in de Europese Unie, als een interessante optie gezien voor nieuw comparatief onderzoek. In dit type onderzoek worden inhoudsanalyses frequent ingezet als onderzoeksmethode (Hanitzsch, 2019, p. 514). Hierbij gaat de aandacht uit naar veel gebruikte analyse-eenheden zoals *agendasetting*, nieuwswaarden en *framing*, concepten die ook in dit hoofdstuk centraal staan.

Agendasetting verwijst naar het proces waarbij de massamedia bepaalde onderwerpen vaak en prominent presenteren met als resultaat dat grote delen van het publiek deze onderwerpen belangrijker gaan vinden. De onderliggende aanname

is dat hoe meer aandacht een onderwerp krijgt, des te belangrijker het door het publiek wordt geacht (Coleman, Maxwell, McCombs, Shaw & Weaver, 2009). Daarom wordt in dit hoofdstuk onder andere onderzocht over welke onderwerpen met betrekking tot het buurland bericht wordt, welke genres gebruikt worden en welke aanleidingen ten grondslag liggen aan die berichtgeving.

Inzicht in de aanleiding, de onderwerpen en de vorm waarin deze gebracht worden, biedt nog geen verklaring voor de vraag waarom bepaalde onderwerpen als nieuwswaardig worden beschouwd. Uiteindelijk is het de journalist, die bepaalt of een onderwerp voldoende nieuwswaarde heeft om gepubliceerd te worden. De criteria die in deze afweging worden gehanteerd, worden aangeduid als *nieuwswaarden* (Palmer, 2000, p. 45). De nieuwswaarden hebben daarnaast invloed op de intensiteit van de berichtgeving, de thematische structuur, de opmaak etc. (vgl. Schäfer, 2011, p. 30). Deze nieuwswaarden beïnvloeden niet alleen de keuze van de journalist met betrekking tot het te plaatsen nieuws, maar kunnen ook de lezer beïnvloeden. Lee, Maslog en Kim (2006) zijn van mening dat traditionele nieuwswaarden, die vaak conflicten benadrukken, een barrière vormen voor wat zij 'vredesjournalistiek' noemen. Op deze manier kan de keuze voor bepaalde nieuwswaarden dus ook bijdragen aan de *framing* van onderwerpen, landen of bevolkingsgroepen. Dit is relevant voor het huidige onderzoek waarin wordt nagegaan of er een verband bestaat tussen de grensligging van de media en de manier waarop over het buurland bericht wordt. In paragraaf 5.1 wordt dieper ingegaan op het concept nieuwswaarden en de wijze waarop dit concept in dit onderzoek is geoperationaliseerd.

Naast deze indirecte vorm van *framing* door de selectie voor het wel of niet publiceren van nieuwsfeiten en vorm waarin het nieuwsfeit gepresenteerd wordt, kan een onderwerp ook tekstueel actief geframed worden. Hierbij is *framing* het proces, waarin bepaalde aspecten van een waargenomen realiteit worden geselecteerd om deze meer in het oog te laten springen in een communicatie-uiting. Dit wordt op zo'n manier gedaan dat een bepaalde probleemdefinitie, causale interpretatie, morele evaluatie en/of handelingsaanbeveling voor het beschreven onderwerp wordt gestimuleerd (vgl. Entmann, 1993, p. 52). *Framing* vindt vaak plaats door gebruik te maken van zogenaamde 'frames'. Frames worden door Entman, Matthes en Pellicano (2009, p. 177) als volgt beschreven: "A frame repeatedly invokes the same objects and traits, using identical or synonymous words and symbols in a series of similar communications that are concentrated in time". Een veelgebruikte indeling van frames is die in generieke en onderwerpspecifieke frames (De Vreese, 2005). Onderwerpspecifieke frames zijn speciaal voor het te onderzoeken onderwerp gedefinieerd en zijn niet toepasbaar zijn op andere onderwerpen. Generieke

frames daarentegen zijn zo geformuleerd dat deze thematische beperkingen overstijgen en in relatie tot diverse onderwerpen kunnen worden geïdentificeerd, soms zelfs ook in verschillende tijdsperioden en in een verschillende culturele context (p. 54). Bij inhoudsanalytisch onderzoek naar *framing* worden doorgaans twee benaderingen onderscheiden, de deductieve en de inductieve benadering. De inductieve aanpak bestaat uit het analyseren van een nieuwsbericht met een open blik om zo te proberen de reeks mogelijke frames te ontdekken. Bij de deductieve benadering worden bepaalde frames vooraf als inhoudsanalytische variabelen vastgelegd om na te gaan in hoeverre deze frames in het nieuws voorkomen (de Vreese, 2005; Semetko & Valkenburg, 2000). In paragraaf 5.1 wordt dieper ingegaan op de verschillende soorten frames en hoe *framing* in inhoudsanalytisch onderzoek onderzocht kan worden en hoe dit concept in het kader van dit onderzoek is toegepast.

In de volgende paragraaf wordt allereerst de onderzoeksmethodiek toegelicht, waarin eveneens aandacht is voor de overwegingen hoe tot bepaalde onderzoeksvariabelen is gekomen. In paragraaf 5.2 zullen de resultaten van de inhoudsanalyse worden gepresenteerd en in paragraaf 5.3 worden de conclusies samengevat.

5.1 Onderzoeksmethodiek

In deze paragraaf wordt allereerst de onderzoeksmethodiek en het waarnemingsinstrument voor de inhoudsanalyse toegelicht. Vervolgens worden de coderingsprocedure, de betrouwbaarheidsanalyse en de data-analyse beschreven.

5.1.1 Analyse inhoudelijke eigenschappen artikelen over het buurland

In hoofdstuk 3 zijn de eigenschappen prominentie, omvang en bron per artikel geanalyseerd om antwoord te geven op de vraag 'Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?'. In dit hoofdstuk gaat het om de inhoudelijke eigenschappen van deze artikelen. Hiervoor zijn het thema, de aanleiding, het genre, de nieuwswaarden en eventuele *framing* onderzocht.

Om de onderzoeksvraag 'Is er een verband tussen de onderwerpkeuze en de afstand van de redactie tot de grens?' te kunnen beantwoorden is per artikel vastgesteld wat het hoofdthema van het artikel was. Hiervoor is gebruik gemaakt van de thematische indeling die Wester et al. (Wester et al., 2006) voor hun onderzoek naar berichtgeving in de Nederlands-Duitse grensregio hebben gebruikt, zodat de resultaten van dit onderzoek met de resultaten van het eerdere onderzoek

in principe vergeleken kunnen worden. Wester et al. hebben de volgende onderwerpen gedefinieerd:

1. Staat, regering en bestuur
(bijvoorbeeld wetgeving, regeringsverklaringen, staatsbezoeken, regeringsvorming, Kamerdebatten, koninklijk huis als het staatszaken betreft)
2. Partijen en belangenorganisaties
(bijvoorbeeld verkiezingen, partijfinanciën, partijcongressen, vakbondsvergaderingen etc.)
3. Economie
(bijvoorbeeld industriële productie, consumptiecijfers, consumententesten, belastingen, rente, kredieten, valuta, aandelenbeurzen)
4. Militaire zaken
(bijvoorbeeld leger, bewapening, militairen, missies, dienstplicht, spionage)
5. Sociale zaken, gezondheid en geneeskunde
(bijvoorbeeld uitkeringen, zorgverzekeringen, ontdekkingen, ziektes, zorginstellingen, opvang van bijv. kinderen, vluchtelingen, patiënten)
6. Justitie en politie
(bijvoorbeeld rechtszaken, gerechtelijke procedures, (vormen van) criminaliteit, openbare orde)
7. Religie
(geloofsstromingen, religieuze feestdagen, kerkelijke regels, kerkelijke misstanden)
8. Cultuur, onderwijs en wetenschap
(bijvoorbeeld cultureel aanbod en culturele voorzieningen als theaters, schouwburgen, poppodia, concerten, media, scholen, onderwijsinstellingen, universiteit, examens, wetenschappelijk onderzoek en uitvindingen/ontdekkingen)
9. Milieu, natuur en landbouw
(bijvoorbeeld agrariërs, oogsten natuur- en milieuorganisaties, vervuiling, hoog/laag water, visserij, overbemesting, nitraatproblematiek)
10. Sport
(bijvoorbeeld wedstrijden, doping, kampioenschappen, beweging)
11. Verkeer
(bijvoorbeeld autowegen, waterwegen, spoorwegen, fietspaden, files, vertragingen)
12. Techniek
(bijvoorbeeld internet, telecommunicatie, computers, smartphones, tablets, technologische ontwikkelingen)

13. Rampen en ongelukken

(bijvoorbeeld auto-ongelukken, overstromingen, aardbevingen, grote brand, instorting)

14. Human interest

(bijvoorbeeld showbusiness, bijzondere verhalen, persoonlijke tragedies, lotto-winst, flessenpost gevonden, privé-ontwikkelingen in koningshuizen)

15. Anders

(alle artikelen die niet in een van bovenstaande categorieën passen) (Wester et al., 2006)

Deze indeling is na een proefanalyse op enkele punten iets aangepast, om zo misverstanden bij het bepalen van het thema te vermijden. Zo bleek uit de proefanalyse dat veel artikelen toerisme (tips voor uitstapjes, niet als economische sector) thematiseren. Dit onderwerp kon moeilijk in bovenstaande categorieën worden ondergebracht. Vandaar dat dit thema als zelfstandige categorie aan het uiteindelijke waarnemingsinstrument is toegevoegd. Daarnaast bleek uit de proefanalyse dat er met name in de regiokaternen relatief veel aandacht voor de lokale en regionale politiek in het buurland is. Er is voor gekozen om deze artikelen bij categorie 1 (Staat, regering en bestuur) onder te brengen en deze subcategorie in de beschrijving van het thema expliciet op te nemen, zodat hier bij het coderen geen misverstanden over ontstaan. Tenslotte is uit de proefanalyse gebleken dat ook categorie 9 (Milieu, natuur en landbouw) de lading niet helemaal dekt en dat binnen deze categorie juist veel aandacht is voor duurzaamheid (klimaat) en energie (alternatieve energiebronnen), dus deze twee subthema's zijn aan deze categorie toegevoegd. Het definitieve overzicht van mogelijke thema's is in het waarnemingsinstrument opgenomen, zie daartoe bijlage C.

De aanleiding voor het plaatsen van berichten geeft inzicht in het waarom voor het plaatsen van een artikel. Ook hiervoor is gebruik gemaakt van de indeling die Wester et al. hebben gebruikt in hun onderzoek:

1. Aankondiging van een actuele gebeurtenis (bijvoorbeeld een voorbeschuwing op verkiezingen, maar ook een aankondiging van een concert of tentoonstelling)
2. Actuele gebeurtenis die recentelijk heeft plaatsgevonden
3. Jubileum/ jaarlijkse herdenkingsdag/ jaarlijkse feestdag
4. Achtergrond actuele gebeurtenis/ probleem
5. Overig, namelijk
6. Niet herkenbaar (Wester et al., 2006)

De analyse van de aanleiding voor het plaatsen van een artikel geeft antwoord op de onderzoeksvraag “Is er een verband tussen de aanleiding voor het geplaatste bericht en de afstand van de redactie tot de grens?”

Verder is onderzocht tot welk genre de artikelen behoren, oftewel, om wat voor soort artikel gaat het. Hiertoe zijn de volgende categorieën gedefinieerd: nieuwsbericht, fotobericht, portret, reportage, interview, ingezonden artikel, commentaar, *column*, *cartoon* en *teaser*. Ook deze categorieën zijn gebaseerd op Wester et al. (2006).

Een ander belangrijk aspect betreft, zoals al in hoofdstuk 2.2.3 aan de orde is gekomen, de nieuwswaarden, ook wel nieuwsfactoren of nieuwscriteria genoemd. Als basis voor de bepaling van de nieuwswaarden is het overzicht van Harcup en O’Neill uit 2017 als basis genomen, waarin ook rekening gehouden wordt met de commerciële belangen van nieuwsbedrijven met de opkomst van sociale media. Er is voor de inhoudsanalyse gekozen om de nieuwswaarden die betrekking hebben op de inhoud van de berichten centraal te stellen. De nieuwswaarden ‘exclusiviteit’, ‘audiovisueel’, ‘deelbaarheid’, ‘vervolgverhalen’ en ‘*agendasetting* door de nieuwsorganisatie’ zijn namelijk vaak moeilijk te herkennen voor de codeurs. Illustratief is hiervoor het onderzoek van Harcup en O’Neill van 2017 naar nieuwswaarden in kranten en sociale media, waaruit blijkt dat de factor ‘*agenda-setting* door de nieuwsorganisatie’ telkens als minst voorkomend uit de bus komt (Harcup & O’Neill, 2017). De oorzaak hiervoor kan zijn dat de agenda van het nieuwsbedrijf inderdaad een ondergeschikte rol speelt. Het kan echter ook zo zijn dat het voor de codeurs moeilijk herkenbaar is of deze nieuwswaarde een rol speelde bij het selectieproces. In dit hoofdstuk gaat het bij de analyse van de nieuwswaarden over welke nieuwswaarden in een bericht te herkennen zijn. Of het ook deze nieuwswaarden zijn, die voor de redactie de reden zijn om het artikel te publiceren kan middels een tekstuele analyse niet achterhaald worden. Om toch een antwoord te krijgen op de vraag in hoeverre de redactionele nieuwswaarden een rol spelen bij de keuze voor het plaatsen van nieuws uit het buurland, zullen deze nieuwswaarden terug komen in de interviews met de redacties.

Aan dit overzicht van nieuwswaarden is bij 7) relevantie vervolgens nog expliciet de geografische component van Allern (2002) toegevoegd, omdat het in dit kader van dit onderzoek juist gaat om het bereik van de regionale media en uit onderzoek van bijv. Wilking (1990), Rössler (2005) en La Roche (2006) blijkt dat juist deze nieuwsfactor de belangrijkste nieuwswaarde voor regionale dagbladen is. Door deze nieuwswaarde toe te voegen, kan onderzocht worden of het nieuwsbericht uit

het buurland nieuwswaardig is omdat het zich “dichtbij” afspeelt of dat er andere nieuwswaarden zijn die het nieuwsfeit nieuwswaardig maken.

Voor de inhoudsanalyse wordt op basis van bovenstaande overwegingen gebruik gemaakt van de volgende set nieuwswaarden:

1. Slecht nieuws: verhalen met bijzonder negatieve ondertoon, zoals dood, verwonding, nederlaag en verlies (van bijv. een baan).
2. Conflict: verhalen over conflicten zoals controverses, discussies, splitsingen, stakingen, gevechten, opstanden en oorlogsvoering.
3. Verrassing: verhalen die een element van verrassing, contrast en/of het ongewone bevatten.
4. Entertainment: Onderhoudende verhalen over showbusiness, seks, sport, lichte human interest verhalen, dieren, of die mogelijkheden voor een humoristische benadering bieden, bijvoorbeeld geestige krantenkoppen of overzichten.
5. Drama: verhalen over een zich ontvouwend drama zoals ontsnappingen, ongelukken, zoekopdrachten, belegeringen, reddingen, gevechten of rechtszaken.
6. De machtselite: verhalen over machtige personen, organisaties, instellingen of bedrijven.
7. Relevantie: verhalen over groepen of naties die gezien worden als invloedrijk, of cultureel of historisch bekend bij het publiek of relevant zijn vanwege de geografische nabijheid
8. Omvang: verhalen die als voldoende belangrijk worden ervaren wegens de grote aantallen mensen die betrokken zijn of wegens de mogelijke impact, of waarbij sprake is van een zekere mate van extreem gedrag of extreme gebeurtenissen.
9. Beroemdheid: verhalen over mensen die al beroemd zijn.
10. Goed nieuws: verhalen met bijzonder positieve ondertoon, zoals ontdekkingen, doorbraken, genezingen, winst en feestelijkheden.

Omdat er vaak meerdere nieuwswaarden een rol spelen bij de overweging om een bericht te plaatsen, is er voor gekozen om per artikel maximaal drie nieuwswaarden aan te kunnen wijzen. Zo zijn er bij de berichtgeving over bijvoorbeeld de zelfmoord van een beroemdheid meerdere nieuwswaarden, die een rol spelen bij het besluit om hier over te berichten, namelijk beroemdheid, drama en slecht nieuws. Met de analyse van de nieuwswaarden wordt de onderzoeksvraag ‘Welke nieuwswaarden zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving en is er een verband tussen de gebruikte nieuwswaarden en de afstand van de redactie tot de grens?’ beantwoord.

Het laatste belangrijke aspect in de inhoudsanalyse is *framing*. In de inleiding van dit hoofdstuk is *framing* omschreven als het proces, waarin bepaalde aspecten van een waargenomen realiteit worden geselecteerd om deze meer in het oog te laten springen in een communicatie-uiting, op zo'n manier dat een bepaalde probleemdefinitie, causale interpretatie, morele evaluatie en/of handelingsaanbeveling voor het beschreven onderwerp wordt gestimuleerd (vgl. Entmann, 1993, p. 52). In hoofdstuk 2.2.3 is het concept *framing* nader uitgelegd. Daar is ook het verschil tussen de deductieve en inductieve benadering bij het bepalen van frames toegelicht en het onderscheid tussen generieke en onderwerpspecifieke frames. Een tweede punt waarbij bij de *framing*analyse rekening gehouden moet worden, is dat meestal, zoals ook in paragraaf 2.2.3 besproken, wordt onderzocht hoe een bepaald onderwerp wordt geframed. In dit onderzoek gaat het niet zozeer om de *framing* van een onderwerp maar van een land en daarbij wordt eerder gebruik gemaakt van cultureel bepaalde frames. Dit pleit ervoor om in het kader van dit onderzoek gebruik te maken van een inductieve, issue-specifieke benadering, waarbij expliciet aandacht is voor culturele aspecten. Belangrijk hierbij is dat de frames een zekere mate van generaliseerbaarheid hebben. Om deze generaliseerbaarheid te waarborgen is gekozen om in het kader van dit onderzoek voor de inhoudsanalyse te werken met een set van voorgedefinieerde frames die vaker zijn gebruikt om (de relatie tussen twee) landen te categoriseren. In hoofdstuk 2 zijn hiervan diverse voorbeelden de revue gepasseerd. Deze onderzoeken hebben echter vaak gemeen dat zij zich richten op de karaktereigenschappen van inwoners van landen, die vervolgens ook op het land worden geprojecteerd. Het onderzoek van Alexandra Piel (Piel, 2000) naar het Nederlandbeeld in de Duitse pers (zie hiertoe ook paragraaf 2.3.1) vormt hierop een uitzondering. Zij heeft niet alleen gekeken, naar hoe de inwoners van Duitsland gezien worden, maar juist hoe het andere land geframed wordt. Zij heeft de volgende frames gevonden, die gebruikt worden om de relatie tussen Nederland en Duitsland te duiden (Piel, 2000, p. 70):

- 1) Vriend, partner, goede buur
- 2) Concurrent
- 3) Voorbeeld, model, pionier
- 4) Afschrikwekkend voorbeeld
- 5) Zonderling / lachwekkende figuur
- 6) Vijand

Niet alleen sluit het gebruik van deze set frames aan op bestaand onderzoek, ook kan deze set frames gebruikt worden om de verhouding tussen andere landen dan

Nederland en Duitsland te framen en is hiermee generaliseerbaar. Wel is er voor gekozen om als zevende categorie 'overig, namelijk...' toe te voegen. Dit om een tweetal redenen. Ten eerste heeft Piel alleen het Nederlandbeeld in de Duitse pers onderzocht en niet ook omgekeerd. Het kan zijn dat Nederland andere frames gebruikt om de relatie met Duitsland weer te geven. Ten tweede heeft Piel van te voren een themaset vastgelegd waarbinnen de artikelen moesten vallen. De artikelen die niet binnen een van de vooraf vastgestelde thema's vielen, zijn niet meegenomen. Het kan echter zijn dat het buurland afhankelijk van het onderwerp op een andere manier geframed wordt.

5.1.2 Codering

Zoals in hoofdstuk 3 en 4 toegelicht, is er gekozen voor een analysevorm waarbij de kranten handmatig onderzocht en gecodeerd worden. Ook voor de inhoudsanalyse is gebruik gemaakt voor een waarnemingsinstrument met een codeboek en codeerformulier, zodat gegarandeerd kan worden dat elke krant en elk bericht door de codeurs op dezelfde manier geanalyseerd worden.

Op basis van de in de vorige paragraaf toegelichte overwegingen is voor de inhoudsanalyse een waarnemingsinstrument voor het vaststellen van het thema, genre, de aanleiding, nieuwswaarden en eventuele *framing* ontwikkeld. Dit waarnemingsinstrument is opgenomen in bijlage C.

Procedure codering

Voor de codering in het kader van de inhoudsanalyse is gebruik gemaakt van dezelfde drie codeurs die ook de frequentie-analyse hebben doorgevoerd. Wederom heeft de onderzoeker alle artikelen gecodeerd en hebben de tweede codeurs tien procent van het corpus gecodeerd om de betrouwbaarheid van het waarnemingsinstrument vast te stellen.

In het in hoofdstuk 3 beschreven kennismakings- en startgesprek met de codeurs zijn tevens het waarnemingsinstrument en het codeerformulier (een Excelbestand) voor de inhoudsanalyse besproken. Alle vragen in het waarnemingsinstrument zijn toegelicht door de onderzoeker en eventuele onduidelijkheden zijn besproken. Ook zijn er enkele voorbeeldartikelen, die geen deel uitmaken van de tweede codering, besproken om de codeurs een gevoel bij de codering en het soort artikelen te geven. Alvorens de codeurs met de codering van de hen toegewezen artikelen begonnen, is hen gevraagd om eerst tien artikelen als proef te coderen. Op basis van de resultaten hiervan is indien nodig nadere toelichting verstrekt. Dit bleek voor de onderdelen nieuwswaarde en *framing* nodig. De variabelen thema,

genre en aanleiding bleken voor de codeurs goed te coderen. Met name het bepalen of er sprake was van meerdere nieuwswaarden bleek lastig. Bij *framing* was eerder het probleem dat men vaak dacht dat er geen sprake was van *framing*, wat tot onzekerheid leidde. Deze vragen zijn besproken. Na een tweede set van tien proefartikelen waren er geen onduidelijkheden meer en konden de codeurs aan de slag met het coderen van hun artikelen.

Rapportage betrouwbaarheid analyse-instrument

Net als voor de frequentie-analyse zijn ook voor het vaststellen van de betrouwbaarheid van de inhoudsanalyse de resultaten van de onderzoeker en de tweede codeurs met behulp van 'Krippendorfs α ' getest.

Met behulp van Krippendorfs α is de intercodeursbetrouwbaarheid voor de variabelen *onderwerp*, *genre*, en *aanleiding* bepaald. Voor de variabele *onderwerp* bedraagt Krippendorfs α voor de Nederlandse intercodeursbetrouwbaarheid voor het *onderwerp* 0,69. Krippendorfs α bedraagt voor het *onderwerp* in de Duitse artikelen 0.68. Hoewel de waarden onder de algemeen aanvaarde drempel van 0,80 liggen, overschrijden zij wel de minimale grens van 0.67, zodat op basis van deze analyses wel voorlopige conclusies getrokken kunnen worden. Krippendorfs α voor de variabele *genre* bedraagt in de Nederlandse en Duitse artikelen resp. 0.83 en 0.85. Voor de variabele *aanleiding* bedragen de waardes respectievelijk 0.84 en 0.85. Dit betekent dat op basis van deze waarden geconcludeerd kan worden dat de codering van de variabelen *genre* en *aanleiding* als betrouwbaar kan worden beschouwd en er sprake is van een sterke intercodeursovereenstemming.

In het kader van de inhoudsanalyse zijn tevens de variabelen *nieuwswaarden* en *framing* onderzocht. Voor beide variabelen was het mogelijk om meerdere antwoorden te kiezen (multiple response set). Zoals eerder besproken in hoofdstuk 3, is het theoretisch mogelijk om voor dergelijke multiple response sets een betrouwbaarheidsanalyse uit te voeren met behulp van Krippendorfs α , waarbij de betrouwbaarheid per afzonderlijke antwoordcategorie wordt berekend. Een dergelijke benadering biedt echter slechts inzicht in de intercodeursbetrouwbaarheid per individuele categorie. Zij houdt geen rekening met de onderlinge samenhang tussen de verschillende categorieën (die juist bij deze variabelen soms dicht bij elkaar liggen: bijvoorbeeld 'concurrent' en 'vijand' bij *framing* of 'slecht nieuws' en 'conflict' bij *nieuwswaarden*) en daarmee binnen de variabele. Hierdoor geeft deze methode slechts een gedeeltelijk beeld van de betrouwbaarheid van de codering van de variabelen *nieuws waarde* en *framing* als geheel. Daarom is besloten om de voor deze variabelen de intercodeursbetrouwbaarheid niet te berekenen.

5.1.3 Data-analyse

Alle coderingen zijn een in een Excelbestand ingevoerd, waarbij zoveel mogelijk gebruik is gemaakt van numerieke data.

Voor de analyse van de onderzoeksvragen is in eerste instantie gebruik gemaakt van descriptieve analyses, waarbij de onderzoeksresultaten in tabelvorm zijn weergegeven, waarbij zowel de absolute aantallen als de relatieve percentages zijn weergegeven. Deze descriptieve analyses zijn gebruikt om de situaties binnen Nederland en respectievelijk Duitsland te beschrijven.

Voor de vergelijking tussen Nederland en Duitsland en om aan te tonen of er een verband tussen het land of de grensregio en de variabele is, is waar mogelijk gebruik gemaakt van statistische chi-kwadraattoetsen. Hiervoor is gebruik gemaakt van het programma SPSS⁹. Om deze statistische toetsen te kunnen doorvoeren, zijn de cijfermatige gegevens in het coderingsformulier omgezet tot getallen in datasheets. Bij het doorvoeren van de statistische bewerkingen bleek vervolgens dat door het grote aantal categorieën binnen enkele variabelen (thema, genre en nieuwswaarden) en het grote aantal edities het niet mogelijk was om hier altijd de gewenste toetsen op te doen. Een ander probleem voor de edities betrof het feit dat door de kleine aantallen artikelen in enkele edities, de minimum verwachte waarde van vijf niet werd gehaald, waardoor de toetsen niet gedaan konden worden. Daarom is onderzocht of variabelen op inhoudelijke gronden samengevoegd konden worden. Dit bleek mogelijk te zijn voor de verschillende edities. Deze edities zijn in vijf grenscategorieën samengevoegd de gegevens van de desbetreffende edities samen te voegen, zodat deze verwachte minimumwaarde werd gehaald en het aantal categorieën beperkt blijft. Dit betreft dezelfde indeling in grenscategorieën zoals deze ook in hoofdstuk 3 en 4 is toegepast. Bij de variabelen is onderzocht of de verschillende categorieën eveneens samengevoegd konden worden. Bij de variabelen bleek een zinvolle samenvoeging op inhoudelijke gronden niet mogelijk en is daarom ook voor de vergelijking van deze variabelen uitsluitend gebruik gemaakt van beschrijvende statistiek. De toegepaste toetsen en de resultaten hiervan zijn per variabele beschreven in de volgende paragraaf.

De datasheet, coderingen en de logs van de analyses zijn ter beschikking gesteld in Radboud Data Repository.

⁹ Voor alle statistische toetsen in dit proefschrift is gebruik gemaakt van *IBM Corp. Released 2023. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 29.0.2.0 Armonk, NY: IBM Corp.*

5.2 Resultaten inhoudsanalyse

In deze paragraaf worden op basis van de inhoudsanalyse de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- Is er een verband tussen de onderwerpkeuze en de afstand van de redactie tot de grens?
- Is er een verband tussen de aanleiding voor het geplaatste bericht en de afstand van de redactie tot de grens?
- Welke nieuwsfactoren zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving en is er een verband tussen de gebruikte nieuwsfactoren en de afstand van de redactie tot de grens?
- Wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland en is er een verband tussen de gebruikte frames en de afstand van de redactie tot de grens?

5

5.2.1 Onderwerp

Om de onderzoeksvraag 'Is er een verband tussen de onderwerpkeuze en de afstand van de redactie tot de grens?' te kunnen beantwoorden zijn alle artikelen op het hoofdonderwerp van de tekst geanalyseerd, conform de in hoofdstuk 5.1 vastgelegde opties: 1) staat, regering en bestuur, 2) partijen en belangenorganisaties, 3) economie, 4) militaire zaken, 5) sociale zaken, gezondheid en geneeskunde, 6) justitie en politie, 7) religie, 8) cultuur, onderwijs, wetenschap, 9) milieu, natuur en landbouw, duurzaamheid en energie, 10) sport, 11) verkeer, 12) techniek, 13) rampen en ongelukken, 14) human interest, 15) toerisme en 16) anders. Vervolgens is het verband tussen het hoofdonderwerp en de afstand tot de grens onderzocht.

Nederland

Tabel 5.1 geeft een samenvatting van de bevindingen voor deze analyse. De meest voorkomende onderwerpen in de Nederlandse kranten zijn *economie* (17.9%), *justitie en politie* (13.3%) en *onderwijs, cultuur en wetenschappen* (12.1%). De onderwerpen *religie* (1.6%), *techniek* (1.7%) en *militaire zaken* (1.9%) komen het minst voor.

De mantelkaternen besteden de meeste aandacht aan *economie* (24.8%), gevolgd door *staat, regering en bestuur* (15.1%) en *justitie en politie* (13.2%).

De regionale katernen die direct langs de grens verschijnen besteden de meeste aandacht aan de onderwerpen *onderwijs, cultuur en wetenschappen* (15.4%), *justitie en politie* (14.5%) en *economie* (10.4%). Daarnaast laten de *standardized residuals* zien, dat het aantal artikelen in de categorie *toerisme* en *techniek* eveneens

hoger is dan verwacht. Ook de overige regionale katernen (met uitzondering van Rivierenland) besteden veel aandacht aan onderwerpen op het gebied van *onderwijs, cultuur en wetenschappen* (resp. 25.7% en 42.4%). Daarnaast worden er in de regionale edities met name artikelen geplaatst op het gebied van eveneens *economie, justitie en politie, milieu* en de categorie *anders*.

De categorie *anders* staat in het totaaloverzicht op plaats 5 van 16 (8.6%), wat betekent dat dit een veel voorkomende categorie is. Daarom is onderzocht, welke onderwerpen binnen deze categorie vallen. Het blijkt dat 40 van de 54 artikelen over de *Tweede Wereldoorlog* gaan. Als dit een aparte categorie was geweest, was dit het op zes na meest voorkomende onderwerp van de dan 17 onderwerpcategorieën geweest. Met name in mei (dodenherdenking en Bevrijdingsdag) en februari (herdenking bombardement op Nijmegen) is er veel aandacht voor dit onderwerp. Vijf keer stond het thema *verenigingsleven* centraal. Dit onderwerp betreft met name foto's van bijvoorbeeld muziek- of ouderenverenigingen die een dag of meerdere dagen naar Duitsland zijn geweest als verenigingsactiviteit. Artikelen over het onderwerp *traditie* gaan bijvoorbeeld over carnaval als werelderfgoed of schutterijen en gildes en kwamen drie keer voor. Ook is er twee keer een artikel specifiek over *de grens* verschenen en zijn er artikelen over de onderwerpen *stadsgeschiedenis, media, regio* en *persoonlijke overwegingen* verschenen.

Tabel 5.1: Onderwerpen in de Nederlandse kranten

Onderwerp	Grenscategorie																			
	1) Direct aan de grens				2) In de grensregio				3) Buiten grens grensregio				4) Buiten de grensregio				5) Mantel		Totaal	
	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%	N	%	
Economie	25	10.4	-2.8	3	8.6	-1.3	8	24.2	.9	0	0	-1.3	77	24.8	2.8	113	17.9			
Justitie en Politie	35	14.5	.5	4	11.4	-.3	1	3.0	-1.6	3	30.0	1.4	41	13.2	-.1	84	13.3			
Cultuur, onderwijs en wetenschap	37	15.4	1.5	9	25.7	2.3	14	42.4	5.0	1	10.0	-.2	15	4.8	-3.7	76	12.1			
Staat, regering en bestuur	6	2.5	-3.4	3	8.6	-.1	1	3.0	-1.1	0	0	-1.0	47	15.1	3.6	57	9.0			
Anders	24	10.0	.7	4	11.4	.6	2	6.1	-.5	1	10	.2	23	7.4	-.7	54	8.6			
Milieu, landbouw, natuur en duurzame energie	22	9.1	.8	5	14.3	1.4	2	6.1	-.4	3	30.0	2.5	17	5.5	-1.5	49	7.8			
Human Interest	17	7.1	.6	3	8.6	.6	4	12.1	1.4	0	0	-.8	14	4.5	-1.1	38	6.0			
Sociale zaken, gezondheid en geneeskunde	10	4.1	-.5	0	0	-1.3	0	0	-1.3	0	0	-.7	21	6.8	1.5	31	4.9			
Sport	14	5.8	1.8	1	2.9	-.2	1	3.0	-.2	0	0	-.6	7	2.3	-1.3	23	3.7			
Rampen en ongelukken	7	2.9	-.2	0	0	-1.1	0	20	-1.0	2	20.0	3.0	11	3.5	.4	20	3.2			
Toerisme	15	6.2	2.9	1	2.9	-.1	0	0	-1.0	0	0	-.5	3	1.0	-2.1	19	3.0			
Partijen en belangenorganisaties	2	0.8	-1.9	1	2.9	.0	0	0	-1.0	0	0	-.5	15	4.8	2.1	18	2.9			
Verkeer	9	3.7	1.4	0	0	-.9	0	0	-.9	0	0	-.5	6	1.9	-.5	15	2.4			
Militaire zaken	2	0.8	-1.2	0	0	-.8	0	0	-.8	0	0	-.4	10	3.2	1.7	12	1.9			
Techniek	9	3.7	2.3	0	0	-.8	0	0	-.8	0	0	-.4	2	0.6	-1.5	11	1.7			
Religie	7	2.9	1.6	1	2.9	.6	0	0	-.7	0	0	-.4	2	0.6	-1.3	10	1.6			
Totaal	241			35			33			10			311			630				

N = aantal; sr = standardized residual; % = kolompercentage.

Duitsland

Tabel 5.2 bevat een overzicht van de voorkomende onderwerpen per grenscategorie voor Duitsland. De onderwerpen *onderwijs, cultuur en wetenschap* (20%), *toerisme* (13.1%) en *justitie en politie* (11.0%) komen in de Duitse kranten het meeste voor. De onderwerpen *militaire zaken* (0.5%), *religie* (0.9%), *sport en techniek* (beide 1.6%) komen het minste voor. Opvallend is het relatief grote aantal berichten in de categorie *human interest* (8.1%). De categorie staat hiermee op plek 5 van 16.

In de mantelkaternen komen de onderwerpen *justitie en politie* (27.9%), *staat, regering en bestuur* (26.5%), en *economie* (10.3%) het meeste voor.

De regio-edities van de *Rheinische Post* en de *NRZ* berichten met name over onderwerpen op het gebied van *onderwijs, cultuur en wetenschappen, toerisme* en *anders*. Met name in de edities die direct langs de grens verschijnen, valt op dat hier aandacht aan een veelheid van onderwerpen wordt gegeven, die elk ongeveer even vaak voorkomen. Deze onderwerpen zijn *justitie en politie* (9.0%), *milieu, landbouw en duurzame energie* (8.1%), *verkeer* (8.1%), *human interest* (7.8%) en *economie* (7.5%). De keuze voor deze onderwerpen lijkt vaak ingegeven door het rechtstreekse belang dat de inwoners hebben bij de ontwikkelingen in het buurland. Zo is de aandacht voor het onderwerp *verkeer* te verklaren door ontwikkelingen met betrekking tot de Betuweroute, de opening van een nieuwe treinverbinding tussen Arnhem en Emmerich en de Rijn, die een belangrijke logistieke verbindingssader is.

Ook aan Duitse zijde vallen relatief veel onderwerpen in de categorie *anders*. Met in totaal 72 treffers staat deze categorie op plek 4. Een nadere analyse laat zien dat de Duitse kranten binnen de categorie *anders* veel aandacht besteden aan de onderwerpen *verenigingsleven* (21 keer) en *Tweede Wereldoorlog* (20 keer). Daarnaast komen ook andere *geschiedenis*-onderwerpen (15 keer) relatief vaak voor. Ook zijn er binnen deze categorie artikelen over *traditie* (zeven keer), *weer* (vijf keer), *persoonlijke overwegingen* (2 keer), *grens* en *media* (elk een keer) verschenen.

Tabel 5.2: Onderwerpen in de Duitse kranten

Onderwerp	Grenscategorie																		Totaal
	1) Direct aan de grens			2) In de grensregio			3) Buiten grens grensregio			4) Buiten de grensregio			5) Mantel						
	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	
Cultuur, onderwijs en wetenschap	64	19.2	-3	45	19.0	-3	39	26.5	1.8	10	62.5	3.8	2	2.9	-3.1	160	20.0		
Toerisme	42	12.6	-3	39	16.5	1.4	22	15.0	-6	1	6.3	-8	1	1.5	-2.6	105	13.1		
Justitie en Politie	30	9.0	-1.1	20	8.4	-1.2	18	12.2	.5	1	6.3	-6	19	27.9	4.2	88	11.0		
Anders	38	11.4	1.5	22	9.3	.2	9	6.1	-1.2	1	6.3	-4	2	2.9	-1.7	72	9.0		
Human Interest	26	7.8	-2	24	10.1	1.1	11	7.5	-.3	1	6.3	-3	3	4.4	-1.1	65	8.1		
Economie	25	7.5	-2	18	7.6	-.1	12	8.2	.1	1	6.3	-2	7	10.3	.7	63	7.9		
Milieu, landbouw, natuur en duurzame energie	27	8.1	.9	15	6.3	-.3	9	6.1	-.3	0	0.0	-1.0	4	5.9	-.3	55	6.9		
Staat, regering en bestuur	14	4.2	-1.2	10	4.2	-1.0	4	2.7	-1.5	0	0.0	-1.0	18	26.5	7.1	46	5.7		
Verkeer	27	8.1	1.9	11	4.6	-.6	4	2.7	-1.5	0	0.0	-.9	3	4.4	-.4	45	5.6		
Sociale zaken, gezondheid en geneeskunde	9	2.7	-1.3	9	3.8	.5	7	4.8	1.0	1	6.3	-.7	0	0.0	-1.5	26	3.2		
Partijen en belangenorganisaties	11	3.3	.3	9	3.8	.7	2	1.4	-1.1	0	0.0	-.7	2	2.9	.0	24	3.0		
Rampen en ongelukken	9	2.7	.9	6	2.5	.6	1	0.7	-1.1	0	0.0	-.6	0	0.0	-1.2	16	2.0		
Techniek	4	1.2	-.6	3	1.3	-.4	4	2.7	1.0	0	0.0	-.5	2	2.9	.9	13	1.6		
Sport	6	1.8	.3	2	0.6	-.9	4	2.7	1.0	0	0.0	-.5	1	1.5	-.1	13	1.6		
Religie	2	0.6	-.5	4	1.7	1.3	1	0.7	-.2	0	0.0	-.4	0	0.0	-.8	7	0.9		
Militaire zaken	0	0.0	-1.3	0	0.0	-1.1	0	0.0	-.9	0	0.0	-.3	4	5.9	6.3	4	0.5		
Totaal	334			237			147			16			68			802			

N = aantal; sr = standardized residual; % = kolompercentage.

Vergelijking Nederland en Duitsland

De meest voorkomende onderwerpen in de Nederlandse kranten zijn *economie*, *justitie* en *politie* en *onderwijs*, *cultuur* en *wetenschap*. In Duitsland zijn dit *onderwijs*, *cultuur* en *wetenschap*, *toerisme* en *justitie* en *politie*. Nederland besteedt met name in het mantelkatern met betrekking tot het buurland veel aandacht aan *economisch* gerelateerd nieuws.

Zowel in Nederland als in Duitsland wordt met name in de regionale katernen veel aandacht besteed aan de categorie *onderwijs*, *cultuur* en *wetenschap*. Dit betreft vaak aankondigen van bijvoorbeeld concerten of tentoonstellingen in het buurland of met artiesten en kunstenaars uit het buurland. *Toerisme* is een onderwerp dat in de Duitse kranten vaak terugkeert, omdat de *NRZ* en in iets mindere mate ook de *Rheinische Post* veel aandacht besteden aan mogelijkheden voor dagjes uit of vakantie in het buurland. Dit gebeurt omgekeerd veel minder. De *Tweede Wereldoorlog* is in beide landen een vaak terugkerend onderwerp in de berichtgeving met betrekking tot het buurland.

Ten slotte kan vastgesteld worden dat beide landen met betrekking tot het buurland over een breed spectrum aan thema's berichten. Met name de mantelkaternen en de edities die direct langs de grens over binnen in de grensregio verschijnen berichten over een grote verscheidenheid aan onderwerpen. In beide landen wordt de minste aandacht besteed aan de onderwerpen *religie*, *techniek*, *militaire zaken* en *sport*.

Met betrekking tot de onderzoeksvraag 'Is er een verband tussen de onderwerpkeuze en de afstand van de redactie tot de grens' kan vastgesteld worden dat in zowel de mantedities als de edities die direct langs de grens en binnen de grensregio verschijnen een breed spectrum aan onderwerpen aan bod komt. Naarmate de regionale edities verder weg van de grens verschijnen, wordt niet alleen het aantal artikelen minder, maar ook de diversiteit aan onderwerpen.

5.2.2 Genre

Alle artikelen zijn eveneens op het gebruikte genre van de tekst geanalyseerd, conform de in hoofdstuk 5.1 vastgelegde opties: 1) nieuwsbericht, 2) fotobericht, 3) portret, 4) reportage, 5) interview, 6) ingezonden artikel, 7) commentaar, 8) *column*, 9) *cartoon* en 10) *teaser*.

Nederland

Tabel 5.3 geeft de gebruikte genres per grenscategorie voor de Nederlandse artikelen weer. Verreweg de meeste artikelen in de Nederlandse kranten die

betrekking hebben op Duitsland vallen binnen het genre *(nieuws)bericht* (49.5%) of *fotobericht* (31.1%). Dit geldt zowel voor de mantelkaternen als de regio-edities. Op zich is dit resultaat niet verrassend, omdat dit voor de meeste krantenartikelen geldt. De genres *commentaar* en *cartoon* komen in de geanalyseerde Nederlandse artikelen niet voor.

De mantelkaternen maken 22 keer (7.1%) gebruik van een *teaser* op de voorpagina om naar Duitsland gerelateerd nieuws te verwijzen. In beperkte mate maken de mantelkaternen eveneens gebruik van de genres *reportage* (5.8%), *column* (2.3%), *interview* (1.9%) en *portret* (1.6%).

De regio-edities die direct langs de grens verschijnen en aan de buitengrens van de grensregio verschijnen, maken eveneens gebruik van een breed palet aan genres, waarbij de *reportage*, *portret* en *teaser* naast het *(nieuws)bericht* en het *fotobericht* het vaakst worden gebruikt. Met name de editie Rijk van Nijmegen van *De Gelderlander* maakt hiervan gebruik. De edities binnen de overige twee grenscategorieën maken naast het *(nieuws)bericht* en het *fotobericht* slechts in een enkel geval gebruik van een ander genre. Opvallend is dat de editie Rivierenland, die buiten de grensregio verschijnt, twee keer een *teaser* heeft gebruikt. In een geval ging het hierbij om een *teaser* voor een artikel met de bekende Duitse formule 1 coureur Sebastian Vettel, die Arnhem bezocht. Dit artikel stond ook in de editie Arnhem (en Betuwe), maar op de voorpagina van de regio-editie, zodat hier geen *teaser* nodig was.

Tabel 5.3: Genres van de Nederlandse artikelen

Onderwerp	Grenscategorie													
	1) Direct aan de grens			2) In de grensregio			3) Buiten grens grensregio			4) Buiten de grensregio			5) Mantel	
	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%
(Nieuws)bericht	118	52.2	.6	22	62.9	1.1	16	33.3	-1.6	3	30.0	-.9	153	49.2
Fotobericht	69	30.5	-.2	6	17.1	-1.5	19	39.6	1.1	5	50.0	1.1	97	31.2
Teaser	7	3.1	-1.6	2	5.7	.0	2	4.2	-.4	2	20.0	1.9	22	7.1
Reportage	4	1.8	-1.7	0	0.0	-1.2	3	6.3	.8	0	0.0	-.6	18	5.8
Portret	10	4.4	.9	2	5.7	.8	4	8.3	1.9	0	0.0	-.6	5	1.6
Column	8	3.5	.5	2	5.7	.9	2	4.2	.5	0	0.0	-.5	7	2.3
Interview	8	3.5	.8	1	2.9	.1	2	4.2	.6	0	0.0	-.5	6	1.9
Ingezonden artikel	2	0.9	.2	0	0.0	-.5	0	0.0	-.6	0	0.0	-.3	3	1.0
Totaal	226			35			48			10			311	
													630	

N = aantal; sr = standardized residual; % = kolompercentage.

Duitsland

Tabel 5.4 geeft de gebruikte genres per grenscategorie voor de Duitse artikelen weer. In Duitsland komen zowel in de mantelkaternen als de regio-edities de genres *(nieuws)bericht* (55.5%) en *fotobericht* (32.0%) het meeste voor. Daarnaast wordt ook gebruik gemaakt van de genres *portret* en *reportage* en in mindere mate van *interviews*, *ingezonden artikelen*, *cartoons*, *columns*, *teasers* en *commentaar*. Alle genres worden dus gebruikt voor berichtgeving over het buurland.

In de mantelkaternen wordt naast het *(nieuws)bericht* (58.5%) en het *fotobericht* (27.9%) nauwelijks gebruik gemaakt van andere genres. Dit geldt ook voor het *interview* (4.4%) en *teaser* (2.9%), maar de *standardized residuals* (resp. 2.6 en 3.5) laten wel zien dat deze genres vaker dan verwacht op grond van de randtotalen worden gebruikt in de mantelkaternen.

Voor alle regiokaternen geldt dat gemiddeld 86.5% tot 88.6% artikelen een *(nieuws)bericht* of *fotobericht* is. Opvallend hierbij is dat alleen in de edities die buiten de grensregio verschijnen vaker gebruik gemaakt wordt van een *fotobericht* (62.5%) dan van een *(nieuws)bericht* zonder foto (25%). De edities die direct langs de grens verschijnen en de edities die aan de buitengrens van de grensregio verschijnen, maken gebruik van alle genres. Voor alle regio-edities geldt, dat naast het *(nieuws)bericht* en het *fotobericht* met name gebruikt gemaakt wordt van de genres *reportage* en *portret*. De *teaser* wordt in geen enkele regio-editie gebruikt.

Vergelijking Nederland en Duitsland

Het genregebruik in Nederland en Duitsland kent grote overeenkomsten. De genres *(nieuws)bericht* en *fotobericht* komen in beide landen in zowel de mantelkaternen als de regio-edities het meest voor, waarbij Duitsland een breder spectrum aan gebruikte genres kent. Waar de Nederlandse mantelkaternen een grotere variatie aan gebruikte genres laten zien, is dit aan de Duitse zijde van de grens juist het geval voor de regiokaternen. Opvallend is dat de Duitse kranten veel minder vaak een *teaser* gebruiken om naar artikelen met betrekking tot Nederland te verwijzen, dan omgekeerd het geval is. Het nieuws over het buurland wordt in Duitsland in vergelijking met Nederland dus minder vaak zo belangrijk geacht, dat hier al eerder naar verwezen dient te worden.

Tabel 5.4: Genres van de Duitse artikelen

Onderwerp	Grenscategorie																							
	1) Direct aan de grens				2) In de grensregio				3) Buiten grens grensregio				4) Buiten de grensregio				5) Mantel				Totaal			
	N	%	sr		N	%	sr		N	%	sr		N	%	sr		N	%	sr		N	%		
(Nieuws)bericht	183	54.8	-2		143	60.3	1.0		75	51.0	-7		4	25.0	-1.6		40	58.5	.4		445	55.5		
Fotobericht	113	33.8	.6		62	26.2	-1.6		53	36.1	.9		10	62.5	2.2		19	27.9	-6		257	32.0		
Reportage	12	3.6	-7		13	5.5	.8		8	5.4	.6		1	6.3	.4		1	1.5	-1.1		35	4.4		
Portret	11	3.3	-5		12	5.1	.9		5	3.4	-3		1	6.3	.5		2	2.9	-.4		31	3.9		
Interview	4	1.2	.1		1	0.4	-1.0		1	0.7	-5		0	0.0	-.4		3	4.4	2.6		9	1.1		
Ingezonden artikel	4	1.2	.1		3	1.3	.2		2	1.4	.3		0	0.0	-.4		0	0.0	-.9		9	1.1		
Cartoon	4	1.2	.6		2	0.8	.0		1	0.7	-2		0	0.0	-.4		0	0.0	-.8		7	0.9		
Column	1	0.3	-5		1	0.4	-.2		1	0.7	.3		0	0.0	-.3		1	1.5	1.1		4	0.5		
Teaser	0	0.0	-1.1		0	0.0	-.9		1	0.7	.6		0	0.0	-.2		2	2.9	3.5		3	0.4		
Commentaar	2	0.6	.6		0	0.0	-.8		0	0.0	.0		0	0.0	-.2		0	0.0	-.4		2	0.2		
Totaal	334				237				147				16				68				802			

N = aantal; sr = standardized residual; % = kolompercentage.

5.2.3 Aanleiding

Voor alle artikelen is geanalyseerd, wat de aanleiding is om het bericht te plaatsen. Hiervoor zijn de volgende categorieën gedefinieerd: 1) aankondiging van een actuele gebeurtenis, 2) actuele gebeurtenis die recentelijk heeft plaatsgevonden, 3) jubileum/ jaarlijkse herdenkingsdag/ jaarlijkse feestdag, 4) achtergrond actuele gebeurtenis / probleem, 5) overig en 6) niet herkenbaar.

Nederland

Tabel 5.5 geeft de aanleiding per grenscategorie voor Nederland weer. De meeste artikelen met betrekking tot het buurland in de Nederlandse kranten verschijnen naar aanleiding van een *actuele gebeurtenis die recentelijk heeft plaatsgevonden* (237 van de 630 oftewel 37.6%). Ook *aankondigingen van actuele gebeurtenissen* komen veel voor (166 van 630 oftewel 26.3%). Dit geldt zowel voor de mantel- als de regionale kranten.

In de mantelkranten aan weerszijden van de grens betreffen de *aankondigingen* veelal politieke gebeurtenissen, bijvoorbeeld verkiezingen, staatsbezoeken en Europese toppen. De *aankondigingen* in de regio-edities betreffen vaak bijeenkomsten en activiteiten in het buurland, die ook interessant kunnen zijn voor de Nederlandse lezer (activiteiten van de dierentuin in Kleve, bedevaart naar Kevelaer).

Daarnaast bevatten zowel de algemene kranten als de regio-edities veel artikelen met *achtergrondinformatie* (23.3%), die bedoeld zijn om bepaalde ontwikkelingen te duiden. Ook in de regio-edities die aan de buitengrens van de grensregio verschijnen, is er relatief veel aandacht voor de duiding van *achtergrond van actuele gebeurtenissen* (31.3%). Voor deze editie is dit zelfs de meest voorkomende aanleiding en komt vaker voor dan berichten met een *aankondiging van een actuele gebeurtenis* (22.9%) of over een *actuele gebeurtenis die recentelijk heeft plaatsgevonden* (20.8%).

Tevens wordt in Nederland in 6.7% van de artikelen (in de regio-edities die aan de buitengrens van de grensregio verschijnen zelfs 14.6%) naar aanleiding van een *jubileum/ jaarlijkse herdenkingsdag/ jaarlijkse feestdag* bericht. Dit betreft met name artikelen, die betrekking hebben op de Tweede Wereldoorlog en gaan over de herdenkingsactiviteiten op 4 en 5 mei en de herdenking van het bombardement op Nijmegen.

Tabel 5.5: Aanleiding voor het plaatsen van het artikel in Nederlandse kranten

Aanleiding	Grenscategorie													
	1) Direct aan de grens			2) In de grensregio			3) Buiten grens regio			4) Buiten de grensregio			5) Mantel	
	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%
Aankondiging	76	33.6	2.1	9	25.7	-1	11	22.9	-5	3	30.0	2	67	21.5
Recentelijke gebeurtenis	78	34.5	-8	11	31.4	-6	10	20.8	-1.9	3	30.0	-4	135	43.4
Jubileum/herdenking/ feestdag	13	5.8	-5	2	5.7	-2	7	14.6	2.1	0	0.0	-8	20	6.4
Achtergrond actuele gebeurtenis	39	17.3	-1.9	9	25.7	.3	15	31.3	1.1	4	40.0	1.1	80	25.7
Overig	2	0.9	-5	2	5.7	2.3	1	2.1	.5	0	0.0	-4	3	1.0
Niet herkenbaar	18	9.0	2.2	2	5.7	.3	4	8.3	.5	0	0.0	-7	6	1.9
Totaal	226			35			48			10			311	
														630

N = aantal; sr = standardized residual; % = kolompercentage.

Duitsland

Tabel 5.6 geeft de geeft de aanleiding per grenscategorie voor Duitsland weer. In Duitsland verschijnen de meeste artikelen naar *aanleiding van een actuele gebeurtenis* (375 van de 802 artikelen, oftewel 46.8%). Verder komen *aankondigingen* (294 van de 802 artikelen, oftewel 36.7%) veel voor.

Aan Duitse zijde wordt de *aankondiging* met name gebruikt in de regio-edities en heel weinig in de mantel. Dit laat de *standardized residual* ($sr = -3.2$) voor de mantelkaternen zien. De uitzondering hierop vormen de edities die buiten de grensregio verschijnen; in deze edities verschijnen eveneens weinig *aankondigingen*. ($sr = -3.2$). De *aankondigingen* in de overige regio-katernen betreft dan hoofdzakelijk toeristische uitjes, concerten etc.

Achtergrondartikelen komen relatief weinig voor (68 van de 802 oftewel 8.5%). Deze *achtergrondartikelen* verschijnen boven verwachting vaak in de mantelkaternen ($s = 3.0$).

Ook verschijnen er relatief weinig artikelen naar *aanleiding van een jubileum of herdenkingsdag* (16 van de 802, oftewel 2.0%). Hier zijn geen significante verschillen waarneembaar tussen de regio-edities en de mantedities of tussen de regio-edities onderling.

In Duitsland verschijnen zeer weinig artikelen met *een andere aanleiding* (17 van de 802 oftewel 2.1%) of een *aanleiding die niet herkenbaar* (32 van de 802 oftewel 4.0%) is.

Tabel 5.6: Aanleiding voor het plaatsen van het artikel in Duitse kranten

	Grenscategorie															Totaal	
	1) Direct aan de grens			2) In de grensregio			3) Buitengrens grensregio			4) Buiten de grensregio			5) Mantel				
Aanleiding	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%	sr	N	%
Aankondiging	126	37.7	.3	91	38.4	.4	59	40.1	.7	9	56.3	-3.2	9	13.2	-3.2	294	36.7
Recentelijke gebeurtenis	157	47.0	.1	109	46.0	-.2	62	42.2	-.8	3	18.8	-1.6	44	64.7	2.2	375	46.8
Jubileum/herdenking/ feestdag	5	1.5	-.6	6	2.5	.6	4	2.7	.6	0	0.0	-.6	1	1.5	-.3	16	2.0
Achtergrond actuele gebeurtenis	28	8.4	-.1	14	5.9	-1.4	11	7.5	-.4	2	12.5	.6	13	19.1	3.0	68	8.5
Overig	6	1.8	-.4	6	2.5	.4	4	2.7	.5	1	6.3	1.1	0	0.0	-1.2	17	2.1
Niet herkenbaar	13	3.6	-.4	11	4.6	.5	7	4.8	.5	1	6.3	-1.0	1	1.5	-.1	32	4.0
Totaal	334			237			147			16			68			802	

N = aantal; sr = standardized residual; % = kolompercentage.

Vergelijking Nederland-Duitsland

Tabel 5.7 toont de verdeling van het aantal artikelen per aanleiding en per land. Een Pearson's chi-kwadraattoets laat zien dat deze verdeling ongelijk is ($\chi^2(2)=91.38$, $p<.001$, Cramer's $V=.25$). Dit wordt ook bevestigd door de *standardized residuals* die variëren tussen -4.8 en 5.4. De *standardized residuals* wijzen uit dat de sterkte van de verschillen tussen de geobserveerde en verwachte waarden groter is dan verwacht. Dit geldt voor de variabelen *aankondiging*, *jubiläum*, *herdenking* en *achtergrond actuele gebeurtenis*. In de Nederlandse kranten verschijnen minder aankondigingen dan verwacht mag worden op grond van de randtotalen dan in Duitsland. Daarentegen is er in de Nederlandse kranten meer aandacht dan verwacht mag worden voor *jubiläum*, *herdenkingen* etc. en is er meer ruimte voor de toelichting van *achtergronden van actuele gebeurtenissen*. Deze laatste observatie sluit eveneens aan bij de vaststelling uit hoofdstuk 3, dat er in Duitsland weliswaar vaker artikelen over het buurland verschijnen, maar deze relatief vaak kleiner van omvang zijn en kleine artikelen lenen zich niet voor achtergrondartikelen.

Tabel 5.7: Vergelijking artikelen per land en per aanleiding

	Land					
	Nederland			Duitsland		
Aanleiding	N	%	sr	N	%	sr
Aankondiging	166	26.3	-2.6	294	36.7	2.3
Recentelijke gebeurtenis	237	37.6	-2.0	375	46.8	1.7
Jubiläum, herdenking	42	6.7	3.3	16	2.0	-2.9
Achtergrond actuele gebeurtenis	147	23.3	5.4	68	8.5	-4.8
Overig	8	1.3	.9	17	2.1	.8
Niet herkenbaar	30	4.8	.5	32	4.0	-.5

N = aantal; *sr* = *standardized residual*; % = *kolompercentage*.

5.2.4 Nieuwswaarden

Om de onderzoeksvraag 'Welke nieuwswaarden zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving en is er een verband tussen de gebruikte nieuwswaarden en de afstand van de redactie tot de grens?' te beantwoorden, is onderzocht welke nieuwswaarden in de artikelen herkenbaar zijn. Hiervoor zijn tien nieuwswaarden gedefinieerd. Dit zijn: slecht nieuws, conflict, verrassing, entertainment, drama, machtselite, relevantie, omvang, beroemdheid en goed nieuws. Omdat er per artikel meerdere nieuwswaarden doorslaggevend kunnen zijn voor de keuze om er een artikel aan te wijden, konden er per artikel maximaal drie nieuwswaarden aangegeven worden. Vandaar dat de tabellen 5.8 en 5.9 meer nieuwswaarden bevatten dan er artikelen geanalyseerd zijn. De kolompercentages in de tabellen tellen dan ook niet op tot 100.

Nederland

Tabel 5.8 geeft een overzicht van de voorkomende nieuwswaarden in de Nederlandse artikelen. Voor de Nederlandse kranten geldt dat zowel voor de mantelkaternen als de regiokaternen de nieuwswaarde *relevantie* de belangrijkste nieuwswaarde is om over een nieuwsfeit te berichten. In 348 van de 630 artikelen (55.3%) komt deze nieuwswaarde voor. Deze nieuwswaarde omvat verhalen over groepen of naties die gezien worden als *invloedrijk*, *of cultureel of historisch bekend zijn bij het publiek*. Ook *de geografische nabijheid* is een belangrijk kenmerk van deze nieuwswaarde.

De meeste artikelen in de mantelkaternen van *De Gelderlander* en *De Limburger* betreffen berichtgeving over nieuwsfeiten die niet in de directe grensregio plaatsvinden, zie daartoe ook hoofdstuk 4. De analyse van de onderwerpen heeft aangetoond dat de onderwerpen die in deze artikelen aan bod komen hoofdzakelijk *staat, regering en bestuur, economie en justitie en politie* betreffen. Dit suggereert dat bij de nieuwswaarde *relevantie* met name voor de mantelkaternen het aspect *invloedrijk* doorslaggevend is. Daarnaast is Duitsland natuurlijk het grootste buurland, waarmee Nederland nauwe politieke en economische banden onderhoudt. In die zin is ook *de geografische nabijheid* van belang. Verder zijn voor de mantelkaternen ook *conflict* en de *machtseelite* belangrijke nieuwswaarden.

De nieuwswaarde *machtseelite* (89 artikelen, 28.6% lijkt op het eerste gezicht sterk op het aspect *invloedrijk* binnen de nieuwswaarde *geografische nabijheid*, maar deze nieuwswaarde betreft expliciet *machtige personen, organisaties, instellingen of bedrijven* en dus geen *landen*. Deze artikelen betreffen met name berichten over Duitse politieke kopstukken zoals de toenmalige Duitse bondskanselier Angela Merkel.

De artikelen waarbij de nieuwswaarde *conflict* (77 artikelen, 24.8%) een belangrijke rol speelt, gaan niet automatisch over conflicten tussen Nederland en Duitsland, maar dit zijn ook artikelen over conflictsituaties waarbij Nederland en Duitsland gezamenlijk optrekken, zoals in de financiële en Eurocrisis, waarbij Nederland en Duitsland zich gezamenlijk duidelijk uitspraken voor harde bezuinigingsmaatregelen in Griekenland in ruil voor financiële steun.

Tenslotte is voor artikelen in het mantelkatern ook de nieuwswaarde *omvang* (77 artikelen, 24.8%) veelvoorkomend. Deze nieuwswaarde omvat verhalen, die als voldoende belangrijk worden ervaren wegens de grote aantallen mensen die betrokken zijn of wegens de mogelijke impact of waarbij sprake is van een zekere mate van extreem gedrag of extreme gebeurtenissen. Deze artikelen betreffen

veelal economisch nieuws, waarbij over financiële consequenties, ontslagrondes etc. bericht wordt, waarbij de omvang van deze ontwikkelingen bepalend is voor de plaatsing.

Ook in de regio-edities komt de nieuws waarde *relevantie* (196 keer, 51.1%) het meest voor. Dit is logisch, omdat een belangrijk aspect van deze nieuws waarde ook de *geografische nabijheid* betreft. Hoofdstuk 4 heeft al aangetoond dat voor de regio-edities die in de directe nabijheid van de grens verschijnen, plaatsen in het buurland, die eveneens direct aan de grens liggen, ook tot de 'eigen' regio worden gerekend. Voor de regio-edities die verder weg van de grens verschijnen, is dit minder het geval. De *geografische nabijheid* strekt zich niet uit tot het buurland, maar blijft beperkt tot de eigen regio. Dit zal in hoofdstuk 6 nog verder verdiept worden.

Daarnaast is voor veel regio-edities ook de nieuws waarde *verrassing* een belangrijke nieuws waarde als het gaat om berichtgeving met betrekking tot het buurland.

Conflict is een nieuws waarde die met name in de edities in de regio's die direct langs de grens (44 artikelen, 19.5%) en in de regio's binnen de grensregio's verschijnen (9 artikelen, 25.7%) vaak voorkomt. Zo berichtten de regio-edities Rijk van Nijmegen, Maasland, Maas en Waal en Nijmegen veel over de geplande windmolens in het Reichswald bij Kranenburg, waar de gemeenten Gennep en Berg en Dal het niet mee eens waren. In de regio Achterhoek en De Liemers werd veel bericht over de conflicten met betrekking tot de voortzetting van de Betuweroute tussen de Deutsche Bahn en de aan het tracé grenzende Duitse gemeenten. Anders dan in de mantelkaternen betreft de nieuws waarde *conflict* dus vaker conflicten tussen Nederland en Duitsland, dan conflicten met derden, waarbij Nederland en Duitsland beide betrokken zijn.

Daarnaast komt in 17.3% van de artikelen in de regio-edities (103 van de 594 nieuws waarden) de nieuws waarde *verrassing* voor. Dit betreft verhalen die een element van verrassing, contrast en/of het ongewone bevatten. Tenslotte is ook de nieuws waarde *omvang* in regio-edities een veelvoorkomende nieuws waarde. Deze nieuws waarde komt met name veel voor in de edities die binnen de grensregio (8 artikelen, 22.9%) of aan de buitengrens van de grensregio (15 artikelen, 31.3%) verschijnen.

Tabel 5.8: Nieuwswaarden per grenscategorie in Nederlandse artikelen

Nieuwswaarde	Grenscategorie											
	1) Direct aan de grens		2) In de grensregio		3) Buiten grens regio		4) Buiten de grensregio		5) Mantel		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Slecht nieuws	23	10.2	3	8.6	3	6.3	0	0.0	39	12.5	68	10.8
Conflict	44	19.5	9	25.7	6	12.5	4	40.0	77	24.8	140	22.2
Verrassing	69	30.5	12	34.3	21	43.8	1	10.0	42	13.5	145	23.0
Entertainment	22	9.7	6	17.1	9	18.8	1	10.0	14	4.5	52	8.3
Drama	24	10.6	2	5.7	4	8.3	4	40.0	60	19.3	94	14.9
Machtselite	6	2.7	3	8.6	0	0.0	0	0.0	89	28.6	98	15.6
Relevantie	144	63.7	23	65.7	22	45.8	7	70.0	152	48.9	348	55.2
Omvang	29	12.8	8	22.9	15	31.3	2	20.0	77	24.8	131	20.8
Beroemdheid	11	4.9	3	8.6	4	8.3	1	10.0	26	8.4	45	7.1
Goed nieuws	34	15.0	7	20.0	7	14.6	1	10.0	40	12.9	89	14.1
Totaal artikelen	226		35		48		10		311		630	

N = aantal treffers; percentage gebaseerd het aantal geanalyseerde artikelen, niet op het totaal aantal geïdentificeerde nieuwswaarden, vandaar dat het kolompercentage niet optelt tot 100.

Duitsland

Tabel 5.9 bevat de voorkomende nieuwswaarden in de Duitse artikelen. Ook voor de Duitse kranten geldt dat de nieuwswaarde *relevantie* de meest voorkomende nieuwswaarde is. Deze nieuwswaarde komt in 680 van de 802 oftewel 84.8% van geanalyseerde Duitse artikelen voor.

In de mantelkaternen komt de nieuwswaarde *relevantie* iets minder vaak voor (46 artikelen, 67.6%), maar deze nieuwswaarde is ook in de mantelkaternen de meest voorkomende nieuwswaarde. Voor de berichtgeving in de Duitse mantelkaternen met name het aspect *invloedrijk* binnen de nieuwswaarde *relevantie* een veelvoorkomende reden voor plaatsing. Voor de mantelkaternen zijn verder de nieuwswaarden *conflict*, *drama* en *machtselite* veelvoorkomende nieuwswaarden. Ook hier geldt dat de artikelen met de nieuwswaarde *conflict* (19 artikelen, 27.9%) niet per definitie artikelen betreft waarin het gaat om een conflict tussen Nederland en Duitsland, maar dat het conflict ook betrekking kan hebben op nieuwsfeiten waarin Nederland en Duitsland bij een conflict met derden gezamenlijk optrekken, of waarin bericht wordt over een conflict tussen Nederland en een derde partij, zonder dat Duitsland hierbij betrokken is. Artikelen met de nieuwswaarde *drama* (17 artikelen, 25.0%) betreffen artikelen over bijvoorbeeld Nederlanders die in Duitsland tijdens de vakantie zijn overleden door een tragisch ongeluk of omgekeerd. De artikelen met de nieuwswaarde *machtselite* (15 artikelen, 22.1%) betreffen onder andere berichten over de Nederlander Jeroen Dijsselbloem, die toentertijd een belangrijke rol speelde in de Griekse Eurocrisis en staatsbezoeken.

Binnen de regio-katernen speelt de nieuwswaarde *relevantie* en met name het aspect *geografische nabijheid* in de NRZ een geheel eigen rol. De NRZ heeft door de wekelijkse pagina *Aus den Niederlanden* veel meer artikelen over het buurland in de edities die verder weg van de grens verschijnen dan de *Rheinische Post*. Door deze vaste pagina, die onderdeel van het regio-katern is, wordt Nederland tot de *geografische nabijheid* gerekend. Aangezien deze artikelen plaatsen in heel Nederland betreffen, zoals in hoofdstuk 4 beschreven, wordt een veel groter gebied tot deze *geografische nabijheid* gerekend dan in de *Rheinische Post* en de Nederlandse kranten. Dit aspect zal in hoofdstuk 6 verdiept worden.

Daarnaast is met name de nieuwswaarde *verrassing* (158 artikelen, 21.5%) voor de regiokaternen een belangrijke criterium. Deze nieuwswaarde is met name van toepassing op de kleine berichten op de pagina *Aus den Niederlanden*. Hierbij gaat het bijvoorbeeld over winkelcentrum Presikhaaf in Arnhem, waar midden in de

zomer kerstmuziek klonk door een foutje in de muziekinstallatie, of een Nijmeegse biertje, dat wordt gebrouwen met regenwater.

Binnen de edities die in een regio verschijnen, die direct aan de landsgrens gelegen is, is er in 33 artikelen (9.9%) sprake van de nieuwswaarde *conflict*. Dit betreft de discussie rondom de geplande windmolens in Kranenburg, waar Nederland tegen protesteert, maar bijvoorbeeld ook een conflict over de bewegwijzering van een Nederlandse fietstocht door Duitsland. De nieuwswaarde *goed nieuws* is met name voor de edities die direct aan de grens (43 artikelen, 12.9%) of binnen de grensregio gelegen zijn (28 artikelen, 11.8%), relevant. De nieuwswaarde *beroemdheid* komt tenslotte relatief vaak voor in de edities die in regio's binnen de grensregio (24 artikelen, 10.1%) of aan de buitengrens van de grensregio (18 artikelen 12.2%) verschijnen.

Tabel 5.9: Nieuwswaarden per grenscategorie in Duitse artikelen

Nieuwswaarde	Grenscategorie											
	1) Direct aan de grens		2) In de grensregio		3) Buitengrens grensregio		4) Buiten de grensregio		5) Mantel		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Slecht nieuws	8	2.4	7	3.0	6	4.1	0	0.0	4	5.9	25	3.1
Conflict	33	9.9	14	5.9	7	4.8	1	6.3	19	27.9	74	9.2
Verrassing	62	18.6	61	25.7	34	23.1	1	6.3	6	8.8	164	20.4
Entertainment	12	3.6	12	5.1	7	4.8	0	0.0	3	4.4	34	4.2
Drama	24	7.2	16	6.8	10	6.8	1	6.3	17	25.0	68	8.5
Machtselutie	3	0.9	5	2.1	5	3.4	1	6.3	15	22.1	29	3.6
Relevantie	293	87.7	198	83.5	128	87.1	16	100.0	46	67.6	681	84.9
Omvang	17	5.1	26	11.0	11	7.5	1	6.3	4	5.9	59	7.4
Beroemdheid	21	6.3	24	10.1	18	12.2	1	6.3	5	7.4	69	8.6
Goed nieuws	43	12.9	28	11.8	12	8.2	1	6.3	4	5.9	88	11.0
Totaal artikelen	334		237		147		16		68		802	

N = aantal treffers; percentage gebaseerd het aantal geanalyseerde artikelen, niet op het totaal aantal geïdentificeerde nieuwswaarden, vandaar dat het kolompercentage niet optelt tot 100.

Vergelijking Nederland-Duitsland

Tabel 5.10 biedt een vergelijking van de voorkomende nieuwswaarden in Nederland en Duitsland. In zowel Nederland als Duitsland is de meest voorkomende nieuwswaarde *relevantie*. Daarbij moet wel opgemerkt worden, dat deze nieuwswaarde in Nederland veel minder vaak voorkomt (348 artikelen, 55.2%) dan in Duitsland (681 artikelen, 84.9%).

In beide landen staat de nieuwswaarde *verrassing* op twee met 145 artikelen (23.0%) en 164 artikelen 20.4%). Het percentage laat zien, dat deze nieuwswaarde in beide landen vergelijkbaar vaak voorkomt.

In Nederland zijn daarnaast *conflict* (140 artikelen, 22.2%) en *omvang* (131 artikelen, 20.8%) belangrijke nieuwswaarden. Deze nieuwswaarden komen in Duitsland beduidend minder vaak voor. *Conflict* kwam 74 keer oftewel in 9.2% van de Duitse artikelen voor, *omvang* 59 keer (7.4%).

Tabel 5.10: Nieuwswaarden voor Nederland en Duitsland

Nieuwswaarde	Krantland				
	Nederland		Duitsland		Totaal
	N	%	N	%	N
Slecht nieuws	68	10.8	25	3.1	93
Conflict	140	22.2	74	9.2	214
Verrassing	145	23.0	164	20.4	309
Entertainment	52	8.3	34	4.2	86
Drama	94	14.9	68	8.5	162
Machtselite	98	15.6	29	3.6	127
Relevantie	348	55.2	681	84.9	1029
Omvang	131	20.8	59	7.4	190
Beroemdheid	45	7.1	69	8.6	114
Goed nieuws	89	14.1	88	11.0	177
Totaal artikelen	630		802		1432

N = aantal treffers; percentage gebaseerd op totaal aantal geïdentificeerde nieuwswaarden, niet op het totaal aantal geanalyseerde artikelen binnen de grenscategorie.

Geconcludeerd kan worden, dat in de Nederlandse artikelen vaak meer nieuwswaarden herkend worden en deze ook vaker voorkomen. Naast *conflict* en *omvang* komen ook de nieuwswaarden *machtselite* (98 artikelen, 15.6%) en *drama* (94 artikelen, 14.9%) in Nederlandse artikelen veel vaker voor dan in de Duitse artikelen (resp. 2 artikelen en 3.6% en 68 artikelen en 8.5%).

In antwoord op de onderzoeksvraag ‘Welke nieuwswaarden zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving en is er een verband tussen de gebruikte nieuwswaarden en de afstand van de redactie tot de grens?’ kan gesteld worden, dat zowel voor de Nederlandse als de Duitse kranten de nieuwswaarde *relevantie* de belangrijkste nieuwswaarde is. Met het oog op berichtgeving over het buurland is de verwachting, dat naarmate een editie verder van de grens verschijnt, de geografische relevantie afneemt. Uit de analyses blijkt dit niet. Hiervoor zijn meerdere verklaringen. Een artikel dat in de *NRZ* editie Mülheim is verschenen over de aanpak van de MRSA-bacterie, waarbij de aanpak in Nederland als voorbeeld heeft genoemd, heeft deze nieuwswaarde niet vanwege het Nederlandse voorbeeld, maar vanwege het feit, dat het ziekenhuis dat het hoofdonderwerp is, zich in Mülheim bevindt. Een tweede reden is, dat niet alleen de *geografische nabijheid* onder deze nieuwswaarde valt, maar ook *verhalen over groepen of naties die gezien worden als invloedrijk, of cultureel of historisch bekend bij het publiek*, zie daartoe ook paragraaf 5.1 van dit hoofdstuk. Binnen de mantelkaternen is met name het aspect *invloedrijk* binnen deze nieuwswaarde doorslaggevend. Voor de regio-katernen is het aspect *geografische nabijheid* binnen deze nieuwswaarde doorslaggevend. Tevens is in beide landen de nieuwswaarde *verrassing* in zowel de manteledities als de regio-edities veelvoorkomend. Voor de mantelkaternen zijn de nieuwswaarden *conflict*, *machtseelite* en *omvang* veel voorkomend. Voor de regiokaternen die dicht bij de landsgrens verschijnen geldt zowel in Nederland als in Duitsland de nieuwswaarde *conflict* eveneens veel voorkomt. Anders dan in de mantelkaternen betreffen deze artikelen daadwerkelijk conflicten tussen Nederland en Duitsland. Deze nieuwswaarde speelt in de andere regionale edities een minder grote rol. *Omvang*, *beroemdheid* en *goed nieuws* zijn nieuwswaarden die met name voor de regio-edities die verder van de grens verschijnen relevant zijn. Deze laatste nieuwsfactor komt in alle grenscategorieën in zowel Nederland als Duitsland vaker voor dan *slecht nieuws*. Met name het voorkomen van de nieuwswaarden *omvang* en *beroemdheid* in de edities die verder weg van de grens verschijnen, toont aan, dat voor deze edities nog een extra trigger nodig is om een bericht uit het buurland te plaatsen, alleen de *geografische nabijheid* is dan niet meer voldoende.

5.2.5 Framing

Ter beantwoording van de onderzoeksvraag ‘Wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland en is er een verband tussen de gebruikte frames en de afstand van de redactie tot de grens?’ zijn de artikelen in het kader van de inhoudsanalyse ten slotte geanalyseerd op het gebruik van *framing*. Hiervoor zijn de volgende categorieën gedefinieerd: vriend/partner/goede buur, concurrent, voorbeeld/pionier, afschrikwekkend voorbeeld, zonderling/

lachwekkende figuur, vijand, overig en geen framing. Voor de variabele *framing* was het mogelijk om maximaal twee frames per artikel aan te wijzen. Vandaar dat het totaal aantal geïdentificeerde frames voor zowel de Nederlandse als de Duitse kranten hoger is dan het totaal aantal geanalyseerde artikelen.

Nederland

Tabel 5.11 bevat een overzicht van de geïdentificeerde frames in de Nederlandse artikelen. In de geanalyseerde artikelen uit de Nederlandse kranten is de meest voorkomende categorie *Geen framing* (244 artikelen, 38.7%). Dit geldt zowel voor de mantelkaternen als de regiokaternen.

Als er in de mantelkaternen wel sprake is van *framing*, wordt er meestal gebruik gemaakt van het frame *vriend/partner/goede buur* (75 artikelen, 24.1%). Deze artikelen betreffen artikelen met een politiek of economisch onderwerp, waarbij beide landen als goede en betrouwbare politieke of handelspartners worden beschreven. In iets mindere mate wordt in de mantelkaternen het buurland ook als (*positief*) *voorbeeld* genoemd (34 artikelen, 10.9%). De negatieve frames *concurrent* (18 artikelen, 5.8%), *afschrikwekkend voorbeeld* (28 artikelen, 9.0%), *zonderling/lachwekkende figuur* (niet gebruikt) en *vijand* (13 artikelen, 4.2%) worden slechts zelden of niet toegepast in de mantelkaternen. Dat betekent dat, als de artikelen de relatie met het buurland expliciet benoemen, dit over het algemeen op een positieve manier gebeurt.

De regiokaternen laten een vergelijkbaar beeld zien. Ook hier is het meest gebruikte frame het frame *vriend/partner/goede buur*. In de artikelen in de regio-katernen ligt de nadruk op de vriendschappelijke relatie tussen twee goede burens. Ook in de regiokaternen worden vaker de positieve frames dan de negatieve frames gebruikt. Een uitzondering hierop vormt de editie die buiten de grenscategorie is verschenen. Hier is in 20 procent van het aantal artikelen sprake van een positief frame en in 30 procent van de gevallen wordt een negatief frame gebruikt. Gezien het beperkte aantal artikelen over het buurland, dat überhaupt in deze grenscategorie is verschenen, kunnen hier echter geen conclusies aan verbonden worden.

Tabel 5.11 Frames per grenscategorie in Nederlandse artikelen

Frame	Grenscategorie											
	1) Direct aan de grens			2) In de grensregio			3) Buitengrens grensregio			4) Buiten de grensregio		
	N	%		N	%		N	%		N	%	
Vriend, partner, goede buur	88	38.9		15	42.9		23	47.9		1	10.0	
Concurrent	17	7.5		3	8.6		2	2.1		2	20.0	
Voorbeeld, model, pionier	16	7.1		7	20.0		5	10.4		1	10.0	
Afschrikwekkend voorbeeld	7	3.1		0	0.0		2	4.2		1	10.0	
Zonderling / lachwekkende figuur	0	0.0		0	0.0		0	0.0		0	0.0	
Vijand	19	8.4		1	2.9		5	10.4		1	10.0	
Overig	12	5.3		4	11.4		1	2.1		0	0.0	
Geen <i>framing</i>	85	37.6		6	17.1		12	25.0		4	40.0	
Totaal artikelen	226			35			48			10		
										311		
											630	

N = aantal treffers; percentage gebaseerd op totaal aantal geïdentificeerde frames, niet op het totaal aantal geanalyseerde artikelen binnen de grenscategorie.

Interessant is het ook het gebruik van andere frames, dan de voorgedefinieerde frames. In 41 artikelen (6.5%) van de artikelen wordt een ander frame dan de voorgedefinieerde frames gebruikt. Deze frames betreffen veelal niet de relatie tussen Nederland en Duitsland, maar Duitsland en zijn bewoners. Duitsland wordt met name in de mantelkaternen als een belangrijke politieke machtsfactor in Europa (11 keer) beschreven. Ook de frames *traditioneel land* (zes keer) en *vergelijkbaar met Nederland in negatieve zin* (vijf keer) komen meerdere keren voor.

Opvallend is dat de *bekende clichés van de typische Duitser als bier- en worstliefhebber* slechts twee keer aan bod komen. Andere bekende stereotyperingen, zie daartoe hoofdstuk 1 en 2, die voorkomen zijn *principieel* (drie keer), *volgzaam* (twee keer). Verder wordt Duitsland beschreven als *achtergebleven* (één keer), *onbekende* en *vreemde buur* (beide één keer) en *ver weg* (één keer).

Er is daarnaast ook sprake van positieve frames. Dit zijn *verrassend modern* (drie keer) en *hoogwaardige cultuur* (twee keer). De gevonden frames laten een zeer divers beeld van het buurland zien.

Duitsland

In tabel 5.12 zijn de geïdentificeerde frames per grenscategorie in de Duitse artikelen weergegeven. In de Duitse artikelen wordt vaker niet (576 artikelen, 70.1% binnen de categorie *Geen framing*) dan wel gebruik gemaakt van *framing* van (de relatie met) het buurland. Als er wel sprake is van *framing* wordt meestal een positief frame gekozen. *Vriend/partner/goede buur* wordt in 131 artikelen oftewel in 16.3% gebruikt. Het frame *voorbeeld/model/pionier* komt in 40 artikelen oftewel in 5.0% van de artikelen voor. Dit geldt zowel voor de mantelkaternen als de regionale katernen.

De mantelkaternen van zowel de *NRZ* als de *Rheinische Post* maken ook gebruik van het frame *afschrikwekkend voorbeeld* (8 artikelen, 11.8%). Dit betreft in de onderzochte kranten met name artikelen over de opkomst van extreemrechts in Nederland, die als zorgwekkend wordt gezien. Het frame *concurrent* komt 4 keer (5.9%) voor. Het frame *vijand* wordt in de mantelkaternen niet gebruikt.

In de regiokaternen wordt in de edities die direct langs de grens verschijnen iets vaker van *framing* (219 keer, 65.6%) gebruik gemaakt dan in de overige regionale edities (resp. 189 artikelen (79.7%), 108 artikelen (73.5%) en 13 artikelen (81.3%). In de edities die direct langs de grens verschijnen is ook sprake van een gevarieerder gebruik van frames, waarbij iets vaker sprake is van een negatief frame.

Tabel 5.12: Frames per grenscategorie in Duitse artikelen

Frame	Grenscategorie											
	1) Direct aan de grens			2) In de grensregio			3) Buitengrens grensregio			4) Buiten de grensregio		
	N	%		N	%		N	%		N	%	
Vriend, partner, goede buur	76	22.8		25	10.5		16	10.9		1	6.3	
Concurrent	6	1.8		0	0.0		1	0.7		0	0.0	
Voorbeeld, model, pionier	10	3.0		10	4.2		14	9.5		1	6.3	
Afschrikwekkend voorbeeld	4	1.2		3	1.3		2	1.4		0	0.0	
Zonderling / lachwekkende figuur	0	0.0		0	0.0		0	0.0		0	0.0	
Vijand	1	0.3		0	0.0		0	0.0		0	0.0	
Overig	19	5.7		10	4.2		8	4.1		1	6.3	
Geen framing	219	65.6		189	79.7		108	73.5		13	81.3	
Totaal artikelen	334			237			147			16		

N = aantal treffers; percentage gebaseerd op totaal aantal geïdentificeerde frames, niet op het totaal aantal geanalyseerde artikelen binnen de grenscategorie.

In 37 artikelen (4.6%) van de artikelen wordt gebruik gemaakt van andere frames dan de voorgedefinieerde frames. In het mantelkatern is slechts één keer sprake van een ander frame dan de voorgedefinieerde frames. De meeste andere frames komen voor in de edities die in een regio direct langs de grens verschijnen. Zo wordt Nederland 16 keer als een *aantrekkelijke toeristische bestemming* neergezet en benadrukken deze edities 14 keer de *(historische) eenheid* die de regio aan weerszijden van de grens vormt. De Duitse kranten maken weinig gebruik van de bekende *clichés* (4 keer). Nederland wordt drie keer als *gelijke in negatieve zin* geframed. Opvallend is ook dat Nederland één keer als *gul* wordt omschreven (in een artikel over het belang van Nederlanders voor de lokale middenstand), terwijl een van de bekendere clichés over Nederlanders is dat zij zuinig zijn.

Vergelijking Nederland-Duitsland

Tabel 5.13 biedt een vergelijking van de gebruikte frames in Nederland en Duitsland. In Nederland is er in 38.7% van de artikelen sprake van *geen framing* met betrekking tot de relatie met het buurland. In Duitsland is er zelfs in 70.7% van de artikelen sprake van *geen framing*. Als er sprake is van *framing* wordt in beide landen het frame *vriend/partner/goede buur* (resp. 32.1% in Nederland en 16.3% in Duitsland) het vaakst gebruikt. In Nederland wordt vaker dan in Duitsland gebruik gemaakt van de negatieve frames *concurrent*, *afschrikwekkend voorbeeld* en *vijand*. In Nederland worden deze frames in 118 van 630 artikelen (18.7%) gebruikt. In Duitsland komen deze frames in 29 van 802 artikelen (3.6%) voor.

Tabel 5.13: Frames voor Nederland en Duitsland

Nieuws waarde	Krantland				
	Nederland		Duitsland		Totaal
	N	%	N	%	N
Vriend, partner, goede buur	202	32.1	131	16.3	333
Concurrent	41	6.5	11	1.4	52
Voorbeeld, model, pionier	63	10.0	40	5.0	103
Afschrikwekkend voorbeeld	38	6.0	17	2.1	55
Zonderling / lachwekkende figuur	0	0.0	0	0.0	0
Vijand	39	6.2	1	0.1	40
Overig	41	6.5	37	4.6	78
Geen framing	244	38.7	567	70.7	811
Totaal artikelen	630		802		1432

N = aantal treffers; percentage gebaseerd op totaal aantal geïdentificeerde frames, niet op het totaal aantal geanalyseerde artikelen binnen de grenscategorie.

Met betrekking tot de onderzoeksvraag 'Wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland en is er een verband tussen de gebruikte frames en de afstand van de redactie tot de grens?' kan geconcludeerd worden dat er zowel in Nederland als in Duitsland relatief beperkt sprake is van *framing*. Als er sprake is van *framing* wordt in beide landen het vaakst het frame *vriend/partner/goede buur* of *voorbeeld/model/pionier* gebruikt. De negatief geladen frames *concurrent*, *afschrikwekkend voorbeeld* en *vijand* worden met name in de mantelkaternen en de regionale edities die in een regio verschijnen die direct aan de grens gelegen is, gebruikt, waarbij Nederland beduidend vaker gebruik maakt van negatieve frames dan Duitsland. Opvallend tenslotte is dat Nederland of de Nederlandse grensstreek in de Duitse regionale edities die in een regio verschijnen die direct aan de landsgrens gelegen is, vaak geframed wordt als (*historische*) *eenheid*. Dit gevoel van een eenheid kan een reden zijn voor het feit, dat er in Duitsland minder vaak negatief geladen frames voor het buurland worden gebruikt, dan andersom het geval is.

5.3 Conclusies inhoudsanalyse

Om de onderzoeksvragen

- Is er een verband tussen de onderwerpkeuze en de afstand van de redactie tot de grens?
- Is er een verband tussen de aanleiding voor het geplaatste bericht en de afstand van de redactie tot de grens?
- Welke nieuwswaarden zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving en is er een verband tussen de gebruikte nieuwswaarden en de afstand van de redactie tot de grens?
- Wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland en is er een verband tussen de gebruikte frames en de afstand van de redactie tot de grens?

te beantwoorden is een inhoudsanalyse uitgevoerd. In deze inhoudsanalyse zijn de variabelen onderwerp, genre, aanleiding, nieuwswaarden en *framing* onderzocht.

Voor de variabelen *onderwerp*, *genre* en *aanleiding* is de betrouwbaarheid van het analyse-instrument getoetst met behulp van Krippendorffs α . Hieruit is gebleken dat het analyse-instrument voor de variabelen *genre* en *aanleiding* betrouwbaar is. De betrouwbaarheidswaarden voor de variabele *onderwerp* waren iets lager, maar het analyse-instrument bleek ook voor deze variabele bruikbaar. Vanwege het karakter van de variabelen *nieuwswaarden* en *framing*, waarbij meerdere antwoordopties per

item mogelijk zijn, kon geen betrouwbaarheidstoets uitgevoerd worden. Hierdoor kunnen geen uitspraken over de betrouwbaarheid van deze twee variabelen gedaan worden. Daarnaast bleek tijdens de analyse van de onderzoeksresultaten dat het grote aantal categorieën binnen de onderzochte variabelen, gecombineerd met het hoge aantal onderzochte edities, de toepassing van bepaalde statistische toetsen beperkte. Daar waar mogelijk is geprobeerd deze beperking op te lossen door categorieën binnen de variabelen samen te voegen. Zo zijn de onderzochte 30 edities samengevoegd tot vijf grenscategorieën. Hierdoor was het mogelijk om voor de variabele *aanleiding* per grenscategorie een chi-kwadraattoets uit te voeren. Het aantal vooraf vastgelegde categorieën binnen *onderwerp*, *genre*, *nieuwswaarde* en *framing* kon niet op een zinvolle wijze gereduceerd worden. Hierdoor was het niet mogelijk om verdere toetsen uit te voeren. Voor deze variabelen zijn daarom uitsluitend beschrijvende statistieken beschikbaar. Met deze methodologische beperkingen dient bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten in dit hoofdstuk rekening gehouden te worden.

De meest voorkomende onderwerpen in de Nederlandse kranten zijn *economie*, *justitie en politie* en *onderwijs, cultuur en wetenschappen*. In Duitsland zijn dit *onderwijs, cultuur en wetenschap*, *toerisme* en *justitie en politie*. Nederland besteedt met name in het mantelkatern met betrekking tot het buurland veel aandacht aan *economisch* gerelateerd nieuws. Zowel in Nederland als in Duitsland wordt met name in de regionale katernen veel aandacht besteed aan de categorie *onderwijs, cultuur en wetenschap*. Dit betreft vaak aankondigen van bijvoorbeeld concerten of tentoonstellingen in het buurland of met artiesten en kunstenaars uit het buurland. *Toerisme* is een onderwerp dat in de Duitse kranten vaak terugkeert, omdat de *NRZ* en in iets mindere mate ook de *Rheinische Post* veel aandacht besteden aan mogelijkheden voor dagjes uit of vakantie in het buurland. Dit gebeurt omgekeerd veel minder. De *Tweede Wereldoorlog* is in beide landen een vaak terugkerend onderwerp in de berichtgeving met betrekking tot het buurland. Ten slotte kan vastgesteld worden dat beide landen met betrekking tot het buurland over een breed spectrum aan thema's berichten. Met name de mantelkaternen en de edities die direct langs de grens over binnen in de grensregio verschijnen berichten over een grote verscheidenheid aan onderwerpen. In beide landen wordt de minste aandacht besteed aan de onderwerpen *religie, techniek, militaire zaken* en *sport*.

Met betrekking tot de onderzoeksvraag of er een verband is tussen de onderwerpkeuze en de afstand van de redactie tot de grens kan vastgesteld worden dat in zowel de manteledities als de edities die direct langs de grens en binnen de grensregio verschijnen een breed spectrum aan onderwerpen aan bod komt. Naarmate de

regionale edities verder weg van de grens verschijnen, wordt niet alleen het aantal artikelen minder, maar ook de diversiteit aan onderwerpen.

Het genregebruik in Nederland en Duitsland kent grote overeenkomsten. De genres (*nieuws*)bericht en *fotobericht* komen in beide landen in zowel de mantelkaternen als de regio-edities het meest voor, waarbij Duitsland een breder spectrum aan gebruikte genres kent. Waar de Nederlandse mantelkaternen een grotere variatie aan gebruikte genres laten zien, is dit aan de Duitse zijde van de grens juist het geval voor de regiokaternen. Opvallend is dat de Duitse kranten veel minder vaak een *teaser* gebruiken om naar artikelen met betrekking tot Nederland te verwijzen, dan omgekeerd het geval is. Het nieuws over het buurland wordt in Duitsland in vergelijking met Nederland dus minder vaak zo belangrijk geacht, dat hier al eerder naar verwezen dient te worden.

5

Uit de inhoudsanalyse is gebleken dat zowel in Nederland als in Duitsland de meeste artikelen worden geplaatst naar aanleiding van de *aankondiging van een actuele gebeurtenis* of naar aanleiding van *een gebeurtenis die recent heeft plaatsgevonden*. Wel zijn er daarnaast enkele duidelijke verschillen tussen de Nederlandse en Duitse kranten waarneembaar. In de Nederlandse kranten verschijnen minder *aankondigingen* dan verwacht mag worden dan in Duitsland. Daarentegen is er in de Nederlandse kranten meer aandacht dan verwacht mag worden voor *jubilea, herdenkingen etc.* en is er meer ruimte voor de toelichting van *achtergronden van actuele gebeurtenissen*.

In antwoord op de onderzoeksvraag 'Welke nieuwswaarden zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving en is er een verband tussen de gebruikte nieuwswaarden en de afstand van de redactie tot de grens?' kan gesteld worden, dat zowel voor de Nederlandse als de Duitse kranten de nieuwswaarde *relevantie* de belangrijkste nieuwswaarde is. Binnen de mantelkaternen is met name het aspect *invloedrijk* binnen deze nieuwswaarde doorslaggevend. Voor de regiokaternen is het aspect *geografische nabijheid* binnen deze nieuwswaarde doorslaggevend. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit, dat deze *geografische nabijheid* ook alleen betrekking kan hebben op de regio, waarin de editie verschijnt. Het buurland wordt in deze gevallen bijvoorbeeld als partner, concurrent of voorbeeld genoemd, zonder dat het nieuwsfeit zelf zich in het buurland afspeelt. Tevens is in beide landen de nieuwswaarde *verrassing* in zowel de manteledities als de regio-edities veelvoorkomend. Voor de mantelkaternen zijn de nieuwswaarden *conflict*, *machtseelite* en *omvang* veel voorkomend. Voor de regiokaternen, die dicht bij de landsgrens verschijnen geldt zowel in Nederland als in Duitsland dat de

nieuws waarde *conflict* eveneens veel voorkomt. Anders dan in de mantelkaternen betreffen deze artikelen daadwerkelijk conflicten tussen Nederland en Duitsland. Deze nieuws waarde speelt in de andere regionale edities een minder grote rol. *Omvang*, *beroemdheid* en *goed nieuws* zijn nieuws waarden die met name voor de regio-edities die verder van de grens verschijnen relevant zijn. De nieuws waarde *goed nieuws* komt in alle grenscategorieën in zowel Nederland als Duitsland vaker voor dan *slecht nieuws*. Met name het voorkomen van de nieuws waarden *omvang* en *beroemdheid* in de edities die verder weg van de grens verschijnen, toont aan dat voor deze edities nog een extra trigger nodig is om een bericht uit het buurland te plaatsen. Alleen de *geografische nabijheid* is dan niet meer voldoende. Voor het bepalen van de nieuws waarden is gebruikt gemaakt van het overzicht van Harcup en O'Neill (2017), in een licht aangepaste vorm. De volgorde van de nieuws waarden die gebruikt is voor deze analyse is gebaseerd op hoe vaak deze nieuws waarden in het onderzoek van Harcup en O'Neill voorkwamen. Deze volgorde komt echter niet overeen met de in dit onderzoek gevonden volgorde. Met name de nieuws waarde *relevantie* komt veel vaker voor in de onderzochte kranten dan dit op basis van de bevindingen van Harcup en O'Neill verwacht zou mogen worden. Deze bevinding komt overeen met de bevindingen van Wilking (1990), Rössler (2005) en La Roche (2006). Zij hebben vastgesteld dat de nieuws waarde *geografische nabijheid*, die onder *relevantie* valt, de belangrijkste nieuws waarde voor regionale dagbladen is.

Met betrekking tot de onderzoeksvraag 'Wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland en is er een verband tussen de gebruikte frames en de afstand van de redactie tot de grens? kan geconcludeerd worden dat zowel in Nederland als in Duitsland de vooraf gedefinieerde frames relatief beperkt voorkomen. Het vaakst wordt in beide landen het frame *vriend/partner/goede buur of voorbeeld/model/pionier* gebruikt. De negatief geladen frames *concurrent*, *afschrikwekkend voorbeeld* en *vijand* worden met name in de mantelkaternen en de regionale edities, die in een regio verschijnen die direct aan de grens gelegen is, gebruikt, waarbij Nederland beduidend vaker gebruik maakt van negatieve frames dan Duitsland. Opvallend tenslotte is dat Nederland of de Nederlandse grensstreek in de Duitse regionale edities, die in een regio verschijnen, die direct aan de landsgrens gelegen is, vaak geframed wordt als (historische) eenheid. Dit gevoel van historische verbondenheid kan een reden zijn, dat er in Duitsland minder vaak dan in Nederland negatief geladen frames gebruikt worden. Deze resultaten voor Duitsland komen grotendeels overeen met het onderzoek van Piel (2005), waarin reeds in hoofdstuk 2 naar is gerefereerd. Het frame *concurrent*, dat in Piels onderzoek op de tweede plaats stond, neemt in dit onderzoek voor de Duitse artikelen de derde plaats in. Verder zijn de

onderzoeksresultaten vergelijkbaar. De volgorde van frames in de Nederlandse artikelen wijkt daarentegen sterk af, wat te verklaren is doordat hier de negatief geladen frames vaker voorkomen. Daarnaast wordt er in de Nederlandse artikelen vaker gebruik gemaakt van een frame dan in de Duitse artikelen in dit onderzoek en in die van Piel. Deze bevindingen onderstrepen het belang van om bij het onderzoek naar de grensregio altijd beide zijden van de grens mee te nemen, zoals ook al door Schack (1999) werd bepleit.

Waar de variabele *genre* geen grote verschillen laat zien, laten de variabelen *onderwerpkeuze*, *aanleiding*, *nieuwswaarden* en *framing* gezamenlijk wel een verschil tussen beide landen en tussen de mantelkaternen en de regiokaternen zien. Zo heeft de Duitse krant *NRZ* wel veel aandacht voor Nederland, maar een groot deel van deze berichtgeving betreft toeristische en culturele tips voor activiteiten in het buurland. Enerzijds draagt de *NRZ* hiermee bij aan het idee dat men in een regio leeft, anderzijds wordt Nederland geframed als een toeristische attractie. Dit geldt ook voor de berichten waarin de nieuwswaarde verrassing een belangrijke rol speelt. Dit betreft de eerder bizarre nieuwsfeiten. En hoewel dit frame niet voor het land wordt gekozen in het desbetreffende bericht, kan door de hoeveelheid berichten met deze invalshoek toch het beeld ontstaan van een merkwaardig of 'vreemd' land. Door de sterke focus van alle kranten op politie- en justitie gerelateerd nieuws (drugs, aanrijdingen, vechtpartijen) kan het beeld ontstaan dat het buurland een onveilig of crimineel land is. Het is dus niet alleen de *framing* van het buurland in een artikel die bijdraagt aan de beeldvorming van het buurland, maar ook de themakeuze en de doorslaggevende nieuwswaarden. Door de grotere variatie aan *onderwerpen*, *nieuwswaarden* en *framing* in de regiokaternen, die direct aan de grens of in de grensregio verschijnen krijgen de lezers hier een diverser en completer beeld van het buurland, dan de lezers die verder weg van de grens woonachtig zijn.

Hoofdstuk 6

Hoe redacties omgaan met hun ligging ten opzichte van de grens

Zoals we in hoofdstuk 2 hebben gezien wordt het dagelijks leven in de grensregio volgens Schack (1999) niet alleen bepaald door wet- en regelgeving en de cultuur van het desbetreffende land, maar ook door interactie met het buurland, zowel door de verschillen als de overeenkomsten. Media hebben (ook) in de grensregio de functie van een soort sociale lijm, die de samenleving bindt (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2009, p. 3).

Media zijn daarnaast ook medebepalend voor het beeld dat de nieuwsconsumenten hebben bij bepaalde zaken of landen. Zo constateert Renckstorf (1989) dat media weliswaar niet “schuldig” zijn aan de beelden van mensen, maar het media echter eventueel wel te verwijten valt dat zij deze beelden als zekerheden aanbieden en niet in twijfel trekken. Ook Piel (2000) heeft onderzocht of berichtgeving in dagbladen de bekende clichés over Nederland in Duitsland bevestigt of ook achtergrondinformatie geeft over andere onderwerpen dan de clichématige thema’s. De geïnterviewde correspondenten waren van mening dat met name onderwerpen waarbij het ‘avantgardistische’ karakter van de Nederlanders naar voren komt, succesvol zijn. Ook vergelijkingen zijn populair.

Uit onderzoek naar *framing* is juist gebleken dat journalisten vaak van mening zijn dat zij het nieuws objectief brengen en dat *framing* iets negatiefs is. Daarom is het belangrijk om bijvoorbeeld via interviews met journalisten of beschrijvingen van het werk op de redacties ook inzicht te krijgen in de overwegingen waarom en op welke wijze een nieuwsfeit gepresenteerd wordt (Baden, 2019, p. 236).

Onderzoek toont aan dat er over de gehele wereld vergelijkbare routines, procedures en processen worden gehanteerd bij het maken van nieuws. Desondanks worden er bij het inzoomen ook grote verschillen zichtbaar, waarbij blijkt dat journalisten sterk door hun desbetreffende nationale mediasysteem beïnvloed worden (Hanitzsch, 2009, p. 413). Vergelijkend onderzoek van regio’s binnen landen of van grensregio’s, bijvoorbeeld in de Europese Unie, wordt hierbij als een interessante optie gezien voor nieuw comparatief onderzoek (Hanitzsch, 2009, p. 417). Veel onderzoekers maken uit efficiëntie-overwegingen alleen gebruik van kwantitatieve onderzoeksmethoden en kiezen nauwelijks nog voor kwalitatieve onderzoeksmethoden, wat als een methodologische tekortkoming wordt gezien (Hanitzsch, 2019, p. 516). Door de interviews als onderzoekscomponent toe te voegen, kan ook inzicht worden verkregen in de (subjectieve) percepties van journalisten met betrekking tot de overweging met betrekking tot de manier waarop over welke onderwerpen bericht wordt. (Hanitzsch, 2019, p. 512). Deze aanpak sluit aan bij het onderwerp van dit proefschrift waarbij (een gedeelte van) de Nederlandse en Duitse grensregio met elkaar vergeleken worden.

Zoals in hoofdstuk 2 beschreven is er in het journalistiek onderzoek zowel aandacht voor de 1) de rol van de pers in de maatschappij en de rol van cultuur alsook voor 2) de processen en de structuren van de nieuwsproducten en de mensen die hierbij betrokken zijn. Concepten zoals het *gatekeeper*-model (vgl. Shoemaker, Vos & Reese, 2009; Whyte, 2008; Williams & Delli Carpini, 2004; Djerf-Pierre & Shehata, 2017), nieuwswaarden (vgl. Harcup & O'Neill, 2017; Tien Vu, 2014; Welbers et al., 2016; Thurman & Myllylahti, 2009; Karlsson & Clerwall, 2012; Wendelin, Engelmann, & Neubarth, 2017) en *framing* (Baden, 2019, p. 229-230) worden nog steeds veelvuldig toegepast (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2009, p. 5; Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 5). Deze concepten zijn in hoofdstuk 5 met behulp van een inhoudsanalyse onderzocht. In dit hoofdstuk worden deze concepten verder onderzocht in de interviews met de redacties.

Een derde trend die het onderzoek naar journalistiek heeft beïnvloed is de voortschrijdende digitalisering en de invloed hiervan op de traditionele journalistiek (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 7). Door economische ontwikkelingen met teruglopende advertentie-inkomsten tot gevolg, technologische ontwikkelingen en politieke veranderingen is het werk van de traditionele media sterk veranderd. Mensen hechten nog wel waarde aan goede nieuwsvoorziening, maar zijn zo gewend aan gratis internet dat zij hier niet meer voor willen betalen. Dit heeft wereldwijd geleid tot dalende oplages van met name lokale en regionale kranten en tijdschriften (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 8). Aan de andere kant zijn sociale media, zoals *Twitter/X*, *Facebook*, *Instagram* en *Tiktok* niet alleen concurrentie, maar vormen deze sociale media voor journalisten ook essentiële hulpmiddelen om nieuws te volgen, informatie te verzamelen en contact op te nemen met bronnen (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 8). Eén van de gevolgen van de komst van het internet is bijvoorbeeld dat media geen of minder eigen buitenlandcorrespondenten in dienst hebben, waardoor het nieuws uit het buitenland oppervlakkiger gepresenteerd wordt en de nieuwsconsument het nieuws minder goed kan plaatsen (Cottle, 2009). Interessant is of deze ontwikkeling ook een rol speelt bij de regionale media in Nederland en Duitsland en wat dit betekent voor de grensoverstijgende berichtgeving.

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten van de interviews met de redacties beschreven. De bovenstaande aspecten worden in de interviews met de redacties gethematiserd. De interviews zijn een kwalitatieve aanvulling op het kwantitatieve onderzoek dat in de hoofdstukken 3 t/m 5 is beschreven en dat productgerelateerd is in die zin dat het journalistieke product (kranten en artikelen) zijn geanalyseerd. De interviews bieden inzicht in de proceskant van de journalistiek en geven inzicht

in het waarom van de journalistieke keuzes. Hierdoor kunnen de resultaten van de kwantitatieve analyses beter geïnterpreteerd worden.

In de interviews is aandacht voor de aspecten brongebruik, onderwerp, nieuwswaarden en *framing*, die ook in de inhoudsanalyse aan bod kwamen. Daarnaast komen diverse andere onderwerpen aan bod zoals de mate waarin kranten kunnen bijdragen aan een (eu-)regionale of Europese identiteit, hoe de toekomst van het medium krant er uit ziet en is er aandacht voor de online berichtgeving. Gezamenlijk beantwoorden de vragen over deze thema's de vraag welke factoren bepalen of nieuws uit het buurland in de krant komt.

Deze interviews leveren een bijdrage aan de beantwoording van de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?
2. Welke rol speelt de grensligging bij de keuze voor het te plaatsen nieuws?
3. Is er een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?
4. Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?
5. Is er een verband tussen de onderwerpkeuze en de afstand van de redactie tot de grens?
6. Is er een verband tussen de aanleiding voor het geplaatste bericht en de afstand van de redactie tot de grens?
7. Welkenieuwsfactoren zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving?
8. In welke mate wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland?
9. Hoe zien de redacties de toekomst van hun krant (werkwijze, oplage,...)?
10. Hoe is de kennis van het desbetreffende buurland en de buurtaal op de redacties?
11. Hoe is de houding van de redacties ten opzichte van het buurland?
12. In welke mate zijn de redacties zich bewust van hun grensligging en heeft dit invloed op de keuze berichtgeving over het buurland te plaatsen?
13. Zien de redacties een rol voor henzelf weggelegd in de integratie van het grensgebied en de Europese eenwording?

Centraal staat in dit hoofdstuk de beantwoording van de onderzoeksvragen 9 tot en met 13. Daarnaast worden de resultaten met betrekking tot de onderzoeksvragen 1-8 uit de hoofdstukken 3, 4 en 5 gespiegeld aan de opvattingen van de redacties.

Allereerst wordt in dit hoofdstuk de gebruikte onderzoeksmethodiek voor de interviews beschreven, Vervolgens worden in de resultatensectie de uitkomsten van de interviews gekoppeld aan de onderzoeksvragen. In de afsluitende paragraaf worden de conclusies samengevat.

6.1 Onderzoeksmethodiek

In deze paragraaf worden de gebruikte interviewmethodiek, de interviewvragen, de populatie, de manier van transcriberen en de analyse van de interviews, inclusief de kwaliteitsbewaking toegelicht.

6.1.1 Interviewmethodiek

De frequentie- en inhoudsanalyse van de kranten hebben een eerste antwoord gegeven op de vragen hoe vaak en in welke vorm er over het buurland bericht wordt en of hiertussen een verband is vast te stellen. Daarmee is de vraag welke keuzeprocessen een rol spelen bij de berichtgeving over het buurland, echter nog niet beantwoord. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn de redacties van de in de eerdere hoofdstukken geanalyseerde edities van *De Gelderlander*, *De Limburger*, de *Rheinische Post* en de *NRZ* in 2023 geïnterviewd. Omdat de inhoudsanalyse de periode 2014-2018 bestrijkt is er in de interviews met de redacties zowel aandacht voor deze periode als voor de ontwikkeling sinds 2018 en de invloed van actuele ontwikkelingen zoals de coronapandemie op de berichtgeving over het buurland, zodat ook de op het moment van de interviews actuele situatie is onderzocht. Op elke redactie is een interview gevoerd met de hoofdredacteur en/of de redacteur die verantwoordelijk is voor de berichtgeving over het buurland (zie hiertoe ook de beschrijving van populatie, verderop in deze paragraaf).

Voor de interviews is de methode van het semigestructureerde interview gebruikt. Deze methode wordt ook de *interview guide approach* (Rossman & Rallis, 2017, p. 155) genoemd en wordt vaak gebruikt voor kwalitatief onderzoek. Het voordeel van deze methode is dat de voorgeformuleerde vragen garanderen dat in elk interview dezelfde onderwerpen aan bod komen. Tegelijkertijd biedt deze interviewvorm de mogelijkheid om in te haken op de antwoorden van de respondenten en hier dieper op in te gaan (Schäfer, 2011; Rossman & Rallis, 2017). Het is een methode waarbij de onderzoeker open vragen stelt en op basis van de antwoorden van de respondent kan navragen en waarbij de geïnterviewde het meest aan het woord is. Zo kan de onderzoeker inzicht verkrijgen in het perspectief van de interviewpartner met betrekking tot het te onderzoeken fenomeen (Rossman & Rallis, 2017, p. 155), in dit

geval de grensoverstijgende berichtgeving in regionale media. Omdat er diverse redacteurs naar hun ervaringen wordt gevraagd en de antwoorden met elkaar vergeleken moeten worden, is het van belang dat de interviews zoveel mogelijk volgens hetzelfde stramien verlopen. Dit soort interview is in drie fases opgedeeld:

- De introductie, waarin de onderzoeker kort het onderzoek en het doel van het interview schetst, om toestemming vraagt om de opname op te nemen en de opname start en toelicht hoe de data worden behandeld
- De kern van het interview, waarin de diverse onderwerpen aan bod komen, om extra toelichting wordt gevraagd en de onderzoeker de inhoud terugkoppelt en samenvat om na te gaan of de boodschap goed is begrepen
- Samenvatting en afsluiting, waarin de onderzoeker de interviewpartner bedankt voor het interview, de mogelijkheid biedt om contact op te nemen en afspraken worden gemaakt over de controle van het transcript. Ook legt de onderzoeker kort de volgende stappen in het onderzoek toe. (Rossman & Rallis, 2017, p. 156).

Centraal stonden in de interviews de volgende onderwerpen: werkwijze redacties en toekomstverwachting kranten, taakopvatting journalistiek, kennis van en houding ten opzichte van het buurland en Europa, omvang, thema's, bronnen, nieuwswaarden en *framing* en problemen met betrekking tot de berichtgeving over het buurland. De vragen zijn zo geordend dat een vloeiend gesprek mogelijk is. De precieze vragen zijn in bijlage D weergegeven en gekoppeld aan de daarbij behorende onderzoeksvragen. De vragen zijn in principe in de volgorde zoals deze in bijlage D is weergegeven, gesteld. Mocht een interviewpartner in het antwoord op een eerdere vraag ook al een latere vraag beantwoorden, kan dat. De interviewpartner kan zijn antwoord afmaken en afhankelijk van dit antwoord, heeft de vragensteller om verduidelijking met betrekking tot de oorspronkelijke vraag verzocht of is later in het interview op de al gedeeltelijk beantwoorde vraag teruggekomen. In principe zijn dus aan alle interviewpartners dezelfde vragen gesteld, waarbij de volgorde kan variëren.

Van tevoren heeft elke interviewpartner een vragenlijst ontvangen, waarin algemene informatie wordt opgevraagd. Uit onderzoek van Schäfer (2011) is gebleken dat het opvragen van deze informatie tijdens de interviews relatief veel tijd vraagt, waardoor er voor de inhoudelijke vragen minder tijd overblijft. In tabel 6.1 zijn deze vragen weergegeven, met daaraan gekoppeld de bijbehorende onderzoeksvragen.

Tabel 6.1: Vragen interviews met daaraan gekoppeld de bijbehorende onderzoeksvragen

Schriftelijke vragen vooraf	Onderzoeksvragen
1) Voor welke krant werkt u en sinds wanneer?	
2) Sinds wanneer werkt u als journalist?	
3) Welke functies heeft u tot nu toe vervuld (incl. eventuele buitenlandposten)?	
4) Welke thema's hebben uw persoonlijke voorkeur?	
5) Heeft u gestudeerd, en zo ja wat heeft u gestudeerd?	
6) Welke vreemde talen beheerst u voldoende om deze voor uw werk te gebruiken?	10
7) Heeft u een persoonlijke link met het buurland, woont u bijvoorbeeld over de grens, heeft u familie in het buurland wonen of komt uw partner uit het buurland?	9, 10
8) Vindt u dat uw regionale editie nog tot de grensstreek behoort?	2, 3, 4
9) Hoeveel redacteurs werken er op uw redactie?	11
10) Hoe heeft de oplage van uw krant zich de afgelopen vijf jaar ontwikkeld?	11
11) Hoe heeft de personele capaciteit op de redactie zich de afgelopen vijf jaar ontwikkeld?	11

De eerste vijf vragen sluiten niet expliciet op een van de onderzoeksvragen aan, maar dienen om een achtergrondbeeld te krijgen bij de verschillende interviewpartners, zodat de antwoorden op de andere vragen beter geïnterpreteerd kunnen worden.

6.1.2 Populatie

Voor de frequentie- en inhoudsanalyse zijn in totaal 30 verschillende edities onderzocht. Al deze redacties *De Gelderlander* (1 hoofdredactie en tien regio-redacties), *De Limburger* (1 hoofdredactie en 1 regioreactie), de *Rheinische Post* (1 hoofdredactie en 8 regioreacties) en de *NRZ* (1 hoofdredactie en 7 regio-redacties) zijn, indien nodig, diverse keren, per e-mail benaderd om mee te werken aan een interview. Deze e-mail (bijlage E) bevatte een korte introductie van het onderzoek, een omschrijving van de gezochte interviewpartner en een korte beschrijving van het interview. Voor een uitvoerige beschrijving van het onderzoek en het interview is bij de e-mail een aanvullend informatiedocument gevoegd (bijlage F). In de mail werd de redacties gevraagd om contact op te nemen voor het maken van een afspraak. Nadat het contact tot stand was gebracht ontvingen de interviewpartners een korte vragenlijst (tabel 6.1), die vooraf ingevuld diende te worden. Deze vragenlijst bevatte algemene vragen met betrekking tot opleiding en werkervaring van de desbetreffende redacteur en algemene vragen over de oplage van de krant. Ook ontvingen de interviewpartners een formulier voor de toestemmingsverklaring (bijlage G) om de gepseudonimiseerde data te mogen gebruiken in het verdere onderzoek.

De interviewpartners werd de keuze geboden om het interview of op locatie of digitaal te voeren. Alle interviews hebben uiteindelijk in de periode januari-april 2023 digitaal via Zoom plaatsgevonden. Het bleek dat de meeste redacteurs sinds corona grotendeels vanuit huis werkten, waardoor interviews op locatie door de interviewpartners niet gewenst waren. De interviewpartners is om toestemming gevraagd om de Zoomgesprekken op te nemen om deze te kunnen transcriberen. De opnames zijn conform de afspraken met de interviewpartners na transcriptie verwijderd. Er is gebruik gemaakt van het programma Zoom, omdat dit programma ten tijde van de interviews door de ethische commissie van de Faculteit Geesteswetenschappen van de Radboud Universiteit¹⁰ werd voorgeschreven voor digitale interviews.

De beoogde interviewpartners zijn in hun eigen taal (Nederlands of Duits) benaderd en ook de genoemde documenten werden in het Nederlands resp. Duits meegestuurd. De interviews vonden eveneens in de taal van de interviewpartner plaats.

Uiteindelijk hebben er 16 (8 Nederlandse en 8 Duitse) interviews plaatsgevonden, waarmee 26 van de 30 redacties zijn afgedekt. Bij alle vier de kranten bleek namelijk dat de lokale redacties vanuit een regioredactie samenwerken, waardoor er met een interviewpartner meerdere lokale edities konden worden afgedekt.

Voor *De Gelderlander* zijn interviews gevoerd met de correspondent Duitsland in Berlijn namens het *Algemeen Dagblad*¹¹ voor het mantelkatern, de chefredacteurs van de newsrooms Achterhoek en De Liemers, Arnhem en Betuwe, Rivierenland en Vallei en Nijmegen e.o. (Nijmegen, Rijk van Nijmegen, Maasland en Maas en Waal). Daarnaast is een interview gevoerd met een redacteur van de editie Rijk van Nijmegen. Voor *De Limburger* zijn interviews gevoerd met de hoofdredacteur en een regioredacteur van de uitgave Noord-Limburg. Aan Nederlandse zijde konden met de gewonnen interviewpartners alle edities afgedekt worden.

Aan Duitse zijde zijn voor de *NRZ* interviews gevoerd met de *Mantelredaktion*, de lokale hoofdredacteur voor de edities Kleve en Emmerich, Moers en Wesel. Voor

^{10.} Voor het houden van de interviews en de daarbij behorende interview- en analyse methode is vooraf toestemming gevraagd aan de ethische commissie van de Faculteit Geesteswetenschappen van de Radboud Universiteit. Deze toestemming is op 23 december 2022 door de ethische commissie verleend.

^{11.} De regionale dagbladen *De Gelderlander*, *Stentor* en *Tubantia* maken deel uit van DPG media. De mantelkaternen delen deze dagbladen met het *Algemeen Dagblad*. Vandaar *De Gelderlander* heeft geadviseerd om voor de mantelkaternen de Duitslandcorrespondent van het *Algemeen Dagblad* te interviewen.

de *Rheinische Post* zijn interviews gevoerd met de correspondent Duitsland voor het mantelkatern en de lokale hoofdredacteuren van de edities Kleve en Emmerich, Duisburg, Moers, Wesel, Xanten en Dinslaken.

Het is aan Duitse zijde niet gelukt om de redacties Duisburg, Düsseldorf en Mülheim van de *NRZ* en de edities Düsseldorf en Ratingen van de *Rheinische Post* bereid te vinden voor een interview. Deze edities hebben ondanks diverse pogingen tot contact niet gereageerd of geantwoord dat zij zo weinig over Nederland berichten, dat een interview in hun ogen niet zinvol is. De *NRZ*-edities verwezen hierbij naar de *Mantelredaktion*, die verantwoordelijk is voor de *Niederlande*-pagina in de regio-edities.

Dit betekent voor de representativiteit, dat de resultaten representatief zijn voor de manteledities en de regionale edities die in een regio verschijnen die direct aan de landsgrens gelegen is en regionale edities die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is, aangezien alle redacties, die deze gebieden betreffen, in de interviews vertegenwoordigd zijn. De regionale edities die in een gebied verschijnen dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen is, zijn slechts beperkt vertegenwoordigd; alleen *De Gelderlander* (Arnhem en Betuwe, Rivierenland) en de *Rheinische Post* (Duisburg) zijn in deze categorie vertegenwoordigd. De resultaten zijn hiermee niet representatief. Ook voor de regionale edities die in een gebied verschijnen dat buiten de grensregio gelegen is, geldt dat de resultaten niet representatief zijn. Binnen deze categorie valt alleen De Vallei van *De Gelderlander*. De resultaten worden wel behandeld in resultatensectie, maar hier kunnen dus geen valide conclusies aan verbonden worden.

Tabel 6.2 bevat een overzicht van alle geïnterviewde redacteurs, de edities waarvoor zij werkzaam zijn, hun functie en werkervaring. Ook bevat de tabel de codenamen van de redacteurs, die in de resultatensectie gebruikt zullen worden voor de verwijzingen.

Tabel 6.2: Overzicht van de interviewpartners

Editie	Functie*	Ervaring	Codenaam
<i>De Gelderlander</i> , mantel	Correspondent Duitsland	Sinds 2016 werkzaam als journalist	R1
<i>De Gelderlander</i> , Liemers en Achterhoek	Hoofddredacteur regionale edities	Sinds 2008 werkzaam als journalist, sinds 2012 voor <i>De Gelderlander</i>	R2
<i>De Gelderlander</i> , Arnhem en Betuwe	Hoofddredacteur regionale edities	Sinds 1990, ook sinds 1990 bij <i>De Gelderlander</i>	R3
<i>De Gelderlander</i> , Nijmegen e.o.	Hoofddredacteur regionale editie	Sinds 1997, ook sinds 1997 bij <i>De Gelderlander</i>	R4
<i>De Gelderlander</i> , Rijk van Nijmegen	Redacteur regionale editie	Sinds 1978, sinds 1980 werkzaam bij <i>De Gelderlander</i>	R5
<i>De Gelderlander</i> , Vallei en Rivierenland	Redacteur regionale editie	Sinds 1994, ook sinds 1994 bij <i>De Gelderlander</i>	R6
<i>De Limburger</i> , mantel	Hoofddredacteur	Sinds 1996, ook sinds 1996 bij <i>De Limburger</i>	R7
<i>De Limburger</i> , Noord-Limburg	Redacteur regionale editie	Sinds 1982, ook sinds 1982 bij <i>De Limburger</i>	R8
NRZ, mantel	Nederland-Redacteur	Sinds 2015, sinds 2020 bij de NRZ	R9
NRZ, Wesel	Hoofddredacteur regionale edities	Sinds 2009, sinds 2021 in huidige positie	R10
NRZ, Moers	Hoofddredacteur regionale edities	1991, sinds 2015 voor de NRZ	R11
NRZ, Kleve en Emmerich	Hoofddredacteur regionale edities	Sinds 2002, sinds 2002 bij de NRZ	R12
<i>Rheinische Post</i> , mantel	Correspondent Nederland, freelance	Sinds 1998 als freelancer, sinds 2020 voor de RP als freelance correspondent	R13
<i>Rheinische Post</i> , Wesel	Hoofddredacteur regionale edities	Sinds 2011, sinds 2022 in huidige functie	R14
<i>Rheinische Post</i> , Kleve	Hoofddredacteur regionale edities	Sinds 2011, ook sinds 2011 bij de RP	R15
<i>Rheinische Post</i> , Kleve	Redacteur regionale editie	Sinds 1980, sinds 1987 in huidige functie bij de RP	R16

* De geïnterviewden zijn met uitzondering van R13 allen in vaste dienst.

Na afloop van het interview zijn de interviews getranscribeerd en gepseudonimiseerd. De getranscribeerde, gepseudonimiseerde interviews zijn vervolgens aan de interviewpartners voorgelegd ter accordering. Een enkeling heeft gebruik gemaakt van de gelegenheid om zijn of haar antwoorden aan te passen. Hierbij ging het met name om de correctie van kennelijke onjuistheden of de afzwakking van enkele uitspraken. Deze geaccordeerde versies zijn gebruikt voor de verdere analyse en de beantwoording van de onderzoeksvragen en zijn als bijlage bij het onderzoek via Radboud Data Repository van de Radboud Universiteit beschikbaar.

6.1.3 Data-analyse

De analyse van de interviews bestond uit verschillende stappen, waarbij gebruik is gemaakt van de methode die ook binnen de *Grounded Theory* wordt gebruikt. *Grounded Theory* is een onderzoeksmethode die gericht is op het ontwikkelen van een wetenschappelijke theorie, die gebaseerd (*grounded*) is op de data die systematisch zijn verzameld en geanalyseerd. *Grounded Theory* wordt over het algemeen gebruikt om sociale processen als onderlinge relaties en groepsgedragingen te onderzoeken. Diepte-interviews zijn een veel gebruikt instrument in *Grounded Theory* (Noble & Mitchell, 2016, p. 34), vandaar dat deze methode is gebruikt.

Een stap die binnen *Grounded Theory* niet als analysestap is voorzien, is het transcriberen van de interviews. Er zijn echter ook wetenschappers die de transcriptie als een eerste stap in de analyse zien, omdat de transcriptiefase de eerste fase is, waarin de onderzoeker zich inhoudelijk met de tekst bezighoudt (Rossman & Rallis, 2017, p. 169). Voor de transcriptie van de interviews is in eerste instantie gekozen om gebruik te maken van transcribeersoftware (*Automatic Transcription of Dutch Speech Recording* voor de Nederlandse interviews en *Automatic Speech Recognition Service* voor de Duitse interviews, beide beschikbaar via *CLST Centre for Language and Speech Technology* van de Radboud Universiteit). Voor beide talen is deze software met een kort stuk interview getest. Zowel voor het Nederlands als voor het Duits bleek de door de software gegenereerde tekst dermate sterk van de gesproken tekst af te wijken, dat het corrigeren van deze tekst veel terugluisteren zou vereisen. Daarom is er voor gekozen om de teksten handmatig te transcriberen. Hiervoor zijn de opnames van de interviews een dag na het interview met een snelheid van 1,5 keer het originele spreektempo afgespeeld en uitgetypt. Passages die moeilijk te verstaand waren, zijn net zo vaak afgeluisterd, totdat duidelijk was, wat er gezegd werd. Deze teksten zijn vervolgens gecorrigeerd op grammatica- en typfouten. Er is bij de transcriptie bewust voor gekozen om de gesproken tekst zoveel mogelijk letterlijk te transcriberen. Dit betekent dat herhalingen in zinnen, onvolledige of onafgemaakte zinnen in de transcriptie zijn behouden. Haperingen, onbewuste tussenvoegsels als 'euh' en geluiden als hoesten, keel schrapen etc. zijn

niet in de transcriptie overgenomen, omdat een talige analyse niet het doel van de interviews was. De duur van de interviews varieerde van ca. een uur tot ruim anderhalf uur. Het transcriberen duurde per interview drie tot vier uur.

In een tweede stap zijn de transcripties gepseudonimiseerd en waar mogelijk geanonimiseerd. In de transcripties is de naam van de geïnterviewde vervangen door een code. Deze code wordt ook in de resultatensectie gebruikt als naar een uiting van desbetreffende interviewpartner verwezen wordt. Verder is in de transcripties de naam van de interviewpartner verwijderd. Dit was bijvoorbeeld het geval als de onderzoeker de interviewpartner direct met zijn of haar naam aansprak of als de interviewpartner zichzelf als het ware toesprak en hierbij zijn of haar naam gebruikte. Het gebruik van codes is een vorm van pseudonimisering. Hoewel de namen van de betrokken redacteurs zijn weggelaten is het op basis van hun antwoorden en het feit dat wel zichtbaar is, voor welke redactie de desbetreffende persoon werkzaam is, voor mensen die deze personen kennen, eventueel mogelijk om de namen te herleiden. Voor onbekenden is dit echter niet direct mogelijk. De gebruikte codes zijn in tabel 6.2 opgenomen. Een volledige anonimisering was niet mogelijk, omdat het voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen noodzakelijk is om de verschillende redacties met elkaar te vergelijken. Wel zijn alle personen, waarnaar de interviewpartner met een concrete naam heeft verwezen, geanonimiseerd door deze namen te vervangen door NN.

Nadat alle interviews getranscribeerd zijn, zijn de transcripties verder geanalyseerd. Hiervoor kunnen drie fasen binnen het analyseren onderscheiden worden:

- Immersie: de data leren kennen
- Categoriseren en coderen: het ordenen van de data in diverse categorieën, door het coderen van de data.
- Interpretatie: betekenis toekennen en het formuleren van thema's (Rossman & Rallis, 2017, p. 228).

Met *code* wordt een woord of een korte zinsnede bedoeld die een kenmerk toekent aan een deel van de gegevens. Categorieën zijn groepen van deze codes die een deel van de data omvatten, die een geheel vormen. Een thema tenslotte is een omschrijving van een proces, een verband of een inzicht, dat uit de categorieën naar voren komt. Een thema verklaart het patroon dat te zien is in of tussen categorieën en kan als argument worden gebruikt voor de interpretatie van de data (Rossman & Rallis, 2017, pp. 239-240). Binnen *Grounded Theory* wordt het thema ook wel de kerncategorie (*core category*) genoemd (Noble & Mitchell, 2016, p. 34).

De kern van *Grounded Theory* is het constant vergelijken om categorieën te identificeren, te verfijnen en te contrasteren met als doel het fenomeen van interesse te verklaren (zie o.a. Charmaz, 2014; Corbin & Strauss, 2014). *Grounded Theory* maakt voornamelijk gebruik van inductief redeneren, dat wil zeggen dat “de patronen, thema's en categorieën van de analyse voortkomen uit de gegevens in plaats van dat ze eraan worden opgelegd voorafgaand aan het verzamelen en analyseren van de gegevens” (Patton, 1980, p. 306; mijn vertaling, HdR). Hiertoe onderscheidt *Grounded Theory* drie fases:

1. Open coderen, waarbij de tekst in zijn geheel wordt gecodeerd, waarbij concepten, sleutelpassages worden geïdentificeerd en gemarkeerd. Deze passages worden aan subcategorieën en later aan categorieën toegekend. De data van de (in dit onderzoek) verschillende interviewpartners worden in deze fase voortdurend met elkaar vergeleken op overeenkomsten.
2. Axiaal coderen: in deze fase worden de relaties tussen de categorieën vastgesteld en verbanden geïdentificeerd.
3. Selectief coderen: dit is de laatste fase, waarin de kerncategorie wordt geïdentificeerd en in verband wordt gebracht met de andere categorieën. De verbanden tussen de categorieën worden geverifieerd en de categorieën kunnen in deze fase nog verfijnd worden. Uiteindelijk worden de categorieën samengevoegd en wordt er een *Grounded Theory* geformuleerd (vgl. Noble & Mitchell, 2016, p. 34).

Voor de codering is gebruik gemaakt van het softwareprogramma Microsoft Office Word. Voor dit onderzoek zijn in de eerste fase alle transcripties individueel gecodeerd. De interviews zijn van begin tot eind doorgelezen, waarbij de kernelementen van de antwoorden zijn gemarkeerd. In een tweede stap zijn deze codes gegroepeerd in categorieën.

Vervolgens zijn de geïdentificeerde codes en categorieën in de verschillende transcripties met elkaar vergeleken op overeenkomsten en verschillen. Daartoe zijn de interviews gesplitst naar Nederlandse en Duitse interviewpartners. Vervolgens zijn per vraag alle antwoorden van de Nederlandse interviewpartners onder elkaar geplaatst en de antwoorden van alle Duitse interviewpartners. Hiervoor zijn de antwoorden gecategoriseerd op volgorde van de in hoofdstuk 3 t/m 5 gebruikte grenscategorieën. Om in een latere stap ook de Nederlandse en Duitse antwoorden eenvoudig met elkaar te kunnen vergelijken is hiervoor gebruik gemaakt van twee kolommen. In de linker kolom zijn de Nederlandse antwoorden geplaatst en in de rechter kolom de Duitse antwoorden.

In de tweede codeerfase zijn vervolgens zijn voor zowel de Nederlandse als de Duitse interviews de antwoorden per vraag met elkaar vergeleken om te onderzoeken of de gevonden verschillen en overeenkomsten te herleiden zijn naar de redactieafstand tot de grens. Ook zijn de vragen en antwoorden daarop samengevoegd in thematisch samenhangende clusters. Zo zijn de vragen 11) *In hoeverre speelt de grensligging een rol bij de keuze van berichten over het buurland/de EU?* en 18) *Dienen kranten met hun berichtgeving bij te dragen aan een regionale, Euregionale of Europese identiteit?* met elkaar verbonden, omdat beide vragen betrekking hebben op het verband tussen de afstand tot de grens en de invloed hiervan op de keuze van de te plaatsen berichten. Vervolgens is ook vraag 19) *Hoe zou u uw persoonlijke journalistieke opdracht omschrijven?* hieraan gekoppeld om te zien of er een verband bestaat tussen de persoonlijke opvatting van journalistiek en de mate waarin men vindt dat kranten een rol spelen bij het vormen van de identiteit van de lezer.

Tenslotte zijn in de laatste fase de Nederlandse en Duitse resultaten naar thema's ingedeeld en gekoppeld aan de onderzoeksvragen. Ook zijn de Nederlandse en Duitse resultaten met elkaar vergeleken om zo een antwoord op de diverse onderzoeksvragen te kunnen formuleren. In de volgende paragraaf zijn de resultaten van de interviews weergegeven en worden de bijbehorende onderzoeksvragen beantwoord. Bij die vragen die eveneens betrekking hebben op de onderzoeksvragen die ook in de frequentie- en inhoudsanalyse zijn beantwoord is er voor gekozen om de antwoorden ook kwalitatief in tabelvorm te presenteren, om zo een betere vergelijking mogelijk te maken.

6.2 Resultaten interviews redacties

In deze paragraaf worden per onderwerp de resultaten van de interviews weergegeven, waarbij zowel de Nederlandse als de Duitse reacties worden vergeleken alsook wordt gekeken naar de verschillen tussen de grenscategorieën, waarbinnen de geïnterviewde redacties zijn gelegen.

6.2.1 Werkwijze redacties

Om een beeld te krijgen hoe de verschillende kranten en redacties werken is allereerst aan de redacteurs gevraagd, hoe de redacties werken. Deze vraag is niet expliciet aan een onderzoeksvraag gekoppeld, maar kan helpen om de andere antwoorden beter te duiden.

De Gelderlander

Uit de interviews met de redacteurs van *De Gelderlander* is gebleken dat er een nauwe samenwerking bestaat tussen de edities van *De Gelderlander* en de andere uitgaven van het *Algemeen Dagblad*. Al deze kranten worden uitgegeven door *DPG Media*. De mantelkaternen van het *Algemeen Dagblad*, *De Gelderlander*, maar bijvoorbeeld ook *BN/De Stem*, *Tubantia* en *Stentor* zijn hetzelfde. De regionale dagbladen hebben slechts zeer beperkt de mogelijkheid tot een eigen inbreng op deze pagina's.

Het buitenlandnieuws wordt op de redactie van het *Algemeen Dagblad* geproduceerd. De correspondent in Duitsland schrijft dus ook in eerste instantie in opdracht van het *Algemeen Dagblad* en deze artikelen worden overgenomen in de diverse regionale dagbladen. De regio-edities zeggen zelf geen gebruik te maken van correspondenten. De correspondent wordt aangestuurd door de chef algemeen en de chef economie; daarnaast werkt hij nauw samen met de buitenlandredacteur van het *Algemeen Dagblad*. De correspondent stelt meestal zelf de onderwerpen voor, maar in een enkel geval wordt hem ook gevraagd om een bepaald onderwerp op te pakken: "En ook steeds vaker komt de krant naar mij toe [...]. Ik heb bijvoorbeeld een buitenlandredacteur [...] Met hem ben ik dan ook veel aan het appen, dan stuurt hij mij af en toe wat door [...], dus zo helpen we elkaar een beetje" (R1, blz. 2, r. 26-39).

De Gelderlander heeft daarnaast ook een eigen hoofdredactie, gevestigd in Nijmegen en diverse regioredacties. Ten tijde van de interviews (januari – april 2023) was er sprake van vier regionale 'newsrooms', Liemers en Achterhoek (gevestigd in Doetinchem), Arnhem en Betuwe (gevestigd in Arnhem), Vallei en Rivierenland (gevestigd in Rhenen) en Nijmegen en omgeving (gevestigd in Nijmegen)¹².

De newsrooms verzorgen de inhoud van zowel de papieren krant als de online content voor de desbetreffende regio's. Op elke redactie werken ca. tien redacteurs, niet allemaal voltijds. Daarnaast maken de edities ook gebruik van freelancers. De redacteurs zijn verantwoordelijk voor een regio, maar daarnaast vaak ook voor één of meer thema's. Belangrijk is dat men elkaar kan vervangen. Zo zegt R2 "De meeste of eigenlijk alle collega's hebben een vaste gemeente in hun portefeuille, maar het is ook zo geregeld dat je allround moet zijn, dat je ook in de andere

¹² Op 24 juni 2023 maakte *De Gelderlander* bekend dat het redactiekantoor in Rhenen enkele weken tevoren is opgeheven. De redacteurs die eerst in Rhenen werkzaam waren, werken nu vanuit Arnhem. Per 1 juli 2023 zijn de papieren edities Vallei en Rivierenland daarnaast ook inhoudelijk samengevoegd tot één editie. Reden hiervoor zijn gestegen kosten (huisvesting, papier, druk) aan de ene kant en dalende abonnees aan de andere kant. Online verandert er voor deze edities niets, aangezien de artikelen voor deze regio al in een gezamenlijke newsroom geproduceerd werden (De Bekker, 2023).

gebieden die buiten je eigen portefeuille vallen, dingen moet kunnen doen indien dat noodzakelijk is" (R2, blz. 1, r 22-23). Dit wordt ook door R3 zo beschreven: "Ten slotte is het aantal mensen zo klein dat je in principe alles moet kunnen. Je kan niet zeggen ik doe alleen dit. Er zijn altijd wel omstandigheden dat je ook wat anders moet doen. Je moet vooral allround zijn" (R3, blz. 2, r 44 – blz. 3, r 2).

Boven deze vier newsrooms zit de regiedesk. Deze regiedesk heeft zowel voor online als voor print een coördinerende taak. Ook zorgt deze regiedesk ervoor dat de artikelen online op de juiste momenten geplaatst worden, zodat hier een spreiding over de dag plaatsvindt. Verder is de regiedesk verantwoordelijk voor de planning van de krant en kijkt deze naar de opmaak en de inhoudelijke mix van artikelen voor de verschillende regio-edities. Deze regiedesk bepaalt tevens welk nieuws uit bijvoorbeeld regio A tevens interessant is voor de andere edities. Deze edities zijn volgens het schilmodel opgebouwd. Op de eerste pagina's staat het nieuws uit de kern van de regio en op de pagina's verderop in het katern is er aandacht voor nieuws uit andere regio's.

De Gelderlander werkt inmiddels grotendeels *digital first*, wat inhoudt dat het nieuws in eerste instantie voor online wordt geproduceerd en hier ook het eerste verschijnt.

De Limburger

De Limburger betitelt zichzelf als een "echte regionale krant" (R7, blz. 2, r 12). Het Limburgse nieuws is het belangrijkste. Dat is zowel zichtbaar in de printuitgave alsook op de website en sociale media, met daarnaast aandacht voor "groot nationaal en internationaal nieuws" (R7, blz. 2, r 15), dat impact heeft op de lezers.

De Limburger heeft vijf edities: Noord-Limburg, Midden-Limburg, Sittard-Geleen, Parkstad en Maastricht/ Heuvelland. Deze edities hebben eigen redacties, die gevestigd zijn op twee locaties. De redacties Noord en Midden zijn gevestigd in Sittard en de overige redacties zijn gevestigd in Maastricht.

Ook *De Limburger* hanteert het schilmodel voor de opbouw van de regionale edities.

Daarnaast bevat *De Limburger* de katernen binnen- en buitenland, lifestyle en sportkatern. De krant heeft dagelijks 78 pagina's.

In totaal zijn er 123 mensen bij *De Limburger* werkzaam; dit waren er in het verleden ca. 200. De verwachting is dat het aantal redacteurs in de komende jaren verder zal dalen tot ca. 100.

Ook *De Limburger* werkt vanuit het digital first principe: “Al onze journalistiek wordt *online first* gepubliceerd, eigenlijk *mobile first*. Wij proberen alles wat wij maken *mobile first* geschikt te maken” (R7, blz. 6, r 33-34). *De Limburger* heeft geen eigen correspondent in Duitsland, maar neemt kopij af van de *NRC* en *De Telegraaf*, aangezien deze kranten alle onderdeel uitmaken van *Het Mediahuis*.

NRZ

De hoofdredactie van de *NRZ* bevindt zich in Essen. Hier worden ook de mantelkaternen geproduceerd. De twee wekelijkse *Niederlande*-pagina's worden eveneens vanuit Essen geproduceerd door twee redacteurs. Hoewel de redacteurs elk voor bepaalde thema's verantwoordelijk zijn, is het ook hier belangrijk dat men allround inzetbaar is: „Aber da wir auch, glaube ich, in den letzten Jahren deutlich geschrumpft sind, gibt es nicht mehr die klaren Zuständigkeiten. Man vertritt sich ja auch gegenseitig im Urlaub und so, also jeder muss eigentlich in der Lage sein, jedes Thema zu bearbeiten“ (R9, blz. 2, r 44-46). De *NRZ* beschikte in het verleden over een vaste correspondent in Den Haag, maar doet nu verslag vanuit Essen. De redacteurs 'Nederland' gaan indien nodig vanuit Essen naar Nederland om verslag te doen.

De *NRZ* kent in het voorjaar van 2023 een editie voor de *Kreis Kleve*, met twee redacties, in Emmerich en Kleve. Ten tijde van de frequentie- en inhoudsanalyse waren deze edities nog gescheiden. Ook de *Kreis Wesel* kent een *Kreisredactie* met diverse lokale redacties.

De taken zijn grotendeels naar gemeenten verdeeld en minder sterk thematisch. Deze onderverdeling is een bewuste keuze, aldus R12: „Man braucht auch ein gewisses Netzwerk und entsprechend ist es gut, wenn man sich kommunal organisiert – denn man bekommt die besten Geschichten, wenn man als feste Ansprechperson für einen Ort zuständig ist“. Wel is het ook bij de lokale edities belangrijk dat men elkaar kan vervangen: “Wir haben schon Leute die einen Schwerpunkt in diesen Kommunen haben, die aber sicherlich auch Themen aus anderen Kommunen bearbeiten“ (R11, blz. 2, r 26-27).

Ook bij de *NRZ* zit er boven *Kreisredacties* een zogenaamde regiodesk, die verantwoordelijk is voor de lay-out van de pagina's en regionaal nieuws verzorgt. Daarnaast is er een online-redactie, die de teksten voor online gebruik geschikt maakt en in overleg met de lokale redacties besluit welk nieuws via sociale media gebracht wordt. Deze drie redacties werken nauw samen en er vindt een constante uitwisseling in deze driehoek plaats (R12, blz. 3, r 30-37).

Rheinische Post

De hoofdredactie van de *Rheinische Post* bevindt zich in Düsseldorf. Vanuit hier worden de mantelkaternen geproduceerd. De *Rheinische Post* is als enige krant van de vier nog een zelfstandige krant, die geen onderdeel uitmaakt van een concern met verschillende dagbladen. Hierdoor beschikt de *Rheinische Post* ook als enige over een eigen correspondent in het buurland.

Deze correspondent werkt voor diverse Duitse media. De *Rheinische Post* is het enige regionale medium en ook het enige medium dat in de grensstreek verschijnt waarvoor hij schrijft. De correspondent stelt zelf thema's voor, maar wordt ook gevraagd om over bepaalde onderwerpen te schrijven: "Also die *Rheinische Post* [...] schlägt zum Beispiel eher selber Sachen vor, als andere. Und das liegt daran, dass die natürlich näher an der Grenze sind und selber einen gewissen Blickwinkel auf die Situation haben und die wissen auch um die Erwartungen, die eine Idee darüber schaffen, was die Leser und Leserinnen interessiert" (R13, blz. 1, r 11-14).

Deze artikelen betreffen meestal niet het nieuws uit de directe grensregio: "[...] die *Rheinische Post*, die schickt mich nicht wirklich in die Grenzregion, sondern eher in den Rest des Landes" (R13, blz. 1, r 28-29). Dit omdat het nieuws uit de direct aangrenzende regio's door de *Kreis*redactie van Kleve wordt afgedekt (R13, blz. 2, r 29-30).

De *Rheinische Post* heeft voor elke uitgave nog een eigen redactie, waarbij deze redacties niet altijd meer gevestigd zijn in de plaats waar deze editie verschijnt. Zo is de redactie voor de uitgave Dinslaken gevestigd in Duisburg.

Elke redactie heeft een eigen chef en een eigen team. De redacties die in de *Kreise* Kleve en Wesel verschijnen vallen onder de regio *Nördlicher Niederrhein links* (*Kreis* Kleve) en *Nördlicher Niederrhein rechts* (*Kreis* Wesel). Ook is er voor de *Nördlicher Niederrhein* een sportredactie en een *Regionaldesk*. Deze *Regionaldesk* is als editor verantwoordelijk voor de productie van de uitgaven.

Bij de *Rheinische Post* zijn de redacteurs verantwoordelijk voor gemeenten, maar vaak ook voor een thema: "Bei uns ist es so, dass wir eigene Themen haben. Wir haben einen Kollegen, der sich um die Wirtschaft kümmert, einen Kollege, der Kultur macht [...]. Und ansonsten ist es nach Kommunen verteilt, dass jeder halt eine Kommune macht" (R16, blz. 1, r 26-28) of „Wir verteilen unsere Aufgaben nach Kommunen. Jeder hat erst mal seine Kommunen [...] sozusagen als Thema. Und nach Themen" (R15, blz. 2, r 39-40). De redacteurs voor de stadsedities werken thematisch (R14, blz 2, r 44 – blz. 3, r 3).

Samenwerking NRZ en Rheinische Post

Bijzonder aan Duitse zijde is de nauwe samenwerking op lokaal niveau tussen de redacties van de *NRZ* en de *Rheinische Post*. Dit wordt het 'Geber- und Nehmermodell' (gever- en nemermodel) (R14, blz. 1, r 32) genoemd. Dit model houdt in dat beide kranten voor de edities die in de *Kreise* Kleve en Wesel verschijnen, artikelen uitwisselen, zodat beide redacties met minder personeel toe kunnen: "Zweck der ganzen Geschichte ist, dass wir in der Breite noch vertreten sein können, vor Ort, aber weniger Personal vorhalten müssen" (R14, blz. 1, r 35-37). De redacties in Duisburg, Wesel en Dinslaken zijn de nemerredacties van de *Rheinische Post*. Deze redacties nemen een deel van de artikelen over van de *NRZ* in deze plaatsen. De redacties van Moers en Xanten/Rheinberg zijn de geverredacties van de *Rheinische Post* en geven hun artikelen met betrekking tot het dagelijkse plaatselijke nieuws aan de *NRZ*. Ook in de *Kreis* Kleve werken beide kranten nauw samen volgens het gever- en nemermodel, waarbij in Kleve de *NRZ* artikelen van de *Rheinische Post* overneemt en in Emmerich de *Rheinische Post* artikelen van de *NRZ* overneemt.

De redacteuren van de *Rheinische Post* die voor de nemerredacties werken worden 'Profilredakteure' genoemd. Hun taak is het om verhalen te produceren die passen bij het profiel van de *Rheinische Post*, zodat dit herkenbaar blijft.

Samengevat komt het model er op neer dat daar waar de ene krant artikelen overneemt van de andere krant, zij een kleinere lokale redactie hebben, maar de journalisten of redacteuren wel meer mogelijkheden hebben om verdiepende artikelen over bepaalde thema's, die voor de desbetreffende krant belangrijk zijn te schrijven.

6.2.2 De toekomst van de krant

Om de onderzoeksvraag 'Hoe zien de redacties de toekomst van hun krant (werkwijze, oplage,...)?' te kunnen beantwoorden is alle redacteuren gevraagd hoe zij de toekomst van hun krant en kranten in het algemeen inschatten. Ook de omslag van print naar online is ook expliciet bevraagd.

Online versus print

In de periode dat dit onderzoek heeft plaatsgevonden hebben zich veel veranderingen in de omslag van print naar online voorgedaan. In 2018 produceerden de vier onderzochte kranten nog volgens het principe *print first*. Dit is bijna geheel veranderd in *digital first* waarbij de redacteuren zeggen, dat zij geheel volgens dit principe werken en dat dit ook door de lezers verwacht wordt: "[...] dat doen we al heel lang zo. Het is wel eens zo, soms bewaren we een verhaal. Dan publiceren we het in de krant en 's ochtends om 07.00 uur voor online, maar in de meeste gevallen

is het *digital first*: als er nu een ernstig incident gebeurt, staat het onmiddellijk op de site en uur later een update en dan weer een update en dan een video. Dat verwachten mensen nu ook" (R4, blz. 4, r 14-17).

Dat leidt er ook toe dat de printuitgave gevuld wordt met wat er eerder online is verschenen: "[...] het is ook zo, wat online aangeboden worden, dat veeg je aan het eind van de dag ook op een hoop om daarmee de krant te vullen" (R2, blz. 5, r 40-41).

Ook de Duitse kranten werken volgens het *digital first* principe: "Wir arbeiten digital first. Sprich, wir produzieren in erster Linie fürs Digitale und bauen daraus in zweiter Linie eine Zeitung" (R14, blz. 8, r 13-14).

Alle kranten hebben een website en een e-paper. De e-paper is hetzelfde als de papieren krant, maar dan in digitale vorm te lezen via de website of de app. Voor de e-paper moet de lezer een abonnement afsluiten. Steeds meer lezers zijn hiertoe bereid. *De Limburger* heeft zelfs voor een zondagsuitgave gekozen die alleen als e-paper verschijnt: "En wij hebben als enige krant in Nederland sinds 1 januari 2023 een digitale zondagskrant. Een zondag e-paper" (R7, blz. 6, r 34-35).

Ook sociale media zijn steeds belangrijker geworden. Alle onderzochte kranten zijn actief op *Facebook* en *Twitter/X*. Bij *Twitter/X* zijn de redacteurs vaak op persoonlijke titel actief. Daarnaast komen ook *Tiktok* en *Instagram* op. Zo zegt R2: "Sinds een jaar ongeveer hebben we *Tiktok*. Daarmee probeer je je merk ook te binden aan nieuwe doelgroepen" (R2, blz. 5, r 28-30).

Op de vraag of dat ook werkt, verklaart R2: "Ja, dat ligt aan het onderwerp dat je er op zet. Je moet echt goed kijken, wat zet je op *Tiktok*. We hadden vorig jaar een filmpje van Orgel Joke op de Zwarte Cross, dat ging helemaal door het dak heen. En andere onderwerpen, daar zie je dan 100 of 150 views, dat werkt dan niet zo heel goed" (R2, blz. 5, r 34-36).

Aan Duitse zijde hebben alle regionale uitgaven van de *NRZ* inmiddels een *Instagram*account: "Wir haben für jede Lokalredaktion einen *Facebook*- en mittlerweile auch *Instagram*account" (R10). De *Rheinische Post* heeft een *Instagram*account en een *Tiktok*account. Ook enkele grote edities als Düsseldorf hebben een eigen *Instagram*account. De lokale redacties beschikken (nog) niet over een eigen *Instagram*account, ook omdat dit veel capaciteit vraagt om het goed te doen: "Wir sind nicht auf *Instagram*, aber größere Lokalredaktionen wie Düsseldorf sind schon auf *Instagram*. Aus Kosten-Nutzen-Gründen. Das muss alles gepflegt werden. Macht

man das aus Imagegründen, postet man da einfach ein paar schöne Bildchen aus Kleve oder will man damit wirklich Traffic erzeugen und wie funktioniert das; als reiner Linkschleuder, so wie das bei *Facebook* ganz gut funktioniert, geht das bei *Instagram* nicht und dann ist es auch eine Frage der Kapazitäten“ R15, blz. 10, r 28-34).

Daarnaast maken zowel de *NRZ* als de *Rheinische Post* veel gebruik van nieuwsbrieven. Er zijn zowel thematische nieuwsbrieven (beide kranten hebben een *Niederlande* nieuwsbrief) als lokale nieuwsbrieven.

Door in te zetten op een brede waaier aan sociale media willen de dagbladen ook proberen om een jongere doelgroep aan zich te binden: “je moet je in hun belevingswereld verdiepen. Die conversie maken we met online. Print blijft voor de mensen die de krant willen hebben. Als ons dat lukt, dan worden we 5.000 jaar” (R8, blz. 10, r 39-41).

Uit bovenstaande is al gebleken dat de meeste redacties volgens het principe *digital first* werken. Dit roept de vraag op of er online meer of minder aandacht aan grensoverstijgende thema's wordt besteed dan offline. De meningen hierover blijken sterk verdeeld. De meeste respondenten zeggen dat hier geen verschil in is (R2, R3, R4, R9). R1 en R10 zijn van mening dat de teksten online over het algemeen iets langer zijn dan in de printuitgave. R15 schat in dat er online meer aandacht voor grensoverstijgende thema's is: “Online mehr würde ich sagen, weil wir online darauf achten, dass wir die Agenturmeldungen, die uns zu Verfügung stehen, auch alle umsetzen; davon landet nicht jeder zwangsläufig im Print” (R15, blz. 10, r 37-38). R12 ziet dit als enige precies andersom: „Es gibt online weniger Artikel als offline. Wenn wir grenzüberschreitende Themen aufbereitet haben, dann gibt es die fast eins zu eins online und offline, aber eigentlich ist online immer weniger zu finden als in der Printausgabe. Denn da schaut man noch mal ganz genau, was lohnt sich überhaupt online zu stellen? Nicht jede Kleinstmeldung ist online relevant“ (R12, blz. 12, r 16-19).

De toekomst van het regionale dagblad

Bovenstaande uitspraak laat al zien dat het krantenlandschap zich in een conversie bevindt. Om ook in de toekomst bestaansrecht te hebben, is het nodig dat de dagbladen de omslag van print naar digitaal maken, waarbij het belangrijk is dat ook de digitale nieuwsvoorziening uitgroeit tot een verdienmodel.

Nederland

Alle geïnterviewden zijn hier in meer of mindere mate optimistisch over. Zo zegt R2: “Nou wat je wel ziet, is dat de papieren krant steeds meer afkalft en dat online steeds

een belangrijkere rol gaat krijgen. [...] Soms nemen mensen nog wel een digitaal abonnement, dus daar proberen wij ook als krant meer op in te zetten. De transitie naar online. En ook om online beter te ontsluiten en mensen iets meer te bieden, zodat je daar ook ja meer kwaliteit biedt en ook meer geld voor kunt vragen, want met de huidige prijzen gaan we dat niet redden om volledig online te zijn" (R2, blz. 5, r 18-24).

R3 sluit zich hierbij aan "Als we het medium krant zouden beperken tot papier, niet positief, maar als we bij het medium krant alle online uitingen nemen dan ziet het er al heel anders uit. Ik ben er zeker van overtuigd dat mensen interesse zullen blijven houden in wat er in hun directe leefomgeving gebeurt; of ze bereid zijn om daar op dezelfde manier te betalen als mensen in de afgelopen eeuwen hebben gedaan, dat weet ik niet. [...] Het einde van de kranten is al vele malen voorspeld in de afgelopen twintig jaar [...]. Het is aan ons om er voor te zorgen dat ons nieuws zo interessant is dat ook jongere mensen daar voor willen betalen, want je moet wel een verdienmodel hebben om dat te kunnen doen. Want een krant wordt gemaakt door een commercieel bedrijf uiteindelijk dat z'n mensen zal moeten kunnen betalen. En of dat nou echt gaat lukken, het gaat wel de goede kant op moet ik zeggen. Als je het aantal digitale abonnees bekijkt, zie je een heel sterk stijging, maar dat zal nog veel verder moeten stijgen om de afname van het aantal papieren abonnees te compenseren. Ik denk dat de papieren krant in de huidige vorm over tien jaar niet meer bestaat. Er zullen nog papieren kranten zijn. Of dat nog regionale kranten zijn weet ik niet" (R3, blz. 7 r 30 t/m blz. 8, r 4).

R6 ziet het iets positiever: "De krant als medium zal zeker blijven bestaan, dat geloof ik heilig. Of de krant op papier tot in lengte van dagen zal blijven verschijnen, die vraag kan je ontkennend beantwoorden. Dat eindigt natuurlijk een keer. Daarvoor zijn we nu bezig met die digitale omslag, dat je er ook nog wat verdient" (R6, blz. 4, r 24-26).

Ook R8 is hier zeer positief over: "Daar ben ik heel positief over, echt heel positief, omdat [...] wij veel meer in de haarvaten zitten en veel breder georiënteerd zijn. En ik hoop echt dat die conversie van print naar online, wat we gewoon moeten doen, dat dat gaat lukken en dat biedt ook weer mogelijkheden. Dan wordt de wereld die jou kan lezen ook veel groter" (R8, blz. 10, r 26-30).

R7 is ook positief "Ik denk dat wij als regionale krant in een provincie als Limburg in een licht bevoorrechte positie zitten, omdat inwoners van deze provincie het hebben van *De Limburger* erbij vinden horen. [...] Dat is een. Twee denk ik en dat zien we ook, zijn mensen steeds meer bereid om te betalen voor online

journalistiek. *Spotify* en *Netflix* hebben dat pad voor ons geëffend en dat is een hele fijne ontwikkeling, want anders hadden we echt een heel groot probleem gehad. Maar wij hebben nu 30.000 betalende digitale abonnees en dat aantal groeit elke dag weer. Dus ik maak me wat dat betreft geen zorgen" (R7, blz. 6, r 9-17). Wel gaat ook R7 er vanuit dat de papieren krant zal verdwijnen: "Op enig moment, als de laatste printabonnee het licht heeft uitgedaan letterlijk en figuurlijk, dan zijn we een totaal digitaal mediabedrijf, dat ook dan gewoon een hele gezonde basis heeft om nog lang door te gaan. Wij bestaan ruim 175 jaar, we hebben twee jaar geleden ons 175-jarig bestaan gevierd en ik ben er van overtuigd dat daar nog heel veel jaren bij gaan komen" (R7, blz. 6, r 27-30).

Duitsland

Ook aan Duitse zijde ziet men de toekomst (gematigd) positief, waarbij men het moeilijk vindt om hiervoor een concrete inschatting te geven: "Wie ich die Zukunft einschätze, da kann ich wirklich hier gar nicht viel anders zu sagen. Natürlich hoffen wir, dass wir die Transformation ins Digitale gut schaffen, aber wie das genau geht, wird sich in den nächsten Jahren zeigen" (R9, blz. 9, r 20-21).

Ook R10 ziet veel uitdagingen, maar denkt dat de krant wel een vorm vindt om relevant te blijven: "Ja, also auf jeden Fall herausfordernd. [...] Ich bin aber überzeugt davon und ich sehe das auch jetzt schon, dass die Zukunft definitiv komplett digital ist. [...] Und ich denke schon, dass es genug Leute gibt, die sich für lokale und regionale Nachrichten interessieren. Spannend wird es, ob man als Verlag, der ein Wirtschaftsunternehmen ist, es in einer ausreichenden Kostendeckung umsetzen kann, um es mal so zu formulieren" (R10, blz. 7, r 25-32). Ook constateert R10 dat de kranten niet alleen geconfronteerd worden met een economische uitdaging, maar dat ook de maatschappelijke veranderingen om een aanpassing vragen in de werkwijze van regionale dagbladen: "Die Gesellschaft ändert sich ja und da müssen wir uns auch anpassen und Dinge anders machen. Aber ich bin davon überzeugt, dass es lokaler und regionaler Journalismus auch in Zukunft noch geben wird" (R10, blz. 7, r 36-38).

R12 is van mening dat mensen veel meer dan in het verleden bereid zijn tot betalen. Ook hij ziet hier net als R7 de reden bij online media als *Spotify* en *Netflix*: „Wir sind der Meinung, dass sich im Zuge von *Netflix* und *Spotify* auch das Bezahlen für Printmedien immer mehr durchsetzen wird. Anders als vor zehn Jahren, als kaum ein Mensch für journalistische Inhalte bezahlen wollte, sehen wir jetzt durchaus die Bereitschaft, auch für gut recherchierte Texte zu bezahlen" (R12, blz. 11, r 38-41). Ook denkt R12 dat er ook in de toekomst ruimte blijft voor een printuitgave van

de regionale dagbladen: „Was das Printmedium angeht, haben wir sehr treue Leser und das werden die auch in Zukunft bleiben. Qua Preis, da ist jedem klar, kostet eine Tageszeitung Geld. Aber die Leser, die jetzt die Zeitung noch haben, werden die Zeitung, auch wenn sie teurer wird, immer noch nutzen. Sie wollen einfach eine Lokalzeitung haben“ (R12, blz. 11, r 42-45).

R13 is zeer duidelijk en omschrijft werken voor de krant als “Tanz auf dem Vulkan”, waarmee hij wel om kan gaan: “Aber gut, wenn man gewohnt ist, auf dem Vulkan zu tanzen, dann weiß man wie es so geht. Deswegen wird es immer Wege geben, das zu tun und die wird es auch weiterhin geben” (R13, blz. 6, r 40-42).

R14 ziet het ook positief in voor zijn krant: „Ich glaube, dass wir *too big to fail* sind um es mal so zu sagen. Wo ich aber sicher bin, dass wir in den nächsten zehn Jahren nicht mehr in den gleichen Einheiten operieren, wie wir jetzt operieren. Wir werden uns vermutlich räumlich und personell etwas anders aufstellen und konsolidieren. Und wir werden im Zweifel größere Gebiete abdecken“ (R14, blz. 7, r 19-27). Dit is voor R14 niet per se een slechte ontwikkeling: „Das ist eine ganz, ganz interessante Entwicklung, die man auch mal betonen muss und auch eine Chance ist. Früher haben wir in Ausgabenstrukturen gedacht, in Auflagen und die haben bestimmt, wieviel Personal einer Redaktion zugewiesen wurde, aber die Potenziale sind durch die digitale Berichterstattung ganz andere geworden. [...] also wird man künftig auch mehr auf digitale Zahlen und Einwohnerzahlen gucken müssen, als auf die direkte Auflage“ (R14, blz. 7, r 31-38). Over de vraag of in deze toenemend digitalere wereld de papieren krant nog een toekomst heeft, is hij minder hoopvol: “Das ist eine sehr, sehr schwierige Frage. Ich glaube dass, also ich hoffe, dass die Papierzeitung eine Zukunft hat. [...] Ich glaube, dass es eine Printzeitung weiterhin geben wird, aber auf einem deutlich niedrigeren Niveau, was die Auflage angeht und ich glaube, dass sie sich strukturell verändern wird. Dass Lokalausgaben künftig größere Gebiete abdecken werden“ R14, blz. 7, r 44-50).

R15 is zeer duidelijk positief over de toekomst van zijn werkgever: “Aber um auf unser Haus zurückzukommen. Wenn unter den regionalen Verlagen in Deutschland einer durch diese Krise kommt, dann wir. Ich kenne keinen anderen Verlag, der wirtschaftlich so grundsollide aufgestellt ist wie unser“ (R15, blz. 9, r 39-41). Wel ziet R15 met name met betrekking tot de papieren krant een cesuur, veroorzaakt door de veranderende samenstelling van de demografie, de hogere kosten voor papier, een tekort aan bezorgers, een kleiner wordend aantal adverteerders en minder draagkrachtige lezers. Voor hem leidt dit er toe dat „das Produkt Print eher am Ende der Reise angekommen ist und jetzt gerade, nicht in einem Jahr, nicht in fünf,

sondern jetzt gerade, der Zeitpunkt gekommen ist, dass wir alles richtig machen müssen um künftig digital erfolgreich zu sein. Wir werden, ich bin der felsenfesten Überzeugung, dass wir in zehn oder 15 Jahren noch eine Zeitung produzieren, ob die auch auf Papier bei den Menschen ankommt, das weiß ich nicht" (R15, blz. 10, r 5-12). Ook R15 denkt dat het aantal lokale redacties teruggebracht zal worden, maar maakt zich wat dat betreft nog geen zorgen om zijn eigen positie: "Ich gucke mich gerade nicht um nach einem neuen Job, sagen wir mal so" (R15, blz. 10, r 21-22).

Samenvattend kan in antwoord op de onderzoeksvraag "Hoe zien de redacties de toekomst van hun krant (werkwijze, oplage,...)?" geconcludeerd worden dat zowel in Nederland als in Duitsland de werkwijze op de redacties de laatste tien jaar sterk is veranderd, waarbij de productie van de krant niet langer het principe *print first* volgt, maar het principe *digital first* leidend is. Deze nieuwe werkwijze biedt zowel volgens de Nederlandse als de Duitse redacteuren ook kansen voor de toekomst. De toekomst van de papieren krant zien alle redacteuren somber in. De papieren krant zal nog wel enkele jaren bestaan, maar verwordt of tot een nicheproduct of zal helemaal verdwijnen. Dit betekent echter niet het einde van het regionale nieuws. In beide landen wordt gezien dat de nieuwsconsument behoefte heeft aan betrouwbaar regionaal nieuws en in toenemende mate ook bereid is om hier voor te betalen. Het gebruik van sociale media is nog niet bij alle kranten wijdverspreid en ook binnen de verschillende lokale redacties van een en dezelfde krant wordt hier verschillend mee omgegaan. De *Rheinische Post* zet als enige krant doelbewust in op jonge, internetaffiene lokale hoofdredacteuren om zo ook jongere lezers te bereiken. Wel zien alle kranten dat sociale media nodig zijn om jongeren te bereiken.

6.2.3 Verankering berichtgeving over het buurland op de redactie

Een belangrijk deel van de interviews stond in het teken van de manier waarop de berichtgeving over het buurland al dan niet verankerd is op de redacties. De interviewvragen geven een antwoord op de onderzoeksvragen:

- Hoe is de kennis van het desbetreffende buurland en de buurtaal op de redacties?
- Hoe is de houding van de redacties ten opzichte van het buurland?
- Zijn de redacties zich bewust van hun grensligging en heeft dit invloed op de keuze berichtgeving over het buurland te plaatsen?
- Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?

Kennis van buurland en buurtaal

In deze paragraaf wordt de onderzoeksvraag 'Hoe is de kennis van het desbetreffende buurland en de buurtaal op de redacties?' beantwoord.

Mantelredacties

De kennis van buurland en buurtaal wordt door de correspondenten van *De Gelderlander* en de *Rheinische Post* als zeer goed beoordeeld. Beiden wonen in het buurland en zijn de buurtaal inmiddels zeer goed machtig. Ook de correspondent waarvan *De Limburger* indirect gebruikt maakt voor het landelijke nieuws over Duitsland woont in Duitsland en spreekt zeer goed Duits. De beide medewerkers van de *NRZ*, die verantwoordelijk zijn voor het Nederlandse nieuws in de *NRZ*, wonen weliswaar niet in het buurland, maar kennen het land en de taal wel heel goed.

Regioedacties Nederland

De regio-redacties laten een diverser beeld zien. Met name op de redacties die direct aan de grens gelegen zijn, is de kennis van buurland en buurcultuur naar eigen inschatting van de interviewpartners goed. Zo zegt R2 dat het er vanaf hangt hoe dichtbij de collega's in de buurt van Duitsland wonen en hoe vaak men er komt: "Ik heb een collega, die gaat bij wijze van spreken elke week naar Duitsland; die kent het beter dan anderen, die er wat minder komen" (R2, blz. 4, r 25-27). Dit herkent ook R4: "Binnen onze club zijn dat eigenlijk [NN1] en in iets mindere mate [NN2] en dat heeft er mee te maken dat van de redactie Rijk van Nijmegen zij het meest direct met de grensregio verbonden zijn, letterlijk en figuurlijk en ook daar geboren en getogen zijn. Dat zit een beetje in hun DNA ook" (R4, blz. 4, r 29-32).

Bij de redacties die iets verder weg gelegen zijn beperkt de kennis van Duitsland en het Duits zich vooral tot vakanties en vrije tijd, met een enkele uitzondering. Zo zegt R3 "Ik weet van een aantal mensen, in ieder geval van mezelf [...] dat ze er op vakantie gaan. We hebben één iemand die Duits heeft gestudeerd op de redactie. We hebben er twee die een uitwisselingsproject hebben gedaan met Duitse kranten. [...] We hebben er ook een paar die gingen altijd op fiets naar Duitsland; dan fietsen ze 100 km Duitsland in en dan weer terug. Een van mijn collega's gaat heel vaak bij [naam Duitse voetbalclub] kijken" (R3, blz. 6 r 21-28). Met betrekking tot deze laatste collega zegt R3 ook dat bij deze collega de grens in zijn hoofd niet meer bestaat, in tegenstelling tot bij hemzelf en de wat oudere mensen. Deze ontwikkeling ziet hij bij meer mensen en vindt hij "grappig" (R3, blz. 6, r 31).

Op de redacties die aan de buitenrand van of buiten de grensregio gelegen zijn is in Nederland de situatie weer anders. Zo heeft R6 geen beeld van de kennis van buurland en buurtaal op zijn redactie: "Dat durf ik niet te zeggen. Ik denk zelf dat ik het redelijk ken, ik kom er wel eens. Maar van mijn collega's weet ik het niet. De zoon van een collega heeft verkering met een Duitse; die komt wel eens in

[naam Duitse stad] geloof ik. Maar ik heb geen idee hoe goed de andere collega's Duitsland kennen. We hebben het er nooit over" (R6, blz. 4, r 30-33).

Met betrekking tot de buurtaal zijn de Nederlandse redacties van de regionale edities die in een regio verschijnen die direct aan de landsgrens gelegen is en die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is, van mening dat de taalkennis van het Duits voldoende is, waarbij deze kennis vaak wel bij slechts een persoon aanwezig is: "Taal valt wel mee, want we kunnen [sic] allemaal wel een beetje Duits. De een wat beter dan de ander. *Google Translate* werkt ook steeds beter, dus dat is geen probleem", zo omschrijft R2 de situatie op zijn redactie en R4 zegt hier over: "Nou ja kijk, voor sommige collega's kan de taal natuurlijk een barrière zijn. De meeste mensen spreken wel een aardig mondje Duits, maar niet iedereen" (R4, blz. 5, r 21-23). Dit wordt beaamd door R5 en R8. Zo zegt R5: "Wat ik dus ook meemaak, dat gebeurt best vaak, dat een collega komt: "[NN], kan je even bellen, want mijn Duits is niet zo goed" (R5, blz. 5, r1-2) en bijna gelijkluidend zegt R8: "Hoe vaak een collega niet vraagt 'ik moet iets met Duitsland, maar zou jij even willen bellen'. Dat gebeurt heel vaak" (R8, blz. 3, r 45-46).

Regioedacties Duitsland

In Duitsland is de situatie vergelijkbaar. Ook hier verklaren de redacties dat bijna iedereen wel iets weet over het buurland. Wel beperkt dit zich vaak tot "Urlaubswissen", aldus R14 en R15. R15 zegt verder: "Alle haben auch einen Grundwissen. Und ich glaube, dass auch alle wissen, wie der Ministerpräsident in den Niederlanden heißt. [...] Ich glaube auch nicht, wenn ich hier eine spontane Umfrage machen würde, würde keiner fünf politische Parteien aus den Niederlanden genau benennen können. Aber bei allen ist ein generelles Verständnis der Niederlande da. Die leben hier auch schon seit Jahrzehnten oder sind hier geboren, das nimmt man dann mit der Muttermilch auf" (R15, blz. 8, r 16-24). Ook R16 is van mening dat dat Nederland onderdeel van de identiteit is en omschrijft de regio waarin hij woont en werkt met het begrip '*NiederRheinlande*'¹³.

Binnen de *NRZ* zeggen alle interviewpartners dat de kennis op de centrale Nederlandredactie en bij de *Kreisredactie* Kleve van Nederland en het Nederlands zeer goed is. Ook zeggen alle interviewpartners dat deze kennis op de andere lokale redacties veel minder voorhanden is: "Wir haben also zwei bis fünf Leute, die sich damit auseinandersetzen. Bei den Lokalredaktionen eigentlich eher weniger. Wesel nicht, Dinslaken nicht, das ist schon eingeschränkt" (R12, blz. 10, r 11-12) en

¹³. Met dit begrip wordt het gebied van de Duitse Niederrhein en het aangrenzende Nederlandse achterland bedoeld, grofweg het gebied van het vroegere Hertogdom Gelre.

„Ich weiß, dass es im linksrheinischen Bereich deutlich mehr Kollegen gibt, die es können. Bei uns meine ich nicht“ (R14, blz. 6, r 28-29).

In antwoord op de onderzoeksvraag ‘Hoe is de kennis van het desbetreffende buurland en de buurtaal op de redacties?’ kan geconcludeerd worden dat de kennis van buurtaal en buurland op de mantelredacties en op de redacties van de edities die dicht langs de grens verschijnen, als goed wordt ingeschat. Naarmate de afstand tot de grens groter wordt, nemen de kennis van buurland en buurtaal af. Bij navraag blijkt echter dat de kennis van het buurland en de buurtaal vaak slechts bij één van de medewerkers aanwezig is, waardoor de omvang en kwaliteit van de berichtgeving over het buurland heel erg bij een persoon ligt. Dit is anders dan bij de andere thema’s en regio’s waar over bericht wordt, hierbij kunnen de redacteurs elkaar wel vervangen.

Om te onderzoeken of het eventuele gebrek aan kennis van de buurtaal en het buurland ook een belemmering vormt bij de berichtgeving over het buurland, is gevraagd naar de problemen die de redacteurs bij de berichtgeving over het buurland ervaren.

Problemen bij grensoverstijgende berichtgeving

Uit de bovenstaande beschrijving van de situatie op de verschillende redacties is al naar voren gekomen dat de kennis van buurland en buurtaal niet op alle redacties even sterk voorhanden is. Tevens zeggen veel redacteurs dat de vermindering van capaciteiten door bezuinigingen er toe leiden dat zij minder vaak over het buurland berichten dan in hun ogen zou kunnen of gewenst zou zijn. Dit zijn dan ook de meest voorkomende aspecten die genoemd worden op de vraag of men ook tegen problemen aanloopt bij de berichtgeving over het buurland.

Manteledities

Binnen de mantelredacties is er zowel in Nederland als Duitsland geen gebrek aan kennis over het buurland en de buurtaal en wordt dit niet als probleem ervaren.

De Gelderlander verklaart dat het “over het algemeen wel soepel gaat” (R1, blz. 4, r 19); wel moet hij er hard voor werken en kost het veel tijd om de juiste personen te spreken te krijgen; dit ziet hij als een typisch Duits probleem: “je moet ze vaker zien en dat kost hier meer tijd hier in Duitsland”.

De Limburger zegt dat taalproblemen niet zo zeer een rol spelen. Wel loopt R7 tegen het feit aan dat *De Limburger* veel artikelen over Duitsland aangeleverd krijgt via de *NRC* en *De Telegraaf*. Volgens hem sluit deze berichtgeving niet altijd voldoende aan bij de voorkennis van zijn lezers: “Maar als ik kijk naar wat wij nu aangeboden krijgen,

dan is dat [sic], en op zich snap ik dat natuurlijk, want ze moeten rekening houden met verschillende opdrachtgevers en dan met name Randstedelijke opdrachtgevers en die houden wat minder rekening met het feit dat wij heel erg dicht in dit geval bij Duitsland of België liggen en dat onze lezers misschien een kennisvoorsprong hebben. Dat merken we wel dat als wij kopij van bijvoorbeeld het *ANP* of het *NRC* overnemen dat we soms moeten gaan herschrijven, omdat onze lezers net ietsje beter weten wat er net over de grens speelt dan de schrijver van het stuk" (R7, blz. 4, r 18-24).

Nederlandse regionale edities

De regio-edities laten hier een iets ander beeld zien. R2, die werkzaam is voor een editie die direct aan de grens verschijnt, constateert een gebrek aan kennis in combinatie met een ontbrekende verankering: "Want je hebt als regionaal journalist de blik gericht op je eigen regio en iets minder op wat daarbuiten gebeurt. Ja, goed en omdat dat echt goed te stroomlijnen, zul je dat inderdaad gestructureerd moeten doen, laten we maar zeggen en niet op die los-vaste manier zoals we dat nu doen" (R2, blz. 2, r 25-27).

Ook R4 herkent het gebrek aan kennis: " [...] en niet zo goed weet hoe het daar is, hoe de dingen georganiseerd zijn" (R4, blz. 5, r 26).

Voor R5, die ook voor een redactie werkt die direct langs de grens verschijnt is het weer anders. Hij omschrijft zijn situatie als volgt: "Kijk weet je wat het is. Ik werk natuurlijk al jarenlang heel erg nauw samen met de *Neue Rhein Zeitung* en de *Rheinische Post*. Dat is geen dagelijks contact. Maar ik hoef maar te bellen en omgekeerd ook. We helpen elkaar, we tippen elkaar, hé dit speelt er in Kleef of dit speelt er in Nijmegen. Is dat iets voor jullie? Het zit niet, is niet geworteld in de redacties. We hebben bijvoorbeeld een redactie Nijmegen met vaste redacteurs, maar je hebt geen vaste grensredacteurs. Het zit er allemaal bij. Wat ik dus ook meemaak, dat gebeurt best vaak, dat een collega komt: '[NN] kan je even bellen, want mijn Duits is niet zo goed'. En dan zeg ik: Je zou eigenlijk willen dat je daar een vast iemand hebt, die zich daar mee bezig kan houden. Maar dat is een lastige keuze. Want er zijn wel meer onderwerpen waar je eigenlijk een vast iemand voor zou willen hebben. En dit is een thema dat er altijd een beetje bij hangt en afhankelijk is van wie zit er op die plek. Soms heb je geluk en soms heb je een paar jaar..." (R blz. 4, r 40 – blz. 5 r 5). Dit beeld wordt ook bevestigd door R8.

De hoofdproblemen aan Nederlandse zijde zijn dus gebrek aan verankering door een tekort aan capaciteiten en in iets mindere mate een gebrek aan kennis over buurland en buurtaal.

Duitse regionale redacties

Voor de *NRZ* verklaren R9 en R12 dat gebrek aan taalkennis binnen de *NRZ* niet speelt. R11 kan geen problemen vaststellen, omdat er slechts sporadisch over Nederland bericht wordt en dit nieuws dan meestal zijdelings voorkomt in een bericht over een lokale ontwikkeling. Als voorbeeld noemt hij een grensoverstijgende fietsroute en een voetbalclub met Nederlandse leden.

Ook R10 vindt het moeilijk om problemen aan te wijzen omdat er slechts weinig over Nederland bericht wordt, maar wijt dit wel aan het feit dat het aan perspectief ontbreekt, welke aan Nederland gerelateerde thema's interessant zouden kunnen zijn voor de lezers en hoe men dan aan geschikte bronnen komt: "Da kann ich nicht so super viel zu sagen, weil ich nicht so viel berichte, aber ich glaube jetzt für Wesel, wir machen relativ wenig, ich glaube, klar da fehlt manchmal so ein bisschen die Perspektive, was könnte jetzt echt interessant sein. Wo gibt es jetzt, weil wir immer aus der lokalen Sichtweise berichten, wo gibt es Anknüpfungspunkte. Da wüsste ich nicht immer so ganz genau, wie ich an die Quelle kommen kann" (R10, blz. 4, r 24-30).

Voor de *Rheinische Post* constateert R13 een taalprobleem in omgekeerde richting, namelijk dat zijn Duits volgens de chefredacteur soms teveel Nederlandse invloeden bevat, doordat hij al zo lang in Nederland woont.

R16 constateert dat het gebrek aan kennis dankzij internet grotendeels tot het verleden hoort, wel is het daarvoor belangrijk om Nederlands tenminste te kunnen lezen.

R15 verklaart aanvullend dat het ook belangrijk is om Nederlands te kunnen spreken, als men informatie van Nederlandse overheidsinstanties nodig heeft: "was sich als problematisch erweist, wenn wir hier keinen Kollegen haben, der Niederländisch spricht, wir rufen mal bei den holländischen Behörden an. Das ist eine sensationell gute Idee, da kommt man in der Regel nicht weiter. Vor allem, wenn man merkt, dass die Niederländer deutlich auskunftsfreundlicher sind, wenn man sich auf Niederländisch unterhalten kann. Wenn ich mich mit denen auf Deutsch oder Englisch unterhalte, dann weiß ich, dass die Antworten nicht so wirklich was taugen" (R15, blz. 4, r 11-16). Voor hem is een redacteur die Nederlands spreekt dan ook een voorwaarde om goed verslag te doen over het buurland: "Also eine gewisse Sprachbarriere, dass du schon jemand haben solltest, wenn du Hollandberichterstattung machst, das ist auf jeden Fall so" (R15, blz. 4, r 17-18).

R14 ziet juist met name een probleem in een tekort aan capaciteiten: "[...], aber wir haben nicht mehr die Kapazitäten, um die Vollbesetzung zu machen. Deshalb

machen wir gerade in der Region Wesel, die sich dafür anbieten würden, keine Niederlandeberichterstattung (R14, blz. 2, r 29-32).

Aan Duitse zijde spelen dezelfde probleemcategorieën een rol als in Nederland, waarbij het gebrek aan kennis over het buurland en de taal iets sterker naar voren komen dan de capaciteitsproblemen.

Personeelscapaciteiten voor grensoverstijgende berichtgeving

Het antwoord op de vraag of er binnen de redactie iemand is die zich in het bijzonder bezighoudt met de grensoverstijgende thema's wordt door tien interviewpartners met ja beantwoord; vijf Nederlandse en vijf Duitse interviewpartners verklaren dat dit het geval is.

Nederlandse redacties

De mantelredacties hebben een correspondent in Duitsland waar men gebruik van kan maken. De regioredacties bij *De Gelderlander* laten hier een ander beeld zien. Zo antwoordt R2, die werkzaam is voor een redactie die direct aan het buurland grenst, op deze vraag: "Nee, eerlijk gezegd niet. Ik kijk er nog wel eens naar en er is een andere collega, die kijkt ook af en toe naar Duitse kranten, alleen dat is niet heel erg gestructureerd geregeld helaas. Dat zou eigenlijk wel beter moeten, vinden wij intern ook, maar goed, je bent vaak bezig met de waan van de dag en dan schiet het er bij in" (R2, blz. 1, R 33-36). R4 en R5 zeggen dat er op hun redactie wel iemand aanwezig is die zich, weliswaar niet uitsluitend, bezighoudt met berichtgeving over het buurland. R3 zegt dat er ook bij hen op de redactie iemand is "die er iets meer belangstelling voor heeft misschien" (R3, blz. 3, r 14-15). Tegelijkertijd zegt hij echter ook duidelijk: "We hebben geen portefeuille grensaangelegenheden of zo" (R3, blz. 3, r 16).

Voor *De Limburger* geldt dat er op de regioredacties wel iemand is, die zich bezighoudt met het buurland en dat men dit in de zeer nabije toekomst ook wil invoeren voor de mantelkaternen: "Op dit moment zijn we in gesprek met iemand, een freelancer, die voor ons in ieder geval bereid is, een pagina of twee pagina's per week te maken met nieuws uit de grensregio's. En dat zijn verhalen die we niet op een andere manier tot ons krijgen".

Duitse redacties

Bij de *NRZ* zijn op de mantelredactie in Essen twee redacteurs werkzaam die verantwoordelijk zijn voor nieuws uit Nederland. De *Rheinische Post* heeft een eigen freelance correspondent in Nederland.

Bij de *NRZ* beschikt de *Kreis*redactie Kleve over een à twee medewerkers die veel kennis over het buurland hebben en ook regelmatig voor verdiepende artikelen naar het buurland kijken: “Für die Lokalredaktion mache ich meistens die Themen in der Grenzregion, aber auch der Kollege [NN] liest regelmäßig *De Gelderlander* und so ist er auch schon mal mit Themen betraut, die es auf der anderen Seite der Grenze gibt” (R12, blz. 4, r 1-3).

De redacties in de *Kreis* Wesel beschikken niet over iemand die zich specifiek met nieuws uit het buurland bezighoudt, omdat Nederland hiervoor toch te ver weg ligt, aldus R10 en R11. De behoefte wordt hier ook minder gevoeld, omdat er vanuit de centrale redactie en de regiodesk aan Nederlands gerelateerd nieuws wordt aangeleverd, dat in alle regionale edities verschijnt, zo verklaart R11.

Binnen de *Rheinische Post* is de *Kreis*redactie Kleve verantwoordelijk voor het aan Nederland gerelateerde nieuws. Binnen de *Rheinische Post* waren er voor de uitgaven die in de *Kreis* Kleve verschenen tot op heden diverse verslaggevers die ook over Nederland gerelateerd nieuws berichtten. Vanaf zomer 2023 zou hier een nieuwe medewerker voor komen, die ook één keer per week een Nederlandse-pagina zal verzorgen. Deze pagina komt in de plaats van een van de twee wekelijkse cultuurpagina's.

De redacties in de *Kreis* Wesel hebben geen eigen medewerkers die zich met Nederland bezighouden, maar nemen, als dit relevant is, berichten van de zuidelijke collega's over: “Bei uns nicht. [...] Die liegt wirklich am linken Niederrhein bei [NN], der ja auch regelmäßig eine Niederlandeseite machen wird. Es ist so, dass wir Inhalte übernehmen und veröffentlichen die Niederlandeinhalt mit” (R14, blz. 2, R 31-34). Wel is R14 van mening dat dit met name voor de uitgave in Hamminkeln mogelijk een aanvulling zou kunnen zijn: “Das sollten wir vielleicht machen, gerade in Hamminkeln und so” (R14, blz. 2, r 37). De uitgave Duisburg bericht zo zelden over het buurland, alleen met de kerstmarkt, dat het niet de moeite loont om een redacteur hiervoor aan te stellen (R14, blz. 2). Deze uitspraak is opvallend, omdat uit de frequentie-analyse in hoofdstuk 3 naar voren kwam, dat juist in de regio-editie Duisburg opvallend veel artikelen met betrekking tot het buurland verschijnen.

Er kan vastgesteld worden dat er op de mantelredacties van zowel de Nederlandse als de Duitse kranten voldoende capaciteit aanwezig is om de omvang van de berichtgeving zoals deze nu is, te waarborgen. Zowel de mantelredacties als regionale edities die direct langs de grens verschijnen, hebben medewerkers die zich met het buurland bezighouden, al dan niet op structurele basis. Voor de edities die verder weg van de grens verschijnen, geldt dit niet, maar dit wordt niet als een probleem gezien,

omdat eventuele relevante berichten over het buurland via de lokale redacties langs de grens of de regioredacties hun weg vinden naar deze edities. Capaciteit om de verslaggeving over het buurland uit te breiden is niet voorhanden, terwijl dit met name voor de redacteurs van de edities die direct langs de grens verschijnen, wel gewenst is. Alleen de *Rheinische Post* wil hier extra capaciteit op zetten.

Ligging van de redactie ten opzichte van de grens

Om de onderzoeksvraag 'Zijn de redacties zich bewust van hun grensligging en heeft dit invloed op de keuze berichtgeving over het buurland te plaatsen?' te kunnen beantwoorden is de redacteurs gevraagd naar hun opvatting van wat een grensregio is en of hun uitgave in de grensregio verschijnt.

Het feit of een redactie over een eigen medewerker voor berichtgeving over het buurland beschikt hangt ook nauw samen met de vraag of de redactie van mening is dat de desbetreffende editie nog in de grensregio gelegen is. Hier is een zeer duidelijk een geografische spreiding waarneembaar.

6

Mantelredacties

De Limburger verschijnt in een provincie die grotendeels wordt omgeven door het buitenland, te weten Duitsland en België, en "zit zeker in de grensregio" (R7, blz. 1, r 27). Ook de *Rheinische Post* (R13) is van mening dat de *Rheinische Post* in de grensregio verschijnt: „Die *Rheinische Post* hat vielfach auch den Blick über die Grenze, die geprägt ist von der Grenznähe" (R13, blz. 1, r 33-34).

De *NRZ* is hier ook heel duidelijk over en beantwoordt de vraag of *NRZ* in de grensregio verschijnt met een eenvoudig "ja". Uit navraag blijkt dat dit volgens R9 ook duidelijk geldt voor de mantelredactie: "Also ich in meiner Berichterstattung definiere Grenzregion etwas weiter als nur irgendwie Kleve, Emmerich. [...] Wenn ich mir vorstelle, dass ich von Essen in unter einer Stunde in Roermond bin, ist das für mich schon irgendwie erweiterte Grenzregion oder grenzrelevant. Also, dass ich für mich das als erweiterte Grenzregion sehe. Also wissenschaftlich wird das vielleicht mit einem Kilometerradius definiert, aber für mich einfach von der Relevanz her, wie schnell man drüben ist und auch was den Einfluss der Niederlande anbelangt ist das schon Grenzregion, auch Duisburg ist dann irgendwie noch Grenzregion, weil man in einer halben Stunde drüben ist, finde ich" (R9, blz. 2, r 9-17). Interessant is hier ook de vaststelling dat eigen definities niet per se overeenkomen met wetenschappelijke definities. De geïnterviewde voor *De Gelderlander* is in eerste instantie werkzaam voor het *Algemeen Dagblad* en kon deze vraag niet beantwoorden.

Regionale redacties

De geïnterviewden van de edities die direct langs de grens verschijnen zijn allen van mening dat hun editie tot de grensregio behoort: “Ja, Duitsland is voor veel mensen uit dit gebied dichterbij dan veel andere gebieden in Nederland” (R2), of “Ja, over de hele lengte grenst die aan Duitsland” (R5) en “Ja hoor, edities Noord- en Midden-Limburg grenzen zeventig kilometer aan NRW” (R8).

Ook aan Duitse zijde voelen de redacteurs van de edities die direct langs de grens verschijnen dit zo: “Auf jeden Fall. Natürlich gehören wir zur Grenzregion. Warum? Wir haben sehr viele Themen – und das merkt man auch im täglichen Leben – die auch viele Leute interessieren” (R12, blz. 2, r 28-29), „Ja, auf jeden Fall. Also voll, mehr Grenzregion geht nicht” (R15, blz. 2, r2) en „Die Ausgabe gehört zur Grenzregion und hat immer aus den Niederlanden berichtet – mal mehr, mal weniger” (R15, vragenlijst vooraf).

Voor de edities die niet direct langs de grens verschijnen, maar nog wel binnen de Euregio Rijn-Waal, zijn de antwoorden genuanceerder. Zo antwoordt de redacteur van de edities Arnhem en Betuwe op de vraag of deze edities nog in de grensregio verschijnen: “Voor mijn gevoel eigenlijk allebei niet. Ik denk als je kijkt van [sic] de edities die tot de grensstreek behoren dat je dan in de Achterhoek, Liemers en Rijk van Nijmegen, Groesbeek en omgeving moet zijn. Arnhem grenst weer aan de Liemers en dan zit er nog net zo’n stuk tussen, waardoor er geen rechtstreekse grens is en de Betuwe wordt omzoomd door de rivieren, dus ook net niet denk ik eigenlijk” (R3, blz. 2, r 1-5). Ook de redacteur van de vier edities die rondom Nijmegen verschijnen (Rijk van Nijmegen, Nijmegen, Maasland en Maas en Waal) ziet hier een gradatie: “Nou eigenlijk de editie Rijk van Nijmegen, die ligt letterlijk langs de grens, die het meeste. Ja, kijk als je iets meer uitzoomt, zou je de stad Nijmegen ook nog als grensstreek kunnen zien, maar ik denk niet dat heel veel mensen in Nijmegen dat per se zo voelen. Maasland deels hè, daar heb je Ven-Zelderheide, dat ligt ook letterlijk op de grens, als onderdeel van de gemeente Gennep [...]. Dat is wel echt grensgebied. En verder valt het wel mee denk ik voor mijn gevoel” (R4, blz. 2, r 17-24).

Aan Duitse zijde wordt bij de redacties die niet direct aan de grens liggen, deze grensligging wel meer gevoeld, hoewel dit niet betekent dat er ook invulling aan wordt gegeven. De redacteur van de *NRZ* editie Moers zegt “Also ich glaube, wir sind so völlig auf der Kippe, also genau auf der Grenze der Grenzregion. Moers, die größte Stadt, aus der wir berichten, bezeichnet sich als Drehscheibe des Niederrheins. Eine Drehscheibe dreht sich in alle Richtungen, also auch in Richtung

Niederlande, aber die Themen, [...] über die wir in unserer Lokalausgabe berichten, haben in den allerseltensten Fällen etwas mit den Niederlanden zu tun" (R11, blz. 1, r 45-51). De redacteur van de *Kreis*redactie in Wesel ziet dit eveneens zo: "Ja, das ist schon eine spannende Frage. Ja, eigentlich schon. Wir haben letzts auch noch mal so ein Quiz für den *Kreis* Wesel gemacht und da war eine Frage wie weit es vom *Kreis* Wesel bis in die Niederlande sei. Die kürzeste Entfernung in Hamminkeln ist tatsächlich nur 11 Kilometer. Eigentlich schon, aber wir machen es in der Praxis nicht so, vielleicht so ausgedrückt" (R10, blz. 2, r 6-8). De redacteur van de edities in de *Kreis* Wesel en Duisburg vat dit kort samen met "Räumlich gesehen ja, vom inhaltlichen Profil unseres Produktes her nein" (R14, vragenlijst vooraf).

Van de edities die buiten de grensregio verschijnen, was alleen de editie Rivierenland van *De Gelderlander* bereid om deel te nemen aan het onderzoek. Deze respondent is van mening dat zijn regio niet meer tot de grensregio behoort, ondanks de relatief geringe afstand: "Nee. Hoewel de grens amper 30 kilometer weg is, voelt het ver". Hij vult aan dat dit ook komt door het feit dat deze regio heel sterk op Utrecht is georiënteerd: "Als je vanuit Wageningen 45 kilometer westwaarts kijkt, dan zit je in Utrecht. En zeker voor mensen uit Veenendaal is Utrecht dichterbij dan bijvoorbeeld Arnhem. Dus daar hebben we wel meer mee. En ons gebied loopt ook meer die kant op. Rivierenland loopt helemaal door langs de A2, zelfs nog een stukje er over, tot Leerdam ongeveer. En de Vallei loopt weer door tot Amerongen, dan zit je nog maar 20 kilometer van Utrecht vandaan. Dus dat is heel anders. Er gaan kinderen uit Amerongen en Veenendaal op school. Mensen uit Culemborg werken in Utrecht en dat soort dwarsverbanden hebben we niet met Duitsland" (R6, blz. 5, r 10-16).

Van de Duitse kranten die buiten de grensregio verschijnen heeft de *NRZ*-editie Mülheim per mail medegedeeld dat Nederland geen thema is waar deze redactie zich mee bezighoudt.

Samenvattend kan in antwoord op de onderzoeksvraag "Zijn de redacties zich bewust van hun grensligging en heeft dit invloed op de keuze berichtgeving over het buurland te plaatsen?" vastgesteld worden dat, de zowel de Nederlandse als de Duitse mantelredacties van mening zijn dat hun krant in de grensregio verschijnt. Dit geldt ook voor de Nederlandse en Duitse redacteurs van edities, die direct langs de grens verschijnen. De redacteurs van de Nederlandse edities die verder weg van de grens verschijnen, vinden dat hun edities niet in de grensstreek verschijnen en dat het buurland ook te ver weg ligt om over te berichten. De redacteurs van de Duitse edities die niet langs de grens verschijnen, zijn van mening zijn dat hun

regio nog tot de grensstreek gerekend kan worden, maar dat de afstand tot de grens toch te groot is om vaak over het buurland te berichten.

Frequentie berichtgeving over het buurland

De frequentie-analyse biedt een kwantitatief inzicht in de frequentie en omvang, waarover het buurland wordt bericht. Om de onderzoeksvraag ‘Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?’ volledig te kunnen beantwoorden is ook de redacteurs gevraagd naar hun inschatting, hoe vaak er in hun editie over het buurland bericht wordt. Op de vraag of de interviewpartners een inschatting konden geven hoe vaak er over het buurland bericht wordt, verklaarden alle respondenten aan dit een lastige vraag te vinden, maar desalniettemin kwamen de schattingen goed overeen met de aantallen uit de frequentie-analyses. In een enkel geval waren de inschattingen aan de lage kant.

Op de vraag of deze hoeveelheid voor de desbetreffende editie passend is, zijn de reacties zeer uiteenlopend.

Nederland

Aan Nederlandse zijde geldt voor de respondenten van de mantelkaternen dat zij de berichtgeving over Duitsland in deze katernen voldoende vinden.

De redacteurs van de edities die in een regio verschijnen die direct aan de landsgrens gelegen is of in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is, zijn van mening dat de berichtgeving in hun ogen wel iets meer zou kunnen of moeten: “Ik vind dat het wel wat meer mag zijn. Voor heel veel mensen is het Duitse deel van de grens is [sic] eigenlijk interessanter dan wat verderop in Nederland gebeurt omdat het dichterbij is” (R2, blz. 4, r 51-52), “Nee in mijn edities niet, dat is vrij weinig. Wij schrijven over een afgebakend gebied en Duitsland valt buiten dat afgebakende gebied. We schrijven ook niet in Arnhem en de Betuwe over Wijchen om maar wat te noemen. Dat ligt net aan de onderkant van de rivier. Dat is wat het is” (R3, blz. 6, r 36-38), “Ik denk niet te veel. Over de vraag of het voldoende is kan je denk ik twisten. Het zou misschien af en toe best iets meer mogen zijn” (R4, blz. 10 r 28-29). R8 is hier het meest uitgesproken: “Nee dat is niet voldoende. Ik denk dat als je er iemand echt op zet en ook bij de deelredacties, economie, cultuur, regio, mensen verantwoordelijk maakt en zegt je moet zorgen voor verhalen uit de Euregio die interessant zijn en belangrijk zijn voor ons, dat blijft een voorwaarde, het moet geen hobbyisme worden, het moet echt toegevoegde waarde hebben voor onze lezer, dan krijg je veel meer verhalen en over veel meer onderwerpen” (R8, blz. 10, r 11-15).

De redacteur van de editie die buiten de grensregio verschijnt is als enige regio-editie van mening dat er voldoende over het buurland bericht wordt “Ik denk nooit we hebben te weinig Duitsland in de krant. Dat heb ik wel met Ede of Wageningen als er te weinig over in staat. Wel eens te weinig Utrecht of Arnhem, maar Duitsland is weer net een stap verder”.

Duitsland

In Duitsland zijn de respondenten die werkzaam zijn bij de centrale redacties van mening dat de hoeveelheid voldoende of passend is, maar dat er nog ruimte is voor uitbreiding: “Ja, was heißt ausreichend? Mehr würde natürlich schon gehen. Es ist halt die Frage, wie viel man dem Produkt quasi nur für diese Nische, es ist dann halt doch eine Nische, einräumt. Ich denke schon, dass da noch ein bisschen mehr gehen würde. [...] An sich würde ich erst mal so sagen, das es angemessen ist, so wie der Umfang wie gerade ist” (R9, blz. 8, r 9-14) en „Ich denke eigentlich, die RP macht schon viel zu den Niederlanden. In dem Sinne denke ich, dass es durchaus gut ist, ausreichend auch. Ich hätte natürlich aus meiner Perspektive nichts dagegen, wenn es mehr wäre und ich könnte mir auch durchaus vorstellen, dass man den Blickwinkel, aber das ist aus meiner Sicht, dass man den Blickwinkel etwas erweitern könnte” (R13, blz. 5, r 14-18).

De edities die in de regio direct langs de grens verschijnen zien nog ruimte voor meer berichtgeving over Nederland. Het duidelijkst is hier de *Rheinische Post*: „Wenn ich finden würde, dass wir genug machen, würde ich ja nicht eine feste Seite installieren. Ich glaube, dann machen wir aber auch genug” (R15, blz. 8, r 34-35).

Voor de edities die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is of die in een gebied verschijnen dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen is, is het beeld genuanceerder. Met name voor de edities die in de regio Wesel verschijnen is er behoefte aan meer berichtgeving over het buurland. De respondenten van de *NRZ* zijn van mening dat er dankzij de Nederlandse-pagina's een goede basisvoorziening is: “Generell für die NRZ denke ich, dass wir da echt schon ein ganz gutes Programm liefern” (R10 blz. 6, r 50-51).

De omvang van de berichtgeving in de regiokaternen is niet al te omvangrijk, maar of deze uitgebreid moet worden, daarover verschillen de meningen. Zo zegt R10 dat de hoeveelheid voldoende is, maar er nog mogelijkheden tot uitbreiding zijn: “Ja, ich glaube schon, dass wir in der Lokalausgabe wie gesagt, da sind die Kriterien ja relativ streng, schon genug berichten. Sicherlich könnte man noch den einen oder anderen Ansatz finden, vielleicht über Menschen, die in den Niederlanden

arbeiten, man könnte das schon noch ein bisschen vertiefen" (R10, blz. 6, r 47-50). Voor R11 is de hoeveelheid voldoende, gezien de afstand tot Nederland: "Der Umfang [bedoeld is hier het aantal keer dat aandacht besteed wordt aan het buurland, niet de omvang van de artikelen] ist nicht allzu ausgeprägt. Wenn sich mehr Anknüpfungspunkte ergäben, würden wir es selbstverständlich machen; weil das hier aber nicht der Fall ist mit der Entfernung zu den Niederlanden, würde ich sagen, dass es angemessen ist" (R11, blz. 4, r 32-34).

Ook bij de *Rheinische Post* ziet men voor de edities in de regio Wesel nog mogelijkheden tot uitbreiding, voor Duisburg is de hoeveelheid voldoende: "Für die Duisburger Ausgabe würde ich sagen ja. Ich glaube in den Weseler Ausgaben könnten wir es mehr machen, vor allem in den wirklich grenznahen Ausgaben könnten wir mehr Niederlande-Berichte haben" (R14, blz. 6, 34-36).

Alle respondenten aan zowel Nederlandse als Duitse zijde verklaren in dit kader dat de lokale edities in eerste instantie de opdracht hebben om voor de mensen in hun regio te berichten over het nieuws uit die regio en dat het buurland buiten deze voorgedefinieerde regio valt. De link met de eigen regio moet dus sterk aanwezig zijn, om berichten met betrekking tot het buurland te kunnen plaatsen. Dit wordt in de paragraaf 'De redactie als *gatekeeper* bij de berichtgeving over het buurland' verdiept.

Ontwikkeling grensoverstijgende berichtgeving in de afgelopen tien jaar

De respondenten is ook gevraagd naar de ontwikkeling van de berichtgeving over het buurland in de afgelopen tien jaar. Deze vraag is mede ingegeven door het feit dat de frequentie- en inhoudsanalyse zich uitstrekte over de periode 2014-2018 en met deze vraag ook eventuele tendensen die zich tussen 2018 en 2023 hebben voorgedaan zichtbaar gemaakt kunnen worden.

Nederland

De correspondent van *De Gelderlander* zegt dat hij "denk[t] dat er heel erg gekort is op het budget van buitenlandnieuws, een periode lang. Alle vaste correspondenten zijn een beetje bij de kranten weg. Daar is wel flink op bezuinigd" (R1, blz. 9, r 29-30). Tegelijkertijd ziet hij ook dat het "buitenlandnieuws voor kranten wel heel belangrijk [is]. Dat zie je ook, de Nederlandse lezer wil ook graag meer weten over wat er in de rest van de wereld gebeurt" (R1, blz. 10 r 2-4).

Bij *De Limburger* is men van mening dat de situatie de afgelopen tien jaar min of meer gelijk is gebleven, met een licht negatieve tendens: "Dat vind ik een lastige vraag. Ik denk dat dat wel een beetje gelijk is gebleven, eigenlijk. Tot nu toe moet

ik ook gewoon heel eerlijk zijn, heeft Duitsland net ietsje minder de aandacht dan België, bij ons" (R7, blz. 4, r 28-30). De reden hiervoor zijn capaciteitsproblemen: "Ik zei net al dat wij ongeveer 80 journalisten in 20 jaar tijd verloren hebben en moeten roeien met de riemen die wij hebben. Dus de aandacht voor het grensgebied is er niet beter op geworden, laat ik het op die manier zeggen" (R7, blz. 4 r 35-38).

De regioredacties laten een wisselend geluid horen: "Eigenlijk niet, eigenlijk is het wel een beetje gebleven zoals het was. Af en toe een stukje wat interessant kan zijn en *that's it* eigenlijk. Nee, dat is eigenlijk wel gelijk gebleven" (R2, blz. 2, r 34-35). R3 ziet wel meer belangstelling voor het buurland: "De belangstelling is niet minder geworden. Sinds eind jaren '90 is het meer geworden, daarna is het denk ik op een bepaald niveau gelijk gebleven, sinds laten we zeggen 2000, 2005" (R3, blz. 4, r 10-11). De reden daarvoor ziet deze respondent in de Europese integratie, die het makkelijker heeft gemaakt om daadwerkelijk de grens over te gaan. De stagnatie is volgens hem te wijten aan het feit dat deze situatie inmiddels vanzelfsprekend is geworden: "Ik denk het hele Europese proces van integratie. Ik herinner me dat in 1992, toen ik in Winterswijk werkte, de grenspalen werden weggehaald en dat in de krant stond dat de laatste douaniers daar verdwenen. Daar heeft het wel mee te maken dat het qua leefgebied veel meer een is geworden. En dat zag je denk ik ook in de media daarna wel. Daarna is het een vanzelfsprekendheid geworden, het is niet nieuw meer. Dan is het wat het is en dan hebben we niet meer zo heel veel ontwikkelingen gezien" (R3, blz. 4, r 13-18).

R4 en R5 zien dat de berichtgeving over Duitsland eerder is af genomen, dan toegenomen. Zo zegt R4: "Ik moet eerlijk zeggen dat er een tijd was, dat we echt nog veel meer aan Duitsland hebben gedaan, ook met een Duitslandrubriek, Wie bitte heette die geloof ik" (R4, blz. 5, r 33-34). R4 ziet de reden hiervoor ook in de bezuinigingen, maar ook in de belangstelling van de lezers: "Er is natuurlijk heel veel veranderd in de krant, in onze pagina's en we zijn natuurlijk per saldo met een stuk minder mensen gaan werken, we zijn veel meer online gericht geworden, dus je maakt andere keuzes. Het is niet zo dat Duitsland uit onze krantenkolommen verdwenen is, maar het is ook niet zo dat we nog aparte pagina's over Duitsland hebben. Ik heb ook het gevoel dat dat niet genoeg zou aansluiten bij wat mensen op dit moment willen" (R4, blz. 5, r 35-40). De lezers hebben in zijn ogen meer belangstelling voor concrete thema's, dan voor bestuurlijk nieuws. Dit is volgens hem ook zoeken naar een geschikte manier van verslaggeving: "Dat is wel weerbarstig hoor. Dat is nog wel eens zoeken, hoe kun je, we voelen allemaal dat Duitsland belangrijk is en dat er veel uitwisseling is, maar je wilt ook niet te institutioneel afstandelijke onderwerpen hebben, daar zitten mensen denk ik niet

heel erg op te wachten. Het is zoeken naar hoe je de relevantie en het belang en de belangstelling hoe je dat bij elkaar kunt brengen op een goede manier”.

Ook R8 ziet dat de verslaggeving door fusies en capaciteitsvermindering minder is geworden in de afgelopen decennia: “De nieuwsdienst, dat was tot 1996 bij de vorming van de nieuwe krant, keek naar alles in een straal van 300 km. Daarvan vonden wij dat we dat zelf moesten doen. Moet je je voorstellen, 300 km. Als er dan een busongeluk in het Sauerland was, ik noem maar wat, dan gingen we er zelf naar toe. Toen hadden we heel grote nieuwsredactie met wel 20 mensen geloof ik” (R8, blz. 1, r 34-38).

Duitsland

Aan Duitse zijde vonden de respondenten het moeilijk om deze vraag te beantwoorden. Deze respondenten waren voor het merendeel een stuk jonger dan hun Nederlandse collega's en waren mede daardoor korter dan tien jaar werkzaam in hun huidige functie. Alle respondenten verklaren dat de berichtgeving over Nederland door de coronapandemie een vlucht heeft genomen. Men merkte toen dat er in Duitsland zeer veel belangstelling was voor de situatie en geldende wet- en regelgeving in Nederland.

Voor de *NRZ* zegt R9 dat de focus niet langer uitsluitend op toeristische en recreatieve berichten ligt, maar dat er ook meer aandacht is voor het politiekere nieuws. Hier is ook extra capaciteit voor gekomen: “Wir hatten immer sehr viel Freizeit-berichterstattung und ich versuche da auch ein bisschen noch den Schwerpunkt zumindest bei den Texten, die ich schreibe, was mehr aufs Nachrichtliche, Politische zu legen, ohne dabei jetzt natürlich komplett das Thema Freizeit oder Tourismus außen vor zu lassen, aber auch Themen abzudecken, die wir bislang nicht machen konnten, nicht gemacht haben” (R9, blz. 4, r 8-12).

Dit beeld komt ook terug bij de respondenten van de lokale redacties, die ook verklaren dat de focus niet langer uitsluitend op toerisme en recreatie ligt, maar dat er nu meer aandacht is voor andere thema's die ook de situatie in de directe grensregio betreffen: „Ich glaube, dass vorher vor allem Urlaubsthemen im Fokus standen [...]. Und das sich das durch Corona stärker auf die Grenzregion verschoben hat” (R10, blz 4., r 36-38).

Een respondent van de *NRZ* die al langer bij de *NRZ* werkzaam is, ziet een golfbeweging in zowel de thema's als de intensiteit van de berichtgeving: “Wir hatten mal eine sehr gute Zeit, vor 15 Jahren, da haben wir sehr intensiv über die Niederlande berichtet, auch inhaltlich sehr gehaltvoll. Dann ist das so ein bisschen abgeflacht und die Berichterstattung konzentrierte sich auf Museen und

Tourismus-Themen. Mittlerweile ist es wieder deutlich besser geworden, finde ich. Auch weil die verantwortlichen Personen dementsprechend sehr gut sind, sie gehen an viele Themen ran. Also ich finde, da haben wir ein großes Stück gewonnen, es ist inhaltlich gehaltvoller geworden“ (R12, blz. 5, r 39 - blz. 6, r 2).

De *Rheinische Post* heeft ook ten tijde van corona besloten gebruik te maken van een eigen correspondent in het buurland. Deze bericht over een veelheid aan thema's: „Die *Rheinische Post* hat mich in einer Zeit gefragt für sie zu schreiben, als wir mitten im intelligenten Lockdown waren [...]. Und da ging es sehr, sehr stark um, wie ist Corona in den Niederlanden, was für Maßnahmen gibt es und wie sind die Fallzahlen und diese ganzen Inzidenzen[...]. Für den Rest sieht man das es vielfach bunte Themen gibt. Ich sage bunte Themen, die waren es was der *Rheinischen Post* angeht immer“ (R13, blz. 2, r 19-28).

Dit beeld wordt eveneens geschetst door de regioreducties. Zo zegt R14: “Was ich gesehen habe, in meiner Region speziell hat sich nichts getan, würde ich sagen, aber wir sind, was die *Rheinische Post* angeht, einige Schritte weitergekommen und gerade auch in den letzten Jahren gibt es eine zunehmende Berichterstattung über den grenznahen Bereich in der Region Kleve. Es ist auch so, dass der Kollege, der sich damit schwerpunktmäßig beschäftigt, auch etwas übergeordnetere Themen aus den Niederlanden aufgreift und wir da auch echt Erfolge mit feiern können und das hat schon zugenommen, weil wir damit Erfolge haben. Und ich kann mir vorstellen, perspektivisch, dass wir das auch mehr machen werden“ (R14, blz. 3, r 44 – blz. 4 r 3).

De redacteurs die bij de edities die direct langs de grens verschijnen werkzaam zijn, onderstrepen dit beeld, maar zien vanuit het verleden ook hier een golfbeweging: “Das Auf und Ab hatte bei uns damit zu tun, dass wir, ich sagte ja als ich hier hin kam, haben wir regelmäßig aus den Niederlanden berichtet, das kam aus der Tradition des Redaktionsleiters, der ist Anfang der 90'er Jahre ausgeschieden. Wir haben dann sogar mal eine Regionalseite aus den Niederlanden gehabt. [...] Die Regionalseiten, wie sie hießen, sind dann irgendwann eingestellt worden. Dann hing die Niederlandeberichterstattung so ein bisschen in der Luft. Wir haben dann immer sporadisch, wenn es ein Thema gab [...] auch berichtet. Und weil wir ein Mitarbeiter bekamen, der das sehr gut konnte, wurde die Berichterstattung intensiviert und [NN] hat dann eben auch gesehen, dass es da eine gewisse Reichweite gibt, wenn man es über Online macht. [...] Niederlandethemen sind gute Themen. [...] Das sind eben Dinge, die die Berichterstattung wieder intensiviert haben. Es war themenbegründet und personenbegründet“ (R16, blz. 3, r 29-36).

Zijn collega R15 beschrijft deze verandering zelfs nog iets scherper: "So war das Thema Niederlande bis 2020 fast komplett eingeschlafen. Bis zu dem Zeitpunkt, als ich dann zurückgekommen bin und gesagt habe, ich möchte, dass das wieder auf die Tagesordnung kommt. Mein Dienstantritt war ja auch mit der Coronapandemie verbunden und wir haben gesagt, wir starten ein paar Testballons, wie dann die Nachfrage so ist. Und haben dann ein paar Stücke geschrieben und die sind digital absolut durch die Decke gegangen und dann war uns klar, da müssen wir dran bleiben, das müssen wir ausbauen. Spannend war für uns dann, was passiert, wenn die Coronapandemie endet. Endet damit dann auch das Interesse an den Niederlanden? Das Interesse an den Niederlanden endet nicht. Da bin ich schon sehr gespannt, wie es funktioniert. Niederlande-berichterstattung ist nicht nur für Reichweite, sondern auch für Abos [Duitse afkorting voor abonnementen] gut. Das können wir messen. Da bleiben wir dran, das bauen wir aus. Das hat sich entwickelt von praktisch eingeschlafen bis wir bekommen eine eigene Seite pro Woche. Und wenn tagesaktuelle Themen anstehen, werden wir diese tagesaktuell bringen. Zusätzlich wird es eine feste Seite pro Woche geben im Print und im Herbst werden wir auch noch einen Niederlande Newsbrief starten" (R15, blz. 4, r 29 – blz. 5, r 9).

Met betrekking tot de onderzoeksvraag 'Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?' kan geconcludeerd worden dat waar in Nederland op regionaal niveau eerder een licht negatieve tendens ten aanzien van de berichtgeving over het buurland zichtbaar is, in Duitsland juist in de laatste drie tot vijf jaar een positieve tendens zichtbaar is, met zowel meer ruimte voor aan Nederland gerelateerd nieuws als ook voor een breder palet aan thema's. De inschatting die de Nederlandse en Duitse redacteurs geven over de omvang van de berichtgeving over het buurland komt overeen met het beeld dat uit de frequentie-analyse naar voren is gekomen. De redacteurs van de edities die in een regio verschijnen die direct aan de landsgrens gelegen is of die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is, zijn van mening dat de hoeveelheid berichtgeving over het buurland (iets) groter zou mogen zijn. De redacteurs van de manteledities en van de edities die verder weg van de grens verschijnen, zijn van mening dat de hoeveelheid berichtgeving over het buurland in de huidige omvang voldoende is.

6.2.4 De redactie als *gatekeeper* bij de berichtgeving over het buurland

In hoofdstuk 2 is weergegeven dat redacteurs een belangrijke rol als *gatekeeper* hebben; zij bepalen op basis van diverse factoren, welk nieuws in de krant komt en welk nieuws het niet haalt. In deze paragraaf worden onder andere de aspecten onderwerpkeuze, nieuwswaarden, *framing*, lezersreacties, het gebruik van bronnen, functieopvatting en identiteitsvorming geanalyseerd, zoals ze in de interviews naar voren kwamen. Deze onderwerpen hebben betrekking op de volgende onderzoeksvragen:

- Welke rol speelt de grensligging bij de keuze voor het te plaatsen nieuws?
- Welke onderwerpen komen aan bod in de berichtgeving over het buurland?
- Is er een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?
- Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?
- Welke nieuwsfactoren zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving?
- Wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland?

Deze vragen zijn eveneens in de frequentie- en inhoudsanalyse aan bod gekomen. De resultaten van deze analyses worden gespiegeld aan de opvattingen van de redacteurs met betrekking tot deze onderwerpen. In alle interviews is gevraagd naar onderwerpkeuze, nieuwswaarden, *framing* en het gebruik van bronnen, zonder hierbij voorbeelden te noemen. Er zijn alleen voorbeelden genoemd als uit de reactie van de desbetreffende interviewpartner bleek dat deze de vraag anders opvatte, dan bedoeld.

Welke onderwerpen kiezen de kranten?

Nederland

Aan Nederlandse zijde wordt volgens de respondenten in de mantelkaternen met name bericht over de hardere thema's zoals *economie*, *defensie*, *energie*, *verkeer*, *arbeidsmarkt* en *criminaliteit*. Dit komt ook overeen met de thema's die uit de inhoudsanalyse naar voren zijn gekomen, met uitzondering van de *politiek*, die in de inhoudsanalyse in de top 3 stond.

Binnen de edities die in een regio verschijnen die direct aan de landsgrens gelegen is of die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is, wordt

met name het thema *consumentisme/prijsverschillen* interessant gevonden, gevolgd door *verkeer*, *Tweede Wereldoorlog*, en *criminaliteit*. Ook is er aandacht voor *economie*, *verschil in wet- en regelgeving*, *de wolf*, *arbeidsmarkt/arbeidsmigranten*, *toerisme en recreatie* en *woningbouw*. Deze grote verscheidenheid aan thema's waarover in de diverse regio-edities bericht wordt bleek ook al uit de inhoudsanalyse. De redacteurs van de edities die verder weg van de grens verschijnen, zeggen dat er zo zelden over het buurland bericht wordt dat hier geen uitspraken over gedaan kunnen worden. Tabel 6.3 geeft door de redacteurs genoemde onderwerpen weer.

Duitse redacties

Aan Duitse zijde is de brede verscheidenheid aan thema's nog iets beter zichtbaar dan aan Nederlandse zijde. Deze thema's komen echter slechts gedeeltelijk overeen met de thema's die uit de inhoudsanalyse naar voren komen. Hier stond *economie* in de top drie van thema's, maar dit onderwerp wordt door de respondenten niet genoemd. Ook het onderwerp *cultuur*, dat met name sterk naar voren kwam uit de analyse van de regio-edities wordt door de respondenten niet genoemd. Wel worden thema's *politiek* (mantelkaternen) en *toerisme en recreatie* en *criminaliteit* (regio-edities) ook door de respondenten genoemd.

De grote verscheidenheid aan thema's waarover de verschillende edities berichten, die al uit de inhoudsanalyse in hoofdstuk 5 naar voren is gekomen, wordt bevestigd door zowel de interviews met de Nederlandse redacteurs alsook met de Duitse redacteurs. Daar waar in Nederland de voor de mantelkaternen genoemde onderwerpen uit de inhoudsanalyse en de inschatting door de redacteurs grotendeels overeenkomen, noemen de redacteurs van de Nederlandse regio-redacties en de redacteurs van alle Duitse redacties overwegend andere onderwerpen, dan uit de inhoudsanalyse naar voren zijn gekomen.

Tabel 6.3: Genoemde onderwerpen door de Nederlandse en Duitse respondenten, verdeeld over de vijf grenscategorieën

Thema	Grens-categorie* 1		Grens-categorie 2		Grens-categorie 3		Grens-categorie 4		Grens-categorie 5	
	NL	D	NL	D	NL	D	NL	D	NL	D
Maatschappij										x
Politiek										x
Energie									x	
Defensie									x	
Economie				x					x	x
Milieu- en landbouw						x				
Vershil in wet- en regelgeving	x									
Extreme actualiteiten (hoogwater, corona)		x		x						x
Prijsverschillen/consumentisme	x	x	x	x						
Tweede Wereldoorlog	x									
Wolf	x									
Verkeer	x	x	x	x					x	
Arbeidsmarkt/Arbeidsmigranten	x	x		x					x	
Toerisme en recreatie	x	x		x		x				x
Woningbouw	x									
Criminaliteit	x	x				x			x	
Curiositeiten				x						
Cultuurverschillen				x						x
Verenigingsleven						x				
Nederland Gidsland		x								x

* Grenscategorie 1: regionale edities die in een gebied verschijnen dat direct aan de landsgrens gelegen is

Grenscategorie 2: regionale edities die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is

Grenscategorie 3: regionale edities die in een gebied verschijnen dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen is

Grenscategorie 4: regionale edities die in een gebied verschijnen dat buiten de grensregio gelegen is

Grenscategorie 5: mantelkaternen van alle edities

Globale ontwikkelingen die een rol spelen in de grensoverstijgende berichtgeving

De respondenten is ook gevraagd of bijzondere mondiale ontwikkelingen reden zijn om extra naar het buurland te kijken.

Nederland

Aan Nederlandse zijde wordt door de respondenten van de mantelkaternen de oorlog in de Oekraïne als voorbeeld genoemd van ontwikkelingen die nieuwsgierig maken naar de Duitse situatie. Tevens wordt het onderwerp klimaat genoemd. Dit laatste onderwerp werd geïllustreerd met de situatie in Lützerath, een plaats niet ver over de grens bij Venlo, die moet wijken voor de bruinkoolwinning. Hier speelt dus ook de *geografische nabijheid* een belangrijke rol in de overweging te berichten.

De regioredacties verklaren over het algemeen dat mondiale ontwikkelingen geen extra reden zijn om te berichten over het buurland. Uitzondering is R3, die hier het onderwerp arbeidsmigranten noemt en uitlegt: “Dat is een onderwerp dat misschien niet mondiaal is, maar in ieder geval een Europees onderwerp is, dat onze belangstelling heeft” (R3, blz. 7, r 20-23). De andere regioredacteuren vinden dat dit meer iets is voor het bovenregionale nieuws, omdat het moeilijk is dergelijke ontwikkelingen van een lokaal haakje te voorzien, wat wel noodzakelijk is, zoals R8 uitlegt: “Als je bijvoorbeeld klimaat hebt, dan heb je Lützerath, dan zie je al dat die verhalen matig gelezen worden. Zodra je de link naar Limburg maakt, dan schiet het de lucht in. Toen deden we nog niet aan online, dat was bij een Golfoorlog, toen ging er heel veel materiaal van Duitsland naar de haven van Rotterdam, dat ging allemaal via Venlo, dan bind je dat ook weer aan het feit dat het materiaal hier over de bruggen dendert, dan werkt het wel. Het is wel echt nodig dat je in het verhaal ook de verbinding legt met hier” (R8, blz. 10, r 18-23).

Duitsland

Aan Duitse zijde vormen globale onderwerpen vaker een aanleiding om naar het buurland te kijken, hoewel het perspectief verschilt. Zo vraagt R9 zich af, of de globale ontwikkelingen de aanleiding vormen of dat het feit dat deze redactie zich sowieso al bezighoudt met het buurland de reden is, omdat het dan ook interessant is om te kijken hoe daar op dergelijke ontwikkelingen gereageerd wordt. Wel maken deze ontwikkelingen het nog interessanter om naar het buurland te kijken: “Aber sicherlich ist alles was irgendwie international beide Länder betrifft, immer erst mal ein Anlass, aber nicht deswegen, weil es international ist, sondern weil ich sowieso auf die Niederlande gucke und mich sowieso da vieles interessiert und dann etwas zu machen, was sowieso international ist, dann erst recht sozusagen” (R9, blz.9, r 12-15).

De *Rheinische Post* ziet dit voor wat betreft het mantelkatern ook zo: “Ja. Wobei es natürlich immer eine Frage ist, eine Mischung aus globaler Entwicklung und lokaler oder nationaler Auswirkung hierzulande” (R13, blz. 6, r 1-2)). R13 noemt als voorbeeldthema’s de georganiseerde misdaad, politieke trends in de verschuiving naar de rechter kant van het politieke spectrum en het Nederlandse drugsbeleid en vat dit samen als thema’s waarin Nederland in positieve of negatieve zin voorloopt op Duitsland: “Es gibt viele Gründe auf dieses Land zu schauen. Positiv und negativ, es geht immer um die zwei Seiten” (R13, blz. 6, r 19-20).

Op lokaal niveau gaat het er om onderwerpen te vinden, die men kan terugbrengen tot een concrete betekenis voor de regio, zoals ook R11 dit formuleert: “Das sind solche Megathemen, überregionale Themen, die im Prinzip nur dann hier aufschlagen, wenn wir einen lokalen Bezug haben” (R11, blz. 5, r 10-11). R10 noemt hier ook het klimaat en als concreet voorbeeld het Nederlandse fietsbeleid, dat een voorbeeld voor Duitse steden kan zijn. Ditzelfde voorbeeld wordt ook genoemd door R12. Daarnaast noemt R12 de problematiek rondom Oost-Europese arbeidsmigranten.

Ook voor de lokale redacties van de *Rheinische Post* geldt dat het lokale haakje aanwezig moet zijn: “Auch da wieder unter der Prämisse, dass es die Deutschen interessiert. Globale Entwicklungen, Corona Riesenerfolg, Ölpreise etc. pp [afkorting van *perge, perge*, hetgeen ga verder ga verder betekent], alles was einen direkten Einfluss hat, was die Menschen hier sehen, oder schmecken können. Sobald es die Ebene des Abstrakten verlässt, dann können globale Entwicklungen Einfluss haben” (R15, blz. 8, r 44 – blz. 9, r 5). R15 noemt ter illustratie de oorlog in de Oekraïne, waar een artikel over de mening van Nederland hierover op weinig belangstelling kan rekenen, maar een artikel over de straaljagers die vanuit Nederland over zijn regio vliegen, wel. Voor de *Rheinische Post*-edities verder weg van de grens is dit lastiger. Corona noemt R14 als voorbeeld van een globale ontwikkeling waarbij in de lokale berichtgeving ook af en toe naar Nederland werd gekeken, als het ging om verschillen in wet- en regelgeving.

Vastgesteld kan worden dat de interviews met de redacties het beeld van een grote verscheidenheid aan thema’s, dat uit de inhoudsanalyse naar voren kwam, onderstrepen, waarbij gedeeltelijk andere accenten naar voren zijn gekomen. Uit de interviews bleek daarnaast heel duidelijk dat het er een lokaal of regionaal haakje moet zijn voor de onderwerpen uit Europa of het buurland om in de krant te komen.

Nieuwswaarden

Uit de onderwerpkeuze blijkt al dat het voor de redacties heel belangrijk is dat het nieuws met betrekking tot het buurland betrekking moet hebben op de eigen regio.

Nederland

Gevraagd naar de nieuwscriteria waaraan nieuws over het buurland moet voldoen om geplaatst te worden, worden de begrippen *belang* en *relevantie* dan ook door alle respondenten van *De Gelderlander* genoemd. Zo verklaart R8: “Wat ik me altijd afvraag als ik een verhaal moet maken, wat heeft het voor invloed op het leven of wat is het belang voor onze lezers. Dat is gewoon de eerste vraag, wat is het *belang*” (R8, blz. 3, r 32-33). De lezer moet *er wat aan hebben* (R2).

Daarnaast moet het *nieuws concreet* zijn, zegt R3: “Hoe abstracter hoe minder kans. De afweging is vaak wel dat het een beetje *concreet* moet zijn en dat mensen er echt rechtstreeks mee te maken hebben” (R3, blz. 4, r 28-30). R4 is eveneens van mening dat het nieuws het liefst zo *concreet* mogelijk moet zijn, maar ook de *impact* telt: “En zeg maar als het gaat om grotere ontwikkelingen die te maken hebben met toerisme, recreatie of cultuur of verkeer dan denk ik wel dat met name de grotere nieuwe ontwikkelingen het ook verdienen om gecoverd te worden. Dat zijn dan ontwikkelingen die dermate belangrijk zijn, *impact hebben of zouden kunnen gaan hebben in de toekomst*, dat we mensen daar graag over willen informeren” R4, blz. 7, r 5-9).

Deze *impact* is ook voor *De Limburger* doorslaggevend: “Dus wij kiezen voor Limburgs nieuws en voor internationaal of nationaal nieuws dat *impact* heeft op onze lezers. En met name *impact* is een belangrijke drijfveer. Wij proberen met alles wat we doen, met alle keuzes die we maken in beeld en tekst, *impactvol* te zijn. Wij proberen mensen *te raken, te boeien of te informeren*. Daar laten we onze keuzes in belangrijke mate door leiden en vervolgens zijn wij een krant die wat ik zei *heel regionaal* is” (R7, blz. 2, r 18-21).

Ook voor het nieuws in het mantelkatern van *De Gelderlander* zijn *belang* en *relevantie* kernbegrippen. Daarnaast moet er een duidelijke *aanleiding* zijn en kunnen ook *cijfers* een reden zijn om over een bepaald nieuwsfeit te berichten.

Duitsland

Ook de mantelredactie van de *NRZ* ziet *relevantie* en *impact* als twee belangrijke criteria: “was die Menschen hier vor Ort *betreffen könnte und bewegen könnte* aus dem Nachbarland. Das sind so die zwei Kriterien” (R9, blz. 5, r8-9).

De *Rheinische Post* verklaart dat de nieuwsfeiten ook voor Nederland van grote *relevantie* moeten zijn. Daarnaast is een “*Signalwirkung*” belangrijk, omdat Nederland in vergelijking met Engeland of Frankrijk een klein land en daarmee minder belangrijk is uit Duits perspectief. De respondent zegt wel dat dit voor de *Rheinische Post* minder geldt, omdat deze in de grensregio verschijnt. Voor de *Rheinische Post* is daarom de vraag belangrijk “können die Leute aus ihren *persönlichen Erfahrungswerte* etwas damit” (R13, blz. 3, r 27-29).

R10 en R11 zijn het er over eens dat de lokale *relevantie* het belangrijkste is. Dit is bij nieuws uit of over het buurland lokaal niet vaak het geval. Ook R12 ziet dit zo, maar voor zijn edities, die direct langs de grens verschijnen, is deze *lokale relevantie* sneller gegeven: “Und da kommt der kulturelle Aspekt auch wieder zum Tragen: In den Niederlanden hat jedes kleinere Dörfchen mittlerweile eine Eislaufvereinigung, etwas, das wir im *Kreis Kleve* nicht kennen. Es gibt Vereine in Doetinchem, in Lobith, in Winterswijk und bei Pannerden auch irgendwo. Das finde ich dann interessant: Warum ist das dort so und warum haben wir das nicht? Also, *der Nutzwert ist wichtig*. Ideal ist es, wenn die Geschichte auch etwas *skurril* ist. Was ich auch wichtig finde, sind Themen, bei denen wir vom Nachbarn *lernen können*” (R12, blz. 7, r 21-25).

Dit zien ook R 14, R15 en R16 zo. R15 omschrijft dit als volgt: “Es muss in irgendeine Art und Weise eine *Relevanz* für meine Leser haben. Dass ist der Nachrichten Kern” (R15, blz. 6, r 21-22). Dit hoeft dan niet per se “hard” nieuws te betreffen: “Das muss nicht immer eine ganz harte Nachricht sein. Die fünf schönsten Straßencafés ist jetzt nicht so eine krass nachrichtliche Geschichte. Riesendrogenlager direkt hinter der Grenze gefunden ist schon eine harte nachrichtliche Geschichte” (R15, blz. 6, r 18-20).

Met betrekking tot de onderzoeksvraag ‘Welke nieuwsfactoren zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving?’ kan vastgesteld worden dat de focus op *relevantie* uit de interviews nog sterker naar voren komt dan uit de inhoudsanalyse. Ook in de inhoudsanalyse was *relevantie* de meest voorkomende nieuwswaarde. De andere nieuwswaarden die uit de inhoudsanalyse naar voren kwamen zoals *verrassing*, *goed nieuws* of *conflicten*, worden door de respondenten niet genoemd. Alleen R1 noemde *omvang* en R10 en R12 zeggen dat “*Kuriositäten*” of “*Skurilitäten*” aanleiding kunnen zijn om te berichten over het buurland. Dit valt binnen de categorie *verrassing*.

Framing

Niet alleen hebben de redacties de functie om te kiezen, welk nieuws geplaatst wordt, ook hebben ze een belangrijke functie als het gaat om de manier waarop het nieuws gebracht of gepresenteerd wordt. Daarom is de redacteuren gevraagd

of zij gebruik maken van *framing*, zodat de onderzoeksvraag ‘Wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland?’ kan worden beantwoord. Als uit de reactie van de interviewpartner bleek dat hij of zij deze vraag niet goed begreep, werd het concept *framing* toegelicht.

Nederland

Met betrekking tot nieuws over het buurland verklaren alle Nederlandse kranten, het buurland niet op een bepaalde manier te framen. Dit wordt niet professioneel gevonden (R2, R3, R4 en R6). R1 zegt wel dat hij het gevoel heeft, “dat het bij andere kranten heel belangrijk is om artikelen in een bepaald frame te schrijven; dat zijn een beetje de rechtste media”. Daarnaast zegt R1 zo neutraal mogelijk te berichten, maar is zich er van bewust dat hij ook vooringenomen kan zijn: “Natuurlijk ben je ergens vooringenomen. Ik denk dat het heel belangrijk is dat je dat soort dingen ook durft op te schrijven. [...] Dat is wel belangrijk om af en toe stelling te nemen, maar het is ook heel belangrijk om denk ik ook de lezer vrij te laten. Je moet dingen uitleggen, dingen soms verklaren, maar laat de lezer zelf ook nadenken en een mening hebben over iets” (R1, blz. 5, r 35-39).

R4 is het meest genuanceerd in zijn antwoord: “Het enige wat me te binnenschiet, wat onwillekeurig zou kunnen gebeuren is over het voetbal. Nederland-Duitsland op een EK of een WK, ja dan zullen er ongetwijfeld wat wederzijdse clichés gebruikt worden. Kijk het is nooit een vooropgezet doel, *framing* is nooit een vooropgezet doel, tenminste niet in mijn beleving. Het kan natuurlijk wel gebeuren, bewust of onbewust, doordat je niet goed nadenkt over een onderwerp of doordat je niet doorvraagt of dat je genoeg neemt met het clichéantwoord of doordat je een bepaalde foto hebt die het vooroordeel weer bevestigt. Soms in het geval van Nederland en Duitsland zijn die sentimenten ook best lekker om te gebruiken en hoeft het ook niet verkeerd te zijn. Maar ik geloof niet dat we Duitsers op een bepaalde manier neer te zetten, waarbij we hele ouderwetse vooroordelen of de oorlog of wat dan ook erbij halen” (R4, blz. 7, r 28-37).

R5 verklaart de bekende frames juist te willen ontkrachten en ziet daarnaast ook dat de functie van clichés is afgenomen, doordat de wereld mede door de open grenzen en het internet, kleiner is geworden: “Kijk, ooit hadden die clichés een doel. In een tijd dat de Fransman ver weg woonde en je hem niet kende, moest je een beeld van hem schetsen. Maar sinds de jaren '70 gaat heel Nederland elk jaar op vakantie naar Frankrijk en dan zien ze wel dat niet elke Fransman met een alpinopet loopt. Dan wordt dat beeld minder relevant” (R5, blz. 8, r 17-20).

R8 zegt hier nooit over nagedacht te hebben: “Dat vind ik een hele wonderlijke, een hele mooie vraag. Daar heb ik nog nooit over nagedacht (R8, blz. 6, r 20-21). Mijn houding is hetzelfde als ik een verhaal in Nederland maak. [...] Ik kijk wat is het nieuws, wat is belangrijk voor ons. Dan kan ik me wel eens verwonderen in de positieve of de negatieve zin. Dat vind ik wel leuk, die verschillen, daar krijg ik goede zin van” (R8, blz. 6, r 28-30). R3 verklaart tenslotte: “Maar ik zie het ook weer niet als de taak van *De Gelderlander* de verbroedering tussen de volkeren tot stand te brengen” (R3, blz. 5, r 3-5). Deze laatste vaststelling is heel belangrijk, omdat deze duidelijk maakt dat men ook zonder *framing* wel degelijk door het feit dat men over bepaalde ontwikkelingen bericht, bij kan dragen aan het beeld dat men van het buurland heeft.

Duitsland

Ook aan Duitse zijde beziet men *framing* kritisch. R9 zegt bij de berichten over nieuwsfeiten zakelijk te blijven. R9 schrijft echter ook vaak artikelen die juist de bekende clichés als onderwerp hebben. Hier is wel sprake van *framing*: “Dann ist das *Framing* gewählt, Stimmen diese Klischees’. Also mein *Framing* ist eher, dass ich Klischees nicht bedienen möchte und Klischees gerne hinterfrage, wenn es sich anbietet” (R9, blz. 5, r 15-17).

R13 doet dit ook en wil met zijn artikelen de nuances weergeven en aantonen dat het beeld dat Duitsland van Nederland heeft, niet in alle opzichten correct is: „Also man will durchaus referieren an diesen Bezugspunkte und an der Erwartung der Leute und den Klischees und so kann man die dann eigentlich dekonstruieren. Und zeigen guck mal das steckt auch dahinter. Das gehört auch zu diesem Land und dem Diskurs hier” (R13, blz. 4, r 2-5).

De redacties in de regio Wesel zeggen dat zij op lokaal niveau geen gebruik (zouden) maken van *framing* bij berichtgeving over het buurland. Bij de redacties van de edities die direct aan de grens verschijnen probeert men ook eerder het beeld dat Duitsers van Nederland hebben te completeren.

Zo zegt R12: “Eigentlich hat man als Deutscher immer erst mal einen positiven Blick auf die Niederlande. Aber wir berichten auch darüber, dass es viele Dinge gibt, die bei uns viel besser laufen als in den Niederlanden. [...] Das ganze Thema Kriminalität und die Bekämpfung von Kriminalität. Die holländische Polizei ist hoffnungslos überfordert mit der Drogenkriminalität. Die niederländische Drogenpolitik hat dafür gesorgt, dass die Kriminalität in den letzten Jahren völlig außer Kontrolle geraten ist. Da gucken wir schon kritisch darauf. Da ist nicht nur ‚Friede, Freude, Eierkuchen, die Holländer sind so super‘. Gerade beim Thema Kriminalität sieht man, welche

Probleme diese in der Grenzregion bereiten, Probleme, die man nicht hätte, wenn die Niederländer dieses Thema anders angehen würden" (R12, blz. 6, r 7-22).

R15 ziet dit iets anders: „Nein, bei Niederlandeberichterstattung denke ich eigentlich gar nicht in Schubladen und versuche da gar nichts zu framen. Es ist aber, glaube ich, auch nicht unsere Aufgabe, irgendwas zu widerlegen oder irgendwas zu beweisen. [...] Ich glaube *Framing* bringt uns da nicht weiter" (R15, blz. 6 r 26-31).

Met betrekking tot de onderzoeksvraag 'Wordt er gebruik gemaakt van *framing* als het gaat om berichtgeving over het buurland?' kan worden vastgesteld dat zowel aan Nederlandse als aan Duitse kant gezegd wordt dat geprobeerd wordt om *framing* zoveel mogelijk te vermijden, waarbij men zoveel mogelijk feitelijk bericht en het beeld, dat de nieuwsconsument van het buurland heeft te completeren, zowel in positieve als in negatieve zin. Interessant is hierbij de vaststelling dat de Nederlandse redacteurs zeggen dat zij proberen de negatieve frames niet te bedienen, terwijl de Duitse redacteurs juist zeggen dat zij soms de positieve vooroordelen over Nederland proberen te ontkrachten. Dit impliceert aan Nederlandse zijde een negatief basisbeeld over Duitsland en een positief basisbeeld voor Nederland in Duitsland. De overtuiging van de interviewpartners, dat er weinig gebruik gemaakt wordt van *framing* komt niet overeen met de inhoudsanalyse, waaruit weliswaar blijkt dat in lang niet alle artikelen sprake is van *framing*, maar het buurland toch regelmatig op een bepaalde manier geframed wordt. Dit lijkt dan zoals R4 al constateerde eerder onbewust te gebeuren, gezien de nadrukkelijkheid, waarmee bijna alle interviewpartners het gebruik van *framing* ontkenden.

Radius waarbinnen over het buurland bericht wordt

Naast de keuze van de thema's, de nieuwswaarden en eventuele *framing* is ook de afstand van de redactie tot de plaats waar het nieuwsfeit plaatsvindt van belang voor het al dan niet plaatsen van het nieuws. Dit aspect wordt met de onderzoeksvragen 'Is er een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?' en 'Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?' afgedekt. De redacteurs is gevraagd naar de radius waarbinnen nieuws uit het buurland nog relevant is om te plaatsen.

Mantelredacties

Voor de mantelkaternen van de vier onderzochte kranten geldt dat deze afstand niet relevant is. Het gaat om het nieuwsfeit en deze nieuwsfeiten betreffen vaak

politieke of economische gebeurtenissen. Deze nieuwsfeiten spelen zich daardoor vaak af in de hoofdsteden (Amsterdam, Berlijn) en politieke en financiële centra (Den Haag en Frankfurt). Dit komt overeen met het beeld dat uit de afstandsanalyse naar voren is gekomen, zoals beschreven in hoofdstuk 4.

Nederlandse regioredacties

Voor de Nederlandse regiokaternen ligt dit anders. Zo verklaart R2: "Ja, dat houdt denk ik wel op bij een kilometer of 20, 25. Je hebt plaatsen die heel dichtbij zijn, zoals Bocholt, Borken, Vreden, Stadtlohn, Emmerich. Kleve is voor al ons vrij ver weg" (R2, blz. 3, r 6-8).

R4 hanteert een iets ruimere radius, van 30 kilometer en legt uit hoe hij bij deze radius is gekomen: "Het gaat niet over het Ruhrgebied. Natuurlijk schrijven we daar ook wel eens over, maar dat komt dan meer van onze centrale diensten van onze nieuwsdienst of door het AD die een bepaalde ontwikkeling oppakt. Puur als je kijkt naar mijn *newsroom* [...] ja schat ik zo in dat mensen niet heel veel verder dan 30 kilometer Duitsland inrijden als ze boodschappen doen, naar de dierentuin gaan of ergens een museum bezoeken, of een pretpark" (R4, blz. 7, r 19-26).

R5 ziet dit ook zo en is van mening dat de actieradius van mensen is toegenomen. Hij kijkt daarom tot max. Düsseldorf of Keulen, afhankelijk van het onderwerp en legt uit: "Wat weten wij in de grensregio aan de oostkant van Nijmegen van Wijchen en Beuningen? Daar weten we ook niets van. Komt nooit in de krant. Het is dus eigenlijk al bijzonder dat Kranenburg en Kleve in de krant komen en de andere kant van de stad niet of nauwelijks. Tiel helemaal niet. Waarom moeten we in vredesnaam naar Tiel" (R5, blz. 6, R 47-51).

Ook R8 trekt de grens bij de steden Duisburg, Düsseldorf en Keulen. Zijn criterium betreft niet zo zeer de actieradius van de lezer, maar de impact die het bericht op de lezer heeft: "Hoe verder weg, hoe meer doden er moeten zijn bij wijze van spreken. Ik probeer wel in mijn verhalen steeds de link met Nederland te vinden, met deze regio. Als je het hebt over arbeidsmigranten, dat zijn arbeidsmigranten die werken in Venlose bedrijven, die worden daar neergezet en uitgebuit" (R8, blz. 7, r 35-38).

R3, werkzaam bij een regionale editie die in een gebied verschijnt, dat midden in de grensregio gelegen is, zegt dat zijn editie niet naar Duitsland kijkt, maar puur focust op het gebied waarin de krant verschijnt: "De edities schrijven alleen over de zes gemeenten waarin wij uitkomen in principe. [...] Ons gebied is echt afgebakend tot die zes gemeenten" (R3, blz. 6, r 41-45). R3 legt uit dat zijn regiokaternen wel nieuws uit

andere plaatsen bevat, maar dat dit nieuws door de regiodesk wordt bepaald. Dit geldt ook voor eventueel nieuws uit Duitsland. Het nieuws met betrekking tot Duitsland dat de redactie zelf plaatst, is lokaal nieuws, waar Duitsland een rol in speelt.

Voor R6, werkzaam bij edities die in een gebied verschijnen dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen is of die in een gebied verschijnen dat buiten de grensregio gelegen is, is Duitsland te ver weg om over te berichten: “Als je vanuit Wageningen 45 kilometer westwaarts kijkt, dan zit je in Utrecht. [...] Dus daar hebben we wel meer mee. [...] Er gaan kinderen uit Amerongen en Veenendaal op school. Mensen uit Culemborg werken in Utrecht en dat soort dwarsverbanden hebben we niet met Duitsland” (R6, blz. 5, r 10-16).

Duitse regionale redacties

De Duitse regionale kranten laten eenzelfde beeld zien, waarbij de radius iets beperkter is. Zo verklaart R12 dat het om lokaal nieuws moet gaan: “Für uns als Lokalredaktion ist das Lokale absolut wichtig. Was passiert in Nimwegen, Gennep oder ´s-Heerenberg. Arnheim ist schon fast zu weit weg, würde ich aber gerne mit hinzuzählen wollen. Die ganze Grenzregion ist wichtig. Auf unserer Niederlande-Seite sind dann eher überregionale Berichterstattungen von Interesse. Da sind die Kollegen auch regelmäßig in Amsterdam oder Groningen. Letztens waren sie in Rotterdam für eine Geschichte” (R12, blz. 7, r 1-8).

Dit ziet ook R16 zo: „In erster Linie ist das die direkte Nachbarschaft und das war für uns immer Nijmegen. Arnheim eigentlich nicht mehr, wobei man, wo wir uns ja jetzt uns als Region verstehen, wobei auch Emmerich dabei ist, auch schon mal nach Arnheim guckt. Aber in erster Linie ist die Unterstadt von Nijmegen. Es ist ja auch die nächstgelegene Großstadt von Kleve aus. Innerhalb von 20 Kilometern finden Sie in Deutschland keine Stadt in einer vergleichbare Größe, oder mit einem vergleichbaren Angebot.[...]. Ich würde jetzt sagen, dass wir die Niederlande immer regional betrachten. So grob das Gebiet von der Euregio in dem Sinne. Also weiter weg ist dann irgendwann auch zu weit weg” (R16, blz. 4, r 30-39) .

R10 is zich er van bewust dat de grens slechts 11 kilometer weg is, maar doordat er geen directe landsgrens is, is dit toch te ver weg om over te berichten. Dit is ook voor R11 en R14 het geval. R14 merkt op dat zijn krant nieuws uit Nederland tot voorkort niet als interessant zag, maar dat dit in de toekomst misschien verandert: “Ich finde die Idee auch gar nicht so uncharmant, weil wir gerade mit der Niederlandeberichterstattung in der Region Kleve große Erfolge feiern, auch in der Reichweite und so. Kann für uns vielleicht auch ein Thema werden, ehrlich gesagt,

aber das hatte bei uns einfach noch nie jemand so auf dem Schirm, muss man so sagen“ (R14, blz. 3, r 38-41).

Met betrekking tot de onderzoeksvragen ‘Is er een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?’ en ‘Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?’ kan gesteld worden dat dit verband er voor de mantelkaternen niet is. De redacteurs kijken in eerste instantie naar de directe omgeving. Bij de overweging om nieuws uit het buurland te plaatsen laat men zich in Nederland voornamelijk leiden door de actieradius van de nieuwsconsument. Aan Duitse zijde betreft dit ook het gevoel van *Nachbarschaft*, wat hoort gevoelsmatig bij onze regio. Daarnaast blijkt uit de antwoorden van de redacteurs dat als een regio geen directe grensligging heeft, deze *Nachbarschaft* minder gevoeld wordt, ook al is de afstand tot het buurland beperkt. Dit heeft direct invloed op de hoeveelheid berichtgeving over het buurland. Dit beeld komt overeen met de resultaten van de afstandsanalyses in hoofdstuk 4.

Beleid ten aanzien van grensoverstijgende berichtgeving

Om inzicht te krijgen in het feit of de lokale redacties vrij zijn in de keuze van hun berichten met betrekking tot het buurland of dat hier een centraal beleid voor bestaat, is de respondenten ook gevraagd hoe de hoofdredacteur en/of uitgever tegenover grensoverstijgende berichtgeving staan. Alle respondenten zeggen dat zij hier in principe vrij in zijn.

Nederland

De respondenten van de uitgaven van *De Gelderlander* die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is of die in een gebied verschijnen dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen is of in een gebied dat buiten de grensregio gelegen is, denken wel dat zij, als zij te veel over het buurland berichten, wel iets te horen zouden krijgen, omdat dit niet de *scoop* van hun gebied is.

Zo zegt R2: “Nee, er is geen strategie of beleid voor. Maar men is er ook niet op tegen. Wij hebben daar een hele grote mate van vrijheid. Als wij een stukje over Berlijn maken dan krijg ik wel een belletje, dat past eigenlijk niet in de editie. Het moet wel dichtbij zijn, maar het is niet zo dat er een beleid voor is, nee” (R2, blz. 3, r 40-42).

R3 omschrijft het als volgt: “Ik denk dat mijn hoofdredacteur [NN] zeker een voorstander is van berichtgeving van wat er aan de andere kant van de grens

gebeurt. Is er een beleid op? Nee, dat nou ook weer niet echt" (R3, blz. 5, r 25-27). Hij illustreert dit met een voorbeeld: "Nou wat misschien toch wel aardig is, het verhaal dat we onlangs hadden over de arbeidsmigranten die hier werken en in Duitsland wonen. Dat is wel een onderwerp waar bewust op is ingezet. Laten we nou eens echt over de grens kijken. Hoe kijken ze er daar tegen aan hoe wij dat hebben vorm gegeven. Dat vond ik wel een hele goede. En ik denk dat we dat weleens vaker zouden kunnen doen. Ook centraal op de nieuwsdienst zit men met vrij weinig mensen en moet je kiezen. En nu is de keus daar een keer op gevallen om dat te doen. Ik vond het een prima verhaal waarvan ik dacht dat smaakt eigenlijk best naar meer" (R3, blz. 5 r 32-39).

R4 geeft iets meer achtergrondinformatie: "We hebben een redactiestatuut waarin staat wie we zijn en op welke manier we naar de wereld kijken. Woorden als pluriformiteit en onafhankelijk staan daar natuurlijk in en ik denk dat onze hoofdredactie met een nieuwsblik kijkt naar het buurland en de ontwikkelingen die daar gaande zijn en probeert net als ik, ja te kijken, welke ontwikkelingen die kunnen groot zijn, die kunnen zich in Berlijn afspelen, die kunnen zich hier aan het tankstation afspelen, welke ontwikkelingen zijn relevant voor onze lezers en hoe kunnen we hier zo goed mogelijk over berichten. We hebben via *AD* waar we onderdeel van zijn, een correspondent in Duitsland" (R4, blz. 9, r 1-7).

R5 en R6 zeggen dat de hoofdredacteur en uitgever zich niet op dat detailniveau met het nieuws bezighouden: "De hoofdredacteur bemoeit zich niet op dat detailniveau. Als het niet goed gaat, of iets moet, dan zegt hij het wel. [...] En voor *De Persgroep*, die redacties en directies zitten allemaal in het westen van het land in de Randstad. [...] Die hebben niets met die grensregio... Dan moet het heel bijzonder zijn.[...] Het is niet echt, dat ik de indruk heb dat daar echt aandacht voor is", aldus R5 (R5, blz. 9, r 4-14). R6 formuleert het wat korter: "Ja, dat zou je aan de hoofdredacteur zelf moeten vragen. Maar ik ga er vanuit dat als wij een Duits bericht op onze sectie plaatsen en dat hij niet zal zeggen, dat komt er niet in. Ja, kijk, ik heb nog nooit gehoord dat iets niet mag of zo. Dat zou ook wat wezen trouwens" (R6, blz. 3, r 29-30).

Voor *De Limburger* is de situatie iets anders. Hier heeft de uitgever een strategie over samenwerking tussen de media van het mediahuis: "*Mediahuis* heeft niet zozeer een strategie als het gaat over berichtgeving over buurlanden, maar *Mediahuis* heeft een strategie en dat is gewoon samenwerking binnen de groep. Wij werken ook samen met collega's uit Ierland bijvoorbeeld. En de hoogste baas van *Mediahuis* roept te pas en te onpas dat *Mediahuis* een synoniem voor samenwerking is. Dat is

wel heel makkelijk geroepen allemaal, maar we proberen het ook echt in de praktijk te brengen. Dus het is niet per se buurlandgericht, het is gewoon dat de titels binnen de groep intensief samenwerken en dat is prettig voor ons en ik denk ook prettig voor de collega's" (R7, blz. 5, r 27-33).

R8 is hier wat negatiever gestemd: "We hebben niet zo'n duidelijk buitenlandbeleid voor Duitsland. Het *Mediahuis* is een Belgisch bedrijf, ik denk dat [?] het met België makkelijk is. [...] We hebben zelfs ook een paar jaar lang met subsidie van de Provincie Limburg grensoverschrijdende pagina's gemaakt over België, een paar jaar lang. [...] Dat hebben we ook heel even met Duitsland gedaan. Dat is gewoon wegbezuinigd, dat is het eerste wat wegbezuinigd wordt. Dus ik ben benieuwd wat [NN] gezegd heeft, wat de plannen zijn, want ik vind dat wel belangrijk. Maar tot nu toe is mijn ervaring dat als er bezuinigd moet worden, wordt daar heel snel naar gekeken en dat heb je ook op heel microniveau. Als er twee verhalen gemaakt moeten worden, eentje Nederland, eentje Duitsland en er is maar een collega, dan valt het Duitse verhaal af. Want niet altijd onterecht is, daar zit geen kwalificatie aan, maar dat is wel de volgorde" (R8, blz. 7, r 21-32).

Duitsland

Daar waar in Nederland de afgelopen tien tot 20 jaar alleen maar bezuinigd is op grensoverstijgende berichtgeving, hebben de *NRZ* en de *Rheinische Post* Nederland-nieuws juist als verdienmodel ontdekt en is er ook vanuit de hoofdredactie gestuurd steeds meer aandacht gekomen voor Nederlands nieuws.

Dit is bij de *NRZ* al langer het geval, maar ook hier heeft sinds corona een intensivering van de berichtgeving over Nederland plaatsgevonden: "Also sie sind sehr zufrieden auf jeden Fall. Die Strategie war am Anfang auch schon auf die Reichweite zu gucken, weil wir eben auch durch die Coronaberichterstattung sehr viel Interesse hatten und sehr viel Traffic. Die Strategie ist aber schon weiter. Wir begreifen die, oder haben die Niederlandeberichterstattung ja immer als inhaltlichen Teil von uns begriffen, der von der Reichweite abgekoppelt ist, weil wir einfach sagen, dass ist etwas was unsere Leser und Leserinnen betrifft und interessiert, weil sie eben nah an der Grenze wohnen. Ob man Essen dazu zählt oder nicht, oder nur Kleve, aber es ist ein Thema hier im Verbreitungsgebiet das rein ins Ruhrgebiet geht und wir wissen auch, dass andere Zeitungen da nicht so einen großen Fokus darauf setzten und deswegen machen wir das auch sehr gerne. Also es ist ein Alleinstellungsmerkmal, aber es ist auch etwas, ja wie soll ich es sagen, was in unserem journalistischen Verständnis drin ist, weil wir sagen, das interessiert unser Gebiet und dafür schreiben wir natürlich auch, das ist klar" (R9, blz. 6, r 8-18).

Ook R10 en R11, die beiden niet voor een uitgave werken die direct langs de grens verschijnen kunnen zich in deze strategie vinden: „Also, für die *NRZ* im allgemeinen sind wir das Thema schon strategisch angegangen in den letzten Jahren. Da wurde auch eine Stelle, eine Vollzeitstelle, dafür geschaffen und ich glaube schon, dass es da eine gewisse Strategie gibt, die ist aber auf jeden Fall noch ausbaufähig. Ich finde, wir könnten als Verlag da noch mehr machen mit der Zusammenarbeit mit den niederländischen Medien“ (R10, blz. 6, r 9-12) en „Sie haben ja schon mit [NN] gesprochen und Sie wissen aus eigener Anschauung sogar, dass die Niederlandeseite regelmäßig veröffentlicht wird. Ich habe damit inhaltlich nichts zu tun, finde sie aber gut und lese es gerne. Es ist eine sehr schöne Abrundung, geografisch und inhaltlich“ (R11, blz. 4, r 9-11).

Ook R12 ervaart de ondersteuning van de hoofdredactie: „Auf jeden Fall findet die Chefredaktion das Thema wichtig. Weil diese Themen viele Menschen interessieren, unterstützt die Chefredaktion diese Berichterstattung auch“ (R12, blz. 8, r 48-49).

De *Rheinische Post* heeft Nederland tijdens de coronapandemie ontdekt als nieuw focusgebied. Ook hier ervaren de respondenten waardering voor hun berichtgeving over het buurland: „Ich habe große Wertschätzung vom sehr freundlichen Chefredakteur erfahren.[...] Der Chefredakteur hat selber in Rotterdam Zivi gemacht und spricht auch Niederländisch [...] und er ist sehr an dem Land interessiert und es ist deshalb, dass ich mit der Rheinischen Post so gut zusammenarbeite“ (R13, blz. 4, r 23-26).

R14 zegt dat hij de Nederlandstrategie van de *Rheinische Post* niet kent, maar gaat er vanuit dat deze bestaat: „Das ist eine schwierige Frage, weil mir diese Strategie nicht bekannt ist, ich mir aber durchaus vorstellen kann, dass die Kollegen, da wo wir es verstärkt machen, eine Strategie verfolgen. Ich kann mir vorstellen, dass in der Region Kleve eine Strategie existiert, die auch mit der Chefredaktion abgestimmt ist. In meiner Region gibt es keine Strategie. In unserem Haus gibt es eine, aber die liegt nicht in meiner Hand“ (R14, blz. 4, r 43-48).

R15 beschrijft hoe deze strategie tot stand is gekomen: „Das ist ein ganz spannendes Thema, weil wir so ein bisschen das Thema auf dem Radar gebracht haben. Unsere Berichterstattung war da so erfolgreich, dass irgendwann die Chefredaktion uns gebeten hat, mehr davon zu machen. Aber diese ganzen Überlegungen, dass wir eine zusätzliche Seite machen und einen Newsbrief machen etc. pp, das ist natürlich nicht in einem kleinen *Kreis* entstanden und mit Düsseldorf abgesprochen. Da haben wir auch volle Rückendeckung, dass wir einen jungen Kollegen bekommen,

der fließend Niederländisch sprechen kann. Das ist natürlich von mir ein bisschen gesteuert gewesen, aber hat dann auch relativ schnell großen Anklang gefunden, weil das ist das schöne, die Chefredaktion geht es am Ende um Erfolg und du kannst messen, dass niederländische Artikel Erfolg bringen, wenn sie dann gut und richtig gemacht sind. Und deswegen hat auch die Chefredaktion ein Interesse daran, dass ich alle Kapazitäten und Möglichkeiten habe, das richtig zu machen. Ich schwimme jetzt auch nicht im Geld oder so, wie keine Redaktion, aber der Wunsch der Chefredaktion ist: Gerne mehr Niederlande, aber bitte Stücke, die uns auch was bringen“ (R15, blz. 6, r 44 – blz. 7, r 11).

Zowel in Nederland al in Duitsland laten de hoofdredacteurs de lokale redacteurs relatief vrij in de keuze van hun onderwerpen. In Nederland ontwikkelt de hoofdredactie van *De Limburger* een buurlandenstrategie. Bij *De Gelderlander* bestaat een dergelijke strategie niet en men denkt ook niet dat hier behoefte aan is. In Duitsland zien zowel de *NRZ* als de *Rheinische Post*, dat de lezer veel belangstelling heeft voor het buurland. De *NRZ* plaatst daarom twee keer per week een bovenregionale Nederlandpagina, die in alle regionale edities verschijnt. De *Rheinische Post* heeft een eigen correspondent voor het landelijke Nederlandse nieuws en heeft daarnaast de redactie Kleve-Emmerich de mogelijkheid geboden om meer capaciteiten voor berichtgeving over het buurland in te zetten. In Duitsland is de berichtgeving over het buurland ten tijde van de interviews dan ook sterker in het algemene beleid van de krant verankerd dan in Nederland.

Belangstelling van lezers voor grensoverstijgende berichtgeving

Uit bovenstaande analyse is al gebleken dat met name de Duitse respondenten inzicht hebben in hoe goed artikelen worden gelezen. De redacties is ook expliciet gevraagd of zij inzicht hebben in de belangstelling van de lezers voor grensoverstijgende onderwerpen.

Nederland

Voor *De Gelderlander* zegt R1 dat hij wel eens lezersreacties krijgt doorgestuurd. Deze blijken met name van Nederlanders af te komen die woonachtig zijn in Duitsland.

R2 verklaart hier niet echt een goed beeld van te hebben: “Ja, dat vind ik lastig te zeggen. Dan zou je eigenlijk een lezersonderzoek moeten houden. Maar feit is denk ik wel gewoon dat heel veel mensen vaak meer hebben met Duitsland, zeker hoe dicht je bij de grens woont, hoe meer je op die kant gericht, geïnteresseerd bent. Dus in dat opzicht zou je kunnen zeggen, is de interesse er zeker. Ook met corona en

zo. Dat was ook een onderwerp, waar wij destijds verhalen over hebben gemaakt. Verschil in regelgeving en hoe ze daar mee omgaan etc.” (R2, blz. 3, r 46 t/m blz. 4 r 2).

Op de vraag of R2 ook enquêtes of panels, of online bezoekersaantallen gebruikt, verklaart hij dat hij de online bezoekersaantallen wel kan zien, maar dat hier met betrekking tot Duitsland onlangs iets is veranderd: “We hadden altijd een sectie Duitsland op de website, dg.nl/duitsland, alleen die secties zijn allemaal afgewaardeerd, dus dat zijn nu allemaal gemeentesecties geworden, helaas en Duitsland is geen aparte sectie meer” (R2 blz. 4, r 6-8).

R3 ziet ook belangstelling voor Duitsland: “dat verhaal over die arbeidsmigranten, daarvan hebben we in ieder geval gezien dat het heel goed gelezen werd, dus die belangstelling is er wel” (R3 blz. 5, r 42-43).

R4 ziet deze belangstelling ook, maar niet zo sterk, dat Duitsland een verdienmodel zou kunnen worden, zoals Nederland dit omgekeerd wel voor de Duitse kranten is geworden: “Nee, dat geloof ik niet eerlijk gezegd. Ik begrijp ook niet zo goed, waar dat verdienmodel in zit. Of dat Nederlanders zijn, die daar wonen” (R4, blz. 10, r 19-20).

Voor R6, die voor twee edities werkt die slechts zelden Duitsland-gerelateerd nieuws brengen, is het eerder andersom voor het regionale niveau: “Laat ik het andersom zeggen. Ik heb nog nooit een lezer van *De Gelderlander* uit ons gebied gehoord die zei jullie hebben wel erg weinig Duitsland in de krant” (R6, blz.4, r3-4). Het is anders voor het bovenregionale niveau, waar Duitsland wel belangrijk is: “we hebben natuurlijk zat gehad over de nieuwe bondskanselier en dat soort dingen en de nieuwe leider van de CDU in de afgelopen tijd. We hebben ook in de krant gehad dat er laatst een minister op bezoek was. Dat is allemaal bovenregionaal en dat is niet op ons niveau” (R6, blz.4, r4-7).

Duitsland

De onderzochte Duitse kranten zijn sterker gefocust op de bezoekersaantallen, clicks en afgesloten online abonnementen. Zo verklaart R9 voor de *NRZ*: “Also wir können natürlich ablesen, wie die Themen gelesen werden. Das war halt vor allen Dingen sehr auffällig während der Coronapandemie. Da gab es ein sehr, sehr großes Interesse. Wir können aber auch auswerten, wie in unserem E-Paper die Artikel geklickt werden. Da sehen wir auch, dass die Niederlandethemen sehr gerne gelesen werden. Wir bekommen ja auch Zuschriften von Leserinnen und Lesern, die auch darauf abzielen, dass es ein Interesse gibt. Wir haben Gewinnspiele, Umfragen, wo es eine rege Beteiligung gibt. Wir hatten jetzt jüngst eine Umfrage für unsere Newsbrief, die auch

ein sehr positives Bild gezeichnet hat. Also wir haben da schon einige Instrumente um zu messen, ob wir damit ankommen oder nicht“ (R9, blz. 6, r 30-37).

R13, die werkzaam is voor de *Rheinische Post*, zegt dat hij zelf helaas voor de *Rheinische Post* nog geen directe feedback van lezers heeft ontvangen.

R14 verklaart voor de *Rheinische Post* dat deze krant met name over technische instrumenten beschikt voor het meten van de belangstelling van lezers met betrekking tot bepaalde thema's: "Wir haben natürlich andere Kennwerte jetzt. Seitenaufrufe, *PI*, *Page Impressions* und *Visits* und *RP Plus* Abschlüsse und so. Da wird es am Ende in Zukunft gemessen werden" (R14, blz. 7, r 38-40).

R15 geeft een voorbeeld van wat een artikel over Nederland kan opleveren: "Habe das ganze hinter Plus gestellt, dass man da ein Abo für braucht. Da haben wir, ich glaube, Stand jetzt, 4 Abos mit erzeugt. Das ist ganz gut, also vier Leute, die auf diesen Artikel geklickt haben, nicht weiter gekommen sind und sich dann ganz bewusst entschieden haben, ein Abo bei der *Rheinischen Post* abzuschließen, um diesen Artikel zu lesen. Es hatte eine Reichweite von 30.000/40.000, das ist jetzt nicht sensationell, aber ganz ordentlich für einen Artikel, der am Samstag lief" (R15, blz. 7, r 18-23). Deze grote belangstelling leidt er ook wel eens toe dat hij collega's moet afremmen in hun enthousiasme over Nederland te schrijven: "Wir müssen auch aufpassen, [...] dass wir nicht nur über die Niederlande berichten. Das sage ich auch immer den Kollegen, die sehen, wie erfolgreich die Niederlandestücke online sind: Das ist schön und gut, aber das Kerngebiet ist immer noch die deutsche Seite der Grenze" (R15, blz. 8, r 37-39).

Daar waar de redacteurs van de Nederlandse kranten aangeven, dat zij geen goed beeld hebben van de belangstelling voor artikelen over het buurland, is dit voor de Duitse redacteurs anders. Zij hebben goed inzicht in de online belangstelling voor artikelen. In Duitsland kiezen de redacties bewust voor meer berichtgeving over het buurland, omdat zij zien, dat hier online veel belangstelling voor is. Dit is ook terug te zien in de papieren edities.

Bronnen

Ook de toegang tot informatie speelt een belangrijke rol bij welk nieuws uiteindelijk in de krant komt. Daarom is de redacteurs gevraagd, welke bronnen zij voor hun nieuws uit het buurland gebruiken.

Nederland

De Nederlandse respondenten die voor het mantelkatern of voor een editie werkzaam zijn, die direct langs de grens verschijnt, kennen een grote diversiteit aan bronnen. Gebruik van *andere media*, al dan niet in samenwerking met die media, vormt de belangrijkste bron. Daarnaast zijn ook *persoonlijke contacten* en het *internet/sociale media* belangrijke bronnen.

Berichten van *persdiensten* zoals het ANP en de DPA worden slechts zelden gebruikt, ook omdat men over de kwaliteit niet zeer tevreden is: “Daar ben ik helemaal niet tevreden over. Het is te weinig en wij zijn intern ook om die reden aan het nadenken of wij er niet zelf structureler aandacht aan moeten besteden, aan nieuws uit de grensstreken” (R7, blz. 3, r 29-31).

De samenwerking met andere *Duitse media* is er wel, maar niet bijzonder intensief. Alleen *De Gelderlander* Rijk van Nijmegen heeft een nauwe samenwerking met de NRZ en de *Rheinische Post*: “Ik werk natuurlijk al jarenlang heel erg nauw samen met de *Neue Rhein Zeitung* en de *Rheinische Post*. Dat is geen dagelijks contact. Maar ik hoef maar te bellen en omgekeerd ook. We helpen elkaar, we tippen elkaar, hé dit speelt er in Kleef of dit speelt er in Nijmegen. Is dat iets voor jullie. Als er bijvoorbeeld een ongeluk hier gebeurt, waar iemand uit Duitsland bij betrokken is, sein ik de jongens even in. Maar ook andere dingen hoor, aantal studenten op de universiteiten. En omgekeerd bellen zij ook op” (R5, blz. 4, 40-45).

De redactie Achterhoek & Liemers werkt ook met twee *regionale media* samen, maar niet structureel: “Wij hebben een los-vaste samenwerking met BBV, het *Bocholt Borkener Volksblatt*. Daar nemen wij af en toe stukken van over. En voor de editie Liemers geldt dat de *Rheinische Post* wel eens een goede bron is, die zit meer in Kleve en Emmerich” (R2, blz. 1, r 41-43).

De Limburger werkt samen met twee Duitse kranten, die ook tot het Mediahuis behoren: “*Aachener Nachrichten* en *Aachener Zeitung* zijn ook Mediahuiskranten. En daar hebben we een uitwisselingsrelatie mee. Dus zo nu en dan nemen wij verhalen de collega’s in Aachen over en zij van ons” (R7, blz. 3, r 16-18).

Op lokaal niveau was er ook een samenwerking met de *Rheinische Post*, maar deze samenwerking is opgehouden te bestaan toen de desbetreffende Duitse collega met pensioen ging: “We hadden een heel informele [samenwerking] met die collega [NN]. Als hij wat schreef, drie, vier keer per week belden we elkaar. Toen die man

wegging [...] toen waren die contacten weg, die rechtstreekse contacten en ik zou nu echt niet meer weten wie bij de *Rheinische Post* in Viersen zit" (R8, blz. 5, r 27-34).

Voor de respondenten van de regionale edities die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is of in een gebied dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen is of in een gebied dat buiten de grensregio gelegen is, geldt dat zij zo zelden zelf over Duitsland berichten, dat zij hiervoor niet de specifieke bronnen kunnen aangeven.

Duitsland

De Duitse respondenten maken van ongeveer dezelfde bronnen gebruik als de Nederlandse respondenten, maar gaan daarnaast ook af op *eigen ervaringen of waarnemingen in het buurland* en benoemen ook *overheidsinstanties* als belangrijke bron voor de grensoverstijgende berichtgeving.

Ook van de Duitse respondenten werken alleen de respondenten van de edities die direct langs de grens samenwerken met *media aan de andere kant van de grens*. Daarnaast verwijst R15 ook naar het *uitwisselingsprogramma voor Nederlandse en Duitse journalisten*, waarin in het verleden actief werd geparticeerd: "also was es gibt, jetzt aber nicht auf regionaler Ebene, Ich weiß um dieses Programm und ich weiß, dass es das gibt und dass wir uns daran beteiligt haben. Derzeit, wenn ich da richtige informiert bin, derzeit haben wir aber keinen aktiven Austausch mit niederländischen Redaktionen" (R15, blz. 8, r 30-32).

Anders dan de Nederlandse respondenten maken de Duitse respondenten vaker gebruik van nieuwsberichten van de *landelijke persdiensten*, meestal de *DPA*. De meningen over de kwaliteit zijn wisselend. Zo zegt R9 "Also sie sind verlässlich, wenn, sage ich mal, große Nachrichtenlagen passieren. Und in dem Sinne, dass sie seriös sind, aber es wird wenig in der Grenzregion berichtet" (R9, blz. 3, r 20-21).

Dit wordt ook zo gezien door R14: „Also, wir beziehen oder kriegen die *DPA* Infos. Ich kann mich aber jetzt nicht erinnern, bin aber ehrlicherweise auch erst ein Jahr da, ob da mal was Grenzüberschreitendes dabei war. Ich bin ziemlich sicher, dass wir das auch machen würden, wenn im grenznahen Bereich etwas passieren würde, was für uns eine gewisse Relevanz hat, würden wir das über die deutsche Agenturen auch mitbekommen" (R14, blz. 2, r 41-45).

R15 zegt dat de kwaliteit in orde is, maar dat de kwantiteit niet al te hoog is: "Kann mehr sein [...]. Da ist in der Tat Luft nach oben. Was der Qualität angeht, zumindest

bei den Stücken, die ich so im Kopf habe, da wäre jetzt nichts dabei, dass ich dachte, das ist totaler Quatsch, das stimmt ja gar nicht. Die achten schon darauf, dass es Hand und Fuß hat. Ich würde mal behaupten, wir Medien in der Grenzregion, *NRZ*, *Rheinische Post*, *WDR* machen da mehr Lärm als die *DPA*" (R15, blz. 3, r 28-34).

Men is zich er ook van bewust dat de gebruikte bronnen mede bepalend zijn voor het nieuws waarover bericht wordt: "Also was ich dort sehe, kann ich wahrnehmen und kann schauen, ob ich was machen möchte oder nicht. Sachen, die dort nicht erscheinen, rutschen dann durch. Deswegen bin ich davon sicherlich abhängig und beeinflusst es welche Themen ich habe. Aber ich sehe natürlich auch was vielleicht nicht berichtet wird, wenn ich das Gefühl habe, ich habe was mitbekommen, das taucht irgendwie nicht auf" (R9, blz. 6, r 3-7), maar dit hoeft geen probleem te zijn, aldus R12: „Ich decke mit Sicherheit nicht alle Themen ab, das ist auch nicht mein Anspruch. Ich muss da wirklich Cherrypicking betreiben. Ich höre ab und zu *holländisches Radio*, meistens *Radio 1*. Da kriegt man auch vieles mit. Man kann auch gar nicht alles abdecken. Meine Brille ist total regional. Man kann nicht alles machen" (R12, blz. 10, r 43-46).

Tabel 6.4 geeft de antwoorden per grenscategorie weer. Het beeld dat de redacteurs geven van het brongebruik komt voor zover vergelijkbaar overeen met de resultaten uit de frequentie-analyse, waaruit eveneens is gebleken dat er gebruik gemaakt wordt van een breed spectrum aan bronnen. Aanvullend op de resultaten van de frequentie-analyse blijkt dat met name de mantelredacties en de redacties van edities die direct langs de grens verschijnen, gebruik maken van *regionale kranten, die aan de andere kant van de grens verschijnen* en/of *direct contact hebben met hun collega's aan de andere kant van de grens*. Voor de redacties die verder weg van de grens gelegen zijn, is de belangrijkste bron de regiorredactie, die een deel van het lokale katern met regionaal nieuws, dat ook uit het buurland kan komen, vult.

Tabel 6.4: Gebruikte bronnen door Nederlandse en Duitse respondenten per grenscategorie

Thema	Grens-categorie* 1		Grens-categorie 2		Grens-categorie 3		Grens-categorie 4		Grens-categorie 5	
	NL	D	NL	D	NL	D	NL	D	NL	D
Andere media	x	x		x					x	x
Persoonlijke Contacten	x	x							x	x
Evenementen/ Bijeenkomsten									x	
Netwerkorganisaties									x	
Samenwerking met media in het buurland	x	x							x	
Persberichten	x									
Sociale media	x	x								x
Euregio	x			x						
Internet	x			x						
Correspondent									x	x
Persdiensten		x							x	x
Overheden		x								x
Politieberichten		x								
Eigen waarneming		x		x					x	x

* Grenscategorie 1: regionale edities die in een gebied verschijnen dat direct aan de landsgrens gelegen is

Grenscategorie 2: regionale edities die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is

Grenscategorie 3: regionale edities die in een gebied verschijnen dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen is

Grenscategorie 4: regionale edities die in een gebied verschijnen dat buiten de grensregio gelegen is

Grenscategorie 5: mantelkaternen van alle edities

Persoonlijke taakopvatting

Aan het begin van deze paragraaf kwam al even de persoonlijke rol van de redacteur of verslaggever als gatekeeper aan bod. Om inzicht te krijgen in hoe de respondenten hun taak opvatten is hen gevraagd om hun persoonlijke taakopvatting te omschrijven.

Nederland

Gevraagd naar hun persoonlijke taakopvatting als journalist ziet aan Nederlandse zijde een deel van de respondenten het echt als hun taak om te informeren over het buurland. Dit geldt met name voor de respondenten die voor het mantelkatern

schrijven of voor een regio-editie die direct langs de grens verschijnt. Zo verklaart R1: "Ik denk dat het heel belangrijk is om mensen te informeren over Duitsland. Er zijn behoorlijk wat vooroordelen [...] Dat soort negatieve stigma's en ik vind het belangrijk dat een beetje te doorbreken. Nieuws is natuurlijk vaak redelijk negatief ingestoken, dus het is voor mij ook zoeken naar positieve verhalen. Je wil natuurlijk niet alleen maar positieve verhalen, want dan is het soort van PR dat je produceert, maar het is belangrijk wat nuance in te zoeken, wat verder te kijken dan de waan van de dag, zeg maar" (R1, blz. 6, r46 -blz. 7, r 15).

Van deze balans tussen informeren en neutraliteit zijn zich diverse respondenten aan Nederlandse zijde bewust: "Ik ben geen profeet of zo. Ik heb ook geen missie. Mijn enige missie is journalistieke verhalen maken en die ik hier zou maken, zou ik ook maken over de grens en andersom", verklaart R8 (R8, blz. 7, r 16-18).

Ook voor R5 staat het informeren van de lezer voorop: "Dat is het gebied waar ik woon om daar het nieuws uit te halen. Dat betekent in mijn geval nieuws uit de gemeenten Berg en Dal, Nijmegen, laat ik het er toch maar even bij zeggen, Heumen, Malden en Mook en Kranenburg en Kleve. Ook in die volgorde" (R5, blz. 8, r 5-7).

De andere Nederlandse respondenten beantwoorden deze vraag op een iets hoger abstractieniveau, waarbij betrouwbaarheid een belangrijke factor is: "Voor mij is het belangrijk dat wij als krant betrouwbaar zijn, dat je er vanuit kunt gaan, dat wat wij naar buiten brengen, dat dat klopt en dat het zo dichtbij mogelijk is en interessant is voor de mensen die het lezen" (R2, blz. 4, r 19-21) of nog iets abstracter: "De kern is er alles aan doen om onafhankelijke journalistiek te kunnen blijven bedrijven, omdat dat cruciaal is voor het goed blijven functioneren van onze democratie en je ziet dat dát heel erg noodzakelijk is" (R7, blz. 5, r 36-38).

Duitsland

Ook voor de Duitse respondenten staan informeren, neutraliteit en betrouwbaarheid voorop: "Zum ersten auf jeden Fall zu informieren, was ist es, das sind so die Basics" (R9, blz. 7, r 10-11), „Auf jeden Fall die möglichst, objektive, wahrheitsgetreue Vermittlung von Informationen für die Menschen in der Region. Die wichtigsten Fakten, Hintergründe vor allem, zu liefern (R10, blz. 6, r 32-33), „Dinge zu erfassen und zu transportieren, informieren (R11, blz. 4, r 27-28), „Es geht eigentlich um eine Darstellung von der Wirklichkeit wie ich, natürlich, wie ich sie sehe. Ich bilde mir nicht ein, dass Journalismus komplett neutral und objektiv ist, aber ich versuche in den Rahmen dessen was mir möglich ist und was ich täglich mache diese Realität so objektiv und nuanciert wie möglich wiederzugeben" (R13,

blz. 4, 39-42), „Wichtig ist mir aber Sorgfalt, dass ist ganz, ganz wichtig, weil die die Basis für unser Glaubwürdigkeit ist“, „Sagen was ist, der alte Satz vom Spiegel gilt wie heute. Das ist unsere Aufgabe, Sagen was ist“ (R15, blz. 7, r 47).

Alleen voor R12, die voor een editie schrijft die direct in de grensregio verschijnt, speelt het buurland een rol in zijn taakopvatting: „dann würde ich die Aufklärungsfunktion für die Grenzregion betonen. Denn das fehlende Wissen voneinander ist nach wie vor der entscheidende Punkt, warum es an vielen Stellen noch hakt“ (R12, blz. 9, r 20-22). Wel is hij zich bewust van de grenzen van zijn invloed: „Aber richtig Leute zusammenzubringen, in dem Sinne von Völkerverständigung, ist eine ganz andere Zielmarke, die man sich setzen müsste. Das schaffen wir als Tageszeitung nicht“ (R12, blz. 4, r 44-45).

Zowel voor de Nederlandse als de Duitse redacteurs zijn informeren, neutraliteit en betrouwbaarheid belangrijke kernwaarden van hun beroepsopvatting. Deze opvatting sluit nauw aan bij de opvattingen van de interviewpartners met betrekking tot *framing*, waarvan zij zeggen dat men dit probeert te vermijden, men wil neutraal zijn. Tegelijkertijd wil men door te informeren, misverstanden uit de weg ruimen en bijdragen aan een goed functionerende democratische maatschappij, waarbij men zich bewust is van de beperkte macht van de krant.

6.2.5 Invloed identiteit en mening over Europa

In deze paragraaf staat de onderzoeksvraag ‘Zien de redacties een rol voor henzelf weggelegd in de integratie van het grensgebied en de Europese eenwording?’ centraal. Hiervoor is de redacteurs gevraagd naar hun inschatting in welke mate regionale kranten (in de grensstreek) kunnen bijdragen aan een (eu-)regionale en Europese identiteit van de lezer. Tevens is hen gevraagd naar hun persoonlijke opvattingen en de die van de collega’s met betrekking tot de Europese Unie.

Bijdrage aan (eu-)regionale en Europese identiteit van de lezer

Nederland

Op de vraag of de respondenten van mening zijn dat kranten met hun berichtgeving dienen bij te dragen aan een regionale, Euregionale of Europese identiteit kwamen zeer uiteenlopende antwoorden. Zo is R1 van *De Gelderlander* van mening dat kranten dienen bij te dragen aan een Europese identiteit, maar dat het ook “wel goed is om een tegengeluid te laten horen, want er mankeert natuurlijk ook wel genoeg aan de Europese Unie” (R1, blz. 6, r 19-20).

R2 denkt dat regionale edities ook een laagdrempelige bijdrage kunnen leveren aan de Euregionale identiteit, door over nieuws van de andere kant van de grens te berichten: “Dat zou je wel kunnen doen, en wij volgen dat nieuws ook wel. Wij hebben bijvoorbeeld ook een artikel gemaakt over een Winterswijkse bedrijf dat bij een Duitse bedrijvenclub is aangesloten. Dus als je dat op die manier bedoelt, dan is daar zeker wel een rol in voor ons” (R2, blz. 4, r 13-15).

R4 ziet hier mogelijkheden om op alle drie de schaalniveaus (Europees, Euregionaal en regionaal) bij te dragen aan identiteitsvorming: “Deels dus wel, wat ik net zei, ik denk dat het belangrijk is dat wij op veel fronten ook een beetje, ik wil niet zeggen cement, want dat klinkt wat pedant, maar we zijn er nogmaals wel onderdeel van en we proberen op zo goed mogelijk manier te berichten over alles wat mensen in onze regio bezighoudt, inclusief de grensregio, dus daar voelen we denk ik wel een maatschappelijke verantwoordelijkheid. En zo is het denk ik ook als het gaat om Duitsland en Europa. Je probeert daar op een eerlijke manier over te berichten en ons onderdeel te voelen van het grotere geheel” (R4, blz. 9, r 38-48).

R8 denkt eveneens dat dit mogelijk is en dat kranten dit ook zouden moeten doen: “Dat denk ik zeker. Ik denk dat we dat ook meer zouden moeten doen, zonder clubblad te worden van de Euregio, maar dat denk ik wel zeker. Al was het maar door te schrijven over wat er gebeurt en wat de problemen zijn daarvan. Als je problemen definieert, kan je aan oplossingen werken. In Brussel ziet echt niemand de problemen van de meneer of mevrouw bij de bloemenveiling die gaat verhuizen” (R8, blz. 8, r 5-9).

Voor de respondenten van de edities die verder van de grens af verschijnen, ziet men eerder een bijdrage aan de regionale identiteit dan aan de Euregionale of Europese identiteit weggelegd, waarbij er tevens sprake is van een duidelijke nuance. R3 heeft hier “dubbele gevoelens” over: “enerzijds denk ik ja, want je bent onderdeel van de samenleving en dus ook automatisch van de regionale identiteit. Alleen al door je zijn als regionaal medium stimuleer je ook de regionale identiteit, want je bericht over het gebied. En als mensen meer te weten komen over een gebied, zullen ze zich automatisch er meer mee verbonden voelen. Dus in die zin zou je zeggen ja, maar tegelijkertijd zeg ik nee, want het heeft ook iets van kijk ons hier allemaal gezellig zijn met z’n allen. [...] En dat heeft iets insluitends over zich, maar ook iets uitsluitend. Want als je niet aan die norm voldoen, dan bestaat ook heel snel wel de kans dat je een beetje buiten die groep valt. Dus ja een genuanceerd antwoord denk ik” R3, blz. 6, r 5-19).

Voor R6 ligt dit lastig, omdat er binnen het verspreidingsgebied sprake is van verschillende regionale identiteiten: “Het zou wel mooi zijn als de identiteit van de regio zou samenvallen met de identiteit van de krant, laat ik het zo zeggen, maar dat is natuurlijk hartstikke moeilijk. Als je naar *De Gelderlander* kijkt, de Achterhoek is wel een soort van entiteit of gevoel, maar de Vallei, dat zijn zoveel verschillende entiteiten. Je hebt de *Biblebelt*, de geleerde mensen in Wageningen, je hebt de gewone Wageningers zal ik maar zeggen en Veenendaal is toch weer heel anders dan Ede en dan heb ik het nog niet eens over het Rivierengebied” (R6, blz. 4, r 10-15).

Duitsland

De reacties van de Duitse respondenten lopen ook binnen dezelfde krant en ook binnen dezelfde grenscategorieën uiteen. Aan de ene kant zijn er respondenten die zeggen dat een bijdrage leveren aan de Europese, Euregionale of regionale identiteit zeer zeker het geval is en ook de taak is van de krant of de redacteur, waarbij deze identiteit niet zozeer een regionale, Euregionale of Europese identiteit, maar eerder een ‘democratische’ identiteit betreft.

Zo zegt R10: “Ja, also ich denke schon, dass wir gerade in der Grenzregion diese Europäischen Gedanken fördern sollten” (blz. 6, r 27-28).

R11 hoopt dat de krant in ieder geval een bijdrage kan leveren aan een democratische samenleving: „Ich hoffe es. Wir hatten schon gesagt, dass die lokalen Themen jetzt eher nicht europäisch oder niederländisch ausgerichtet sind, aber ich kann nur hoffen, dass die Zeitung in Sachen Transparenz, Toleranz und Demokratieverständnis auch in die Richtung strahlt“ (R11, blz. 4, r 21-23).

R13 ziet dit ook zo: “Ja, da bin ich persönlich auf jeden Fall ein Befürworter für. Ich lese meine Texte natürlich nur aus meinem eigenen Blickwinkel, aber ich würde, was das betrifft, sagen, dass man es denen nicht anmerken sollte, eigentlich. Und ich versuche, dass man es denen nicht anmerkt. Normalerweise ist es mein Job, die Information wiederzugeben und zu schauen, wie ist Euroskepsis in den Niederlanden verbreitet [...]. Aber ich muss dann nicht selber wiedergeben, dass ich das persönlich dumm, zweifelhaft, ekelhaft, oder sonst was finde, sondern ich gebe das so wieder und Leute sollen sich da bitte ihr Bild von machen” (R13, blz. 4, r 8-16).

R14 is hier zeer uitgesproken over: „Ja. Also ich glaube, dass wir als Journalisten, die bei einem demokratisch verankerten Medium arbeiten, das bekennend demokratisch ist und das haben wir auch in unserem Titel stehen, wir sind eine politische Zeitung und wir haben die Aufgabe zu politische Meinungsbildung

beizutragen und wir haben die Aufgabe als Demokraten, die demokratische Idee auch wohlwollend zu begleiten“ (R14, blz. 5, r 33-36).

Twee andere respondenten zien dit genuanceerder. Zo antwoordt R9 “Ob ich das als Aufgabe einer Zeitung sehe? Nicht zwangsläufig. Ich finde, eine Zeitung kann sich das als Aufgabe machen. Ich weiß nicht, ob man sagen kann, dass unsere Zeitung das so explizit für sich formuliert hat. Das würde jetzt zu weit gehen. Aber ich finde es durchaus berechtigt, wenn eine Zeitung das macht oder machen würde. Und ich persönlich für mich weiß, warum ich Journalistin geworden bin und mir ist schon dieser europäische Gedanke persönlich wichtig. Nicht alles, was ich für die Niederlandeseite mach oder über die Niederlande schreibe, ist tatsächlich davon getrieben, dass ich damit jetzt unbedingt Verbindungen erzielen möchte oder so, aber ich möchte halt informieren und es gibt schon auch gezielte Artikel oder Bestandteile meiner Berichterstattung, wo ich sagen würde, ich möchte so ein Zusammengehörigkeitsgefühl erzeugen. Also wir hatten ja, die haben wir immer noch, die Serie „Gemeinsam für die Grenzregion“, da steht das schon ganz gezielt im Fokus, dass man sagt, wir wollen dahin schauen, was passiert schon an Zusammenarbeit, um mal deutlich zu machen, damit man nachlesen kann, was da schon passiert und dahinter steckt ja ein Europäischer Gedanke und natürlich auch um Anregungen zu schaffen, dass die Leute vielleicht denken, da will ich mich auch irgendwie engagieren“ (R9, blz. 6, r 42 – blz. 7, r 3).

R15 ziet dit vergelijkbare wijze: „Ja. Ob sie das sollen weiß ich nicht, aber sie tun es dadurch, dass sie über die Vorteile der Grenzregion berichten. Also Menschen müssen sich fragen, ja was habe ich dann von diesem Europa und wir sind ein erheblicher Teil der Information, was die Menschen davon haben, das sie schon mal eben über die Grenze fahren können [...]“ (R15, blz. 7, r 32-35).

Opvattingen met betrekking tot de Europese Unie

Om deze antwoorden beter te kunnen plaatsen is de respondenten eveneens gevraagd naar hun persoonlijke mening over Europa en of dit ook thema op de redactie is.

Nederland

De Nederlandse respondenten zijn allemaal voor Europese samenwerking. Over de vraag hoe zij een verdere integratie van de Europese samenwerking zien, lopen de meningen uiteen. Zo zegt R1: “Ja, ik ben absoluut voor Europese samenwerking. En ik denk dat we nog veel meer kunnen integreren” (R1. Blz. 5, r 47).

Deze opvatting wordt gedeeld door R2, R5, R6, R7 en R8, waarbij R6 wel de kanttekening plaatst dat Nederland hierbij niet losgelaten moet worden.

R4 laat zich niet uit over een verdere integratie, maar “onderkent het belang van Europa” (R4, blz. 8, r 27) en trekt dit ook in een breder perspectief: “Ik ben goed bekend met het ontstaan van de Europese samenwerking na de Tweede Wereldoorlog. En als je kijkt naar ontwikkelingen op globale schaal, China, Rusland, Amerika, dan denk ik zelf dat het heel belangrijk is dat we niet in ons eentje zijn” (R4, blz. 8, r 27-30).

Voor R3 ligt dit wat genuanceerder: “Op sommige vlakken wel, maar niet op alle vlakken. Ik geloof niet dat het een geweldig idee is om de Europese Unie eindeloos uit te breiden met steeds meer landen. Ik denk dat het voor die landen wel goed zou zijn, maar dat het tegelijkertijd het draagvlak voor de EU voor de bestaande samenwerking verzwakt” (R3, blz. 5, r 7-10). Op sommige inhoudelijke beleidsthema’s zou de integratie voor hem wel wat sterker kunnen, maar een totale politieke integratie is een stap te ver en R3 is net als R6 van mening dat “elk land zichzelf moet blijven” (R3, blz. 5, r 14-15).

Hoewel de respondenten zelf allen in meer of mindere mate voorstander zijn van de Europese samenwerking en integratie, is dit niet een thema dat vaak op de redacties terugkomt. R4 verklaart dat men “weinig uitgesproken anti-Europa sentimenten [zal] tegenkomen in onze krantenkolommen en tegelijkertijd zullen er best collega’s zijn, die op een partij stemmen, die niet zo veel op heeft met Europa. Maar we hoeven ook niet allemaal D66 te stemmen of zo” (R4, blz. 9, r 48 -blz. 10, r2). Als er al over Europa wordt gesproken is dit het geval rond de Europese verkiezingen, zo zeggen R3 en R6. Alleen R7 is van mening dat hier vaak over gesproken wordt: “Wij zijn daar heel nadrukkelijk mee bezig. Wij schrijven er veel over. [...] We hebben een politiek verslaggever in Den Haag zitten, die met enige regelmaat in Brussel is. Wij doen veel meer, maar laten ook aan onze abonnees zien, zeker in tijden van oorlog en crisis, hoe belangrijk eenheid en één Europa is. Ook in onze commentaren laten wij hier heel duidelijk signalen over los” (R7, blz. 5, r 19-22).

Duitsland

De Duitse respondenten zeggen allen dat zij voor een verdere integratie van Europa zijn. Twee respondenten zijn van mening dat Europa zaken zelfs beter regelt of zou kunnen regelen dan de individuele staten (R10 en R14). R11 wenst met het oog op de huidige ontwikkelingen in Oekraïne dat de Europese gedachte weer meer dynamiek krijgt. R12 is van mening dat wet- en regelgeving binnen Europa geharmoniseerd dienen te worden, zodat de burger hier geen nadeel van ondervindt.

Ook de Duitse respondenten zeggen dat het thema Europa op de redacties maar zelden ter sprake komt. Hier worden ook weer de Europese Verkiezingen genoemd.

Alleen R15 zegt dat zijn krant een duidelijk pro-Europese insteek heeft: “Ich glaube auch, dass die politische Richtung der Rheinischen Post für mehr EU und für ein offenes Europa ganz klar ist. Das lässt sich, glaube ich, auch durch diverse Leitartikel der Chefredaktion belegen” (R15, blz. 6, 37-39).

Een Europa dichterbij de burger

Nederland

De vraag of regionale media bijzondere mogelijkheden hebben om Europa dichterbij de mensen te brengen wordt door de Nederlandse respondenten positief beantwoord. Voor R1 zijn regionale media hier “heel belangrijk” (R1, blz.4, r 5).

R2 zegt dat specifiek zijn uitgave deze mogelijkheden ook heeft omdat de lezers van de krant zelf ook al naar Duitsland kijken. Tegelijkertijd is het volgens R2 lastig om complexe Europese thema's naar het lokale niveau te vertalen: “We hebben wel eens gekeken naar bijvoorbeeld de stikstofdiscussies. Maar dat is heel lastig. Dat is in Nederland al lastig uit te leggen, laat staan als je dat voor Duitsland moet uitleggen” (R2, blz. 2, r 14-15). Verder merkt R2 op dat dit zeker niet structureel gebeurt. Dit beeld wordt gedeeld door R3 en R6.

R4 constateert dat “Europa wat dat betreft überhaupt, als je het niet te groot maakt als in Europa en de EU, maar als je meer inzoomt, is Europa gewoon onderdeel van een deel van het DNA van het grensgebied” (R4, blz. 5, r 10-12). Toch zijn het ook in zijn editie eerder de concrete kleinere onderwerpen, waar dit in tot uitdrukking gebracht wordt : “Het is tamelijk dichtbij en praktisch en concreet allemaal als het gaat over Duitsland en Europa, wat wij doen” (R4, blz. 5, r 17-18). R5 antwoordt gelijkluidend.

De respondenten van *De Limburger* beantwoorden deze vraag positiever: “Ja, zeker, absoluut. Ook gewoon omdat met name regionale media die in de grensstreek actief zijn dagdagelijks en heel *down to earth* kunnen laten zien, wat de voor- en nadelen zijn van Europa. [...] En als je dat laat zien, dan maak je het tastbaar en dan gaan mensen dingen begrijpen, dus die daar hebben wij zeker een belangrijke rol in” (R7, blz. 4, r 9-13).

R8 ziet dit ook zo, maar is wat negatiever over de effecten van deze berichtgeving: “Dat denk ik zeker, maar het malle is dat Europa, hoe moet ik dat zeggen, Europa is ver weg en dan zou je zeggen Europa moet in de regio gestalte krijgen, want dat voelen wij, want dat is dichtbij. [...] Maar ik heb het gevoel dat door de verhalen die je maakt

Europa verder weg raakt" (R8, blz. 2, r 25-31). R8 vervolgt: "Ik denk dat Euregionale verslaggeving heel veel schrijven over problemen is. Daar maak je geen reclame voor Europa mee. Het fijne van Europa in de regio wordt daarmee niet duidelijk" (R8, blz. 2, r 44-46). Hij merkt op dat dit aan Duitse zijde anders is, hier is volgens hem meer aandacht voor succesvolle voorbeelden van samenwerking: "Zij proberen het wel heel erg om met name van Duitse kant, Nederlandse kant niet, maar Duitsers zijn veel meer geïnteresseerd in samenwerking dan andersom. Zij proberen dat heel erg voor het voetlicht te brengen, wat er wel goed werkt" (R8, blz. 2, r 46 – blz. 3, r1).

Duitsland

Alle Duitse respondenten beantwoorden deze vraag positief. Diverse respondenten zijn zelfs van mening dat dit ook hun taak of de taak van de krant is, waarvoor ze werken: "Das sollen die gefälligst auch machen, bin ich sehr der Meinung" (R13, blz. 1, r 44) en "Da ist eine Aufgabe für eine regionale Zeitung in dem Moment, dass es die Region betrifft" (R16, blz. 2, r 16).

Ook zien de Duitse respondenten in het bijzonder voor media die in de grensstreek verschijnen hier mogelijkheden voor: "Ich glaube ja. Also erstmals grundsätzlich haben wir andere Möglichkeiten europäische Verständigung und grenzüberschreitende Berichterstattung zu machen. Und auch die Leserschaft ist es ja gewohnt, europäischer zu denken als Leser, die eben nicht an der Grenze wohnen, würde ich jetzt einfach mal behaupten, weil es für die zum normalen Alltag gehört, zum Arbeiten oder zum Einkaufen über die Grenze zu fahren und das sind ja Dinge, über die wir ja täglich berichten" (R14, blz. 3, r 21-25) en R15 zegt hierover: „Ja, klar. Also, wir sind hier diejenigen, die das Geschehen im Grenzland abbilden und den Leuten zeigen, was ihre Vorteile sind und wir erleben das ja auch, dass Stücke, die einen hohen Freizeitwert haben, extrem nachgefragt sind und den habe ich natürlich vor allem in einem vereinten Europa und nicht in einem Gebiet, wo die Grenze dicht sind" (R15, blz. 3, r 38-41). R12 ziet deze functie ook, maar nuanceert de invloed van regionale media ook: "Die Tageszeitung ist nicht das richtige Medium, wenn es um intensivere Beziehungen geht. Da müssen Menschen auch ins Gespräch kommen" (R12, blz. 5, r 1-2).

In antwoord op de onderzoeksvraag '*Zien de redacties een rol voor henzelf weggelegd in de integratie van het grensgebied en de Europese eenwording?*' kan worden vastgesteld dat zowel in Nederland als in Duitsland de respondenten over het algemeen een positieve instelling ten opzichte van de Europese Unie hebben. De Duitse interviewpartners zijn hier stilliger over dan de Nederlandse interviewpartners. Europa is echter niet vaak onderwerp op de redactie en ook is niet bekend

hoe alle collega's hier over denken. De respondenten uit beide landen zijn allen van mening dat regionale media bijzondere mogelijkheden om Europa dichterbij de mensen te brengen. Dit geldt versterkt voor regionale media in de grensstreek. Wel is het zo dat de berichten die hiertoe kunnen bijdragen zeer concreet en praktisch van aard zijn. Deze artikelen dragen bij aan het gevoel dat men in één (grens) regio woont, maar het grote Europese verhaal blijft meestal buiten beschouwing. Paradoxaal blijkt daarnaast dat juist in de grensregio over de problemen die door verschillen in wet- en regelgeving worden veroorzaakt, wordt, waardoor het buurland juist negatiever in het nieuws komt.

6.3 Conclusies interviews redacties

In deze paragraaf wordt gereflecteerd op de gebruikte onderzoeksmethodiek en worden de belangrijkste bevindingen uit de interviews met de redacteurs gekoppeld aan de onderzoeksvragen.

Vergelijkend onderzoek van regio's binnen landen of van grensregio's, bijvoorbeeld in de Europese Unie is een interessante optie voor nieuw comparatief onderzoek (Hanitzsch, 2009, p. 417). Veel onderzoekers maken uit efficiëntie-overwegingen alleen gebruik van kwantitatieve onderzoeksmethoden en nauwelijks nog kiezen voor kwalitatieve onderzoeksmethoden, dit wordt als een methodologische tekortkoming gezien (Hanitzsch, 2019, p. 516). Door de interviews als onderzoeks-component toe te voegen, kan namelijk inzicht worden verkregen in de (subjectieve) percepties van journalisten. (Hanitzsch, 2019, p. 512). Het onderwerp van dit proefschrift sluit aan bij de door Hanitzsch voorgestelde aanpak, door (een gedeelte van) de Nederlandse en Duitse grensregio met elkaar te vergelijken. Voor de vergelijking is gebruik gemaakt van zowel een inhoudsanalyse als interviews met de redacties om zo een belangrijke tekortkoming van veel comparatief onderzoek te vermijden.

Het corpusonderzoek bevat 30 mantel- en regionale edities van vier kranten. Er konden 16 (8 Nederlandse en 8 Duitse) interviews gehouden worden, waarmee 26 van de 30 redacties zijn afgedekt. Bij alle vier de kranten bleek namelijk dat de lokale redacties vanuit een regioeditie samenwerken, waardoor er met een interviewpartner meerdere lokale edities konden worden afgedekt. Dit betekent voor de representativiteit, dat de resultaten representatief zijn voor de mantedities en de regionale edities die in een regio verschijnen die direct aan de landsgrens gelegen is en regionale edities die in een gebied verschijnen

dat midden in de grensregio gelegen is, aangezien alle redacties, die deze gebieden betreffen, in de interviews vertegenwoordigd zijn. De regionale edities die in een gebied verschijnen dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen is, zijn slechts beperkt vertegenwoordigd; alleen *De Gelderlander* (Arnhem en Betuwe, Rivierenland) en de *Rheinische Post* (Duisburg) zijn in deze categorie vertegenwoordigd. De resultaten zijn hiermee niet representatief. Ook voor de regionale edities die in een gebied verschijnen dat buiten de grensregio gelegen is, geldt dat de resultaten niet representatief zijn. Binnen deze categorie valt alleen De Vallei van *De Gelderlander*. Hier moet bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten rekening gehouden worden.

De interviews hebben plaatsgevonden in de eerste vier maanden van 2023. De frequentie- en inhoudsanalyse van de kranten bestreek de periode 2014-2018. Tijdens de interviews spraken de redacteurs veel over de gevolgen van digitalisering (*digital first*). Het corpus komt nog uit de tijd toen het nog *paper first* was. Dit kan leiden tot een mismatch tussen de antwoorden van de redacteurs en bevindingen in corpus. Om het verschil in tijd tussen deze beide onderzoekscomponenten zo goed mogelijk te ondervangen is de respondenten in de interviews gevraagd om in hun antwoorden de afgelopen tien jaar te betrekken. Daarnaast is expliciet gevraagd naar de invloed van actuele ontwikkelingen zoals de coronapandemie op de berichtgeving over het buurland, zodat ook de op het moment van de interviews actuele situatie wordt onderzocht. Echter, niet alle respondenten waren gedurende de periode 2014-2023 voor dezelfde krant (en/of in dezelfde functie) werkzaam, waardoor niet alle redacties de brug tussen beide onderzoeksperioden konden slaan. Hierdoor is het lastiger om de interviews te zien als complementair aan de krantenanalyse. Ook hier moet bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten rekening gehouden worden.

Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?

Daar waar in Nederland op regionaal niveau eerder een licht negatieve tendens ten aanzien van de berichtgeving over het buurland waarneembaar is, is in Duitsland juist in de laatste drie tot vijf jaar een positieve tendens zichtbaar, met zowel meer ruimte voor Nederland gerelateerd nieuws als ook voor een breder palet aan thema's. De redacteurs van de edities die in een regio verschijnen, die direct aan de landsgrens gelegen is of die in een gebied verschijnen dat midden in de grensregio gelegen is, zijn van mening dat de hoeveelheid berichtgeving over het buurland (iets) groter zou mogen zijn. De redacteurs van de mantedities en van de edities die verder weg van de grens verschijnen, zijn van mening dat de hoeveelheid berichtgeving over het buurland in de huidige omvang voldoende is.

Tevens hebben de interviews met de redacties het beeld uit de inhoudsanalyse bevestigd dat de berichtgeving over het buurland een grote verscheidenheid aan onderwerpen omvat, waarbij gedeeltelijk andere accenten naar voren zijn gekomen. Uit de interviews bleek daarnaast heel duidelijk, dat het er een lokaal of regionaal haakje moet zijn voor de onderwerpen uit het buurland die krant halen.

De interviews hebben bevestigd dat de redacteurs een breed spectrum aan bronnen gebruiken voor de berichtgeving over het buurland. Interessant is hier de vaststelling dat met name de mantelredacties en de redacties van edities die direct langs de grens verschijnen, gebruik maken van regionale kranten, die aan de andere kant van de grens verschijnen en/of direct contact hebben met hun collega's aan de andere kant van de grens. Voor de redacties die verder weg van de grens gelegen zijn, is de belangrijkste bron de regioeditie, die een deel van het lokale katern met regionaal nieuws dat ook uit het buurland kan komen, vult.

Welke rol speelt de grensligging bij de keuze voor het te plaatsen nieuws?

Is er een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?

Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?

Uit de interviews met de redacteurs blijkt dat er geen duidelijk verband is tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland of de afstand tot de redactie in de grens in de overweging om een nieuwsbericht te plaatsen. Voor wat betreft de lokale redacties blijkt hier wel een verband te zijn. Waar de redacteurs van de lokale redacties in eerste instantie kijken naar de directe omgeving, bij de overweging om nieuws uit het buurland te plaatsen laat men zich in Nederland voornamelijk leiden door de actieradius van de nieuwsconsument. Aan Duitse zijde betreft dit ook het gevoel van *Nachbarschaft*, wat hoort gevoelsmatig bij onze regio. De regio strekt zich hierbij uit tot max. 30 kilometer rondom de eigen standplaats. Daarnaast bleek uit de reacties van de redacteurs dat het veel uitmaakt of editie in een regio die direct aan het buurland grenst verschijnt of niet. Uit de antwoorden van de redacteurs blijkt namelijk dat als een regio geen directe grensligging heeft, deze *Nachbarschaft* minder gevoeld wordt, ook al is de afstand tot het buurland beperkt. Dit heeft direct een negatieve invloed op de hoeveelheid berichtgeving over het buurland. Dit komt overeen met de resultaten van analyse van de geografische plaatsaanduidingen in hoofdstuk 4. Tevens sluiten deze bevindingen aan bij de

resultaten van de frequentie-analyse en bij de bevindingen van Roose (2008), dat de intensiteit van de berichtgeving over het buurland afneemt, naarmate de afstand tot de grens groter is.

Welke nieuwswaarden zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving?

Uit de interviews bleek heel duidelijk in de ogen van de respondenten de belangrijkste nieuwswaarden *relevantie* en *impact* zijn. De focus op *relevantie* kwam uit de interviews nog sterker naar voren dan uit de inhoudsanalyse en werd door alle redacteuren als belangrijkste nieuwswaarde genoemd. Ook in de inhoudsanalyse was *relevantie* de meest voorkomende nieuwswaarde. De andere nieuwswaarden die uit de inhoudsanalyse naar voren kwamen zoals *verrassing*, *goed nieuws* of *conflicten*, worden door de respondenten niet of nauwelijks genoemd. De rangorde van de nieuwswaarden die door de redacteuren genoemd verschilt met de bevindingen van Harcup & O'Neill (2017). De nieuwswaarde *relevantie* en *impact* staat bij hen op plek 11 en 12 van 14. Dit is opvallend, maar kan verklaard worden door het feit, dat het een onderzoek naar regionale kranten betreft, waarvoor de *regionale relevantie* en *impact* van het nieuws voorop staat. Geen van de respondenten noemde bij de vraag naar de gebruikte nieuwswaarden praktische overwegingen zoals de *beschikbaarheid van middelen en tijd*, het *type publiek waarvoor zij nieuws produceren* etc., die Harcup & O'Neill (2017, p. 1482-1483) als nuancerende factoren genoemd hebben. Wel kwamen de aspecten als *beschikbaarheid van middelen en tijd* terug in de antwoorden op de vraag, welke belemmerende factoren de grensoverstijgende berichtgeving beïnvloeden. Uit de vragen naar de werkwijze van de redactie en de toekomst van de krant blijkt dat ook de nieuwswaarden als *deelbaarheid* (Harcup & O'Neill, 2017) en *wat werkt op sociale media* (Tien Vu, 2014; Welbers et al., 2016 en Thurman & Myllylahti, 2009) ook een belangrijke rol spelen bij de keuze voor het te plaatsen nieuws. Ook de uitdaging om de balans te vinden tussen enerzijds het handhaven van professionele nieuwswaarden en redactionele onafhankelijkheid en anderzijds het publiek geven wat het publiek wil (Karlsson & Clerwall, 2012) werd door diverse redacteuren genoemd.

Wordt er gebruik gemaakt van framing als het gaat om berichtgeving over het buurland?

Zowel de Nederlandse als de Duitse redacteuren verklaarden dat geprobeerd wordt om *framing* zoveel mogelijk te vermijden, waarbij men zoveel mogelijk feitelijk bericht en het beeld dat de nieuwsconsument van het buurland heeft wil completeren, zowel in positieve als in negatieve zin. Deze bevinding komt overeen met de bevindingen uit eerder onderzoek van onder meer Baden (2009).

De overtuiging van de interviewpartners dat er weinig gebruik gemaakt wordt van *framing* komt niet overeen met de inhoudsanalyse, waaruit weliswaar blijkt dat in lang niet alle artikelen sprake is van *framing* van de relatie met het buurland, maar het buurland toch regelmatig op een bepaalde manier geframed wordt. Dit is ook niet verwonderlijk, omdat in principe elke journalist zijn nieuw frame, door de manier waarop hij de aan hem gepresenteerde nieuwsfeiten in zijn nieuwsmedium presenteert (vgl. Baden, 2009).

Zijn de redacties zich bewust van hun grensligging en heeft dit invloed op de keuze berichtgeving over het buurland te plaatsen?

Zowel de Nederlandse als de Duitse mantelredacties zijn zich er van bewust dat hun krant in de grensregio verschijnt. Dit geldt ook voor de Nederlandse en Duitse redacteuren van edities, die direct langs de grens verschijnen. De redacteuren van de Nederlandse edities die verder weg van de grens verschijnen, vinden dat hun werkgebied niet tot de grensregio behoort en dat het buurland ook te ver weg ligt om over te berichten. De redacteuren van de Duitse edities die niet langs de grens verschijnen, zijn van mening dat hun regio nog tot de grensstreek gerekend kan worden, maar dat de afstand tot de grens toch te groot is om vaak over het buurland te berichten. Dit komt overeen met de resultaten van de frequentie-analyse uit hoofdstuk 3.

Zien de redacties een rol voor henzelf weggelegd in de integratie van het grensgebied en de Europese eenwording?

Zowel in Nederland als in Duitsland hebben de respondenten over het algemeen een positieve instelling ten opzichte van de Europese Unie. Europa is echter niet vaak onderwerp op de redactie en ook is niet bekend hoe alle collega's hier over denken. De respondenten uit beide landen zijn allen van mening dat regionale media bijzondere mogelijkheden hebben om Europa dichterbij de mensen te brengen. Dit geldt versterkt voor regionale media in de grensstreek. Wel is het zo dat de berichten die hiertoe kunnen bijdragen zeer concreet en praktisch van aard zijn. Deze artikelen dragen bij aan het gevoel dat men in één (grens)regio woont, maar het grote Europese verhaal blijft meestal buiten beschouwing. Paradoxaal blijkt daarnaast dat juist in de grensregio over de problemen die door verschillen in wet- en regelgeving worden veroorzaakt, wordt, waardoor het buurland juist negatiever in het nieuws komt.

Hoe is de kennis van het desbetreffende buurland en de buurtaal op de redacties?

De kennis van buurtaal en buurland op de mantelredacties en op de redacties van de edities die dicht langs de grens verschijnen, wordt door de desbetreffende redacteuren als goed ingeschat. Naarmate de afstand tot de grens groter wordt,

nemen de kennis van buurland en buurtaal af. Bij navraag blijkt echter dat de kennis van het buurland en de buurtaal vaak bij slechts een van de medewerkers aanwezig is, waardoor de omvang en kwaliteit van de berichtgeving over het buurland heel erg bij een persoon ligt. Dit is anders dan bij de andere thema's en regio's waar over bericht wordt, hierbij kunnen de redacteurs elkaar wel vervangen.

Hoe is de houding van de redacties ten opzichte van het buurland?

Daar waar *De Gelderlander* geen expliciet beleid met betrekking tot berichtgeving over het buurland heeft en *De Limburger* door de samenwerking met het *Mediahuis* weliswaar een samenwerking met kranten uit Aachen heeft, maar (nog) geen specifiek buurlandenbeleid heeft, is dit voor de onderzochte Duitse kranten anders. Deze kranten hebben vastgesteld dat artikelen over Nederland een verdienenmodel kunnen zijn en zetten hier dan ook bewust op in, gestuurd door de hoofdredactie.

Zowel voor de Nederlandse als de Duitse redacteurs zijn informeren, neutraliteit en betrouwbaarheid belangrijke kernwaarden van hun beroepsopvatting. Deze opvatting sluit nauw aan bij de opvattingen van de interviewpartners met betrekking tot *framing*, dat men probeert te vermijden, men wil neutraal zijn. Tegelijkertijd wil men door te informeren, misverstanden uit de weg ruimen en bijdragen aan een goed functionerende democratische maatschappij, waarbij men zich bewust is van de beperkte macht van de krant. Deze opvattingen zien de redacteurs ook terug in het algemene beleid van hun werkgevers.

Hoe zien de redacties de toekomst van hun krant (werkwijze, oplage,...)?

Zowel in Nederland als in Duitsland is de werkwijze op de redacties de laatste tien jaar sterk veranderd, waarbij de productie van de krant niet langer het principe *print first* volgt, maar het principe *digital first* leidend is. Deze nieuwe werkwijze biedt zowel volgens de Nederlandse als de Duitse redacteurs ook kansen voor de toekomst. De toekomst van de papieren krant zien alle redacteurs somber in. De papieren krant zal nog wel enkele jaren bestaan, maar verwordt of tot een nicheproduct of zal helemaal verdwijnen. Dit betekent echter niet het einde van het regionale nieuws. In beide landen wordt gezien dat de nieuwsconsument behoefte heeft aan betrouwbaar regionaal nieuws en in toenemende mate ook bereid is om hier voor te betalen. Het gebruik van sociale media is nog niet bij alle kranten wijdverspreid en ook binnen de verschillende lokale redacties van een en dezelfde krant wordt hier verschillend mee omgegaan. De *Rheinische Post* zet als enige krant doelbewust in op jonge, lokale hoofdredacteurs met een grote affiniteit met internet en sociale media om zo ook jongere lezers te bereiken. Wel zien alle kranten dat sociale media nodig zijn om jongeren te bereiken.

Gevraagd naar de capaciteit voor berichtgeving over het buurland, wordt gesteld dat er op de mantelredacties van zowel de Nederlandse als de Duitse kranten voldoende capaciteit aanwezig is. De regionale edities, die direct langs de grens verschijnen, hebben medewerkers, die zich in meer of mindere met het buurland (kunnen/mogen) bezighouden, al dan niet op structurele basis. Voor de edities die verder weg van de grens verschijnen, geldt dit niet, maar dit wordt niet als een probleem gezien, omdat eventuele relevante berichten over het buurland via de lokale redacties langs de grens of de regioredacties hun weg vinden naar deze edities. Opvallend is hierbij ook de vaststelling, dat de Duitse kranten bereid zijn om voor het mantelkatern en de edities die direct langs de grens verschijnen personeel aan te wijzen voor berichtgeving over het buurland, omdat zij hierin een verdienmodel zien. Dit sluit niet aan bij de bevindingen dat mensen nog wel waarde hechten aan goede nieuwsvoorziening, maar zo gewend zijn aan gratis internet dat zij hier niet meer voor willen betalen (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 8). Aan Nederlandse zijde wordt in de berichtgeving over het buurland geen verdienmodel gezien, wat niet wil zeggen, dat Nederlanders niet bereid zijn om te betalen voor nieuws. Ook aan Nederlandse zijde zien de respondenten namelijk dat de nieuwsconsument in toenemende mate bereid is te betalen voor online nieuwsartikelen. De redacteurs geven aan dat de snelle groei van streamingdiensten als *Netflix* en *Spotify* het pad hebben geëffend voor de nieuwdiensten. Nieuwsconsumenten zijn nu ook sneller bereid om te betalen voor nieuws, net als zij dit voor muziek en series en films doen. Ook de bevindingen van Cottle (2009), dat door de komst van het internet media geen of minder buitenlandcorrespondenten in dienst hebben, waardoor het nieuws uit het buitenland oppervlakkiger gepresenteerd wordt, wordt in de interviews niet bevestigd. Met name aan Duitse zijde zet men versterkt in op berichtgeving over het buurland. Ook *De Gelderlander* en *De Limburger* beschikken via de mediaconcerns waartoe zij behoren over een correspondent in Duitsland en *De Limburger* wil net als de Duitse kranten de berichtgeving over het buurland verder versterken.

Dit hoofdstuk heeft inzicht gegeven in de opbouw, werkwijze, overwegingen en overtuigingen van de redacties van 26 van de onderzochte 30 edities. Deze inzichten en de resultaten van de frequentie- en contextanalyse zullen in het volgende hoofdstuk worden gebruikt om hoofdvraag van dit onderzoek te beantwoorden.

Hoofdstuk 7

Conclusies

In dit hoofdstuk wordt allereerst teruggeblikt op de aanleiding en de achtergronden van de probleemstelling. Vervolgens worden de deelvragen en de hoofdonderzoeksvraag beantwoord. Ook wordt er gereflecteerd op de beperkingen van dit onderzoek en hieruit volgend worden aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek. Tot slot worden de theoretische en maatschappelijke implicaties van dit onderzoek beschreven.

7.1 Terugblik aanleiding, achtergrond en probleemstelling

Dit onderzoek betreft de berichtgeving en beeldvorming over en weer tussen Nederland en Duitsland in het grensgebied, zoals dat in de regionale dagblad-journalistiek in de Euregio Rijn-Waal naar voren komt. Het belang van dergelijk onderzoek gaat boven de lokale verankering in het grensgebied uit, omdat het de nationale en Europese ambitie tot Europese samenwerking verbindt met de leefwereld op lokaal niveau.

Media leveren een belangrijke bijdrage aan het beeld dat wij als burgers hebben van andere landen en culturen. Welke rol de regionale dagbladen in de Duits-Nederlandse grensregio spelen in de berichtgeving en beeldvorming over het buurland heeft het voorliggende onderzoek getracht te onderzoeken. Hiertoe zijn allereerst de Duits-Nederlandse verhoudingen geschetst. Het accent lag hierbij op de periode na 1945, waarbij ook aandacht was voor de ontwikkeling van het Europese ideaal en de rol die de grensregio's daarbij is toebedacht.

De verhoudingen tussen Nederland en Duitsland waren sinds de Tweede Wereldoorlog vaak een *Wechselbad der Gefühle*, waarbij vastgesteld kan worden dat Nederland en Duitsland sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog naar elkaar zijn toegegroeid. Langs de grens ontspanden zich de verhoudingen sneller. Reden hiervoor worden gezien in het feit dat hier de culturele, landschappelijke en talige verschillen kleiner waren en contacten over en weer voor de Tweede Wereldoorlog vanzelfsprekend waren (Lademacher, 1990; Wielenga, 2000; Pekelder, 2014). Nederland en Duitsland zijn nu goede burens en partners. De rol van de Tweede Wereldoorlog is naar de achtergrond geschoven; wat blijft is de spanning tussen een klein en een groot land, al is ook deze spanning sinds het toetreden van de Oost-Europese staten tot de Europese Unie afgenomen (Pekelder, 2014).

Hoewel de beeldvorming over en weer lang niet altijd positief is, zijn beide landen als antwoord op de beide wereldoorlogen vooropgegaan bij de vorming van de Europese Unie zoals we deze nu kennen. Opmerkelijk genoeg ging de ontwikkeling van het supranationale Europa gepaard met aandacht voor de regio. Terwijl nationaal de discussie gericht is op de verhouding tussen nationale en supranationale verantwoordelijkheden, hebben de grensregio's een eigen ontwikkeling doorgemaakt. Langs de Nederlands-Duitse grens zijn Euregio's ontstaan door lokale initiatieven. De Euregio's hebben zich van begin af aan ingezet voor een grensoverstijgende samenwerking met als doel niet alleen de economische ontwikkeling, maar ook de sociale cohesie in het grensgebied te versterken. De EEG (een voorloper van de Europese Unie) gaf de grensregio's begin jaren 1990 met het subsidieprogramma *Interreg* een belangrijk instrument om hier ook daadwerkelijk in te investeren.

Tegenwoordig worden de Euregio's langs de Nederlands-Duitse grens ook als belangrijke politieke partners gezien door de nationale overheden in Den Haag, Düsseldorf, Hannover en Berlijn. Dat neemt niet weg dat de grens tussen beide landen nog steeds het dagelijks leven beïnvloedt. Hoewel de grenscontroles tot het najaar van 2024 grotendeels tot het verleden behoorden en geld niet meer hoeft te worden gewisseld, zijn er op het gebied van sociale verzekeringen, belastingen, onderwijs etc. nog steeds grote verschillen in wet- en regelgeving. Het is een zaak van lange adem om hier oplossingen voor te vinden, zodat deze verschillen een daadwerkelijke grenzeloze samenleving niet in de weg staan.

De vraag is nu hoe dat Europese ideaal van geïntegreerde grensregio's leeft in de praktijk van alledag. Hebben de leefgemeenschappen aan beide zijden van de grens daadwerkelijk aandacht en belangstelling voor elkaar? Deze vraag is mede ingegeven door de vaststelling dat inwoners van grensregio's een andere identiteit ontwikkelen dan de rest van de bevolking van een land, of dat zij naast hun nationale identiteit ook een specifieke grensidentiteit ervaren (Kolosov, 2015). Deze vaststelling is van belang voor dit onderzoek, omdat het de vraag oproept of deze zogenaamde grensidentiteit ook zichtbaar is in de media, aangezien de media ook nodig zijn om dit grensoverstijgende burgerschap te creëren. Massamedia spelen een belangrijke rol in hoe mensen het buurland waarnemen en zijn een belangrijke verspreider van stereotiepe beelden, die verbonden zijn met het collectieve geheugen van een samenleving en onderdeel zijn van het gemeenschappelijk bewustzijn (Strüver, 2005). Tegelijkertijd bieden massamedia de overheid een belangrijk instrument om de etnische en politieke identiteit van de inwoners van hun land vorm te geven en dragen ze daarmee bij aan de stabiliteit van de staat

(Kolosov, 2015). Deze focus van de media op hetgeen er in het eigen land speelt, leidt er ook toe dat zelfs in de grensregio lokale en regionale media nauwelijks aandacht hebben voor hetgeen er net over de grens gebeurt. Deze aandacht neemt af naarmate taal- en cultuurverschillen toenemen (Klatt & Herrmann, 2011). Maar hoe ontwikkelt zich de aandacht voor elkaar? Kan deze aandacht worden afgelezen aan de media die in de grensregio verschijnen en dan met name aan de kranten in dit gebied? In mijn werk bij de Euregio Rijn-Waal heb ik gemerkt dat er vanuit de Duitse regionale media meer aandacht voor Nederland lijkt te zijn dan omgekeerd. Deze indruk wordt bevestigd door gesprekken met projectpartners in de Euregio, die eveneens van mening zijn dat de Duitse regionale media vaker en uitgebreider over hun Interregprojecten berichten dan de Nederlandse regionale media.

Het voorliggende onderzoek heeft dan ook tot doel inzicht te bieden in de manier waarop in de Nederlands-Duitse grensregio regionale dagbladen aan weerszijden van de grens invulling geven aan hun unieke geografische situatie; de grensligging. Hierbij hoort de volgende onderzoeksvraag: *‘In welke mate is er een verband tussen de grensligging en de aard van de lokale en regionale berichtgeving in regionale dagbladen in de Nederlands-Duitse grensregio over het buurland en hoe kunnen eventuele verschillen hierin verklaard worden?’*.

Voor dit onderzoek is gekozen om de regionale dagbladen te onderzoeken die aan weerszijden van de grens in de Euregio Rijn-Waal verschijnen. Er is gekozen voor regionale dagbladen, omdat uit de vergelijking van de medialandschappen van Nederland en Duitsland is gebleken dat dit een onderzoekseenheid is die, anders dan regionale tv, radio of internet, veel overeenkomsten laat zien en daardoor goed vergelijkbaar is. Daarnaast verschijnen er in de Euregio Rijn-Waal zowel aan Nederlandse als aan Duitse kant twee kranten, waardoor ook een onderlinge vergelijking binnen beide landen mogelijk is. Onderzoek naar dagbladen is bovendien nog steeds relevant omdat zowel in Nederland als in Duitsland het vertrouwen in de nieuwsmedia relatief hoog is (Nederland 57% en Duitsland 43%). In beide landen is het vertrouwen in het nieuws in regionale dagbladen nog hoger (75% in Nederland en 59% in Duitsland in 2023) dan het vertrouwen in nieuwsmedia in het algemeen. Traditionele media en regionale kranten (inclusief de e-papervariant ervan) in het bijzonder blijven dus betrouwbare en agendabepalende nieuwsvormen, die er steeds beter in slagen om de digitale ontwikkelingen ten bate van henzelf in te zetten (Grimberg, 2022) en zijn daarmee nog steeds relevant voor journalistiek onderzoek (Deuze, 2021). Voor dit onderzoek zijn regionale dagbladen uit de periode 2014-2018 geanalyseerd. De interviews met de redacteurs hebben plaatsgevonden in 2023.

7.2 Beantwoording deelvragen en onderzoeksvraag

Om de onderzoeksvraag *'In welke mate is er een verband tussen de grensligging en de aard van de lokale en regionale berichtgeving in regionale dagbladen in de Nederlands-Duitse grensregio over het buurland en hoe kunnen eventuele verschillen hierin verklaard worden?'* te beantwoorden zijn er in totaal dertien deelvragen geformuleerd, die met behulp van verschillende onderzoeksmethoden beantwoord zijn. In deze paragraaf worden allereerst de deelvragen beantwoord om uiteindelijk ook de hoofdvraag van dit onderzoek te kunnen beantwoorden.

Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?

In totaal bevatte 33% van de onderzochte 1.682 onderzochte edities berichtgeving over het buurland. In Nederland wordt er iets vaker, 36.7% tegenover 30%, over het buurland bericht dan in Duitsland. Voor wat betreft de onderzochte mantelkaternen geldt dat in Nederland veel vaker over Duitsland wordt bericht dan dit andersom het geval is. In Duitsland is de meeste berichtgeving met betrekking tot Nederland in de regiokaternen te vinden. In Nederland ontvangt een lezer die woonachtig is in een regio waar in het regiokatern niet veel over het buurland wordt bericht, zo toch vaak nieuws over Duitsland. Aangezien in Duitsland het mantelkatern relatief weinig berichtgeving over het buurland bevat, is men als lezer voor nieuws over het buurland dus sterker afhankelijk van het nieuws in de regiokaternen. De Duitse regiokaternen berichten meer over Nederland dan omgekeerd het geval is. De frequentie-analyse bevestigt dus het bestaan van een asymmetrie in aandacht voor elkaar (Linthout, 2000; Wielenga, 2000; Sars, 2004).

Prominentie

De meeste artikelen in zowel de mantelkaternen als de regiokaternen verschijnen in beide landen in een van de binnenpagina's. Er is weinig aandacht voor het buurland op de voorpagina van de kranten, met uitzondering van de beide regiokaternen voor Duisburg van zowel de *NRZ* als de *Rheinische Post*. Voor wat betreft de prominentie voorpagina ten opzichte van binnenpagina is er geen verschil tussen Nederland en Duitsland waarneembaar.

Omvang

Met betrekking tot de omvang van de artikelen kan worden geconcludeerd dat waar in Nederland het aantal kleine, middelgrote en grote artikelen ongeveer evenredig is verdeeld, er in Duitsland beduidend meer kleinere artikelen over het buurland geplaatst worden dan middelgrote en grote artikelen. Hoewel er in Duitsland in de regiokaternen dus meer artikelen over het buurland verschijnen,

zijn deze relatief vaak kleiner van omvang dan de Nederlandse artikelen over het buurland. Hoewel de Duitse kranten vaker artikelen over Nederland publiceren, is de totale hoeveelheid niet per se veel groter. Voor wat betreft de afstand tot de grens en de omvang van de artikelen is zowel voor de Nederlandse als Duitse kranten geen verband waarneembaar.

Brongebruik

Het brongebruik vertoont in beide landen grote overeenkomsten. De mantelkaternen maken in beide landen gebruik van een breder spectrum aan bronnen dan de regiokaternen. In beide landen maken de regiokaternen die direct langs de grens verschijnen vaker gebruik van persberichten en persconferenties voor hun berichtgeving over het buurland dan de regiokaternen die verder weg van de grens verschijnen. De interviews hebben bevestigd dat de redacteurs een breed spectrum aan bronnen gebruiken voor de berichtgeving over het buurland. Interessant is hier de vaststelling dat met name de mantelredacties en de redacties van edities die direct langs de grens verschijnen, gebruik maken van regionale kranten die aan de andere kant van de grens verschijnen en/of direct contact hebben met hun collega's aan de andere kant van de grens.

Met betrekking tot de onderzoeksvraag '*Hoe vaak wordt er over het buurland bericht?*' kan tenslotte geconcludeerd worden dat in Nederland op regionaal niveau eerder een licht negatieve tendens ten aanzien van de berichtgeving over het buurland zichtbaar is. In Duitsland is juist in de laatste drie tot vijf jaar een positieve tendens zichtbaar, met zowel meer ruimte voor Nederland-gerelateerd nieuws als ook voor een breder palet aan thema's.

Welke rol speelt de grensligging bij de keuze voor het te plaatsen nieuws?

Is er een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?

Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?

Vraag 2 tot en met 4 worden gezamenlijk behandeld om een geïntegreerde bespreking van de resultaten te bieden. Zowel de statistische als de grafische analyses hebben laten zien dat de mantelkaternen van alle vier onderzochte kranten een duidelijke focus vertonen op de regerings- en economische centra, namelijk Den Haag en de Randstad in Nederland, en Berlijn, Düsseldorf en het

Ruhrgebied in Duitsland. Er is in beide landen in de mantelkaternen weinig aandacht voor de grensregio. Zowel voor Nederland als Duitsland is er sprake van een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen, als het gaat om de regionale katernen. Alle katernen die direct aan de grens verschijnen, plaatsen overwegend nieuws uit plaatsen in het buurland die zich binnen een straal van 90 km van de redactie bevinden. Voor de regionale katernen die verder weg gelegen van de grens verschijnen en voor de mantelkaternen is de straal minder relevant; artikelen worden hier niet (hoofdzakelijk) geplaatst op basis van *geografische nabijheid*. De plaatsen waarover bericht wordt, zijn grotendeels dieper het binnenland in gelegen. Naarmate de afstand van de redactie tot de grens groter wordt, lijkt het minder relevant waar in het buurland het nieuwsfeit zich afspeelt. Het nieuwsfeit zelf lijkt hier de belangrijkste reden om het bericht te plaatsen, niet het feit dat dit nieuwsfeit zich in de directe omgeving van de lezer afspeelt. Hiermee is de conclusie gerechtvaardigd dat niet alleen de afstand tussen de redactie en de genoemde plaats een rol speelt bij de mate waarin over het buurland bericht wordt, maar ook de afstand van de redactie tot aan de grens bepalend is bij de keuze van het te plaatsen nieuws over het buurland. Dit effect is aan Duitse zijde aanmerkelijk sterker dan aan Nederlandse zijde.

Uit de interviews is gebleken dat aan Duitse zijde ook het gevoel van *Nachbarschaft* (wat gevoelsmatig hoort bij die regio) een belangrijke rol speelt. De regio strekt zich hierbij uit tot maximaal 30 kilometer rondom de eigen standplaats. Daarnaast bleek uit de reacties van de redacteuren dat het veel uitmaakt of de editie verschijnt in een regio die direct aan het buurland grenst.

Voor de regionale edities die direct langs de grens verschijnen en zich in een gebied midden in de grensregio bevinden, kunnen de onderzoeksvragen '*Is er een verband tussen de afstand tussen de redactie en de plaats van handeling in het buurland in de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?*' en '*Is er een verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de overweging om een nieuwsbericht uit het buurland te plaatsen?*' positief worden beantwoord. Voor Duitsland is dit effect een stuk duidelijker waarneembaar dan voor Nederland.

Is er een verband tussen de onderwerpkeuze en de afstand van de redactie tot de grens?

Zowel in de mantelkaternen als de edities die direct langs de grens en binnen de grensregio verschijnen komt een breed spectrum aan onderwerpen aan bod. Naarmate de regionale edities verder weg van de grens verschijnen, wordt niet

alleen het aantal artikelen minder, maar ook de diversiteit aan onderwerpen. De meest voorkomende onderwerpen in de Nederlandse kranten zijn *economie, justitie en politie* en *onderwijs, cultuur en wetenschappen*. In Duitsland zijn dit *onderwijs, cultuur en wetenschap, toerisme* en *justitie en politie*. Nederland besteedt met name in het mantelkatern met betrekking tot het buurland veel aandacht aan *economisch* gerelateerd nieuws. Zowel in Nederland als in Duitsland wordt met name in de regionale katernen veel aandacht besteed aan de categorie *onderwijs, cultuur en wetenschap*. De *Tweede Wereldoorlog* is in beide landen een vaak terugkerend onderwerp in de berichtgeving met betrekking tot het buurland. *Toerisme* is een onderwerp dat in de Duitse kranten vaak terugkeert.

De interviews met de redacties bevestigen het beeld uit de inhoudsanalyse dat de berichtgeving over het buurland een grote verscheidenheid aan thema's omvat. Uit de interviews bleek daarnaast heel duidelijk dat er voor de regiokaternen een lokaal of regionaal haakje moet zijn voor de onderwerpen uit het buurland om de krant te halen.

Genre

Het genregebruik in Nederland en Duitsland kent grote overeenkomsten. De genres (*nieuws*)*bericht* en *fotobbericht* komen in beide landen in zowel de mantelkaternen als de regiokaternen het meest voor, waarbij Duitsland een breder spectrum aan gebruikte genres kent. Opvallend is dat de Duitse kranten veel minder vaak een *teaser* gebruiken om naar artikelen met betrekking tot Nederland te verwijzen, dan omgekeerd het geval is. Het nieuws over het buurland wordt in Duitsland in vergelijking met Nederland dus minder vaak zó belangrijk geacht, dat hier al eerder naar verwezen dient te worden.

Is er een verband tussen de aanleiding voor het geplaatste bericht en de afstand van de redactie tot de grens?

Uit de inhoudsanalyse is gebleken dat zowel in Nederland als in Duitsland de meeste artikelen worden geplaatst naar aanleiding van de *aankondiging van een actuele gebeurtenis* of naar aanleiding van *een gebeurtenis die recent heeft plaatsgevonden*. Wel zijn er daarnaast enkele duidelijke verschillen tussen de Nederlandse en Duitse kranten waarneembaar. In vergelijking met de Duitse kranten verschijnen in de Nederlandse kranten minder *aankondigingen* dan verwacht mag worden. Daarentegen is er in de Nederlandse kranten meer aandacht dan verwacht mag worden voor *jubilea, herdenkingen* etc. en is er meer ruimte voor de toelichting van *achtergronden van actuele gebeurtenissen*. Deze laatste constatering past bij de vaststelling dat de artikelen in Duitsland een kleinere omvang hebben dan

in Nederland. Kleinere artikelen bieden minder ruimte voor achtergronden en duiding. De onderzoeksresultaten lieten geen duidelijk verband tussen de afstand van de redactie tot de grens en de aanleiding voor de geplaatste berichten zien.

Welke nieuwswaarden zijn van invloed op de (grensoverstijgende) berichtgeving?

Voor zowel de Nederlandse als de Duitse kranten is de nieuwswaarde *relevantie* de belangrijkste nieuwswaarde. De focus op *relevantie* kwam uit de interviews nog sterker naar voren dan uit de inhoudsanalyse en werd door alle redacteurs als belangrijkste nieuwswaarde genoemd. Binnen de mantelkaternen is met name het aspect *invloedrijk* binnen deze nieuwswaarde doorslaggevend. Voor de regiokaternen is het aspect *geografische nabijheid* binnen deze nieuwswaarde doorslaggevend. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat deze *geografische nabijheid* ook alleen betrekking kan hebben op de regio, waarin de editie verschijnt. Het buurland wordt in deze gevallen bijvoorbeeld als *partner*, *concurrent* of *voorbeeld* genoemd, zonder dat het nieuwsfeit zelf zich in het buurland afspeelt.

Tevens is in beide landen de nieuwswaarde *verrassing* in zowel de mantelkaternen als de regiokaternen veel voorkomend. Voor de mantelkaternen zijn de nieuwswaarden *conflict*, *machtselement* en *omvang* veel voorkomend. Voor de regiokaternen, die dicht bij de landsgrens verschijnen geldt zowel in Nederland als in Duitsland dat de nieuwswaarde *conflict* eveneens veel voorkomt. Anders dan in de mantelkaternen betreffen deze artikelen daadwerkelijk conflicten tussen Nederland en Duitsland. Deze nieuwswaarde speelt in de regionale edities, die verder weg van de grens verschijnen, een minder grote rol.

Omvang, *beroemdheid* en *goed nieuws* zijn nieuwswaarden die met name voor de regiokaternen die verder van de grens verschijnen relevant zijn. Deze laatste nieuwsfactor komt in alle grenscategorieën in zowel Nederland als Duitsland vaker voor dan *slecht nieuws*. Met name het voorkomen van de nieuwswaarden *omvang* en *beroemdheid* in de edities die verder weg van de grens verschijnen, tonen aan dat voor deze edities nog een extra trigger nodig is om een bericht uit het buurland te plaatsen, alleen de *geografische nabijheid* is dan niet meer voldoende.

In welke mate wordt er gebruik gemaakt van framing als het gaat om berichtgeving over het buurland?

Zowel in Nederland als in Duitsland komen de vooraf gedefinieerde frames relatief beperkt voor. Het vaakst wordt in beide landen de frames *vriend*, *partner* en *goede buur* of *voorbeeld*, *model* en *pionier* gebruikt. De negatief geladen frames

concurrent, afschrikwekkend voorbeeld en *vijand* worden met name gebruikt in de mantelkaternen en de regionale edities, die in een regio verschijnen die direct aan de grens gelegen is. Nederland maakt beduidend vaker gebruik van negatieve frames dan Duitsland. Opvallend is tenslotte dat Nederland of de Nederlandse grensregio in de Duitse regionale edities die in een regio verschijnen die direct aan de landsgrens gelegen is, vaak geframed worden als (*historische*) *eenheid*. Dit gevoel van historische verbondenheid kan een reden zijn dat er in Duitsland minder vaak dan in Nederland negatief geladen frames gebruikt worden.

Zowel de Nederlandse als de Duitse redacteurs verklaarden dat geprobeerd wordt om *framing* zoveel mogelijk te vermijden, waarbij men zoveel mogelijk feitelijk bericht. Men wil het beeld complementeren dat de nieuwsconsument van het buurland heeft, zowel in positieve als in negatieve zin. De overtuiging van de interviewpartners dat er weinig gebruik gemaakt wordt van *framing* komt niet overeen met de inhoudsanalyse. Hieruit is weliswaar gebleken dat veel van de artikelen binnen de categorie *geen framing* vallen, maar toch wordt in de artikelen de relatie met het buurland regelmatig op een bepaalde manier geframed. Dit is ook niet verwonderlijk, omdat in principe elke journalist zijn nieuws framet, door de manier waarop hij de aan hem gepresenteerde nieuwsfeiten in zijn nieuwsmedium presenteert. Het is aan de journalist om deze informatie om te zetten in betekenisvolle nieuwsframes (Baden, 2019, p. 229-230).

Hoe zien de redacties de toekomst van hun krant (werkwijze, oplage,...)?

Zowel in Nederland als in Duitsland is de werkwijze op de redacties de laatste tien jaar sterk veranderd. De productie van de krant volgt niet langer het principe *print first* en het principe *digital first* is nu leidend. Deze nieuwe werkwijze biedt zowel volgens de Nederlandse als de Duitse redacteurs ook kansen voor de toekomst. De toekomst van de papieren krant zien alle redacteurs somber in. Dit betekent echter niet het einde van het regionale nieuws. In beide landen wordt gezien dat de nieuwsconsument behoefte heeft aan betrouwbaar regionaal nieuws en in toenemende mate ook bereid is om hiervoor te betalen. Dit sluit niet aan bij de bevindingen dat mensen nog wel waarde hechten aan goede nieuwsvoorziening, maar ze zo gewend zijn aan gratis internet dat zij hier niet meer voor willen betalen (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 8). Het gebruik van sociale media is nog niet bij alle kranten wijdverspreid en ook binnen de verschillende lokale redacties van een en dezelfde krant wordt hier verschillend mee omgegaan. De *Rheinische Post* zet als enige krant doelbewust in op jonge, lokale hoofdredacteurs met een grote affiniteit met internet en sociale media om zo ook jongere lezers te bereiken. Wel zien alle redacteurs dat sociale media nodig zijn om jongeren te bereiken.

Wanneer gevraagd wordt naar de capaciteit voor berichtgeving over het buurland, wordt gesteld dat er op de mantelredacties van zowel de Nederlandse als de Duitse kranten voldoende capaciteit aanwezig is. De regionale edities die direct langs de grens verschijnen, hebben medewerkers die zich in meer of mindere mate met het buurland (kunnen/mogen) bezighouden, al dan niet op structurele basis. Voor de edities die verder van de grens worden uitgegeven, is dit doorgaans niet het geval. Dit wordt echter niet als een belemmering beschouwd, aangezien relevante berichten over het buurland via de lokale redacties langs de grens of via de regioredacties alsnog hun weg vinden naar deze edities. Met name aan Duitse zijde zet men versterkt in op berichtgeving over het buurland. *De Gelderlander* en *De Limburger* beschikken via de mediaconcerns waartoe zij behoren over een correspondent in Duitsland en *De Limburger* wil net als de Duitse kranten de berichtgeving over het buurland verder versterken.

Opvallend is hierbij ook de vaststelling dat de Duitse kranten bereid zijn om voor het mantelkatern en de edities die direct langs de grens verschijnen personeel aan te wijzen voor berichtgeving over het buurland, omdat zij hierin een verdienmodel zien. Aan Nederlandse zijde wordt in de berichtgeving over het buurland geen verdienmodel gezien.

Hoe is de kennis van het desbetreffende buurland en de buurtaal op de redacties?

De kennis van buurtaal en buurland op de mantelredacties en op de redacties van de edities die dicht langs de grens verschijnen, wordt door de desbetreffende redacteurs als goed ingeschat. Naarmate de afstand tot de grens groter wordt, neemt de kennis van buurland en buurtaal af. Bij navraag blijkt echter dat de kennis van het buurland en de buurtaal vaak bij slechts een van de medewerkers aanwezig is, waardoor de omvang en kwaliteit van de berichtgeving over het buurland heel erg bij één persoon ligt. Dit is anders dan bij de andere thema's en regio's waarover verslag gedaan wordt, aangezien de redacteurs hier elkaar wel kunnen vervangen.

Hoe is de houding van de redacties ten opzichte van het buurland?

Daar waar *De Gelderlander* geen expliciet beleid met betrekking tot berichtgeving over het buurland heeft en *De Limburger* door de samenwerking met het *Mediahuis* weliswaar een samenwerking met kranten uit Aachen heeft, maar (nog) geen specifiek buurlandenbeleid heeft, is dit voor de onderzochte Duitse kranten anders. Deze kranten hebben vastgesteld dat artikelen over Nederland een verdienmodel kunnen zijn en zetten hier dan ook bewust op in, onder aansturing van de hoofdredactie.

In welke mate zijn de redacties zich bewust van hun grensligging en heeft dit invloed op de keuze berichtgeving over het buurland te plaatsen?

Zowel de Nederlandse als de Duitse mantelredacties zijn zich er van bewust dat de redactie van hun krant in de grensregio gelegen is. Dit geldt ook voor de Nederlandse en Duitse redacteurs van edities die direct langs de grens verschijnen. De redacteurs van de Nederlandse edities die verder weg van de grens verschijnen, vinden dat hun edities niet in de grensregio verschijnen en dat het buurland ook te ver weg ligt om over te berichten. De redacteurs van de Duitse edities die niet langs de grens verschijnen, zijn van mening dat hun regio nog tot de grensregio gerekend kan worden, maar dat de afstand tot de grens toch te groot is om vaak over het buurland te berichten. Dit komt overeen met de resultaten van de frequentie-analyse.

Zien de redacties een rol voor henzelf weggelegd in de integratie van het grensgebied en de Europese eenwording?

Zowel in Nederland als in Duitsland hebben de respondenten over het algemeen een positieve instelling ten opzichte van de Europese Unie. Europa is echter niet vaak onderwerp op de redactie en ook is niet bekend hoe alle collega's hier over denken. De respondenten uit beide landen zijn allen van mening dat regionale media bijzondere mogelijkheden bieden om Europa dichterbij de mensen te brengen. Dit geldt versterkt voor regionale media in de grensregio. Wel is het zo dat de berichten die hiertoe kunnen bijdragen zeer concreet en praktisch van aard zijn. Deze artikelen dragen bij aan het gevoel dat men in één (grens)regio woont, maar het grote Europese verhaal blijft meestal buiten beschouwing. Ook belichten dergelijke artikelen vaker de problemen dan de voordelen van de Europese integratie.

Hoofdvraag

Dankzij de antwoorden op de verschillende deelvragen kan nu ook de hoofdvraag *'In welke mate is er een verband tussen de grensligging en de aard van de lokale en regionale berichtgeving in regionale dagbladen in de Nederlands-Duitse grensregio over het buurland en hoe kunnen eventuele verschillen hierin verklaard worden?'* beantwoord worden.

Er kan vastgesteld worden dat er inderdaad een verband is tussen de grensligging en de aard van de berichtgeving over het buurland in regionale dagbladen in de Nederlands en Duitse grensregio. Maar ook is vast komen te staan dat dit verband voor Nederland en Duitsland niet hetzelfde is en dat er ook een verschil tussen mantel- en regiokaternen bestaat.

In Nederland berichten de mantelkaternen veel vaker over Duitsland dan dat de Duitse mantelkaternen over Nederland berichten. Voor de regiokaternen geldt precies het omgekeerde. Er is in de Duitse regiokaternen meer aandacht voor het buurland dan andersom het geval is. Voor dit verschil zijn diverse verklaringen mogelijk. Het verschil in de hoeveelheid berichtgeving in de mantelkaternen bevestigt het bestaan van Nederlands-Duitse asymmetrie in aandacht voor elkaar. Deze asymmetrie in de berichtgeving kan verklaard worden door de verschillende posities van Nederland en Duitsland binnen Europa (Linthout, 2000; Wielenga 2000; Sars, 2004; Pekelder, 2014). Nederland is een veel kleiner land met veel minder buurlanden dan Duitsland. Daarnaast neemt Duitsland in Europa zowel in politiek als economisch opzicht een veel belangrijker rol in voor Nederland dan andersom het geval is. Dit verklaart echter op het eerste gezicht niet waarom er dan juist vanuit de Duitse regiokaternen meer aandacht is voor Nederland dan andersom. Ook hiervoor zijn diverse redenen denkbaar. Zo heeft de Nederlandse directe grensregio met de grote(re) steden Nijmegen en Arnhem de inwoners van de Duitse grensregio meer te bieden dan dit andersom het geval is. Een tweede reden is het feit dat in Duitsland de regionale verbondenheid groter is dan in Nederland. Duitsland is een veel groter land, dat historisch gezien pas relatief kort een eenheid is. Hierdoor vinden veel Duitsers de eigen regio belangrijker dan de rest van het land en wordt de historische verbondenheid met de andere kant van de grens die teruggaat tot het Hertogdom Gelre en de tijd van de Kleefse enclaves in Nederland, sterker gevoeld dan in Nederland. Deze gevoelde (historische) eenheid wordt in de Duitse regiokaternen, die direct langs de grens verschijnen, ook veel vaker expliciet als frame voor artikel gekozen dan omgekeerd.

Wel geldt in beide landen dat de regiokaternen die het dichtst bij de grens verschijnen het meest over het buurland berichten. Ook de edities die in een regio verschijnen die niet direct aan de grens gelegen is, berichten nog regelmatig over het buurland. In de regio's die aan de buitengrens van de grensregio of buiten de grensregio verschijnen, wordt slechts sporadisch over het buurland bericht. Hieruit blijkt dat voor de regionale media dat de grensregio kleiner is dan het werkgebied van de Euregio waarin zij verschijnen. De gevoelde grensregio is dus kleiner dan de bestuurlijke grensregio.

Ook in de manier waarop over het buurland bericht wordt, verschillen Nederland en Duitsland van elkaar. Met name de variabelen *onderwerp*, *nieuwswaarden* en *framing* laten gezamenlijk een verschil tussen beide landen en tussen de mantelkaternen en de regiokaternen zien. De berichtgeving in de mantelkaternen in Nederland en Duitsland komt qua *onderwerpkeuze*, *nieuwswaarden* en *framing*

grotendeels overeen. De regiokaternen laten hier een grotere diversiteit zien. Zo heeft de Duitse krant *NRZ* wel veel aandacht voor Nederland, maar een groot deel van deze berichtgeving betreft toeristische en culturele tips voor activiteiten in het buurland. Enerzijds draagt de *NRZ* hiermee bij aan het idee dat men in een regio leeft, anderzijds wordt Nederland geframed als een toeristische attractie. Dit geldt ook voor de berichten waarin de nieuwswaarde *verrassing* een belangrijke rol speelt. Dit betreft de eerder bizarre nieuwsfeiten. En hoewel dit frame niet voor het land wordt gekozen in het desbetreffende bericht, kan door de hoeveelheid berichten met deze invalshoek toch het beeld ontstaan van een merkwaardig of 'vreemd' land.

Door de sterke focus van alle kranten op *politie- en justitie* gerelateerd nieuws (drugs, aanrijdingen, vechtpartijen) kan het beeld ontstaan dat het buurland een onveilig of crimineel land is. Daarnaast is gebleken dat er zowel in Nederland als in Duitsland relatief beperkt sprake is van *framing* van de relatie met het buurland. Als er sprake is van *framing* wordt in beide landen vaker gebruik gemaakt van positief geladen frames dan van negatief geladen frames. Negatieve *framing* komt het vaakst voor in de mantelkaternen en in de regionale edities die in een regio verschijnen die direct aan de grens gelegen is. Nederland maakt beduidend vaker gebruik van negatieve frames dan Duitsland. Interessant is hierbij de vaststelling dat de Nederlandse redacteurs zeggen dat zij proberen zich niet van de negatieve frames te bedienen, terwijl de Duitse redacteurs zeggen dat zij soms juist bewust de positieve vooroordelen over Nederland proberen te ontcrachten. Dit impliceert aan Nederlandse zijde een negatief basisbeeld over Duitsland en een positief basisbeeld over Nederland in Duitsland. Ook wekken deze uitspraken de indruk, dat men de behoefte voelt het als cliché ervaren beeld stilzwijgend te corrigeren.

Door de grotere variatie aan onderwerpen, nieuwswaarden en *framing* in de regiokaternen, die direct aan de grens of in de grensregio verschijnen, krijgen de lezers hier een diverser en completer beeld van het buurland dan de lezers die verder weg van de grens woonachtig zijn. Dit betekent echter niet dat dit ook per se een positiever beeld is. Juist in de regiokaternen betreft de berichtgeving over conflicten daadwerkelijk conflicten tussen Nederland en Duitsland of problemen die door verschillen in wet- en regelgeving worden veroorzaakt. Hierdoor is nieuws over het buurland in de directe grensregio vaak negatiever dan nieuws over het buurland in de mantelkaternen en in de regiokaternen die verder weg van de grens verschijnen. Dit leidt tot de paradoxale conclusie dat juist daar waar Europa probeert eenwording door open grenzen te stimuleren, degenen die hiervan gebruik maken, het meeste met de tekortkomingen van de Europese eenwording worden geconfronteerd. Daardoor ontstaat juist in de directe grensregio een negatievere beeldvorming.

7.3 Beperkingen

Voor de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek is gekozen om gebruik te maken van een combinatie van methoden om het onderwerp van zoveel mogelijk kanten te belichten om zo tot valide onderzoeksresultaten te komen. De gebruikte methoden zijn een frequentie-analyse, een analyse van de geografische plaatsaanduidingen, een inhoudsanalyse en interviews. De diverse methoden bleken tijdens het onderzoek ook enkele nadelen te hebben, die zo goed mogelijk getracht zijn te ondervangen, maar die desondanks van invloed zijn op de gevonden resultaten. In deze paragraaf wordt op deze beperkingen gereflecteerd.

7.3.1 Frequentie- en inhoudsanalyse

Met behulp van de frequentie-analyse is onderzocht hoe vaak de kranten over het buurland berichten. Er is echter geen onderzoek gedaan naar het percentage artikelen met berichtgeving over het buurland ten opzichte van alle artikelen die in de onderzochte uitgaven zijn verschenen. Dit percentage is buiten beschouwing gelaten, aangezien uit de data blijkt dat per uitgave gemiddeld slechts twee of drie artikelen betrekking hebben op het buurland. Hierdoor zou het resulterende percentage in alle gevallen zeer laag uitvallen, hetgeen de informatiewaarde en interpretatieve relevantie van deze maatstaf aanzienlijk beperkt. Desondanks zou deze ontbrekende informatie in vervolgonderzoek wel meegenomen kunnen worden.

Voor vijf van de onderzochte variabelen kon de betrouwbaarheid van het analyse-instrument getoetst worden. Voor de overige variabelen *brongebruik*, *nieuwswaarden* en *framing*, waarbij meerdere antwoordopties per item mogelijk zijn, kon geen betrouwbaarheidstoets uitgevoerd worden. Met deze methodologische keuzes en beperkingen dient bij de interpretatie van de data rekening gehouden te worden. Voor vervolgonderzoek wordt bovendien aangeraden om gebruik te maken van zo min mogelijk variabelen met meerdere antwoordopties. Dit is mogelijk gezien het feit dat zowel bij *brongebruik* als *framing* slechts in een enkel geval meerdere antwoorden gegeven werden. Voor *nieuwswaarden* is de optie voor meerdere antwoorden wel noodzakelijk gebleken.

Voor de gekozen variabelen voor de frequentie- en inhoudsanalyse is besloten om zoveel mogelijk aan te sluiten bij reeds eerder gebruikte variabelen en categorieën. Een groot deel van deze variabelen omvatte een groot aantal categorieën. Tijdens de analysefase bleek echter dat het grote aantal categorieën binnen de gebruikte onderzoeksvariabelen, in combinatie met het omvangrijke aantal onderzochte edities, beperkingen opleverde voor het uitvoeren van inductieve statistische

toetsen. Om deze methodologische beperking te ondervangen is ervoor gekozen het aantal edities samen te voegen tot vijf grenscategorieën. Ook zijn daar waar mogelijk bepaalde categorieën binnen de variabelen samengevoegd. Voor vervolgonderzoek op dit gebied wordt dan ook aangeraden om het aantal categorieën binnen de onderzoeksvariabelen te beperken, zodat de onderzoeksresultaten ook beter getoetst kunnen worden. Wel is het descriptief interessant om veel categorieën te includeren.

7.3.2 Analyse geografische plaatsaanduidingen

Voor de analyse van de gebruikte geografische plaatsaanduidingen is er gebruik gemaakt van descriptieve en grafische analyses. Een deel van de analyses is daardoor gebaseerd op observaties die niet statistisch getoetst konden worden. Deze methode van analyseren heeft implicaties voor de validiteit van de onderzoeksresultaten.

Een tweede beperking die in de interpretatie van de onderzoeksresultaten met betrekking tot de geografische plaatsaanduidingen in acht genomen dient te worden, betreft de selectie van het analysemateriaal. De gegevens zijn uitsluitend gebaseerd op artikelen waarin één of meer concrete geografische plaatsaanduidingen konden worden vastgesteld. In veel gevallen, met name in de zogeheten mantelkaternen, wordt echter vaak gebruik gemaakt van een algemene plaatsaanduiding als 'Nederland' of 'Duitsland'. Dit betrof in totaal 42.1% van de geanalyseerde Nederlandse artikelen en 27.3% van de Duitse artikelen (zie hoofdstuk 4 voor de details). Hierdoor is het mogelijk dat een groter deel van de nieuwsfeiten zich dicht bij of juist verder weg van de grens afspelen dan uit de analyses naar voren is gekomen.

7.3.3 Interviews

Er konden 16 (8 Nederlandse en 8 Duitse) interviews gehouden worden, waarmee 26 van de 30 redacties zijn afgedekt. Bij alle vier de kranten bleek namelijk dat de lokale redacties vanuit een regio-redactie samenwerken, waardoor er met een interviewpartner meerdere lokale edities konden worden afgedekt. De regionale edities die in een gebied verschijnen dat aan de buitengrens van de grensregio gelegen is, zijn slechts beperkt vertegenwoordigd; alleen *De Gelderlander* (Arnhem en Betuwe, Rivierenland) en de *Rheinische Post* (Duisburg) zijn in deze categorie vertegenwoordigd. De resultaten zijn hiermee niet representatief. Ook voor de regionale edities die in een gebied verschijnen dat buiten de grensregio gelegen is, geldt dat de resultaten niet representatief zijn. Hier moet bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten rekening gehouden worden.

De interviews hebben plaatsgevonden in de eerste vier maanden van 2023. De frequentie- en inhoudsanalyse van de kranten bestreek de periode 2014-2018. Tijdens de interviews spraken de redacteurs veel over de gevolgen van digitalisering (*digital first*). Het corpus komt nog uit de tijd toen het nog *print first* was. Dit kan leiden tot een mismatch tussen de antwoorden van de interviews en bevindingen in het corpus. Om het verschil in tijd tussen deze beide onderzoekscomponenten zo goed mogelijk te ondervangen, is de respondenten in de interviews gevraagd om in hun antwoorden de afgelopen tien jaar te betrekken. Daarnaast is expliciet gevraagd naar de invloed van actuele ontwikkelingen zoals de coronapandemie op de berichtgeving over het buurland, zodat ook de op het moment van de interviews actuele situatie is onderzocht. Echter, niet alle respondenten waren gedurende de periode 2014-2023 voor dezelfde krant (en/of in dezelfde functie) werkzaam, waardoor niet alle redacties de brug tussen beide onderzoeksperioden konden slaan.

7.3.4 Aanbevelingen aanvullend onderzoek

Dit onderzoek is ingegeven door het feit dat de Europese Unie waarde hecht aan een goede grensoverstijgende samenwerking en verstandhouding als basis voor een stabiel en welvarend Europa. Het onderzoek richtte zich daarbij op de berichtgeving in regionale media in de grensregio, omdat media een belangrijke rol spelen bij de vorming van identiteit van mensen en daarmee ook van grensbewoners.

Dit onderzoek biedt inzicht in hoe vaak en op welke manier er in regionale dagbladen in de Euregio Rijn-Waal over het buurland bericht wordt. Het onderzoek biedt echter geen inzicht in de vraag hoe de nieuwsconsument in de grensregio dit nieuws tot zich neemt en in hoeverre de nieuwsconsument zijn houding ten opzichte van het buurland en van de grensoverstijgende Europese samenwerking hierdoor laat beïnvloeden. Een dergelijk lezersonderzoek is een interessant aanknopingspunt voor verder onderzoek.

Om te voldoen aan kritieken in eerder onderzoek zijn in dit proefschrift beide zijden van de grens onderzocht. Ook zijn ter vergelijking de regio's net buiten de grensregio meegenomen. Het onderzoek betreft echter slechts twee landen en slechts één grensregio in deze landen. De conclusies van dit onderzoek gelden daarom niet zonder meer ook voor andere grensregio's in Nederland en Duitsland en evenmin voor de rest van Europa. Wel heeft dit onderzoek aangetoond dat verschil tussen buurlanden kan bestaan. Dit zou ook voor andere grensregio's kunnen gelden. Hieruit blijkt de noodzaak om in degelijk onderzoek beide zijden van de grens te onderzoeken. Ook is er meer onderzoek nodig, wanneer men

vaststellen wil of én hoe media in alle Europese grensregio's bijdragen aan een Europese identiteit.

De gekozen onderzoeksvariabelen bieden inzicht in de frequentie, onderwerpen en de manier waarop over het buurland bericht wordt. Hiervoor is gebruik gemaakt van bestaande sets onderzoeksvariabelen voor de vergelijking tussen landen. In de interviews met de redacteurs was daarnaast ook aandacht voor de houding van de redactie ten opzichte van Europa en regionale berichtgeving over Europa. Het nadeel van het werken met sets van bestaande variabelen is dat met het onderzoek slechts beperkt inzicht is verkregen in de verbinding tussen Europa en de eigen regio of Europa in Euregionaal verband. Bij vervolgonderzoek is het daarom zinvol om hiervoor aparte variabelen of categorieën op te nemen. Zo had de categorie *Europese Unie* aan de onderwerpen toegevoegd kunnen worden. Onderwerpen die de Europese Unie betroffen, zijn nu vaak ingedeeld in de categorie *staat, regering, bestuur* bij onderwerp. Ook een categorie of variabele, die expliciet de *Euregionale samenwerking* in kaart brengt, had de inzichten over de aandacht voor elkaar sterker gemaakt.

7.4 Theoretische en maatschappelijke implicaties

In deze paragraaf worden tenslotte de theoretische en maatschappelijke implicaties van dit onderzoek, besproken.

7.4.1 Theoretische implicaties

Dit onderzoek heeft bevestigd dat het noodzakelijk is om bij wetenschappelijk onderzoek naar fenomenen in de grensregio altijd beide landen te betrekken. Dit geldt misschien wel in het bijzonder voor onderzoek naar media. Eerder onderzoek heeft al aangetoond dat er over de gehele wereld vergelijkbare routines, procedures en processen worden gehanteerd bij het maken van nieuws, maar dat er desondanks bij het inzoomen ook grote verschillen zichtbaar worden. Hieruit blijkt dat journalisten sterk door hun desbetreffende nationale mediasysteem beïnvloed worden (Hanitzsch, 2009, p. 413). Bij journalistiek onderzoek wordt vaak voor de eenheid land gekozen, omdat landelijke nieuwsmedia vaak makkelijk (online) toegankelijk zijn. Dit geldt echter ook in toenemende mate voor regionale media, waardoor vergelijkend onderzoek van regio's binnen landen of van grensregio's, bijvoorbeeld in de Europese Unie, steeds eenvoudiger wordt. Ook binnen landen kunnen grote verschillen en grenzen bestaan, bijvoorbeeld op het gebied van cultuur, taal en etnische groepen (Hanitzsch, 2009, p. 417), waardoor regio's een interessante onderzoekseenheid kunnen zijn. Veel van het onderzoek

naar grensregio's houdt onvoldoende rekening met het *transnationale* karakter van de grensregio. Er wordt vaak slechts naar de helft van de grensregio (bijvoorbeeld de Nederlandse of de Duitse helft) gekeken, maar zelden naar de gehele grensregio (Schack, 1999, p. 3). Dit onderzoek heeft zich gericht op de grensregio aan weerszijden van de Nederlands-Duitse grens en uit de resultaten is gebleken dat dit een zeer waardevolle benadering was, omdat er inderdaad verschillen tussen Nederland en Duitsland vastgesteld konden worden.

Eén van de centrale kwesties van dit onderzoek betrof het verband tussen de afstand tot de grens en de berichtgeving in de regionale dagbladen. De daarbij behorende vraagstellingen waren gebaseerd op de hypothese van Roose (2008), die onderzocht heeft in welke mate regionale berichtgeving die langs de Duitse buitengrenzen verschijnt tegelijk ook buitenlandse berichtgeving is. Hiervoor heeft Roose vergeleken hoe vaak vooraf gedefinieerde binnenlandse en buitenlandse steden genoemd worden. Roose stelt vast dat berichten in regionale dagbladen over gebeurtenissen en nieuwsfeiten zich in een radius van max. 90 km afspelen. Uit het onderzoek van Roose (2008) blijkt eveneens dat de kans dat gebeurtenissen van de andere kant van de grens in de krant komen aanmerkelijk kleiner is dan bij vergelijkbare binnenlandse gebeurtenissen. Het onderzoek omvatte alleen Duitse kranten in diverse Duitse grensregio's. Er is niet gekeken naar de tegenhangers aan de andere kant van de grens in de respectievelijke buurlanden. Roose vindt dit wel een interessant punt van verder onderzoek. Hij gaat er echter vanuit dat deze resultaten niet sterk zullen verschillen.

In dit onderzoek heeft de frequentie-analyse laten zien dat zowel in Nederland als in Duitsland de regiokaternen die het dichtst bij de grens verschijnen, de meeste berichtgeving over het buurland bevatten. Naarmate de afstand tot de grens groter wordt, neemt de hoeveelheid berichtgeving over het buurland in beide landen af. Deze bevinding sluit aan bij de veronderstelling van Roose. In Duitsland is dit verschil echter niet zo sterk waarneembaar als in Nederland. Met betrekking tot de radius van de plaatsen waarover bericht wordt, bevestigen de resultaten voor de Duitse kranten de stelling van Roose dat regionale kranten aanzienlijk minder berichten opnemen over gebeurtenissen die plaatsvinden buiten een straal van 90 km rond de redactie. Voor Nederland kon hier geen significant verband worden vastgesteld.

Anders dan Roose veronderstelt is er dus wel degelijk verschil mogelijk in de frequentie en afstand waarover in het ene buurland over het andere buurland wordt bericht. Dit verdient dan ook nader onderzoek tussen andere grensregio's en andere buurlanden om te kunnen vaststellen of er bijvoorbeeld algemeen geldende

verklaringen voor mogelijke verschillen zijn. Is het bijvoorbeeld zo dat kleine landen vaker over plaatsen verder weg in grote landen berichten, omdat de afstand tot het economische en politieke centrum in het buurland groter is? En berichten kranten in grotere landen vaker over het nabije buurland, omdat zij een ruimer of ander begrip van regio hebben, bijvoorbeeld door historische ontwikkelingen?

Een centraal aspect in de inhoudsanalyse was het bepalen van de nieuwswaarden van de artikelen. Hiervoor is gebruikt gemaakt van het overzicht van Harcup en O'Neill (2017), in een licht aangepaste vorm. De volgorde van de nieuwswaarden die gebruikt is voor deze analyse is gebaseerd op hoe vaak deze nieuwswaarden in het onderzoek van Harcup en O'Neill voorkwamen. Deze volgorde bleek echter niet overeen te komen met de in dit onderzoek gevonden volgorde. Met name de nieuwswaarde *relevantie* komt veel vaker voor in de onderzochte kranten dan dit op basis van de bevindingen van Harcup en O'Neill verwacht zou mogen worden. Dit is opvallend, maar kan verklaard worden door het feit dat het een onderzoek naar regionale kranten betreft, waarvoor de regionale relevantie en impact van het nieuws voorop staat. Deze bevinding komt overeen met de bevindingen van Wilking (1990), Rössler (2005) en La Roche (2006). Zij hebben vastgesteld dat de nieuwswaarde *geografische nabijheid*, die onder *relevantie* valt, de belangrijkste nieuwswaarde voor regionale dagbladen is. Hiermee dient bij vervolgonderzoek rekening gehouden te worden. Daarnaast is het interessant om te onderzoeken of er daadwerkelijk een verschil in nieuwswaarden is voor regionale en landelijke dagbladen en of regionale en landelijke dagbladen ook andere nieuwswaarden gebruiken voor het wel of niet plaatsen van nieuws over het buurland. De resultaten voor *De Gelderlander*, die voor het mantelkatern gebruik maakt van de centrale redactie van het *Algemeen Dagblad* impliceren dit wel. Ook is het van belang om bij vervolgonderzoek naar nieuwswaarden in media in de grensregio *geografische nabijheid* als aparte nieuwswaarde op te nemen en hierbij ook duidelijk aan te geven of de *geografische nabijheid* slaat op een plaats in het eigen land of in het buurland. Deze factor is in dit onderzoek onvoldoende duidelijk geworden.

Tenslotte heeft het onderzoek naar frames de vaststelling van Baden (2009) bevestigd dat journalisten onbewust veel vaker gebruik maken van *framing* dan dat zij zelf denken. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een vooraf bepaalde set frames, die eerder gebruikt is door Piel (2005). Deze resultaten voor Duitsland komen grotendeels overeen met het onderzoek van Piel. Het frame *concurrent*, dat in Piels onderzoek op de tweede plaats stond, neemt in dit onderzoek voor de Duitse artikelen de derde plaats in. Verder zijn de onderzoeksresultaten vergelijkbaar. De volgorde van frames in de Nederlandse artikelen wijkt daarentegen sterk af, wat te

verklaren is doordat hier de negatief geladen frames vaker voorkomen. Daarnaast wordt er in de Nederlandse artikelen vaker gebruik gemaakt van een frame dan in de Duitse artikelen in dit onderzoek en in dat van Piel. Deze bevindingen onderstrepen het belang om bij het onderzoek naar de grensregio altijd beide zijden van de grens mee te nemen. Een interessant aanknopingspunt voor verder onderzoek biedt tenslotte de vaststelling dat de Nederlandse redacteurs zeggen dat zij proberen de negatieve frames niet te hanteren, terwijl de Duitse redacteurs juist zeggen dat zij soms juist bewust de positieve vooroordelen over Nederland proberen te ontkrachten. Dit impliceert aan Nederlandse zijde een negatief basisbeeld over Duitsland en een positief basisbeeld voor Nederland in Duitsland. De vraag is of dergelijke basisbeelden ook tussen andere buurlanden bestaan (het ene land denkt positiever/negatiever over het andere land dan omgekeerd) en of die ook tot dezelfde overwegingen bij het gebruik van *framing*, resp. de mogelijk gevoelde behoefte tot nuancering of correctie voor het buurland leidt.

7.4.2 Maatschappelijke implicaties

Dit onderzoek is niet alleen ingegeven door mijn persoonlijke en professionele belangstelling voor grensoverstijgende berichtgeving, maar overstijgt deze belangstelling ook. Een goede samenwerking en een goede verstandhouding tussen Nederland en Duitsland zijn ook van belang voor de Europese samenwerking om vrede en economische welvaart voor de lidstaten te behouden. Dit streven is actueel belangrijker dan ooit. De EU heeft de afgelopen 35 jaar daarom veel geïnvesteerd in de Europese en grensoverstijgende samenwerking. Door samenwerking over de grenzen heen wordt men zich bewust van de verschillen, leert men elkaar beter kennen en weet men hoe men van elkaar kan profiteren. Hierdoor draagt deze samenwerking bij aan een sterkere cohesie binnen de Europese Unie, die juist in de huidige onzekere tijden van belang is. Een van de factoren die belangrijk is voor deze onderlinge samenhang, zijn de nieuwsmedia. De media vormen, nog steeds, een belangrijke en betrouwbare informatiebron voor mensen als het gaat om kennis over wat er in de wereld speelt. Ook wordt de identiteit van mensen, het gevoel tot welke groep zij behoren mede bepaald door diezelfde media. Op basis van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat de regionale dagbladen aan de Duitse zijde van de grens veel sterker een gemeenschappelijke identiteit van de grensregio weergeven dan de Nederlandse regionale dagbladen in de grensregio dit doen. Een reden hiervoor kan zijn dat nationale tendensen en ontwikkelingen een sterkere invloed op de grensregio hebben in Nederland dan in Duitsland, wat met ligging, grootte en politieke betekenis van landen te maken kan hebben. Het is het waard om dit aspect nader te onderzoeken.

Regionale dagbladen zijn relevant voor wetenschappelijk onderzoek, omdat zij nog steeds als een betrouwbaar nieuwsmedium worden gezien. Zij vormen een goede vergelijkingseenheid voor grensregio's, ook nu internet en de door de diverse platforms en sociale media gebruikte algoritmes steeds sterker bepalen welk nieuws we consumeren. De vraag is wat dit doet met de waarneming van het buurland; wanneer wordt de nieuwsconsument nog geconfronteerd met nieuws over het buurland? Onderzoek naar de clicks van artikelen over het buurland en een lezersonderzoek kunnen hier inzicht in bieden. Uit dit onderzoek is al gebleken, dat de Duitse regionale media nieuws over Nederland al als verdienmodel hebben ontdekt en de hoeveelheid berichtgeving dus vergroten, terwijl de Nederlandse dagbladen hierin omgekeerd geen extra bron van clicks of inkomsten zien. In beide landen ziet men de ontwikkeling dat de nieuwsconsument in toenemende mate bereid is om te betalen voor online nieuws. Dit sluit niet aan bij eerdere bevindingen dat mensen nog wel waarde zouden hechten aan goede nieuwsvoorziening, maar zo zijn gewend aan gratis internet dat zij hier niet meer voor willen betalen (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2019, p. 8). Een reden hiervoor kan de opkomst van *Netflix* en *Spotify* zijn. Deze streamingdiensten hebben het pad geëffend voor de nieuwsdiensten. Nieuwsconsumenten zijn nu ook sneller bereid om te betalen voor nieuws, net als zij dit voor muziek, series en films doen. De Duitse kranten zijn hierdoor zelfs bereid om voor het mantelkatern en de edities die direct langs de grens verschijnen personeel aan te wijzen voor berichtgeving over het buurland. Met name aan Duitse zijde zet men dus versterkt in op berichtgeving over het buurland. Ook *De Limburger* wil net als de Duitse kranten de berichtgeving over het buurland verder versterken.

Of deze versterkte berichtgeving ook bijdraagt aan een betere verstandhouding tussen beide landen of het gevoel van Europese eenheid is echter de vraag. Uit dit onderzoek is namelijk gebleken dat door de grotere variatie aan onderwerpen, nieuwswaarden en *framing* in de regiokaternen die direct aan de grens of in de grensregio verschijnen de lezers hier een diverser en completer beeld van het buurland krijgen dan de lezers die verder weg van de grens woonachtig zijn. Dit betekent echter niet dat dit ook per se een positiever beeld is. Juist door het feit dat berichtgeving over conflicten in de regiokaternen conflicten tussen Nederland en Duitsland betreft of berichtgeving over problemen die door verschillen in wet- en regelgeving worden veroorzaakt, is nieuws over het buurland in de directe grensregio vaak negatiever dan nieuws over het buurland in de mantelkaternen en in de regiokaternen die verder weg van de grens verschijnen. Dit leidt tot de paradoxale conclusie dat juist daar waar Europa probeert eenwording door open grenzen te stimuleren, diegene die hiervan gebruik maken, het meeste met de

tekortkomingen van de Europese eenwording worden geconfronteerd. Hierdoor wordt juist in de directe grensregio de beeldvorming negatiever. De vraag is of de voordelen zoals vrij verkeer van personen, goederen en diensten, een gezamenlijke munteenheid en bijvoorbeeld het afschaffen van roamingkosten hier tegenop wegen of dat deze verworvenheden inmiddels zo vanzelfsprekend zijn geworden dat deze niet meer als zodanig worden waargenomen. Interessant voor verder onderzoek is daarom de vraag of juist de relatieve *geografische nabijheid* niet tot een grotere gevoelsafstand leidt.

Dit onderzoek heeft al laten zien, dat voor regionale media het gebied dat zij aan weerszijden van de grens als grensregio definiëren kleiner is dan het werkgebied van de Euregio waarin deze dagbladen verschijnen. De gevoelde grensregio is dus kleiner dan de bestuurlijke grensregio. De Europese werkelijkheid van grensoverstijgende Euregio's waarin buurlanden als één regio fungeren sluit op dit moment dus nog niet aan bij de Euregionale weergave in de media in de Nederlands-Duitse grensregio. Het streven naar Europese eenheid via Euregionale samenwerking vindt nog te weinig zijn neerslag in de media. Dit betekent dat Euregionale actoren in hun handelen en communiceren nog meer aandacht moeten hebben voor de lokale relevantie van hun activiteiten. Dit lokale haakje is noodzakelijk, omdat uit dit onderzoek blijkt dat aan beide zijden van de grens met name lokale activiteiten in het directe grensgebied in de media aandacht krijgen.

In de huidige tijd van versterkte focus op de directe leefomgeving, de versterkte angst voor het vreemde en politici die deze tendensen als positief beschouwen, blijkt in de alledaagse praktijk dat de bewoners van de grensregio, ondanks de vastgestelde negatievere beeldvorming wel degelijk belangstelling hebben voor het buurland. Dit blijkt uit hun mediagebruik, hun economische activiteiten en hun mobiliteit. Europese integratie functioneert in elk geval dichtbij, in de grensregio. Dit verdient een spiegel in de media en het is aan redacteurs en Euregionale actoren als lokale overheden, onderwijsinstellingen, bedrijven, culturele inrichtingen etc. om het buurland dichterbij te laten komen.

Bijlagen

Bijlage A: Waarnemingsinstrument frequentie-analyse

Codeboek voor de identificatie van artikelen over het buurland in de geselecteerde kranten

1. Kranten

1.1 Identificatie van de krant

Betreft het een Nederlandse of een Duitse krant?

In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

- 1. Nederlands
- 2. Duits

1.2 Dagblad titel: wat is de naam van de krant?

In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

- 1. GD = Gelderlander (NL)
- 2. DL = *De Limburger* (NL)
- 3. RP = *Rheinische Post* (D)
- 4. NRZ = NRZ (D)

1.3 Welke editie betreft de krant:

In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

1. <i>De Gelderlander</i>	Gld
2. Achterhoek	Gld Ah
3. Arnhem	Gld Ar
4. Betuwe	Gld Be
5. Liemers	Gld Li
6. Maas en Waal	Gld Mw
7. Maasland	Gld Ml
8. Nijmegen	Gld Ni
9. Rijk van Nijmegen	Gld RN
10. Rivierenland	Gld RI
11. Vallei	Gld Va
12. <i>De Limburger</i>	DI
13. Venlo	DI Ve
14. NRZ	NRZ
15. Duisburg	NRZ Du
16. Düsseldorf	NRZ Dd

17. Wesel/Hamminkeln/Schermbeck/Hünxe	NRZ We
18. Moers/Kamp-Lintfort/Neukirchen-Vluyn	NRZ Mo
19. Kleve/Goch/Kalkar/Weeze	NRZ KI
20. Emmerich/Isselburg/Rees	NRZ Em
21. Mulheim	NRZ Mu
22. <i>Rheinische Post</i>	RP
23. Duisburg	RP Du
24. Düsseldorf	RP Dd
25. Wesel/Hamminkeln/Schermbeck/Hünxe	RP We
26. Moers/Kamp-Lintfort/Neukirchen-Vluyn	RP Mo
27. Rheinberg/Xanten/Alpen/Sonsbeck	RP Rb
28. Kleve/Goch/Kalkar/Weeze	RP KI
29. Emmerich/Isselburg/Rees)	RP Em
30. Ratingen	RP Ra

1.4 Op welke dag van de week verscheen de krant

In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

1. Ma = maandag
2. Di = dinsdag
3. Wo = woensdag
4. Do = donderdag
5. Vr = vrijdag
6. Za = zaterdag

B

1.5 In welke maand verscheen de krant?

In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

1. Jan = januari
2. feb = februari
3. maa = maart
4. apr = april
5. mei = mei
6. jun = juni
7. jul = juli
8. aug = augustus
9. sep = september
10. okt = oktober
11. nov = november
12. dec = december

1.6 Op welke datum verscheen de krant?

Graag volgende datumnotatie gebruiken: jjjj.mm.dd. Als de krant niet is verschenen of niet beschikbaar is. Graag “ontbreekt” invullen.

1.7 Bevat de krant berichtgeving over het buitenland?

1. Ja
2. Nee

2. Artikelen

2.1 Wat is de titel van het artikel?

2.2 Waar in de krant staat het artikel?

In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

1. Voorpagina	Vp
2. Mantel*	Ma
3. Mantel binnenland	Ma bi
4. Mantel buitenland	Ma bu
5. Mantel politiek	Ma po
6. Mantel Economie	Ma ec
7. Regiokatern	Rk
8. Voorpagina Regiokatern	Rk vp
9. Binnenpagina Regiokatern	Rk bi
10. Pagina subregio	Rk sr

* Met de mantel worden de algemene katernen genoemd die elke regionale krant heeft en waaraan het desbetreffende regionale deel wordt toegevoegd. Voor dit onderzoek worden het mantelkatern met de categorieën binnenland, buitenland, politiek en economie geanalyseerd.

2.3 Wat is de bron van het bericht

Gebruik voor het bepalen van de bron van het bericht voor zover voorhanden de creditline of zoek als deze er niet is, de informatie in het artikel op. Is er voor een artikel gebruik gemaakt van meerdere bronnen, kruis dan alle bronnen aan. In het coderings formulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

1. DPA
2. ANP
3. Andere nieuwsdienst, namelijk....
4. Meerdere nieuwsdiensten

5. Correspondent (vaak aangeduid als “van onze correspondent”)
6. Redacteur bij naam genoemd
7. Redactie (geen namen van medewerkers genoemd – vaak aangeduid met “van onze medewerker”)
8. Persbericht / Persconferentie
9. Andere bron, namelijk
10. Niet herkenbaar

2.5. Wat is de omvang* van het artikel (incl. foto’s, tabellen en andere illustratievormen)?

In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

1. Kl = Klein (Korte berichtjes. Korte eenkolommen of platte twee kolommen van max. drie alinea’s. Een eventuele illustratie mag niet breder zijn dan 2 kolommen en telt als 1 alinea)
2. Mi = Middel (Artikelen die groter zijn dan een klein artikel en kleiner zijn dan een groot artikel)
3. Gr = Groot (Artikelen die inclusief illustratie groter zijn dan een kwart krantenpagina)

Bijlage B: Waarnemingsinstrument geografische plaatsaanduidingen

Waarnemingsinstrument geografische plaatsaanduidingen

1. Worden er geografische plaatsaanduidingen in het buurland genoemd

Met geografische plaatsaanduiding worden niet alleen steden of dorpen bedoeld, maar hieronder vallen bijv. ook provincies en natuurgebieden.

1. Ja

2. Nee, er is alleen een verwijzing naar het buurland in het algemeen opgenomen (bijvoorbeeld "In Nederland is euthanasie in bepaalde gevallen toegestaan", "Die VHS bietet ab September wieder Niederländisch-Kurse an" of "Veel Duitse gemeenten nemen extra maatregelen om ondernemers die in de financiële problemen zijn gekomen te ondersteunen.")

2. Welke geografische plaatsaanduidingen(en) in het buurland wordt/en in het artikel genoemd?

3. Hoe ver bedraagt de hemelsbrede afstand in km van deze plaats/en tot de grens?

4. Hoe ver bedraagt de hemelsbrede afstand in km van de redactie tot deze plaats?

De vragen 3 en 4 worden niet tijdens het coderen beantwoord, maar achteraf met behulp van Google Earth bepaald

Bijlage C: Waarnemingsinstrument inhoudsanalyse

Waarnemingsinstrument voor de inhoudsanalyse

1. Over welk onderwerp (thema) gaat het artikel?

Stel hier vast, wat het hoofdonderwerp van het artikel is. Komen er meerdere onderwerpen aan bod, stel dan vast wat de verbindende factor of rode draad in het artikel is. Ook kan het helpen te kijken, in welke sectie van de krant het staat (bijvoorbeeld pagina economie of politiek) om te bepalen wat het hoofdonderwerp is. In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

1. Staat, regering en bestuur

(bijvoorbeeld wetgeving, regeringsverklaringen, staatsbezoeken, regeringsvorming, Kamerdebatten, koninklijk huis als het staatszaken betreft, deze categorie omvat ook het lokale, regionale, provinciale of deelstaatniveau)

2. Partijen en belangenorganisaties

(bijvoorbeeld verkiezingen, partijfinanciën, partijcongressen, vakbondsvergaderingen etc.)

3. Economie

(bijvoorbeeld industriële productie, consumptiecijfers, consumententesten, belastingen, rente, kredieten, valuta, aandelenbeurzen)

4. Militaire zaken

(bijvoorbeeld leger, bewapening, militairen, missies, dienstplicht, spionage)

5. Sociale zaken, gezondheid en geneeskunde

(bijvoorbeeld uitkeringen, zorgverzekeringen, ontdekkingen, ziektes, zorginstellingen, opvang van bijv. kinderen, vluchtelingen, patiënten)

6. Justitie en politie

(bijvoorbeeld rechtszaken, gerechtelijke procedures, (vormen van) criminaliteit, openbare orde)

7. Religie

(geloofsstromingen, religieuze feestdagen, kerkelijke regels, kerkelijke misstanden)

8. Cultuur, onderwijs, wetenschap

(bijvoorbeeld cultureel aanbod en culturele voorzieningen als theaters, schouwburgen, poppodia, concerten, media, scholen, onderwijsinstellingen, universiteit, examens, wetenschappelijk onderzoek en uitvindingen/ontdekkingen)

9. Milieu, natuur en landbouw, duurzaamheid en energie

(bijvoorbeeld agrariërs, oogsten natuur- en milieuorganisaties, vervuiling, hoog/laag water, visserij, overbemesting, nitraatproblematiek, alternatieve energiebronnen, klimaat)

10. Sport

(bijvoorbeeld wedstrijden, doping, kampioenschappen, beweging)

11. Verkeer

(bijvoorbeeld autowegen, waterwegen, spoorwegen, fietspaden, files, vertragingen)

12. Techniek

(bijvoorbeeld internet, telecommunicatie, computers, smartphones, tablets, technologische ontwikkelingen)

13. Rampen en ongelukken

(bijvoorbeeld auto-ongelukken, overstromingen, aardbevingen, grote brand, instorting)

14. Human interest

(bijvoorbeeld showbusiness, bijzondere verhalen, persoonlijke tragedies, lottowinst, flessenpost gevonden, privé-ontwikkelingen in koningshuizen)

15. Toerisme

(bijvoorbeeld tips voor uitstapjes, vakantie etc.)

16. Anders, namelijk

(alle artikelen die niet in een van bovenstaande categorieën passen)

2. Genre van het artikel

(Tot welk genre behoort het artikel?) In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

1. (Nieuws)bericht

Feitelijke, zakelijke presentatie van informatie, nuchter taalgebruik, gedeeltelijk ook met informatie over de voorgeschiedenis en achtergronden, ontwikkelingen etc.

2. Fotobericht

Zie beschrijving onder (nieuws)bericht, maar dan geïllustreerd met meerdere foto's, die een deel van het verhaal vertellen.

3. Portret

Levensbeschrijving van een persoon, waarbij niet alleen ingegaan wordt op bijv. werk, maar ook op persoonlijke achtergronden.

4. Reportage

Langere teksten die achtergrondinformatie, feiten en gebeurtenissen toelichten, waarbij gebruik wordt gemaakt van beschrijvende scènes, persoonlijke indrukken, citaten en vergelijkingen, waardoor de tekst onderhoudend, interessant en makkelijk leesbaar is.

5. Interview

gepubliceerde dialoog tussen journalist en interviewpartner, bijv. over een nieuwsfeit, actuele ontwikkeling, of het leven van de desbetreffende persoon

6. Ingezonden artikel

Artikel geschreven en ingezonden door iemand die niet voor de krant werkt (vaak wetenschapper of politicus). Deze artikelen geven vaak een persoonlijke mening van de auteur weer.

7. Commentaar

Met een commentaar worden feiten en meningen beoordeelt, toegelicht of geïnterpreteerd. Achtergronden en samenhangen worden toegelicht. Een commentaar wordt op persoonlijke titel geschreven. Ingezonden brieven en recensies vallen hier niet onder.

8. Column

Korte tekst van een kolom waarin vaste auteurs vertellen over persoonlijke ervaringen of een bepaald onderwerp (bijv. televisieseries, partner of kind met een beperking etc.), vaak met een verrassende twist of conclusie.

9. Cartoon

Strip van meestal een tekening over een actuele gebeurtenis of bekende persoonlijkheid, waarbij deze kritisch wordt beoordeeld.

10. Teaser

Kort bericht op de voorpagina, dat verwijst naar een artikel verder op in de krant

3. Aanleiding voor het bericht

1. Wat is de directe aanleiding voor het bericht? In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren. Aankondiging van een actuele gebeurtenis (bijvoorbeeld een voorbeschouwing op verkiezingen, maar ook een aankondiging van een concert of tentoonstelling)
2. Actuele gebeurtenis die recentelijk heeft plaatsgevonden
3. Jubileum/ jaarlijkse herdenkingsdag/ jaarlijkse feestdag
4. Achtergrond actuele gebeurtenis/ probleem
5. Overig, namelijk
0. Niet herkenbaar

4. Voorkomen van nieuwswaarden

Met nieuwswaarden worden de criteria bedoeld die de redacties gebruiken om te kiezen welke nieuwsfeiten zij plaatsen. De nieuwswaarden hebben daarnaast invloed op de intensiteit van de berichtgeving, de thematische structuur, de opmaak etc. Stel per bericht vast, welke van de onderstaande nieuwswaarden je herkent. Noem **max. 3** nieuwswaarden. In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.

1. **Slecht nieuws:** verhalen met bijzonder negatieve ondertoon, zoals dood, verwonding, nederlaag en verlies (van bijv. een baan).
2. **Conflict:** verhalen over conflicten zoals controverses, discussies, splitsingen, stakingen, gevechten, opstanden en oorlogsvoering.
3. **Verrassing:** verhalen die een element van verrassing, contrast en/of het ongewone bevatten.
4. **Entertainment:** Onderhoudende verhalen over showbusiness, seks, sport, lichte human interest verhalen, dieren, of die mogelijkheden voor een humoristische benadering bieden, bijvoorbeeld geestige krantenkoppen of overzichten.
5. **Drama:** verhalen over een zich ontvouwend drama zoals ontsnappingen, ongelukken, zoekopdrachten, belegeringen, reddingen, gevechten of rechtszaken.
6. **De machtselite:** verhalen over machtige personen, organisaties, instellingen of bedrijven.
7. **Relevantie:** verhalen over groepen of naties die gezien worden als invloedrijk, of cultureel of historisch bekend bij het publiek, hierbij hoort ook de geografische nabijheid.
8. **Omvang:** verhalen die als voldoende belangrijk worden ervaren wegens de grote aantallen mensen die betrokken zijn of wegens de mogelijke impact, of waarbij sprake is van een zekere mate van extreem gedrag of extreme gebeurtenissen.
9. **Beroemdheid:** verhalen over mensen die al beroemd zijn.
10. **Goed nieuws:** verhalen met bijzonder positieve ondertoon, zoals ontdekkingen, doorbraken, genezingen, winst en feestelijkheden.

5. Framing

Hoe wordt (de relatie met) het buurland in de tekst geframed, van welke frames wordt er gebruik gemaakt? Noem max. 2 gebruikte frames

Let op: Met *framing* wordt in dit onderzoek de manier of het kader waarop het buurland wordt neergezet bedoeld.

- 1) In het coderingsformulier graag alleen het corresponderende nummer invoeren.
- 2) Vriend, partner, goede buur
- 3) Concurrent, tegenstander
- 4) Voorbeeld, model, pionier
- 5) Afschrikwekkend voorbeeld
- 6) Zonderling / lachwekkende figuur
- 7) Vijand
- 8) Overig, namelijk
- 0) Er is geen sprake van *framing*

Bijlage D: Interviewvragen

Vragen semigestructureerde interviews met daaraan gekoppeld de bijbehorende onderzoeksvragen

Interviewvragen	Onderzoeksvragen
1. Hoe is de redactie opgebouwd? Als vakressort of als <i>newsdeks</i> redactie?	11
2. Is er iemand die zich in het bijzonder bezighoudt met grensoverstijgende thema's?	9
3. Heeft de krant een vaste correspondent in het buurland? <i>a. Zo ja, levert deze ook grensoverstijgende nieuwsberichten aan?</i>	7,9
4. Hoe tevreden bent u met de grensoverstijgende berichten van landelijke persdiensten?	7
5. Hebben regionale media bijzondere mogelijkheden om Europa dichterbij de mensen te brengen?	8
6. Kan grensoverstijgende berichtgeving hier volgens u aan bijdragen?	7, 8, 10
7. Welke problemen ziet u bij de grensoverstijgende berichtgeving?	9
8. Hoe heeft de grensoverstijgende berichtgeving zich in de afgelopen 5 jaar ontwikkeld?	11
9. Heeft uw redactie contact met regionale media in het buurland en in het bijzonder in de grensstreek en zo ja, welke zijn dit?	7, 10
10. Bij welke regionale thema's speelt het buurland een sterke rol?	5
11. In hoeverre speelt de grensligging een rol bij de keuze van berichten over het buurland/de EU?	8
12. Aan welke nieuwscriteria moet een grensoverstijgend thema voldoen om geplaatst te worden?	5
13. Wordt er in de artikelen over het buurland bewust gekozen voor een bepaalde <i>framing</i> van het buurland?	6
14. Hoe is uw persoonlijke verhouding met Nederland/de EU? Bent u voor een verdere integratie?	10
15. Hoe is de instelling van de andere redacteurs?	10
16. Hoe staan de hoofdredacteur en de uitgever tegenover grensoverstijgende berichtgeving? Is hiervoor een speciale strategie of beleid?	8,10
17. Hoe schat u de belangstelling van uw lezers voor grensoverstijgende onderwerpen in? <i>a. Gebruikt u hiervoor enquêtes of een panel?</i>	3,4
18. Dienen kranten met hun berichtgeving bij te dragen aan een regionale, Euregionale of Europese identiteit?	8
19. Hoe zou u uw persoonlijke journalistieke opdracht omschrijven?	8
20. Welke bronnen heeft u voor de grensoverstijgende berichtgeving?	5, 6
21. Hoe goed kennen de redacteurs in de regioredactie het buurland/de grensregio?	9

Interviewvragen	Onderzoeksvragen
22. Hoe goed is de kennis van de buurtaal op de redactie?	9
23. Zijn er al samenwerkingsstructuren of rechteheteams om grensoverstijgende thema's te behandelen?	9
24. Wat betekemt het gebruik van deze bronnen voor de inhoud van de grensoverstijgende berichtgeving?	5, 6
25. Bent u van mening dat er voldoende grensoverstijgende berichten geplaatst worden? a. Zo ja, waarom? b. Zo nee, waarom niet?	1, 2, 3, 4
26. Hoe vaak wordt er volgens uw inschatting in uw regionale deel over het buurland bericht?	1, 2, 3, 4
27. Hoe zou u de ontwikkeling van de berichtgeving over het buurland in de afgelopen tien jaar beschrijven?	1, 2, 3, 4
28. Zijn bijzondere mondiale ontwikkelingen zoals de coronapandemie, de oorlog in Oekraïne etc. reden om extra naar het buurland te kijken?	5, 8
29. Hoe schat u de toekomst van uw krant in, met het oog op de economische ontwikkelingen?	11
30. Welke rol spelen de online-kanalen voor uw krant (website, e-paper, sociale media)?	11
31. Besteedt u online meer of minder aandacht aan grensoverstijgende thema's dan offline?	11
32. Is er ten slotte nog iets wat u met betrekking tot dit onderwerp wilt zeggen en tot nu toe niet aan bod is gekomen?	1 t/m 11

Bijlage E: Introductie-mail interviews

Nederlandse introductiemail

Geachte,

Mijn naam is Heidi de Ruiter en ik ben als buitenpromovenda verbonden aan de Radboud Universiteit, waar ik onderzoek doe naar de invloed van de grensligging op de berichtgeving in regionale media in de grensstreek en net daarbuiten.

In het kader van dit onderzoek wordt een frequentie- en een content-analyse van de algemene en regiokaternen van De Gelderlander, De Limburg, NRZ en Rheinische Post uit de periode 2014-2018 uitgevoerd. Er worden zowel de edities onderzocht, die in de grensregio (werkgebied Euregio Rijn-Waal) verschijnen als net daarbuiten. Deze analyses worden aangevuld met kwalitatieve interviews met de diverse regionale en de hoofdredacties van deze kranten.

De redactie XXX is gelegen in de Euregio Rijn-Waal en behoort daarmee tot de grensregio. / De redactie XXX grenst aan de Euregio Rijn-Waal en valt daarom binnen de scope van mijn onderzoek. Daarom zou ik u graag willen vragen of u bereid bent om mee te werken aan een interview.

Het interview zal ca. 1-1.5 uur duren en gaat met name in op de keuzeprocessen die een rol spelen bij de berichtgeving over bepaalde onderwerpen.

Een uitvoerige beschrijving van de opzet van het onderzoek en het interview kunt u in het bijgevoegde informatiedocument nalezen. Tevens ontvangt u in de bijlage een toestemmingsverklaring. Als u aan mijn onderzoek wilt deelnemen verzoek ik u vriendelijk deze voorafgaand aan het interview in te vullen en per mail te retourneren.

Graag hoor ik of u aan mijn promotieonderzoek wilt meewerken. Als u hiertoe bereid bent, ontvang ik graag een of twee datumvoorstellen die u goed uitkomen.

U ontvangt vervolgens van mij een zoomlink en een korte vragenlijst met het verzoek om deze vragen voorafgaand aan het interview schriftelijk te beantwoorden. Dit duurt ongeveer 15 minuten.

Mocht u van mening zijn, dat niet u maar een collega geschikter is als interviewpartner, hoor ik dat uiteraard graag en ontvang ook graag zijn/haar contactgegevens. Alvast hartelijk dank voor uw hopelijk positieve reactie en mocht u nog vragen hebben, kunt u te allen tijde contact met mij opnemen.

Met vriendelijke groeten,

Heidi de Ruiter

Duitse introductiemail

Sehr geehrte/r,

Gerne möchte ich mich kurz vorstellen. Mein Name ist Heidi de Ruiter und ich bin eine externe Doktorandin an der Radboud Universiteit Nijmegen, wo ich den Einfluss der Grenzlage auf die Berichterstattung in regionalen Medien in der Grenzregion und darüber hinaus untersuche.

Im Rahmen dieser Untersuchung wird eine Häufigkeits- und Inhaltsanalyse der Mantel- und regionalen Teile von De Gelderlander, De Limburg, NRZ und Rheinische Post aus 2014-2018 durchgeführt. Es werden sowohl Ausgaben untersucht, die in der Grenzregion (Arbeitsgebiet Euregio Rhein-Waal) als auch knapp außerhalb davon erscheinen. Ergänzt werden diese Analysen durch qualitative Interviews mit den verschiedenen Regional- und Chefredakteuren dieser Zeitungen.

Die Redaktion XXX befindet sich in der Euregio Rhein-Waal und gehört somit zur Grenzregion. / Die Redaktion XXX grenzt an die Euregio Rhein-Waal und fällt daher in den Bereich meiner Forschung. Daher möchte ich Sie fragen, ob Sie bereit sind, an einem Interview teilzunehmen.

Das Gespräch wird etwa 1-1,5 Stunden dauern und sich insbesondere mit den Auswahlprozessen befassen, die bei der Berichterstattung über bestimmte Themen eine Rolle spielen.

Eine ausführliche Beschreibung des Forschungsdesigns und des Interviews erhalten Sie in dem beigefügten Informationsdokument. Im Anhang erhalten Sie außerdem eine Einverständniserklärung. Wenn Sie an meiner Untersuchung teilnehmen möchten, bitte ich Sie, diese vor dem Interview auszufüllen und per E-Mail zurückzusenden.

Ich würde mich sehr freuen, wenn Sie an meiner Doktorarbeit teilnehmen möchten. Wenn Sie dazu bereit sind, würde ich gerne ein oder zwei Terminvorschläge erhalten, die Ihnen passen würden.

Sie erhalten dann von mir einen Zoom-Link und einen kurzen Fragebogen, mit der Bitte, diese Fragen vor dem Gespräch schriftlich zu beantworten. Dies wird etwa 15 Minuten dauern.

Falls Sie der Meinung sein sollten, dass nicht Sie, sondern ein Kollege oder eine Kollegin als Interviewpartner besser geeignet ist, würde ich mich natürlich freuen, von Ihnen zu hören und die entsprechenden Kontaktdaten zu erhalten.

Ich danke Ihnen im Voraus für Ihre hoffentlich positive Antwort und stehe Ihnen für weitere Fragen jederzeit gerne zur Verfügung.

*Mit freundlichen Grüßen,
Heidi de Ruiter*

Bijlage F: Document met aanvullende informatie interviews

Nederlandse aanvullende informatie interviews

Radboud Universiteit

INFORMATIE OVER HET ONDERZOEK

De invloed van de grensligging op de berichtgeving in regionale media

Inleiding

Wij vragen u om mee te doen aan een wetenschappelijk onderzoek in het kader van een promotieonderzoek. Meedoen is vrijwillig. Om mee te doen is uw schriftelijke toestemming nodig. Voordat u beslist of u wilt meedoen aan dit onderzoek, krijgt u uitleg over wat het onderzoek inhoudt. Lees deze informatie rustig door en vraag de onderzoeker uitleg als u vragen heeft.

Beschrijving en doel van het onderzoek

In dit onderzoek willen we de invloed van de grensligging op de lokale en regionale berichtgeving in regionale dagbladen in de Nederlands-Duitse grensstreek onderzoeken. Het onderzoek heeft tot doel inzicht te bieden in de manier waarop in de Nederlands-Duitse grensstreek regionale dagbladen aan weerszijden van de grens invulling geven aan hun unieke geografische situatie, de grensligging. Het onderzoek naar de perceptie van de grens in media beperkt zich tot nu toe voornamelijk tot vergelijkingen tussen landen of tussen regio's binnen een land. Vergelijkend onderzoek naar de berichtgeving in één grensregio aan weerszijden van de grens is er niet of nauwelijks en beperkt zich vaak tot de berichtgeving over specifieke gebeurtenissen. Dit onderzoek biedt een eerste aanzet om ook de directe vergelijking binnen de grensregio mogelijk te maken.

In het kader van dit onderzoek wordt een frequentie- en een content-analyse van de algemene en regiokaternen van De Gelderlander, De Limburg, NRZ en Rheinische Post uit de periode 2014-2018 uitgevoerd. Met behulp van de frequentie-analyse wordt onderzocht hoe vaak en in welke omvang over het buurland bericht wordt. Met behulp van de content-analyse wordt de inhoud van de artikelen onderzocht. Hierbij wordt o.a. gekeken naar het onderwerp, nieuwswaarden en eventuele framing van het buurland.

Deze analyses worden aangevuld met kwalitatieve interviews met de diverse regionale redacties van deze kranten. Hiervoor bent u benaderd.

Wat wordt er van u verwacht?

In dit onderzoek gaat u diverse vragen beantwoorden, die betrekking hebben op de keuzeprocessen die een rol spelen over de berichtgeving over het buurland.

Voor het interview wordt de methode van het semigestructureerd interview gebruikt. Dit betekent dat er gewerkt wordt met een set voorgeformuleerde vragen, die aan u en aan alle andere interviewpartners wordt voorgelegd. Tegelijkertijd biedt deze interviewvorm de mogelijkheid om in te haken op uw antwoorden en hier dieper op in te gaan.

De interviews zullen of op locatie of digitaal via Zoom plaatsvinden. Als het interview op locatie plaatsvindt, zal aan u gevraagd worden om het gesprek op te mogen nemen. Als het gesprek digitaal via Zoom plaatsvindt wordt u om toestemming gevraagd om de opnamefunctie van Zoom te mogen gebruiken om het interview vast te leggen.

Voorafgaand aan het interview ontvangt u per e-mail een korte vragenlijst, waarin algemene informatie wordt opgevraagd, zodat er tijdens het daadwerkelijke interview meer tijd overblijft voor de inhoudelijke vragen. U wordt verzocht om deze vragenlijst al voor het daadwerkelijke interview in te vullen en retourneren.

Het interview zal naar verwachting 1 tot 1.5 uur duren. Het beantwoorden van de schriftelijke vragen vooraf duurt ca. 15 minuten.

Vrijwilligheid

U doet vrijwillig mee aan dit onderzoek. Daarom kunt u op elk moment tijdens het onderzoek uw deelname stopzetten en uw toestemming intrekken. U hoeft niet aan te geven waarom u stopt. Afzien van of stoppen met deelname heeft geen nadelige gevolgen voor u. U kunt tot twee weken na deelname ook uw onderzoeksgegevens en persoonsgegevens laten verwijderen. Dit kunt u doen door een mail te sturen naar heidi.deruiter@ru.nl.

Wat gebeurt er met mijn gegevens?

De onderzoeksgegevens die we in dit onderzoek verzamelen, zullen door ons gebruikt worden voor datasets, artikelen en presentaties. De anoniem gemaakte onderzoeksgegevens zijn tenminste 10 jaar beschikbaar voor andere wetenschappers. Persoonsgegevens die verzameld worden, blijven vertrouwelijk. Als we gegevens met andere onderzoekers delen, kunnen deze dus niet tot u herleid worden. We bewaren

alle onderzoeks- en persoonsgegevens op beveiligde wijze volgens de richtlijnen van de Radboud Universiteit.

Van de gesprekken worden aantekeningen en/of audio(-visuele) opnamen gemaakt. Wanneer u niet wilt, dat bepaalde dingen worden opgenomen, kunt u dit aangeven en zal hier rekening mee worden gehouden.

Na afloop van het gesprek zal het interview aansluitend worden getranscribeerd, gepseudonimiseerd en gecodeerd. Dit houdt in de dat het volledige interview letterlijk zal worden uitgeschreven, waarbij uw naam vervangen zal worden door een code. Bij het beschrijven van de resultaten in het onderzoek zal gebruik gemaakt worden van deze code. De originele opnames zullen hierna verwijderd worden. De getranscribeerde, gepseudonimiseerde interviews zullen een aparte bijlage bij het onderzoek vormen.

Gezien het feit, dat voor dit onderzoek de afstand van de redactie tot aan de grens cruciaal is, zal bij het verwerken van de interviewresultaten onderscheid gemaakt worden op basis van de afstand van de redactie tot aan de grens. Hiervoor worden de redacties en de interviewpartners in vier verschillende categorieën verdeeld. Uw antwoorden worden daarom niet volledig geanonimiseerd, maar gepseudonimiseerd verwerkt. Dit betekent dat naar alle respondenten met een individuele code verwezen zal worden. U wordt dus niet bij naam genoemd of geciteerd. Hoewel binnen elke categorie meerdere interviews gevoerd worden, kan het daarom desondanks zijn, dat de antwoorden voor insiders naar u persoonlijk te herleiden zijn.

Desgewenst kunt u inzage krijgen in de transcriptie van het interview en evt. wijzigingen doorgeven of aangeven welke passages geschrapt dienen te worden.

U krijgt van ons een toestemmingformulier, waarop u al dan niet kunt instemmen met het maken en gebruiken van deze opnames.

Heeft u vragen over het onderzoek?

Als u vragen heeft of meer informatie over het onderzoek wilt hebben, kunt u contact opnemen via de contactgegevens onderaan deze brief.

Ethische toetsing en klachten

Dit onderzoek is goedgekeurd door de Ethische Toetsingscommissie Geesteswetenschappen van de Radboud Universiteit (ETC-GW nummer 2022-8403).

Heeft u klachten over het onderzoek, dan kunt u contact opnemen met de verantwoordelijke onderzoeker.

Ook kunt u een klacht indienen bij de secretaris van de Ethische Toetsingscommissie Geesteswetenschappen Radboud Universiteit (etc-gw@ru.nl).

Voor vragen over de verwerking van gegevens in dit onderzoek kunt u contact opnemen met:

dataofficer@let.ru.nl

Toestemmingsverklaring

Als u aan dit onderzoek mee wilt doen, vragen we u de toestemmingsverklaring te ondertekenen. Door uw schriftelijke toestemming geeft u aan dat u de informatie heeft begrepen en instemt met deelname aan het onderzoek.

Met vriendelijke groet,

Heidi de Ruiter

heidi.deruiter@let.ru.nl

Duitse aanvullende informatie interviews

Radboud Universiteit

INFORMATIONEN ZUR STUDIE

Der Einfluss der Grenzlage auf die Berichterstattung in regionalen Medien

Einführung

Wir bitten Sie um Ihre Teilnahme an einer wissenschaftlichen Studie im Rahmen einer Promotion. Die Teilnahme ist freiwillig. Für die Teilnahme ist Ihre schriftliche Zustimmung erforderlich. Bevor Sie sich entscheiden, ob Sie an dieser Studie teilnehmen möchten, erhalten Sie eine Erläuterung über den Inhalt der Studie. Bitte lesen Sie diese Informationen sorgfältig durch und wenden Sie sich an den/die Forscher/in, wenn Sie Fragen haben.

Beschreibung und Ziel der Studie

In dieser Studie soll der Einfluss der Grenzlage auf die lokale und regionale Nachrichtenberichterstattung in Regionalzeitungen im deutsch-niederländischen Grenzgebiet untersucht werden. Die Studie soll Aufschluss darüber geben, wie in der deutsch-niederländischen Grenzregion regionale Tageszeitungen auf beiden Seiten der Grenze ihre einzigartige geografische Situation, die Grenzlage, interpretieren. Die Forschung über die Wahrnehmung der Grenze in den Medien hat sich bisher hauptsächlich auf Vergleiche zwischen Ländern oder zwischen Regionen innerhalb eines Landes beschränkt. Vergleichende Untersuchungen zur Nachrichtenberichterstattung in einer Grenzregion auf beiden Seiten der Grenze sind selten und beschränken sich oft auf die Berichterstattung über bestimmte Ereignisse. Diese Studie bietet einen ersten Schritt, um auch innerhalb der Grenzregion einen direkten Vergleich zu ermöglichen.

Im Rahmen dieser Studie wird eine Häufigkeits- und Inhaltsanalyse der Mantel- und regionalen Teile von De Gelderlander, De Limburg, NRZ und Rheinische Post aus 2014-2018 durchgeführt. Mit der Häufigkeitsanalyse wird untersucht, wie oft und in welchem Umfang über das Nachbarland berichtet wird. Mit Hilfe der Inhaltsanalyse wird der Inhalt der Artikel untersucht. Dazu gehören das Thema, der Nachrichtenwert und das mögliche Framing des Nachbarlandes. Ergänzt werden diese Analysen durch qualitative Interviews mit den verschiedenen Regionalredakteuren dieser Zeitungen. Dazu sind Sie gefragt worden.

Was wird von Ihnen erwartet?

In Rahmen dieser Studie werden Sie mehrere Fragen zu den Entscheidungsprozessen im Zusammenhang mit der Berichterstattung über das Nachbarland beantworten.

Für das Interview wird die Methode des semistrukturierten Interviews verwendet. Das bedeutet, dass mit einem Set von vorformulierten Fragen gearbeitet wird, die Ihnen und allen anderen Gesprächspartnern vorgelegt werden. Gleichzeitig bietet dieses Interviewformat die Möglichkeit, Ihre Antworten aufzugreifen und zu vertiefen.

Die Interviews finden entweder vor Ort oder digital über Zoom statt. Findet das Gespräch vor Ort statt, werden Sie um Erlaubnis gebeten, das Gespräch aufzuzeichnen. Findet das Gespräch digital über Zoom statt, werden Sie um die Erlaubnis gebeten, die Aufzeichnungsfunktion von Zoom zu nutzen, um das Gespräch aufzuzeichnen.

Vor dem Interview erhalten Sie per E-Mail einen kurzen Fragebogen, in dem Sie um allgemeine Informationen gebeten werden, damit während des eigentlichen Gesprächs mehr Zeit für inhaltliche Fragen verfügbar ist. Wir bitten Sie, diesen Fragebogen bereits vor dem eigentlichen Interviewgespräch auszufüllen und zurückzusenden.

Das Gespräch wird voraussichtlich zwischen 1 und 1,5 Stunden dauern. Die Beantwortung der schriftlichen Fragen im Voraus dauert etwa 15 Minuten.

Freiwilligkeit

Die Teilnahme an dieser Studie ist freiwillig. Daher können Sie Ihre Teilnahme an der Studie jederzeit beenden und Ihre Zustimmung zurückziehen. Sie müssen nicht angeben, warum Sie aufhören. Ein Verzicht auf die Teilnahme oder ein Abbruch der Teilnahme hat für Sie keine nachteiligen Folgen. Sie können Ihre Studiendaten und persönlichen Daten auch bis zu zwei Wochen nach der Teilnahme löschen lassen. Sie können dies tun, indem Sie eine E-Mail senden an heidi.deruiter@ru.nl.

Was geschieht mit meinen Daten?

Die Forschungsdaten, die in dieser Studie gesammelt werden, werden von uns für Datensätze, Artikel und Präsentationen verwendet. Die anonymisierten Forschungsdaten werden mindestens 10 Jahre lang für andere Wissenschaftler zur Verfügung stehen. Die erhobenen personenbezogenen Daten werden vertraulich behandelt. Wenn wir also Daten an andere Forscher weitergeben, können diese nicht zu Ihnen zurückverfolgt werden. Wir speichern alle Forschungs- und personenbezogenen Daten sicher gemäß den Richtlinien der Radboud Universiteit.

Von den Interviews werden Notizen und/oder Audio/-Video-Aufzeichnungen angefertigt. Wenn Sie nicht möchten, dass bestimmte Dinge aufgezeichnet werden, können Sie dies angeben, und es wird berücksichtigt werden.

Nach dem Interview wird das Gespräch transkribiert, pseudonymisiert und kodiert. Das bedeutet, dass das gesamte Gespräch wortwörtlich transkribiert wird, wobei Ihr Name durch einen Code ersetzt wird. Dieser Code wird bei der Beschreibung der Ergebnisse in der Studie verwendet. Die Originalaufnahmen werden anschließend gelöscht. Die transkribierten, pseudonymisierten Interviews werden einen separaten Anhang zur Studie bilden.

Da für diese Untersuchung die Entfernung der Redaktionen zur Grenze entscheidend ist, wird bei der Auswertung der Interviewergebnisse eine Unterscheidung nach der Entfernung der Redaktionen zur Grenze getroffen. Zu diesem Zweck werden die Redaktionen und Interviewpartner in vier verschiedene Kategorien eingeteilt. Ihre Antworten werden daher nicht vollständig anonymisiert, sondern pseudonymisiert verarbeitet. Dies bedeutet, dass alle Befragten mit einem individuellen Code bezeichnet werden. Sie werden daher nicht namentlich erwähnt oder zitiert. Obwohl in jeder Kategorie mehrere Interviews geführt werden, können Insider die Antworten möglicherweise auf Sie persönlich zurückführen.

Wenn Sie möchten, können Sie die Abschrift des Interviews einsehen und uns gegebenenfalls Änderungen oder zu streichende Passagen mitteilen.

Wir werden Ihnen eine Einverständniserklärung aushändigen, in der Sie der Anfertigung und Verwendung dieser Aufnahmen zustimmen können oder nicht.

Haben Sie Fragen zu dieser Studie?

Wenn Sie Fragen haben oder weitere Informationen über die Studie wünschen, wenden Sie sich bitte an die Kontaktdaten am Ende dieses Schreibens.

Ethische Prüfung und Beschwerden

Diese Studie ist durch die Ethikkommission Geisteswissenschaften der Radboud Universiteit (ETC-GW Nummer 2022-8403) genehmigt.

Wenn Sie Beschwerden über die Studie haben, wenden Sie sich bitte an den/die verantwortlichen Forscher/in.

Sie können auch eine Beschwerde beim Sekretariat der Ethikkommission der Radboud Universiteit einreichen (etc-gw@ru.nl).

Bei Fragen zur Verarbeitung von Daten im Rahmen dieser Studie wenden Sie sich bitte an: dataofficer@let.ru.nl

Einverständniserklärung

Wenn Sie an dieser Studie teilnehmen möchten, bitten wir Sie, die Einverständniserklärung zu unterschreiben. Mit Ihrer schriftlichen Einwilligung bestätigen Sie, dass Sie die Informationen verstanden haben und mit der Teilnahme an der Studie einverstanden sind.

Mit freundlichen Grüßen

Heidi de Ruiter

heidi.deruiter@let.ru.nl

Bijlage G: Formulier toestemmingsverklaring

Nederlands formulier toestemmingsverklaring

Radboud Universiteit

TOESTEMMINGSVERKLARING

voor deelname aan het wetenschappelijke onderzoek:

De invloed van de grensligging op de berichtgeving in regionale media

Verklaring deelnemer

Ik heb uitleg gekregen over het doel van het onderzoek. Ik heb vragen mogen stellen over het onderzoek. Ik neem vrijwillig aan het onderzoek deel. Ik begrijp dat ik op elk moment tijdens het onderzoek mag stoppen als ik dat wil. Ik begrijp hoe de gegevens van het onderzoek bewaard zullen worden en waarvoor ze gebruikt zullen worden. Ik stem in met deelname aan het onderzoek zoals beschreven in het informatiedocument.

Daarnaast geef ik toestemming voor (s.v.p. aankruisen wat van toepassing is):

Ja	Nee	
☐	☐	maken van video-opnamen
☐	☐	maken van audio-opnamen
☐	☐	uitschrijven van de audio-opnamen (transcriptie)
☐	☐	gebruik van de anoniem gemaakte transcripten voor wetenschappelijk onderzoek

Naam:

Handtekening: Datum

Verklaring uitvoerend onderzoeker

Ik verklaar dat ik de hierboven genoemde persoon juist heb geïnformeerd over het onderzoek en dat ik mij houd aan de richtlijnen voor onderzoekers zoals verwoord in het protocol van de Ethische Toetsingscommissie Geesteswetenschappen.

Naam:

Handtekening: Datum

Duits formulier toestemmingsverklaring

Radboud Universiteit

EINVERSTÄNDNISERKLÄRUNG

zur Teilnahme an der wissenschaftlichen Studie:

Der Einfluss der Grenzlage auf die Berichterstattung in regionalen Medien

Erklärung Teilnehmer

Mir wurde der Zweck der Studie erklärt. Ich habe die Möglichkeit, Fragen zur Studie zu stellen. Die Teilnahme an der Studie ist freiwillig. Ich weiß, dass ich die Studie jederzeit abbrechen kann, wenn ich dies wünsche. Ich weiß, wie die Daten aus der Studie gespeichert werden und wofür sie verwendet werden. Ich erkläre mich bereit, an der Studie teilzunehmen, wie in dem Informationsdokument beschrieben.

Darüber hinaus erkläre ich mich einverstanden mit (Zutreffendes bitte ankreuzen):

Ja	Nein	
☐	☐	einer Videoaufzeichnung
☐	☐	einer Audioaufzeichnung
☐	☐	einer Abschrift der Tonaufzeichnung (Transkription)
☐	☐	der Verwendung der anonymisierten Transkripte für die wissenschaftliche Forschung

Vor- und Nachname:

Unterschrift: Datum.....

Erklärung ausführende/r Forscher/in

Ich bestätige, dass ich die oben genannte Person ordnungsgemäß über die Studie informiert habe und dass ich mich an die Richtlinien für Forscher halte, wie sie im Protokoll der Ethikkommission für Geisteswissenschaften (Ethische Toetsingscommissie Geesteswetenschappen) aufgeführt sind.

Vor- und Nachname:

Unterschrift: Datum.....

Bijlage H: Research Data Management

Dit onderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de RDM-richtlijnen van de Radboud Universiteit.

Voor dit onderzoek is zowel gebruik gemaakt van bestaande data (kranten) als nieuwe data (interviews).

Bestaande data: kranten

Het onderzoekscorpus bestaat uit 1.682 kranten (752 uit Nederland en 930 uit Duitsland) die zijn geanalyseerd op artikelen met berichtgeving over het buitenland. 555 van deze kranten bevatten daadwerkelijk artikelen over het buurland. In totaal zijn 630 Nederlandse en 802 Duitse artikelen geanalyseerd uit de periode 2014-2018. Hoe het definitieve onderzoekscorpus tot stand is gekomen is beschreven in hoofdstuk 3.1.1.

Dataverzameling

De dataverzameling heeft plaatsgevonden in de periode november 2019 t/m maart 2022. Bij de oorspronkelijke opzet van het onderzoek was ervan uitgegaan dat alle kranten over een digitaal archief beschikken.

Bij navraag bij de redacties bleek dat alleen de Nederlandse kranten over een digitaal archief beschikken. Bij *De Gelderlander* was het mogelijk om alle edities vanaf 2015 digitaal op afstand in te zien. De jaargang 2014 was niet op afstand beschikbaar, maar op de hoofdredactie van *De Gelderlander* in Nijmegen was het mogelijk om alle regio-uitgaven uit 2014 centraal in te zien. Voor *De Limburger* bleek het niet mogelijk om de kranten op afstand in te zien. Wel was het mogelijk om alle edities op de redactie in Sittard in te zien.

Zowel de *NRZ* als de *Rheinische Post* bleken niet over een digitaal archief beschikken dat zover teruggaat. In de periode 2019-2022 bevonden de digitale archieven zich wel in opbouw, maar was de verwachting dat deze niet binnen afzienbare tijd beschikbaar zouden zijn. Vandaar dat in Duitsland gebruik gemaakt moet worden van papieren kranten. Het bleek dat de regionale redacties slechts zeer beperkt over - vaak ook onvolledige - archieven beschikken. Daarom is er voor gekozen om voor de Duitse kranten gebruik te maken van de bestanden van de *Kreis- en Stadtarchive*. Hiervoor zijn de volgende archieven bezocht: *Kreisarchiv Kleve*, *Kreisarchiv Wesel*, en de *Stadtarchive* van Duisburg, Düsseldorf, Mülheim en Ratingen.

De uitgevers hebben allen toestemming gegeven om de kranten voor dit specifieke onderzoek te gebruiken.

Data-analyse

Alle artikelen die berichtgeving over het buurland bevatten verder geanalyseerd op diverse eigenschappen, zoals beschreven in hoofdstuk 3.1.2, hoofdstuk 4.1.2 en hoofdstuk 5.1.3.

Er is voor een analysevorm gekozen waarbij de kranten handmatig onderzocht en gecodeerd worden. Hiervoor is gekozen, omdat een van de cruciale onderzoeksvragen de afstand tot de grens betreft. Hiervoor dient gekeken te worden naar de plaatsen die in de artikelen genoemd worden. Omdat niet van tevoren bekend is, welke plaatsen dit zijn, kan hiervoor geen lijst voor een computermatige analyse opgesteld worden, omdat de kans bestaat dat dan plaatsen gemist worden.

Om te garanderen dat elke krant en elk bericht op dezelfde manier worden geanalyseerd, wordt er gebruik gemaakt van een waarnemingsinstrument met een codeerformulier, zie hiertoe de bijlagen A, B en C. De betrouwbaarheid hiervan is met behulp van 'Krippendorffs α ' getest. De resultaten hiervan zijn beschreven in hoofdstuk 3.1.2 en hoofdstuk 5.1.3.

Alle coderingen zijn in een Excelbestand ingevoerd, waarbij zoveel mogelijk gebruik is gemaakt van numerieke data. Voor de analyse van de onderzoeksvragen is in eerste instantie gebruik gemaakt van descriptieve analyses, waarbij de onderzoeksresultaten in tabelvorm zijn weergegeven, waarbij zowel de absolute aantallen als de relatieve percentages zijn weergegeven.

Voor de vergelijking tussen Nederland en Duitsland en om aan te tonen of er een verband tussen het land of de grensregio en de variabele is, is waar mogelijk gebruik gemaakt van statistische toetsen, zoals chi-kwadraattoetsen. Hiervoor is gebruik gemaakt van het programma SPSS. Voor alle statistische toetsen in dit proefschrift is gebruik gemaakt van *IBM Corp. Released 2023. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 29.0.2.0 Armonk, NY: IBM Corp.*

Beschikbaarheid

De geanalyseerde kranten en krantenartikelen zijn beschikbaar via de genoemde archieven. De datasheet, coderingen en de logs van de statistische analyses zijn beschikbaar in een Research Documentation Collection via Radboud Data Repository: <https://doi.org/10.34973/n5fw-r894>. Het databestand en de gedraaide SPSS toetsen

voor de frequentie-analyse in hoofdstuk 3 bevinden zich in de map 'Hoofdstuk 3'. Bijlage A van het proefschrift bevat het gebruikte waarnemingsinstrument voor de frequentie-analyse. Bijlage B van het proefschrift bevat het gebruikte waarnemingsinstrument voor de analyse van de geografische plaatsaanduidingen. Het Excelbestand met alle geografische plaatsaanduidingen per grenscategorie, uitgesplitst naar Nederland en Duitsland bevindt, het databestand en de gedraaide SPSS-toetsen voor hoofdstuk 4 bevinden zich in de map 'Hoofdstuk 4'. Het databestand en de gedraaide SPSS toetsen voor hoofdstuk 5 bevinden zich in de map 'Hoofdstuk 5'. Bijlage C bevat het waarnemingsinstrument voor de inhoudsanalyse.

Nieuwe data: interviews

Om inzicht te verkrijgen in de vraag welke keuzeprocessen een rol spelen bij de berichtgeving over het buurland zijn de redacties van de in de eerdere hoofdstukken geanalyseerde edities van *De Gelderlander*, *De Limburger*, de *Rheinische Post* en de *NRZ* in 2023 geïnterviewd.

Dataverzameling

Alle redacties zijn, indien nodig, diverse keren, per e-mail (bijlage E) benaderd om mee te werken aan een interview. Deze mail bevatte eveneens een aanvullend informatiedocument (bijlage F). Nadat het contact tot stand was gebracht ontvingen de interviewpartners een korte vragenlijst (tabel 6.2), die vooraf ingevuld diende te worden. Ook ontvingen de interviewpartners een formulier voor de toestemmingsverklaring (bijlage G) om de gepseudonimiseerde data te mogen gebruiken in het verdere onderzoek.

De interviewpartners werd de keuze geboden om het interview of op locatie of digitaal te voeren. Alle interviews hebben uiteindelijk in de periode januari-april 2023 digitaal plaatsgevonden via Zoom (dit programma ten tijde van de interviews door de ethische commissie van de Faculteit Geesteswetenschappen van de Radboud Universiteit werd voorgeschreven voor digitale interviews). De interviewpartners is om toestemming gevraagd om de Zoomgesprekken op te nemen om deze te kunnen transcriberen. De opnames zijn conform de afspraken met de interviewpartners na transcriptie verwijderd. Voor het houden van de interviews en de daarbij behorende interview- en analyse methode is vooraf toestemming gevraagd aan de ethische commissie van de Faculteit Geesteswetenschappen van de Radboud Universiteit. Deze toestemming is op 23 december 2022 verleend.

Uiteindelijk hebben er 16 (8 Nederlandse en 8 Duitse) interviews plaatsgevonden, waarmee 26 van de 30 redacties zijn afgedekt, zie voor het volledige overzicht hoofdstuk 6.1.2.

Voor de interviews is de methode van het semigestructureerde interview gebruikt.

De precieze vragen zijn in bijlage D weergegeven en gekoppeld aan de daarbij behorende onderzoeksvragen.

Data-analyse

Na afloop van het interview zijn de interviews getranscribeerd en gepseudonimiseerd. De getranscribeerde, gepseudonimiseerde interviews zijn vervolgens aan de interviewpartners voorgelegd ter accordering.

In de transcripties is de naam van de geïnterviewde vervangen door een code. Deze code wordt ook in de resultatensectie gebruikt als naar een uiting van desbetreffende interviewpartner verwezen wordt. De gebruikte codes zijn in tabel 6.2 opgenomen. Hoewel de namen van de betrokken redacteurs zijn weggelaten is het op basis van hun antwoorden en het feit dat wel zichtbaar is, voor welke redactie de desbetreffende persoon werkzaam is, voor mensen die deze personen kennen, eventueel mogelijk om de namen te herleiden. Voor onbekenden is dit echter niet direct mogelijk. Een volledige anonimisering was niet mogelijk, omdat het voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen noodzakelijk is om de verschillende redacties met elkaar te vergelijken.

De analyse van de geaccordeerde transcripties van de interviews bestond uit verschillende stappen, waarbij gebruik is gemaakt van de methode die ook binnen de *Grounded Theory* wordt gebruikt. Voor de codering is gebruik gemaakt van het softwareprogramma Microsoft Office Word. Zie hiertoe ook hoofdstuk 6.1.3.

Beschikbaarheid

De door de redacteurs vrijgegeven gepseudonimiseerde transcripten zijn beschikbaar via Radboud Data Repository <https://doi.org/10.34973/n5fw-r894>. De transcripten zijn te vinden in de map 'Hoofdstuk 6'. Bijlage D van het proefschrift bevat de interviewvragen, Bijlage E de introductieemail, Bijlage F het document met aanvullende informatie en Bijlage G het formulier voor de toestemmingsverklaring.

Appendix

Bibliografie

Samenvatting

Summary

Zusammenfassung

CV Heidi de Ruiter

Bibliografie

- Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid. (2017). *Grenzen slechten, regio's verbinden, mensen bewegen*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- AEBR. (z.d.). *Cross-border cooperation in Europe*. <http://www.aebr.eu> (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Ahva, L. & Steensen, S. (2019). Journalism theorie. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 38-55). Routledge.
- Allecijfers.nl. (z.d.). *Uitslag Tweede Kamer verkiezingen 2023*. <https://allecijfers.nl/uitslag-tweede-kamer-verkiezingen-2023> (geraadpleegd op 19-03-2024).
- Allern, S. (2002). Journalistic and commercial news values: news organizations as patrons of an institution and market actors. *Nordcom Review*, 23(1-2), 137-152.
- B-Solutions. (z.d.). *About: B-solutionsproject*. <https://www.b-solutionsproject.com/about> (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Baden, C. (2019). Framing the news. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 229-246). Routledge.
- Bakker, P. & Scholten, O. (2019). *Communicatiekaart van Nederland. Overzicht van media en communicatie*. Boom.
- Bardoel, J. (2008). Netherlands: media system. *The International Encyclopedia of Communication*. <https://doi.org/10.1002/9781405186407.wbiecn007>
- Becker, L., & Vlad, T. (2009). News organizations and routines. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 59-72). Routledge.
- Becker-Christensen, H. (1979). *Europara'det og grænseregioner. Grænseoverskridende regionalt og kommunalt samarbejde*. Institut for Grænseregionsforskning.
- Beekmans, I. (2017, 28 december). *Meer bereik via digitale kanalen: Dit was de stand van de nieuwsmedia in 2017*. SVDJ. <https://www.svdj.nl/nieuws/meer-bereik-digitale-kanalen-stand-van-nieuwsmedia-2017/> (geraadpleegd op 19-02-2025).
- Bekker, J. de. (2023, 24 juni). Edities gaan samen, maar we maken niet minder verhalen. *De Gelderlander*, 16.
- Biscoe, A. (2001). European integration and the maintenance of regional cultural diversity: Symbiosis or symbolism? *Regional Studies*, 35(1), 57-64. <https://doi.org/10.1080/00343400120025673>
- Bloudeau, M. (z.d.-a). *Border Focal Point Network - B-solutions*. Border Focal Point Network. <https://futurium.ec.europa.eu/en/border-focal-point-network/b-solutions?language=nl> (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Bloudeau, M. (z.d.-b). *Border Focal Point Network - unlocking cross-border cooperation with B- solutions*. Unlocking Cross-Border Cooperation with b-solutions. <https://futurium.ec.europa.eu/en/border-focal-point-network/b-solutions/unlocking-cross-border-cooperation-b-solutions?language=nl> (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Boer, D-J. den, Bouwman, H., Frissen, V. & Houben, M. (1994). *Methodologie en statistiek voor communicatie-onderzoek*. Bohn Stafleu Van Loghum.
- Bohrmann, H. & Toepser-Ziegert, G. (2010). In: G. Bartelt-Kircher (Hrsg.), *Krise der Printmedien: Eine Krise des Journalismus? Dortmunder Beiträge zur Zeitungsforschung, Band 64* (pp. 7-12). De Gruyter Saur.
- Bosman, I. (2020). *Nieuws in grensgebied gaat ook over begrip*. Duitsland Instituut Amsterdam.
- Buro Buitenland en talentencentrum Katholieke Hogeschool Tilburg, Talencluster Mollerinstituut Tilburg. (1978). *Nabuurlanden centraal: Het beeld van Nederland en de Nederlander in België, de Bondsrepubliek Duitsland en het Verenigd Koninkrijk*. Katholieke Hogeschool Tilburg.

- CBS. (2024). *Grensdata*. <https://opendata.grensdata.eu/#/InterReg/nl/> (geraadpleegd op 03.01.2024).
- Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory*. Sage.
- Coleman, R., McCombs, M., Shaw, D. & Weaver, D. (2009). Agenda setting. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 147-160). Routledge.
- Corbin, J. M., & Strauss, A. L. (2014). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. SAGE.
- Council of Europe. (z.d). *Euroregions*. http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/areas_of_work/transformation_co-operation/euroregions/default.asp (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Costera-Meijer, I. C. (2013). *Waardevolle journalistiek voor de regio. Onderzoek naar nieuwsbereik, nieuwswaardering en kwaliteit van regionale en lokale journalistiek*. Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der letteren, Leerstoelgroep Journalistiek.
- Costera Meijer, I. C. (2019). Journalism, audiences, and news experience. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 389-405). Routledge.
- Costera Meijer, I. C. & Groot Kormelink, T. (2017). Netherlands. *Digital news report 2017*, 80-81. Reuters Institute.
- Costera Meijer, I. C. & Groot Kormelink, T. (2019). Netherlands. *Digital news report 2019*, 96-97. Reuters Institute.
- Costera Meijer, I. C. & Groot Kormelink, T. (2020). Netherlands. *Digital news report 2020*, 73-74. Reuters Institute.
- Cottle, S. (2009). Journalism and globalization. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 341-356). Routledge.
- Dahlkamp, J. & Diehl, J. & Lehberger, R. (2021, 16 oktober). Im Griff der Maffia. *Der Spiegel*, 42, 10- 19. Spiegel-Verlag.
- Dee, B. van, Hölsgens, T. & Hotje, S. (2017). *Belevingsonderzoek Duits 2017*. Duitsland Instituut Amsterdam.
- Deuze, M. (2005). What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*, 6(4), 442-464.
- Deuze, M. (2021). Challenges and opportunities for the future of media and mass communication theory and research: Positionality, integrative research, and public Scholarship. *Central European Journal of Communication*, 28(1), 5-26. [https://doi.org/10.51480/1899-5101.14.1\(28\).1](https://doi.org/10.51480/1899-5101.14.1(28).1)
- Djerf-Pierre, M., & Shehata, A. (2017). Still an agenda setter: Traditional news media and public opinion during the transition from low to high choice media environments. *Journal of Communication*, 67(5), 733-757. <https://doi.org/10.1111/jcom.12327>
- Drok, N. (2016). *Perspectief voor publiek en professie. De waarde van civiele journalistiek in het netwerkmodel*. Hogeschool Windesheim.
- Duitsland Instituut Amsterdam. (2010). *Rapport belevingsonderzoek Duits 2010*. Duitsland Instituut Amsterdam.
- Duitsland Instituut Amsterdam. (2017). *Rapport belevingsonderzoek Duits 2017*. Duitsland Instituut Amsterdam.
- Duitslandweb. (2013). Twintig jaar onderzoeken naar het Duitslandbeeld. Duitsland Instituut Amsterdam.

- Eker, M. & Houtum, H. van. (2013). *Grensland/Borderland*. Blauwdruk publishers.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. <http://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Entman, R. M. (2003). Cascading activation: Contesting the White House's frame after 9/11. *Political Communication*, 20(4), 415–432. <http://doi.org/10.1080/10584600390244176>
- Entman, R. M. (2004). *Projections of power. Framing news, public opinion, and U.S. foreign policy*. The University of Chicago Press.
- Entman, R. M. / Matthes, J. / Pellicano, L. (2009). Nature, sources, and effects of news framing. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 175–190). Routledge.
- Esri Nederland. (z.d.). *Wat is Gis?*. <https://www.esri.nl/nl-nl/over-ons/wat-is-gis/home> (geraadpleegd op 17-02-2025).
- Esser, F., & Hanitzsch, T. (2012). On the why and how of comparative inquiry in communication studies. In: F. Esser & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of comparative communication research* (pp. 3–47). Routledge.
- Euregio Rijn-Waal. (2014). *Strategische agenda 2020. Grensallianties in de Euregio Rijn-Waal*. Euregio Rijn-Waal
- Euregio Rijn-Waal. (2020). *Strategische agenda 2025+*. Euregio Rijn-Waal.
- Euregio Rijn-Waal. (2021). *Kroniek. 50 jaar Euregio Rijn-Waal in Europees perspectief*. Euregio Rijn-Waal.
- Europäische Kommission. (2006). *Eurobarometer 65. Die öffentliche Meinung in der Europäischen Union*. Europäische Kommission.
- Europäische Kommission. (2023). *Die Mediennutzung in der Europäischen Union: Eurobarometer-Bericht*. Generaldirektion Kommunikation und Kantar, Europäische Kommission. <https://data.europa.eu/doi/10.2775/054001>
- Europese Commissie. (z.d.). *Wat is ERASMUS+?*. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/nl/about-erasmus/what-is-erasmus> (geraadpleegd op 31.10.2025)
- European Committee of the Regions. (2018). *Reflecting on Europe. How Europe is perceived by people in regions and cities*. European Committee of the Regions
- Europees Comité van de Regio's. (z.d.). *Europese groepering voor territoriale samenwerking*. <https://cor.europa.eu/nl/europese-groepering-voor-territoriale-samenwerking> (geraadpleegd op 03.01.2024).
- Europees Parlement. (z.d.). *Europese groeperingen voor territoriale samenwerking (EGTS'en): Infopagina's over de Europese Unie: Europees Parlement*. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/nl/sheet/94/europese-groeperingen-voor-territoriale-samenwerking-egts-en-> (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Europese Commissie. (z.d.a). *Boosting growth and cohesion in EU border regions*. Inforegio - Boosting growth and cohesion in EU border regions. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/communications/2017/boosting-growth-and-cohesion-in-eu-border-regions (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Europese Commissie. (z.d.b). *Interreg : European territorial co-operation*. https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial_en (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Europese Commissie. (z.d.c). *EU-financieringsprogramma's*. https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes_nl (geraadpleegd op 28-10-2025).
- Europese Rekenkamer. (z.d.). *Freizügigkeit in der EU während der COVID-19-Pandemie*. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR22_13/SR_free-movement-phase-I_DE.pdf (geraadpleegd op 14-02-2025).

- Europese Unie. (z.d.). *Motto van de EU: Europese unie*. European Union. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/symbols/eu-motto_nl (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Eurostat. (z.d.). *Overview - NUTS - nomenclature of territorial units for statistics*. Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts> (geraadpleegd op 14-02-2025)
- Eurostat. (2023, July 14). *96% of young people in the EU uses the internet daily*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230714-1>. (geraadpleegd op 3 februari 2025).
- Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics*. SAGE edge
- Galtung, J., & Ruge, M. (1965). The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers. *Journal of International Peace Research*, 2(1), 64–91.
- Gamson, W. A., & Modigliani, A. (1987). The changing culture of affirmative action. *Research in Political Sociology*, 3, 137–177.
- Geers, S. (2020). News consumption across media platforms and content: A typology of young news users, *Public Opinion Quarterly*, 84(1), 332–354. <https://doi.org/10.1093/poq/nfaa010>
- Giessen, M. van der. (2014). *Coping with complexity. Cross-border cooperation between The Netherlands and Germany*. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harvard University Press.
- Goffman, E. (1981). A reply to Denzin and Keller. *Contemporary Sociology*, 10(1), 60–68.
- Golding, P., & Elliott, P. (1979). *Making the news*. Longman.
- Gorp, B. van. (2007). The constructionist approach to framing: Bringing culture back in. *Journal of Communication* 57, 60-78. International Communication Association.
- Grenslandagenda 2022. (2022). <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/04/07/grenslandagenda-noordrijn-westfalen-nederland-2022> (geraadpleegd op 14-02-2025).
- Grenslandagenda 2023-2024. (2023). <https://www.grenspostdusseldorf.nl/media/ctncb0/grenslandagenda-grenzlandagenda-2023-2024.pdf> (geraadpleegd op 14-02-2025).
- Grenslandagenda 2024-2025. (2024). https://www.grenzlandkonferenz.de/fileadmin/download/Grenslandagenda2024-25__Grenzlandagenda2024-25.pdf (geraadpleegd op 14-02-2025).
- Grimberg, S. (2022). *Haben Regionalzeitungen eine Zukunft?*. MDR.DE. <https://www.mdr.de/medien360g/medienpolitik/medientage-mitteldeutschland-lokalzeitungen-100.html> (geraadpleegd op 19-02-2025).
- Groot Kormelink, T. & Costera Meijer, I. C. (2023). Netherlands. *Digital news report 2013*, 86-87. Reuters Institute.
- d'Haenens, L. / Lange, M. de. (2001). Framing of asylum seekers in Dutch regional newspapers. *Media, Culture & Society*, Vol. 23, 847-860. SAGE Publications.
- Häkli, J. (2004). Governing the mountains, Cross-border regionalization in Catalonia. In: Kramsch, O. & Hooper, B. (eds.), *Cross-border Governance in the European Union* (pp. 56–69). Routledge.
- Häkli, J. (2008). Re-bordering spaces. In: D. K. Cox, M. Low & J. Robinson (eds), *The SAGE handbook of political geography* (pp. 471–82). Sage.
- Hallin, D. C., & Mancini, P. (2004). *Comparing media systems*. Cambridge University Press.
- Hanitzsch, T. (2009). Comparative journalism studies. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 413-428). Routledge.
- Hanitzsch, T. (2019). Comparative journalism research. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 506-521). Routledge.
- Harbers, A. (2003). Borderscapes, The influence of national borders on European spatial planning. In: *Euroscapes* (pp. 143-166), Must Publishers.

- Harcup, T., & O'Neill, D. (2001). What is news? Galtung and Ruge revisited. In: *Journalism Studies*, 2(2), 261–268. <https://doi.org/10.1080/14616700118449>
- Harcup, T., & O'Neill, D. (2017). What is news? News values revisited (again). *Journalism Studies*, 18(12), 1470–1488. Routledge. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2016.1150193>
- Harrison, J. (2006). *News*. Routledge.
- Hartung, H. (2023, 15 mei). *Regionale Tageszeitungen stehen unter doppeltem Druck*. Politik und Kultur. <https://politikkultur.de/allgemein/regionale-tageszeitungen-stehen-unter-doppeltem-druck/> (geraadpleegd op 19-02-2025).
- Hölig, S. & Hasebrink, U. (2017). Germany. In: *Digital news report 2017*, 70-71. Reuters Institute.
- Hölig, S. & Hasebrink, U. (2019). Germany. In: *Digital news report 2019*, 70-71. Reuters Institute.
- Hölig, S. & Hasebrink, U. (2020). Germany. In: *Digital news report 2020*, 73-74. Reuters Institute.
- Hölig, S. & Hasebrink, U. (2023). Germany. In: *Digital news report 2023*, 76-77. Reuters Institute.
- Houtum, H. van. (2000). III European perspectives on borderlands An overview of European geographical research on borders and border regions. *Journal of Borderlands Studies*, 15(1), 56-83. <https://doi.org/10.1080/08865655.2000.9695542>
- Houtum, H. van. (2003). „Borders of Comfort. Spatial-Economic Bordering Processes in the European Union”. *Regional and Federal Studies*, 12, 37-58.
- Houtum, H. van, Bruggen, G. van der, Jacobs, Joren & Giessen, M. van der. (2014). De grenzen van het grensoverschrijdende beleid. Einde plangebied. In: M. Eker & H. van Houtum, *Grensland/Borderland* (pp. 150-155). Blauwdruk publishers.
- ITEM. (z.d.). *Grenseffectenrapportages*. <https://crossborderitem.eu/grenseffectenrapportages/> (geraadpleegd op 14-02-2025).
- Interreg Deutschland-Nederland. (z.d.). *Financiering & subsidie*. Interreg Deutschland-Nederland. <https://deutschland-nederland.eu/nl/financiering-and-subsidies/> (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Interreg Maas Rijn. (z.d.). *Homepage*. <https://www.interregmeuserhine.eu/> (geraadpleegd op 28-02-2024).
- Institut für Demoskopie Allensbach. (1989) *Das Deutschlandbild im Ausland. Ergebnisse einer internationalen Umfrage in acht Ländern*. Institut für Demoskopie Allensbach.
- Jansen, L. B. (1993). *Bekend en onbemind. Het beeld van Duitsland en Duitsers onder jongeren van vijftien tot negentien jaar*. Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael.
- Karlsson, M., & Clerwall, C. (2012). Patterns and origins in the evolution of multimedia on broadsheet and tabloid news sites: Swedish online news 2005–2010. *Journalism Studies*, 13(4), 550–565.
- Kerres, M. (2008). *De nieuwe burens. Hoe Duitsland zijn lichtvoetigheid ontdekte*. Prometheus.
- Klatt, M. & Herrmann, H. (2011). Half empty or half full? Over 30 years of regional cross-border cooperation within the EU: Experiences at the Dutch–German and Danish–German border. *Journal of Borderlands Studies*, 26(1), 65-87. <https://doi.org/10.1080/08865655.2011.590289>
- Koch, M. & Lakaschus, C. (1963). *Das Deutschenbild der Niederländer*. o.O.
- Kolosov, V. A. (2006). Theoretical limology: new analytical approaches. In: T. Lundén, *Crossing the Border. Boundary Relations in a Changing Europe* (pp. 15-36). Centre for Baltic and East European Studies, Södertörn University College.
- Kolosov, V. A. (2015). Theoretical approaches in the study of borders. In: S. V. Sevastianov, J. P. Laine & A. A. Kireev, *Introduction to Border Studies* (pp. 182-189). Dalnauka.
- Kramsch, O. T. (2003). *The temporalit(ies) of European cross-border governance: Euregios and the problem of sens*. *Journal of Borderlands Studies*, 18(2), 69-85. <https://doi.org/10.1080/08865655.2003.9695607>
- Krippendorff, K. (2019). *Content analysis. An introduction to its methodology*. SAGE Publications.

- Lademacher, H. (1990). *Zwei ungleiche Nachbarn: Wege und Wandlungen der deutsch-niederländischen Beziehungen im 19. und 20. Jahrhundert*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Laine, J. P. (2015). A historical view on the study of borders. In: S. V. Sevastianov, J. P. Laine & A. A. Kireev, *Introduction to Border Studies* (pp. 14-32). Dalnauka.
- Landman, L., Kik, Q., Hermans, L. & Hietbrink, N. (2014). *Nieuwsvoorziening in de regio 2014*. "Gelukkig zijn hier geen journalisten". Het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek.
- Langendijk, A. (2005). Regionalization in Europe. Stories, institutions and boundaries. In: H. van Houtum, O. Kramsch, & W. Zierhofer, *B/ordering space* (pp. 77-92). Ashgate Publishing Limited.
- Lee, S. T., Maslog, C. C., & Kim, H. S. (2006). Asian conflicts and the Iraq war. *International Communication Gazette*, 68(5-6), 499-518.
- Linhout, D. (2000). *Onbekende burenen*. Uitgeverij Atlas.
- Loosen, W., Garmissen, A. v., Bartelt, E., & Olphen, T. v. (2023). Journalismus in Deutschland 2023: Aktuelle Befunde zu Situation und Wandel. *Arbeitspapiere des Hans-Bredow-Instituts*, 68.
- Mattoug, M.P. (1998). Von der Unfähigkeit, transnationale Unfähigkeit festzustellen. In: G. Brunn & P. Schmitt-Egner, *Grenzüberschreitende Zusammenarbeit in Europa. Theorie-Empirie-Praxis* (pp. 110-117). Nomos.
- Merkel, C. & Wormer, H. (2019). *Wie regional muss regional sein? Eine Rezipientenbefragung zum Faktor „Nähe“ in der Wissenschaftsberichterstattung einer Regionalzeitung*. Springer Fachmedien.
- Ministerium für Bundes- und Europaangelegenheiten, Internationales sowie Medien NRW. (z.d.). *Landesmediengesetz Nordrhein-Westfalen*. <https://www.mbeim.nrw/landesmediengesetz-nordrhein-westfalen> (geraadpleegd op 3 februari 2025).
- Ndlela, N. (2005). The African paradigm: The coverage of the Zimbabwean crisis in the Norwegian media. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 2 (Special Issue November 2005), 71-90.
- Newman, D. (2003). On borders and power: A theoretical framework, *Journal of Borderlands Studies*, 18(1), 13-25. <https://doi.org/10.1080/08865655.2003.9695598>
- NIPO-Bericht Nr. 1063, 22.07.1965.
- NIPO-Bericht Nr. 1407, 26.02.1971.
- NIPO 1986, week 25
- Noble, H., & Mitchell, G. (2016). What is grounded theory?. *Evidence-based nursing*, 19(2), 34-35. <https://doi.org/10.1136/eb-2016-102306>
- O'Neill, D. & Harcup, T. (2009). News values and selectivity. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 161-174). Routledge.
- O'Neill, D. & Harcup, T. (2019). News values and news selection In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 213-228). Routledge.
- PA, B 24, Bd. 439, Dvorak an AA, 03.02.1960.
- Palmer, J. (2000). *Spinning into control: News values and source strategies*. Leicester University Press.
- Patton, M.Q. (1980). *Qualitative evaluation methods*. SAGE Publications.
- Paul, L. (2005). Van kuilengravers tot harde werkers. Beeldvorming in Nederland. *Geografie* 9 (november/december).
- Pekelder, J. (2014). *Nieuw nabuurschap. Nederland en Duitsland na de val van de muur*. Boom.
- Perkmann, M. (2002). Euroregions: institutional entrepreneurship in the European Union. In: M Perkmann, N.L. Sum, (eds) *Globalization, Regionalization and Cross-Border Regions* (pp. 103- 124). Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230596092_5

- Perkmann, M. (2003). Cross-border regions in Europe. Significance and drivers of regional cross-border cooperation. *European Urban & Regional Studies* 10(2), 153–171. <https://doi.org/10.1177/0969776403010002004>
- Perkmann, M. (2007a). Construction of new territorial scales: A framework and case study of the EUREGIO cross-border region. *Regional Studies* 41(2), 253–266.
- Perkmann, M. (2007b). Policy entrepreneurship and multilevel governance: a comparative study of European cross-border regions. *Environment and Planning C-Government and Policy* 25(6), (861–879).
- Piel, A. (2000). *Skurrl, boomend, traditionsbewusst und sparsam. Das Nachbarland Niederlande im Spiegel der deutschen Presse*. NED.WORK GmbH.
- Pittlik, W. & Graaff, S. de. (2016). *Duitsers terughoudend met social media*. Duitslandweb. Duitslandland Instituut Amsterdam. <https://duitslandinstituut.nl/artikel/18913/duitsers-terughoudend-met-social-media> (geraadpleegd op 24 november 2024).
- Pleijter, A., Renckstorf, K. & Wester, F. (2006). Materiaalselectie en registratie: Berichten over het buurland in dagbladen uit de Duits-Nederlandse grensstreek. In: F. Wester, *Inhoudsanalyse: theorie en praktijk* (pp. 45-64). Kluwer.
- Pöttker, H. & Toepser-Ziegert, G. (Hrsg.) (2010). Journalismus, der Geschichte schrieb. 60 Jahre Pressefreiheit in der Bundesrepublik Deutschland. *Dortmunder Beiträge zur Zeitungsforschung*, Bd. 65. de Gruyter Saur.
- Rafiee, A. (2023). *Informing the public in different cultures: A discourse analytical comparison of Iranian and Dutch crime news*. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Redactie Duitslandweb. (2016). *Fundgrube: Nederlands-Duitse relatie*. Duitsland Instituut Amsterdam. <https://duitslandinstituut.nl/artikel/16760/staat-van-duitsland-duits-nederlandse-relatie> (geraadpleegd op 19-03-2024).
- Renckstorf, K. & Janssen, J. (red). (1989). *'Erger dan Duitsers...': het beeld van Duitsers en Duitsland in de Nederlandse media*. Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen / Centrum voor Duitsland-Studies.
- Riffe, D., Aust, C. & Lacy, S. (1993). The effectiveness of random, consecutive day and constructed week sampling in newspaper content analysis. *Journalism Quarterly*, 70, 133-139.
- Riffe, D., Lacy, S. & Fico, F. (2005). *Analyzing media messages. Using quantitative content analysis in research*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Roche, W. von Ia. (2006). *Einführung in den praktischen Journalismus*. Springer-Verlag.
- Roose, J. (2008). In nächster Nähe so fern? Grenzübergreifende Regionalberichterstattung als Aspekt von europäischer Integration. *Zeitschrift für Soziologie*, 37(4), 321-341. Lucius und Lucius Verlag.
- Rösgen, P. & Baruch, J. (2001). *Zimmer frei. Nederland-Duitsland na 1945*. Rijksmuseum Amsterdam en Waanders Uitgevers.
- Rössler, P. (2005). *Inhaltsanalyse*. UVK.
- Rossmann, G. B. & Rallis, S. F. (2017). *An introduction to qualitative research: Learning in the field*. Sage Publications.
- Rothenberger, L., Tribusean, I., Hoffmann, A.C. & Löffelholz, M. (2019). History and development of journalism studies as a global field. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 487-505). Routledge.
- Sars, P. (2004). Asymmetrische Grenzen: "... Schmerz, der die Länder verbrüdet...". *Jahrbuch Zentrum für Niederlande-Studien*, 15, 135-151. Westfälische Wilhelms-Universität.

- Schack, M. (1999). Conference paper on the multi-contextual character of border regions. In: 39th Congress of the European Regional Science Association: "Regional Cohesion and Competitiveness in 21st Century Europe", August 23-27. Dublin.
- Schäfer, T. (2011). *Brüssel – vermeintlich fern. Zum europäischen Denken und Handeln deutscher Regionalzeitungen*. UVK Verlagsgesellschaft mbH.
- Schanze, U.W. (2008). *Die Entwicklung der kulturellen Beziehungen zwischen den Niederlanden und Deutschland von 1945 bis zur Gegenwart*. Peter Lang.
- Schmitt-Egner, P. (2001). "Transnationaler Regionalismus" als Gegenstand der Politikwissenschaft. In: J. Bellers & C. Rosenthal, (eds.): *Die gesellschaftliche Basis von Außenpolitik. Internationale Wirtschaft, Umwelt, Ideologien, Regional- und Entwicklungspolitik* (pp.386–441). Lit-Verlag.
- Schulz, W. (1997). *Politische Kommunikation. Theoretische Ansätze und Ergebnisse empirischer Forschung*. Springer VS.
- Schürings, U. (2017). *Benelux. Porträt einer Region. Sonderausgabe für die Landeszentralen für politische Bildung*. Christoph Links Verlag GmbH.
- Scott, J. W. (2000a). Euroregions, governance and transborder co-operation within the EU. In: M. van der Velde & H. van Houtum (eds.), *Borders, Border Regions and People* (pp. 104-115). Pion.
- Scott, J.W. (2000b). Transboundary cooperation on Germany's borders: Strategic regionalism through multilevel governance. *Journal of Borderlands Studies*, 15(1), 143-167. <https://doi.org/10.1080/08865655.2000.9695545>
- Semetko, H.A. & Valkenburg, P.M. (2000). Framing European politics: A content analysis of press and television news. *Journal of Communication, Spring 2000*, 93-109. International Communication Association.
- Shoemaker, P. J., Eichholz, M., Kim, E., & Wrigley, B. (2001). Individual and routine forces in gatekeeping. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 78(2), 233–246.
- Shoemaker, P. J., Vos, T. P. & Reese, S.D. (2009). Journalists as gatekeepers. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 73-87). Routledge.
- Strüver, A. (2005). Bor(der)ing stories spaces of absence along the Dutch-German Border. In: H. van Houtum, O. Kramsch & W. Zierhofer, *B/ordering space* (pp. 207-222). Ashgate Publishing Limited.
- Svensson, S. (2020). Resistance or acceptance? The voice of local cross-border organizations in times of re-bordering. *Journal of Borderlands Studies*. 37, 1-20. <https://doi.org/10.1080/08865655.2020.1787190>
- Swart, J., & Broersma, M. (2022). Met het hoofd of met de buik? Tactieken van jongeren om te bepalen of politiek nieuws 'betrouwbaar genoeg' is. *Mens & Maatschappij*, 97(1), 104- 109. <https://doi.org/10.5117/MEM2022.1.014.SWAR>
- Swart, J., Peters, C., & Broersma, M. (2017). The ongoing relevance of local journalism and public broadcasters: Motivations for news repertoires in the Netherlands. *Participations: Journal of Audience & Reception Studies*, 14(2), 268-282.
- Swart, J., Groot Kormelink, T., Meijer, I., & Broersma, M. (Eds.) (2022). Advancing the audience turn in journalism. *Digital Journalism*, 10(1).
- Telschow, S. (2017). *Imagestudie Niederlande (Image der Niederlande in Bezug auf Wirtschaft, Wissenschaft und Politik in Deutschland)*. GIM Gesellschaft für Innovative Marktforschung.
- Thije, J. D. ten. (2018). Receptive multilingualism. In Singleton, D. & Aronin L. (Eds.), *Twelve Lectures on Multilingualism* (MM Textbooks). Multilingual Matters.
- Thomass, B. (2009). Germany. In: *Encyclopedia of Journalism*. SAGE Publications.
- Thurman, N. & Myllylahti, M. (2009). Taking the paper out of news. *Journalism Studies*, 10(5), 691– 708.

- Tien Vu, H. (2014). The online audience as gatekeeper: The influence of reader metrics on news editorial selection. *Journalism*, 15(8), 1094–1110.
- Trillo-Santamaría, J.-M. (2014). Cross-border regions: The gap between the elite's projects and people's awareness. Reflections from the Galicia-North Portugal Euroregion. *Journal of Borderlands Studies*, 29(2), 257–273. <http://doi.org/10.1080/08865655.2014.915704>
- Trouw.nl. (04-05-2007). *Nederland ziet Duitsland als goede buurman*. [https://www.trouw.nl/home/nederland-ziet-duitsland-als-goede-buurman~bfaddcaf/?utm_source=scherm&utm_medium=button&utm_campaign%20cookiecheck= \(geraadpleegd op 3 januari 2024\)](https://www.trouw.nl/home/nederland-ziet-duitsland-als-goede-buurman~bfaddcaf/?utm_source=scherm&utm_medium=button&utm_campaign%20cookiecheck= (geraadpleegd op 3 januari 2024)).
- Turner, G. (2009). *Ordinary people and the media. The demotic turn*. SAGE Publications Ltd.
- Vandenbussche, E., Callens, J., Van Hecke, M. & Godfroid, N. (2020). *Onderzoeksrapport Apestaartjaren: de digitale leefwereld van jongeren*. Mediaraven.
- Velde, M. van der & Houtum, H. van. (2003). Communicating borders. *Journal of Borderlands Studies*, 18(1), 1–11. <https://doi.org/10.1080/08865655.2003.9695597>
- Venhuizen, P. (2023, 29 december). De papieren krant blijft nog jaren bestaan. *De Gelderlander*, 10–11.
- Venhuizen, P. (2023, 29 december). Je moet de aandacht trekken én de lezers iets meegeven. *De Gelderlander*, 10.
- Versluis, K. (2008). *De sympathieke reus. Cultuurwijzer voor het moderne Duitsland*. Uitgeverij Bert Bakker.
- Von Malchus, V. F. (1975). *Partnerschaft an europäischen Grenzen, Integration durch grenzüberschreitende Zusammenarbeit*. European Union Verlag GmbH.
- Vos, T. P. (2019). Journalists as gatekeepers. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 90–104). Routledge.
- Vreese, C. H. de. (2005). News framing: Theory and typology. *Information Design Journal + Document Design* 13(1), 51–62. John Benjamins Publishing Company.
- Vreese, C. H. de, Peter, J. & Semetko, H. A. (2001). Framing politics at the launch of the Euro: A cross-national comparative study of frames in the news. *Political Communication*, 18(2), 107–122. <https://doi.org/10.1080/105846001750322934>
- Wahl-Jorgensen, K. & Hanitzsch, T. (Eds) (2009). *The handbook of journalism studies*. Routledge.
- Wahl-Jorgensen, K. & Hanitzsch, T. (2009). Introduction: On why and how we should do journalism studies. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 3–16). Routledge.
- Wahl-Jorgensen, K. & Hanitzsch, T. (2019). Journalism studies: developments, challenges, and future directions. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 3–20). Routledge.
- Wastl-Walter, D. & Kofler, A. Ch. (2000). European integration and border-related institutions: A practical guide. *Journal of Borderlands Studies*, 15(1), 85–106. <http://doi.org/10.1080/08865655.2000.9695543>
- Wel, M. van, Drost, S. & Velde, M. van der. (2019.) *Tussenevaluatie van de resultaatindicator van de prioriteit 2: 'Perceptie van de Duits-Nederlandse grens als barrière'*. Interreg Deutschland- Nederland, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Welbers, K., Van Atteveldt, W., Kleinnijenhuis, J., Ruigrok, N., & Schaper, J. (2016). News selection criteria in the digital age: Professional norms versus online audience metrics, *Journalism*, 17(8), 1037–1053.
- Wendelin, M., Engelmann, I., & Neubarth, J. (2017). User rankings and journalistic news selection, *Journalism Studies*, 18(2), 135–153.
- Wester, F., Pleijter, A. & Renckstorf, K. (2006). Interpretatieve inhoudsanalyse; Nederlanders en Duitsers in de krant. In: F. Wester, *Inhoudsanalyse: theorie en praktijk* (pp. 191–206) Kluwer.

- Wester, F., Pleijter, A. & Hijmans, E. (2006). Instrument en Codeerformulier; Wetenschap in de krant. In: F. Wester, *Inhoudsanalyse: theorie en praktijk* (pp. 191-206) Kluwer.
- Westlund, O. & Ekström, M. (2019). News organizations and routines. In: K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies* (pp. 73-89). Routledge.
- Whyte, M. (2008, 21 september). How a fact-checking website became an electoral player. *Toronto Star*. https://www.thestar.com/news/world/2008/09/21/how_a_factchecking_website_became_an_electoral_player.html (geraadpleegd op 28 februari 2024).
- Widdis, R. W. (2021). New directions at the border: A historical geographical perspective. *Journal of Borderlands Studies*, 36(5), 853-871. <http://doi.org/10.1080/08865655.2021.1948899>
- Wielenga, F. (Red.). (1996). *De Duitse buur. Visies uit Nederland, België en Denemarken 1945-1995*. Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael.
- Wielenga, F. (2000). *Vom Feind zum Partner. Die Niederlande und Deutschland seit 1945*. Agenda Verlag.
- Wielenga, F. (Hg.). (2002). *Politische Kulturen im Vergleich. Beiträge über die Niederlande und Deutschland seit 1945*. Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland.
- Wilke, J. (2008). Germany: Media system. In: W. Donsbach, (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication*. John Wiley & Sons, Ltd.
- Wilking, T. (1990). *Strukturen lokaler Nachrichten. Eine empirische Untersuchung von Text- und Bildberichterstattung*. Saur.
- Williams, B. A., & Delli Carpini, M. X. (2004). Monica and bill all the time and everywhere: The collapse of gatekeeping and agenda setting in the new media environment. *American Behavioral Scientist*, 47(9), 1208-1230. <https://doi.org/10.1177/0002764203262344>
- Wilson, T. M. & Donnan, H. (1998). *Border Identities. Nation and state at international frontiers*. Cambridge University Press.
- Zald, M. N. (1996). Culture, ideology, and strategic framing. In McAdam, D., McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (Eds.). *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framing* (pp. 262-274). Cambridge University Press.
- ZMG. (2022, 29 maart). *Zeitungsqualitäten 2022*. ZMG. <https://zmg.de/studien/studien-display/zeitungsqualitaeten-2022-erschieden-1> (geraadpleegd op 19-02-2025).

Samenvatting

In dit proefschrift is de berichtgeving en beeldvorming tussen Nederland en Duitsland in het grensgebied onderzocht, zoals die tot uitdrukking komen in de regionale dagbladjournalistiek in de Euregio Rijn-Waal. Het belang van dit onderzoek reikt verder dan de lokale verankering in het grensgebied, omdat het de nationale en Europese ambitie tot Europese samenwerking verbindt met de leefwereld op lokaal niveau. Dit onderzoek is dan ook ingegeven door het feit dat de Europese Unie waarde hecht aan een goede euregionale grensoverstijgende samenwerking en verstandhouding als basis voor een stabiele en welvarende Europese Unie van nationale staten. Het onderzoek richt zich daarbij op de berichtgeving in regionale dagbladen in de grensregio, omdat media een belangrijke rol spelen bij de vorming van onder meer nationale identiteit, met name onder grensbewoners. Tegelijkertijd leveren media een belangrijke bijdrage aan het beeld dat wij als burgers hebben van andere landen en culturen.

Welke rol de regionale dagbladen in de Duits-Nederlandse grensregio spelen in de berichtgeving en beeldvorming over het buurland heeft het voorliggende onderzoek getracht te onderzoeken. Hiertoe zijn allereerst de Duits-Nederlandse verhoudingen geschetst. Het accent ligt hierbij op de periode na 1945, waarbij ook aandacht is voor de ontwikkeling van het Europese ideaal en de rol die de grensregio's daarbij is toebedacht. De verhoudingen tussen Nederland en Duitsland waren sinds de Tweede Wereldoorlog vaak een *Wechselbad der Gefühle*, waarbij vastgesteld kan worden dat Nederland en Duitsland sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog naar elkaar zijn toegegroeid. In de grensgebieden ontspanden zich de verhoudingen sneller. Reden hiervoor worden gezien in het feit dat hier de culturele, landschappelijke en talige verschillen kleiner zijn en contacten over en weer voor de Tweede Wereldoorlog vanzelfsprekend waren (Lademacher, 1990; Wielenga, 2000; Pekelder, 2014).

Nederland en Duitsland zijn nu hechte burens en partners. De rol van de Tweede Wereldoorlog in de beeldvorming is naar de achtergrond geschoven; al blijft er de spanning tussen een kleiner en een groter land. Deze spanning is echter verminderd sinds het toetreden van de Oost-Europese staten tot de Europese Unie (Pekelder, 2014). Hoewel de wederzijdse beeldvorming niet altijd positief is geweest, hebben beide landen als antwoord op de beide wereldoorlogen een voortrekkersrol vervuld in de totstandkoming van de Europese Unie in haar huidige vorm.

Opmerkelijk genoeg ging de ontwikkeling van het supranationale Europa gepaard met aandacht voor de regio. Terwijl nationaal de discussie gericht is op de

verhouding tussen nationale en supranationale verantwoordelijkheden, hebben de grensregio's een eigen ontwikkeling doorgemaakt. Langs de Nederlands-Duitse grens zijn Euregio's ontstaan door lokale initiatieven. Deze Euregio's hebben zich van begin af aan ingezet voor een grensoverstijgende samenwerking met als doel niet alleen de economische ontwikkeling, maar ook de sociale cohesie in het grensgebied te versterken. De EEG (een voorloper van de Europese Unie) gaf de grensregio's begin jaren 1990 met het subsidieprogramma *Interreg* een belangrijk instrument om hier ook daadwerkelijk in te investeren.

De vraag is nu hoe dit Europese ideaal van geïntegreerde grensregio's leeft in de praktijk van alledag. Hebben de leefgemeenschappen aan beide zijden van de grens daadwerkelijk aandacht en belangstelling voor elkaar? Deze vraag is mede ingegeven door de vaststelling dat inwoners van grensregio's een andere identiteit ontwikkelen dan de rest van de bevolking van een land, of dat zij naast hun nationale identiteit een specifieke grensidentiteit ervaren (Kolosov, 2015). Deze vaststelling is van belang voor dit onderzoek, omdat het de vraag oproept of de zogenaamde grensidentiteit ook zichtbaar is in de media, aangezien die ook nodig zijn om dit grensoverstijgende burgerschap te creëren.

Massamedia spelen een belangrijke rol in hoe mensen het buurland waarnemen en zijn een belangrijke verspreider van stereotiepe beelden die verbonden zijn met het collectieve geheugen van een samenleving en onderdeel zijn van het gemeenschappelijk bewustzijn (Strüver, 2005). Tegelijkertijd bieden massamedia de overheid een belangrijk instrument om de etnische en politieke identiteit van de inwoners van hun land vorm te geven en dragen ze daarmee bij aan de stabiliteit van de staat (Kolosov, 2015). Deze focus van de media op hetgeen er in het eigen land speelt, leidt er ook toe dat zelfs in de grensregio lokale en regionale media nauwelijks aandacht hebben voor hetgeen er net over de grens gebeurt. Die aandacht neemt af naarmate taal- en cultuurverschillen toenemen (Klatt & Herrmann, 2011).

Tegen deze achtergrond rijst de vraag hoe de wederzijdse aandacht zich daadwerkelijk ontwikkelt en in hoeverre deze kan worden afgeleid uit de media in de grensregio, in het bijzonder de regionale dagbladen. Het voorliggende onderzoek heeft dan ook tot doel inzicht te bieden in de manier waarop in de Nederlands-Duitse grensregio regionale dagbladen aan weerszijden van de grens invulling geven aan hun unieke geografische situatie; de grensligging. Centraal staat hier bij volgende onderzoeksvraag: *'In welke mate is er een verband tussen de grensligging en de aard van de lokale en regionale berichtgeving in regionale dagbladen in de Nederlands-Duitse grensregio over het buurland en hoe kunnen eventuele verschillen hierin verklaard worden?'*.

Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden:

1) Frequentie-analyse

Voor de frequentie-analyse zijn in totaal 752 uitgaven van de Nederlandse regionale dagbladen *De Gelderlander* en *De Limburger* onderzocht, evenals 930 uitgaven van de Duitse regionale dagbladen *NRZ* en *Rheinische Post* uit de periode 2014-2018. Deze uitgaven zijn geanalyseerd op de aanwezigheid van berichtgeving over het buurland, ja of nee. In totaal bevatten 555 uitgaven (276 Nederlandse en 279 Duitse) berichtgeving over het buurland. Deze artikelen zijn vervolgens verder geanalyseerd op de variabelen prominentie (plaatsing in de artikel), omvang (lengte van het artikel) en brongebruik.

2) Analyse geografische plaatsaanduidingen

In een tweede stap zijn de artikelen die berichtgeving over het buurland bevatten, onderzocht op het gebruik van concrete geografische plaatsaanduidingen. Van 630 Nederlandse artikelen bevatten er 365 (57.9 %) één of meerdere geografische plaatsaanduidingen in het buurland. Van de 802 geanalyseerde Duitse artikelen met betrekking tot het buurland bevatten 583 (72.7%) artikelen één of meerdere concrete geografische plaatsaanduidingen. Deze artikelen en plaatsaanduidingen zijn vervolgens met behulp van een GIS-tool (Geografisch Informatie Systeem) en diverse statistische toetsen verder geanalyseerd. Dit had als doel de betekenis te onderzoeken van (1) de afstand tussen de redactie en de grens, (2) de afstand tussen de genoemde plaatsen en de grens, en (3) de afstand tussen de genoemde plaatsen en de redactielocatie.

3) Inhoudsanalyse

In een derde stap zijn de artikelen over het buurland die in het kader van de frequentie-analyse zijn gevonden op diverse inhoudelijke eigenschappen geanalyseerd. Per artikel is vastgesteld wat het hoofdthema is, wat de aanleiding voor de plaatsing van het artikel is en welk genre gebruikt is. Daarnaast is het voorkomen van nieuwswaarden onderzocht, dat wil zeggen welke eigenschappen van het nieuwsfeit zijn doorslaggevend voor de publicatie in de krant. Tenslotte zijn de artikelen geanalyseerd op het gebruik van *framing* in de manier waarop de relatie met het buurland wordt gepresenteerd.

4) Interviews redacties

Aanvullend zijn de redacties van de geanalyseerde edities van *De Gelderlander*, *De Limburger*, de *Rheinische Post* en de *NRZ* in 2023 geïnterviewd. Op elke redactie

is een interview gevoerd met de hoofdredacteur en/of de redacteur die verantwoordelijk is voor de berichtgeving over het buurland. Uiteindelijk hebben er 16 (8 Nederlandse en 8 Duitse) interviews plaatsgevonden, waarmee 26 van de 30 betrokken redacties zijn vertegenwoordigd.

Voor de interviews is de methode van het semigestructureerde interview gebruikt. In de interviews zijn de werkwijze van de redacties, de toekomstverwachting van kranten, de journalistieke taakopvatting, de kennis van en houding ten opzichte van het buurland en Europa, omvang, thema's bronnen, nieuwswaarden, *framing* en problemen met betrekking de berichtgeving over het buurland gethematiseerd. Aangezien de inhoudsanalyse betrekking heeft op de periode 2014-2018, is in de interviews zowel expliciet aandacht besteed aan deze periode als aan de ontwikkelingen sinds 2018. Daarnaast is ingegaan op de invloed van recente gebeurtenissen, waaronder de COVID-19-pandemie, op de berichtgeving over het buurland, zodat ook de situatie ten tijde van de interviews in kaart kon worden gebracht.

Uit dit onderzoek blijkt dat er een significant verband is tussen de grensligging en de omvang van de berichtgeving over het buurland in regionale dagbladen in de Nederlands en Duitse grensregio. Tegelijkertijd is vast komen te staan dat dit verband voor Nederland en Duitsland niet hetzelfde is en dat er ook een verschil tussen mantel- en regiokaternen bestaat. In Nederland berichten de mantelkaternen veel vaker over Duitsland dan dat de Duitse mantelkaternen over Nederland berichten. Voor de regiokaternen geldt precies het omgekeerde. Er is in de Duitse regiokaternen meer aandacht voor het buurland dan andersom het geval is.

Deze verschillen bevestigen het bestaan van een Nederlands-Duitse asymmetrie in aandacht voor elkaar. Wel geldt in beide landen dat de regiokaternen die het dichtst bij de grens verschijnen het meest over het buurland berichten. Ook de edities die in een regio verschijnen die niet direct aan de grens gelegen is, berichten nog regelmatig over het buurland. In de regio's die aan de buitengrens van de grensregio of buiten de grensregio verschijnen, wordt slechts sporadisch over het buurland bericht.

Ook in de manier waarop over het buurland bericht wordt, verschillen Nederland en Duitsland van elkaar. Met name de variabelen *onderwerp*, *nieuwswaarden* en *framing* laten gezamenlijk een verschil tussen beide landen en tussen de mantelkaternen en de regiokaternen zien.

Door de grotere variatie aan *onderwerpen*, *nieuwswaarden* en *framing* in de regiokaternen, die direct aan de grens of in de grensregio verschijnen, krijgen de

lezers hier een diverser en completer beeld van het buurland dan de lezers die verder weg van de grens woonachtig zijn. Dit betekent echter niet dat dit ook per se een positiever beeld is. Juist in de regiokaternen betreft de berichtgeving over conflicten daadwerkelijk conflicten tussen Nederland en Duitsland of problemen die door verschillen in wet- en regelgeving worden veroorzaakt. Hierdoor is nieuws over het buurland in de directe grensregio vaak negatiever dan nieuws over het buurland in de mantelkaternen en in de regiokaternen die verder weg van de grens verschijnen.

Dit leidt tot de paradoxale conclusie dat juist daar waar Europa via open grenzen eenwording probeert te stimuleren, degenen die hiervan gebruik maken, het meeste met de tekortkomingen van de Europese eenwording worden geconfronteerd. Daardoor ontstaat juist in de directe grensregio een negatievere beeldvorming, waar nuancering misschien meer recht doet aan het streven van de inwoners van de grensregio naar een 360-graden-leefwereld. Wel kan op basis van dit onderzoek geconcludeerd worden dat de regionale dagbladen aan de Duitse zijde van de grens veel sterker een gemeenschappelijke identiteit van de grensregio weergeven dan de Nederlandse regionale dagbladen in de grensregio dit doen.

Dit onderzoek toont verder aan dat voor regionale media het gebied dat zij aan weerszijden van de grens als grensregio definiëren, kleiner is dan het werkgebied van de Euregio waarin deze dagbladen verschijnen. De ervaren of 'gevoelde' grensregio is dus kleiner dan de bestuurlijke grensregio. De Europese werkelijkheid van grensoverstijgende Euregio's waarin buurlanden als één regio fungeren sluit op dit moment dus nog niet aan bij de Euregionale weergave in de media in de Nederlands-Duitse grensregio. Dit betekent tevens dat Euregionale actoren in hun handelen en communiceren nog meer aandacht zouden moeten hebben voor de lokale relevantie van hun activiteiten. Dit lokale haakje is noodzakelijk, omdat uit dit onderzoek blijkt dat aan beide zijden van de grens met name lokale activiteiten in het directe grensgebied in de media aandacht krijgen.

In de huidige tijd van een versterkte focus op de directe leefomgeving, de toenemende angst voor het vreemde, en rechtse politici die deze tendensen actief versterken, blijkt in de alledaagse praktijk dat de bewoners van de grensregio, ondanks de vastgestelde negatievere beeldvorming wel degelijk belangstelling hebben voor het buurland. Dit komt tot uiting in hun mediagebruik, economische activiteiten en mobiliteit. Europese integratie functioneert in elk geval dichtbij, in de grensregio. Dit verdient een spiegel in de media en het is aan redacteurs en Euregionale actoren als lokale overheden, onderwijsinstellingen, bedrijven en culturele inrichtingen om het buurland dichterbij te laten komen.

Zusammenfassung

In dieser Dissertation wird die Berichterstattung sowie die gegenseitige Wahrnehmung zwischen den Niederlanden und Deutschland im Grenzgebiet untersucht, wie sie in der regionalen Tagespresse der Euregio Rhein-Waal zum Ausdruck kommen. Die Bedeutung dieser Untersuchung geht über die lokale Verankerung im Grenzgebiet hinaus, da sie nationale und europäische Bestrebungen zur Zusammenarbeit mit der Lebenswelt auf lokaler Ebene verbindet. Diese Untersuchung wurde durch die Tatsache motiviert, dass die Europäische Union eine gute euregionale grenzüberschreitende Zusammenarbeit und Verständigung als Grundlage für eine stabile und prosperierende Europäische Union aus Nationalstaaten betrachtet. Der Fokus der Untersuchung liegt auf der Berichterstattung in regionalen Tageszeitungen in der Grenzregion, da den Medien eine wichtige Rolle bei der Bildung der nationalen Identität zukommt – auch und gerade für Grenzbewohner. Gleichzeitig leisten die Medien einen wichtigen Beitrag zu dem Bild, das wir als Bürger von anderen Ländern und Kulturen haben.

In der vorliegenden Studie wurde untersucht, welche Rolle die regionalen Tageszeitungen in der deutsch-niederländischen Grenzregion bei der Berichterstattung und Bildgebung über das Nachbarland spielen. Zu diesem Zweck wurden zunächst die deutsch-niederländischen Beziehungen skizziert. Der Schwerpunkt liegt dabei auf der Zeit nach 1945, wobei auch die Entwicklung des europäischen Gedankens und die Rolle, die den Grenzregionen dabei zukommt, berücksichtigt werden. Die Beziehungen zwischen den Niederlanden und Deutschland waren seit dem Zweiten Weltkrieg oft von Höhen und Tiefen geprägt. Fest steht jedoch, dass sich die Niederlande und Deutschland seit dem Ende des Zweiten Weltkriegs einander angenähert haben. In den Grenzregionen entspannten sich die Beziehungen schneller. Als Grund dafür wird angesehen, dass die kulturellen, landschaftlichen und sprachlichen Unterschiede hier geringer sind und vor dem Zweiten Weltkrieg Kontakte über die Grenze hinweg selbstverständlich waren (Lademacher, 1990; Wielenga, 2000; Pekelder, 2014).

Heute sind die Niederlande und Deutschland gute Nachbarn und Partner. Die Rolle des Zweiten Weltkriegs ist in der Wahrnehmung in den Hintergrund gerückt. Was bleibt, ist die Spannung zwischen einem kleinen und einem großen Land. Allerdings hat auch diese Spannung seit dem Beitritt der osteuropäischen Staaten zur Europäischen Union abgenommen (Pekelder, 2014). Obwohl die gegenseitige Wahrnehmung keineswegs immer positiv ist, haben beide Länder als Reaktion auf die beiden Weltkriege eine Vorreiterrolle bei der Bildung der Europäischen Union, wie wir sie heute kennen, übernommen.

Bemerkenswerterweise ging die Entwicklung des supranationalen Europas mit einer Fokussierung auf die Regionen einher. Während die nationale Diskussion sich auf das Verhältnis zwischen nationalen und supranationalen Zuständigkeiten konzentrierte, durchliefen die Grenzregionen eine eigene Entwicklung. Entlang der niederländisch-deutschen Grenze etwa sind durch lokale Initiativen Euregios entstanden. Diese setzen sich von Anfang an für eine grenzüberschreitende Zusammenarbeit ein, um nicht nur die wirtschaftliche Entwicklung, sondern auch den sozialen Zusammenhalt in der Grenzregion zu stärken. Anfang der 1990er Jahre gab die EWG (eine Vorläuferin der Europäischen Union) den Grenzregionen mit dem Förderprogramm Interreg ein wichtiges Instrument an die Hand, um in diesen Bereich tatsächlich zu investieren.

Nun stellt sich die Frage, wie dieses europäische Ideal integrierter Grenzregionen in der täglichen Praxis gelebt wird. Haben die Gemeinschaften auf beiden Seiten der Grenze tatsächlich Aufmerksamkeit und Interesse füreinander? Diese Frage wird unter anderem durch die Feststellung motiviert, dass Bewohner von Grenzregionen eine andere Identität entwickeln als der Rest der Bevölkerung eines Landes oder dass sie neben ihrer nationalen Identität eine spezifische Grenzidentität entwickeln (Kolosov, 2015). Diese Feststellung ist für diese Untersuchung von Bedeutung, da sie die Frage aufwirft, ob die sogenannte Grenzidentität auch in den Medien sichtbar ist. Schließlich sind die Medien ebenfalls notwendig, um diese grenzüberschreitende Bürgerschaft zu schaffen.

Die Massenmedien beeinflussen maßgeblich, wie Menschen das Nachbarland wahrnehmen. Sie verbreiten stereotype Bilder, die mit dem kollektiven Gedächtnis einer Gesellschaft verbunden sind und Teil des gemeinsamen Bewusstseins sind (Strüver, 2005). Gleichzeitig bieten sie der Regierung ein wichtiges Instrument, um die ethnische und politische Identität der Einwohner ihres Landes zu formen, und tragen damit zur Stabilität des Staates bei (Kolosov, 2015).

Dieser Fokus der Medien auf das Geschehen im eigenen Land hat zur Folge, dass selbst in Grenzregionen lokale und regionale Medien kaum berücksichtigen, was jenseits der Grenze geschieht. Mit zunehmenden sprachlichen und kulturellen Unterschieden nimmt diese Aufmerksamkeit ab (Klatt & Herrmann, 2011).

Vor diesem Hintergrund stellt sich die Frage, wie sich die gegenseitige Aufmerksamkeit tatsächlich entwickelt und inwieweit sie aus den Medien in der Grenzregion, insbesondere den regionalen Tageszeitungen, abgeleitet werden kann. Ziel der vorliegenden Studie ist es daher, Einblicke in die Art und Weise zu

geben, wie regionale Tageszeitungen in der niederländisch-deutschen Grenzregion ihre einzigartige geografische Lage ausfüllen. Im Mittelpunkt steht deshalb die folgende Forschungsfrage: *„Inwieweit besteht ein Zusammenhang zwischen der Grenzlage und der Art der lokalen und regionalen Berichterstattung in regionalen Tageszeitungen in der deutsch-niederländischen Grenzregion über das Nachbarland, und wie lassen sich eventuelle Unterschiede dabei erklären?“*

Um diese Forschungsfrage zu beantworten, wurden verschiedene Forschungsmethoden verwendet:

1) Häufigkeitsanalyse

Dafür wurden 752 Ausgaben der niederländischen Regionalzeitungen *De Gelderlander* und *De Limburger* sowie 930 Ausgaben der deutschen Regionalzeitungen *NRZ* und *Rheinische Post* aus dem Zeitraum 2014–2018 untersucht. Dabei wurde analysiert, ob die Ausgaben Berichte über das Nachbarland enthalten. Insgesamt erhielten 555 Ausgaben (276 niederländische und 279 deutsche) Berichte über das Nachbarland. Diese Artikel wurden anschließend hinsichtlich der Variablen „Prominenz“ (Positionierung der Artikel?), „Umfang“ (wie groß ist der Artikel?) und „Quellenverwendung“ weiter analysiert.

2) Analyse geografischer Ortsangaben

In einem zweiten Schritt wurde untersucht, ob in den Artikeln, die Berichterstattung über das Nachbarland enthalten, konkrete geografische Ortsangaben verwendet wurden. 365 der 630 niederländischen Artikel (57,9 %) enthalten eine oder mehrere geografische Ortsangaben im Nachbarland. Von den 802 analysierten deutschen Artikeln über das Nachbarland enthielten 583 (72,7 %) eine oder mehrere konkrete geografische Ortsangaben. Anschließend wurden diese Artikel und Ortsangaben mithilfe eines GIS-Tools (Geografisches Informationssystem) und einiger statistischer Tests weiter analysiert. Ziel war es, die Bedeutung von (1) der Entfernung der Redaktion zur Grenze, (2) der Entfernung der genannten Orte zur Grenze und (3) der Entfernung zwischen den genannten Orten und dem Standort der Redaktion zu untersuchen.

3) Inhaltsanalyse

Im dritten Schritt wurden die im Rahmen der Häufigkeitsanalyse gefundenen Artikel über das Nachbarland auf verschiedene inhaltliche Merkmale hin analysiert. Dabei wurde für jeden Artikel das Hauptthema, der Anlass für die Veröffentlichung und das verwendete Genre ermittelt. Zudem wurde das Vorkommen von Nachrichtenwerten untersucht, also welche Eigenschaften der Nachricht für die

Veröffentlichung entscheidend sind. Abschließend erfolgte eine Analyse der Artikel hinsichtlich der Verwendung von Framing in der Darstellung der Beziehung zum Nachbarland.

4) Interviews mit Redaktionen

Ergänzend wurden die Redaktionen der im Jahr 2023 analysierten Ausgaben von De Gelderlander, De Limburger, der Rheinischen Post und der NRZ interviewt. In jeder Redaktion wurde ein Interview mit dem Chefredakteur und/oder dem für die Berichterstattung über das Nachbarland zuständigen Redakteur geführt. Insgesamt fanden 16 Interviews (acht niederländische und acht deutsche) statt, wodurch 26 der 30 Redaktionen vertreten sind.

Für die Interviews wurde die Methode des halbstrukturierten Interviews verwendet. Thematisiert wurden die Arbeitsweise der Redaktionen, die Zukunftserwartungen der Zeitungen, das journalistische Selbstverständnis, das Wissen über und die Einstellung gegenüber dem Nachbarland und Europa, Umfang, Themen, Quellen, Nachrichtenwerte, Framing und Probleme im Zusammenhang mit der Berichterstattung über das Nachbarland. Da sich die Inhaltsanalyse auf den Zeitraum 2014-2018 bezieht, wurde in den Interviews sowohl dieser Zeitraum als auch die Entwicklungen seit 2018 ausdrücklich berücksichtigt. Darüber hinaus wurde der Einfluss aktueller Ereignisse, darunter die COVID-19-Pandemie, auf die Berichterstattung über das Nachbarland thematisiert, um auch die Situation zum Zeitpunkt der Interviews zu erfassen.

Diese Untersuchung zeigt, dass ein Zusammenhang zwischen der Grenzlage und dem Umfang der Berichterstattung über das Nachbarland in regionalen Tageszeitungen in der niederländischen und deutschen Grenzregion besteht. Es zeigte sich jedoch auch, dass dieser Zusammenhang für die Niederlande und Deutschland unterschiedlich ausfällt und es einen Unterschied zwischen Mantel- und Regionalbeilagen gibt. In den niederländischen Zeitungen berichten die Mantelseiten viel häufiger über Deutschland als die deutschen Mantelseiten über die Niederlande. Für die Regionalseiten gilt das Gegenteil. In den deutschen Regionalbeilagen wird dem Nachbarland mehr Aufmerksamkeit geschenkt.

Diese Unterschiede bestätigen die Existenz einer niederländisch-deutschen Asymmetrie in der gegenseitigen Aufmerksamkeit. In beiden Ländern gilt jedoch, dass die Regionalbeilagen, die am nächsten an der Grenze erscheinen, am häufigsten über das Nachbarland berichten. Auch Ausgaben, die in Regionen erscheinen, die nicht direkt an der Grenze liegen, berichten regelmäßig über

das Nachbarland. In den Regionen, die an der Außengrenze oder außerhalb der Grenzregion liegen, wird dagegen nur sporadisch über das Nachbarland berichtet.

Auch in der Art und Weise, wie über das Nachbarland berichtet wird, unterscheiden sich die Niederlande und Deutschland voneinander. Insbesondere die Variablen Thema, Nachrichtenwert und Framing zeigen Unterschiede zwischen beiden Ländern sowie zwischen den Mantel- und den Regionalrubriken. Durch die größere Vielfalt an Themen, Nachrichtenwerten und Framings in den Regionalbeilagen, die direkt an der Grenze oder in der Grenzregion erscheinen, erhalten Leser, die in diesen Regionen wohnen, ein vielfältigeres und vollständigeres Bild vom Nachbarland als Leser, die weiter von der Grenze entfernt wohnen. Dies bedeutet jedoch nicht, dass dieses Bild zwangsläufig positiver ist. Gerade in den Regionalbeilagen, die direkt an der Grenze oder in der Grenzregion erscheinen, betrifft die Berichterstattung tatsächlich Konflikte zwischen den Niederlanden und Deutschland oder Probleme, die durch Unterschiede in den Gesetzen und Vorschriften verursacht werden. Dadurch sind Nachrichten über das Nachbarland in der direkten Grenzregion oft negativer als in den Mantelbeilagen und in den Regionalbeilagen, die weiter von der Grenze entfernt erscheinen.

Dies führt zu dem paradoxen Ergebnis, dass ausgerechnet dort, wo Europa die Einigung durch offene Grenzen fördert, diejenigen, die davon Gebrauch machen, am stärksten mit den Unzulänglichkeiten der europäischen Einigung konfrontiert sind. Dadurch entsteht gerade in der unmittelbaren Grenzregion ein negativeres Bild. Eine differenziertere Darstellung würde den Bestrebungen der Bewohner der Grenzregion nach einer 360-Grad-Lebenswelt vielleicht eher gerecht. Auf der Grundlage dieser Untersuchung lässt sich festhalten, dass die regionalen Tageszeitungen auf deutscher Seite eine gemeinsame Identität der Grenzregion viel stärker widerspiegeln als niederländische Regionalzeitungen in der Grenzregion.

Diese Untersuchung zeigt außerdem, dass das von regionalen Medien auf beiden Seiten der Grenze definierte Grenzgebiet kleiner ist als das Arbeitsgebiet der Euregio, in dem diese Tageszeitungen erscheinen. Die wahrgenommene Grenzregion ist somit kleiner als die administrative Grenzregion.

Die Realität grenzüberschreitender Euregios, in denen Nachbarländer als eine Region fungieren, entspricht also derzeit noch nicht der euregionalen Darstellung in den Medien der deutsch-niederländischen Grenzregion. Dies bedeutet, dass euregionale Akteure in ihrem Handeln und ihrer Kommunikation noch stärker auf die lokale Relevanz ihrer Aktivitäten achten sollten. Dieser lokale Bezug ist notwendig, da die

Untersuchung zeigt, dass vor allem lokale Aktivitäten im unmittelbaren Grenzgebiet auf beiden Seiten der Grenze in den Medien Beachtung finden.

In der heutigen Zeit, in der der Fokus auf das unmittelbare Lebensumfeld gelegt wird, die Angst vor dem Fremden zunimmt und rechte Politiker diese Tendenzen aktiv verstärken, zeigt sich in der täglichen Praxis, dass die Bewohner der Grenzregion trotz der negativeren Wahrnehmung durchaus Interesse am Nachbarland haben. Dies zeigt sich in der Mediennutzung, den wirtschaftlichen Aktivitäten und der Mobilität. Die europäische Integration funktioniert auf jeden Fall in der Nähe, in der Grenzregion. Dies sollte auch in den Medien widerspiegelt werden. Es ist Aufgabe der Redakteure sowie der euregionalen Akteure, zu denen lokale Behörden, Bildungseinrichtungen, Unternehmen und kulturelle Einrichtungen gehören, das Nachbarland näherzubringen.

Summary

This thesis examines the reporting and perception between the Netherlands and Germany in the border region, as reflected in regional newspaper journalism in the Euregio Rhine-Waal region. The importance of such research extends beyond the local context of the border region, because it links the national and European ambition for European cooperation with the local level. This research is therefore motivated by the fact that the European Union values good Euregional cross-border cooperation and understanding as the basis for a stable and prosperous European Union of nation states. The research focuses on reporting in regional newspapers in the border region, because the media play an important role in shaping national identity, also even specifically among border residents. At the same time, the media contribute considerably to the image that we as citizens have of other countries and cultures.

This study has attempted to investigate the role played by regional newspapers in the German-Dutch border region in reporting on and shaping perceptions of the neighbouring country. To this end, German-Dutch relations were first outlined. The emphasis is on the period after 1945, with attention also being paid to the development of the European ideal and the role assigned to the border regions in this process. Since the Second World War, relations between the Netherlands and Germany have often been a *Wechselbad der Gefühle* (a hot and cold bath of feelings) although it can be said that the Netherlands and Germany have grown closer since the end of the Second World War. In the border region relations have relaxed faster than elsewhere. The reason for this is seen in the fact that the cultural, geographic and linguistic differences are smaller here and that contact between the two countries was taken for granted before the Second World War (Lademacher, 1990; Wielenga, 2000; Pekelder, 2014). The Netherlands and Germany are now good neighbours and partners. The role of the Second World War in shaping perceptions has receded into the background; what remains is the tension between a small and a large country. This tension has also diminished, however, since the entry of the Eastern European states into the European Union (Pekelder, 2014). Although the image each country has of the other is by no means always positive, in response to the two world wars, both countries have taken the lead in forming the European Union as we know it today.

Remarkably, the development of supranational Europe has been accompanied by a focus on the region. While the national debate has centred on the relationship between national and supranational responsibilities, the border regions have

undergone their own development. Along the Dutch-German border, Euroregions have been created through local initiatives. From the outset, these Euroregions have been committed to cross-border cooperation with the aim of strengthening not only economic development but also social cohesion in the border region. In the early 1990s, the EEC (a precursor to the European Union) provided the border regions with an important instrument for actually investing in this with the *Interreg* subsidy programme.

The question now is how this European ideal of integrated border regions is reflected in everyday practice. Do the communities on both sides of the border really pay attention to and take an interest in each other? This question is partly prompted by the observation that inhabitants of border regions develop a different identity from the rest of a country's population, or that they experience a specific border identity in addition to their national identity (Kolosov, 2015). This observation is important for this study because it raises the question of whether the so-called border identity is also visible in the media, given that the media are also necessary to create this cross-border citizenship.

Mass media play an important role in how people perceive neighbouring countries and are a major disseminator of stereotypical images, which are linked to the collective memory of a society and are part of the common consciousness (Strüver, 2005). At the same time, mass media offer the government an important tool for shaping the ethnic and political identity of their country's inhabitants, thereby contributing to the stability of the state (Kolosov, 2015).

This focus of the media on what is happening in their own country also means that even in the border region, local and regional media pay little attention to what is happening just across the border. This attention decreases as linguistic and cultural differences increase (Klatt & Herrmann, 2011).

Against this backdrop, the question arises as to how mutual attention actually develops and to what extent this can be deduced from the media in the border region, in particular the regional newspapers. The aim of this study is therefore to provide insight into the way in which regional newspapers on both sides of the border in the Dutch-German border region respond to their unique geographical situation: their location on the border. This involves the following research question: "To what extent is there a connection between the border location and the nature of local and regional reporting in regional newspapers in the Dutch-German border region about the neighbouring country, and how can possible differences in this be explained?"

In order to answer this research question, various research methods were used:

1) Frequency analysis

For the frequency analysis, a total of 752 publications of the Dutch regional newspapers *De Gelderlander* and *De Limburger* were examined, as well as 930 issues of the German regional newspapers *NRZ* and *Rheinische Post* from the period 2014-2018. These issues were analysed to determine whether or not they contained reports about the neighbouring country. 555 (276 Dutch and 279 German) publications contained reports about the neighbouring country. These articles were then further analysed for the variables of prominence (where in the newspaper the article appears), size (how large the article is) and the use of sources.

2) Analysis of geographical location references

In a second step, the articles containing reports on the neighbouring country were analysed to determine whether specific geographical location references were used. 365 of the 630 Dutch articles (57.9%) contained one or more geographical location references in the neighbouring country. Of the 802 German articles analysed that referred to the neighbouring country, 583 (72.7%) contained one or more specific geographical location references. These articles and place names were then further analysed using a GIS tool (Geographic Information System) and several statistical tests to investigate the significance of (1) the distance from the editorial office to the border, (2) the distance from the places mentioned to the border, and (3) the distance between the places mentioned and the editorial office.

3) Content analysis

In a third step, the articles relating to the neighbouring country that were found in the frequency analysis were analysed for various content characteristics. For each article, the main theme, the reason for its publication and the genre used were determined. The occurrence of news values (which characteristics of the news item are decisive for publication) was also investigated. Finally, the articles were analysed for the use of framing in the way the relationship with the neighbouring country was presented.

4) Interviews with editorial teams

In addition, the editorial teams of the analysed editions of *De Gelderlander*, *De Limburger*, the *Rheinische Post* and the *NRZ* were interviewed in 2023. At each editorial office, an interview was conducted with the editor-in-chief and/or the editor responsible for reporting on the neighbouring country. Ultimately, 16 interviews (8 Dutch and 8 German) took place, covering 26 of the 30 editorial offices.

The semi-structured interview method was used for the interviews. The interviews focused on the working methods of the editorial offices, the future prospects of newspapers, the journalistic approach, knowledge of and attitude towards the neighbouring country and Europe, scope, themes, sources, news values, framing and problems relating to reporting on the neighbouring country. Since the content analysis covers the period 2014-2018, the interviews explicitly focused on this period as well as on developments since 2018. In addition, the influence of recent events, including the COVID-19 pandemic, on reporting about the neighbouring country was discussed, so that the situation at the time of the interviews could also be assessed.

This research confirms that there is indeed a correlation between the border location and the extent of reporting on the neighbouring country in regional newspapers in the Dutch and German border region. However, it has also been established that this correlation is not the same for the Netherlands and Germany and that there is also a difference between national and regional newspapers. In the Netherlands, the national sections report on Germany much more often than the German national sections report on the Netherlands. The opposite applies to the regional sections. German regional sections pay more attention to the neighbouring country than vice versa.

These differences confirm the existence of Dutch-German asymmetry in the attention paid to each other. However, in both countries, the regional sections closest to the border report most frequently on the neighbouring country. Even editions published in regions not directly adjacent to the border still report regularly on the neighbouring country. In the editions that appear on the edges of the border region or outside the border region, reports on the neighbouring country are only sporadic.

The Netherlands and Germany also differ in the way they report on the neighbouring country. In particular, the variables *subject*, *news values* and *framing* together show a difference between the two countries and between the main sections and the regional sections. Due to the greater variety of *topics*, *news values* and *framing* in the regional sections that appear directly on the border or in the border region, readers here get a more diverse and complete picture of the neighbouring country than readers who live further away from the border. --- This does not necessarily mean that it is a more positive image. In the regional sections in particular, the reporting on conflicts actually concerns conflicts between the Netherlands and Germany or problems caused by differences in legislation and regulations. As a

result, news about the neighbouring country in the immediate border region is often more negative than news about the neighbouring country in the national sections and in the regional sections that appear further away from the border.

This leads to the paradoxical conclusion that precisely where Europe is trying to promote unification through open borders, those who make use of them are most confronted with the shortcomings of European unification. This creates a more negative image in the immediate border region, where a more nuanced view might do more justice to the aspirations of the inhabitants of the border region for a 360-degree living environment. However, based on this research, it can be concluded that the regional newspapers on the German side of the border reflect a much stronger common identity of the border region than the Dutch regional newspapers in the border region do.

This study also shows that, for regional media, the area they define as the border region on both sides of the border is smaller than the working area of the Euroregion in which these newspapers are published. The perceived border region is therefore smaller than the administrative border region.

The European reality of cross-border Euroregions in which neighbouring countries function as a single region is therefore not yet reflected in the Euregional representation in the media in the Dutch-German border region. This also means that Euregional actors should pay even more attention to the local relevance of their activities in their actions and communications. This local connection is necessary because this study shows that on both sides of the border, it is mainly local activities in the immediate border area that receive media attention. In the current climate of increased focus on the immediate living environment, heightened fear of the unknown and right-wing politicians actively reinforcing these trends, everyday practice shows that the inhabitants of the border region are indeed interested in their neighbouring country, despite the more negative image. This is evident from the media use, economic activities and mobility. European integration is certainly functioning at a local level, in the border region. This deserves to be reflected in the media, and it is up to editors and Euregional actors such as local authorities, educational institutions, businesses and cultural organisations to bring the neighbouring country closer.

CV Heidi de Ruiter (NL)

Heidi de Ruiter (1984) werd geboren in Utrecht. Van 2002 tot 2005 volgde zij de bachelor Duitse Taal en Cultuur aan de Universiteit Utrecht en de Ruhr-Universität Bochum. Aansluitend rondde zij in Utrecht de masteropleidingen Interculturele Communicatie en Vertalen (2005–2007) af. Tijdens een stage in 2006 maakte zij voor het eerst kennis met de Euregio Rijn-Waal. Sinds 2007 woont en werkt zij in Kleve. Eind 2008 trad zij als beleidsmedewerker in dienst bij de Euregio Rijn-Waal. In november 2023 werd zij benoemd tot plaatsvervangend secretaris.

Sinds 2018 is zij als externe promovenda verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. In haar proefschrift onderzoekt zij de rol van regionale media in de grensregio. Dit thema is ingegeven door haar ervaring dat Duitse regionale media meer aandacht besteden aan Nederland dan omgekeerd, terwijl de economische en geopolitieke verhoudingen een tegengestelde verwachting wekken. Deze constatering vormt de aanleiding voor dit proefschrift.

CV Heidi de Ruiter (EN)

Heidi de Ruiter (1984) was born in Utrecht. From 2002 to 2005, she studied German Language and Culture at Utrecht University and Ruhr University Bochum. She then completed her master's degrees in Intercultural Communication and Translation (2005–2007) in Utrecht. During an internship in 2006, she became acquainted with the Euregio Rhine-Waal for the first time. She has been living and working in Kleve since 2007. At the end of 2008, she joined the Euregio Rhine-Waal, as a policy officer. In November 2023, she was appointed deputy director.

Since 2018, she has been affiliated with Radboud University Nijmegen as an external PhD candidate. In her thesis, she examines the role of regional media in the border region. This theme was inspired by her observation that German regional media pay more attention to the Netherlands than vice versa, while economic and geopolitical relations would suggest the opposite. This observation is the reason for her thesis.

Lebenslauf Heidi de Ruiter (DE)

Heidi de Ruiter (1984) wurde in Utrecht geboren. Von 2002 bis 2005 studierte sie Germanistik an der Universität Utrecht und der Ruhr-Universität Bochum. Anschließend absolvierte sie in Utrecht die Masterstudiengänge Interkulturelle Kommunikation und Übersetzen (2005–2007). Während eines Praktikums im Jahr 2006 lernte sie die Euregio Rhein-Waal kennen. Seit 2007 lebt und arbeitet sie in Kleve. Ende 2008 trat sie in den Dienst der Euregio Rhein-Waal, als Referentin. Im November 2023 wurde sie zur stellvertretenden Geschäftsführerin ernannt.

Seit 2018 ist sie als externe Doktorandin an der Radboud Universität Nimwegen tätig. In ihrer Dissertation untersucht sie die Rolle der regionalen Medien in der Grenzregion. Dieses Thema wurde durch ihre Erfahrung inspiriert, dass deutsche Regionalmedien den Niederlanden mehr Aufmerksamkeit schenken als umgekehrt, obwohl die wirtschaftlichen und geopolitischen Verhältnisse eine gegenteilige Erwartung wecken. Diese Feststellung ist der Anlass für diese Dissertation.

Dit onderzoek beoogt inzicht te geven in de wijze waarop regionale dagbladen in de Nederlands-Duitse grensregio *Euregio Rijn-Waal* omgaan met hun bijzondere geografische positie: de grensligging. Het belang van deze positie reikt verder dan de lokale context, omdat het de nationale en Europese ambitie tot Europese samenwerking verbindt met de leefwereld op lokaal niveau. Voor dit onderzoek zijn verschillende methoden ingezet: 1) frequentie-analyse, 2) analyse van geografische plaatsaanduidingen, 3) inhoudsanalyse en 4) interviews met redacties. De resultaten tonen aan dat er een verband bestaat tussen afstand tot de grens en de omvang van de berichtgeving over het buurland in regionale dagbladen, maar dat dit verband in Nederland en Duitsland verschillend uitwerkt en bovendien varieert tussen mantel- en regiokaternen. Ook de wijze van berichtgeving over het buurland verschilt tussen beide landen. Daarnaast blijkt dat regionale media de grensregio aan weerszijden van de grens beperkter definiëren dan het bestuurlijke werkgebied van de Euregio. De ervaren grensregio is daarmee kleiner dan de bestuurlijke. De Europese realiteit van grensoverschrijdende Euregio's sluit dus vooralsnog niet aan bij de Euregionale representatie in de dagbladen in de Nederlands-Duitse grensregio.

This study aims to provide insight into how regional newspapers in the Dutch-German border region *Euregio Rhine-Waal* deal with their unique geographical position: their location on the border. Its significance extends beyond the local context, as it connects the national and European ambition for European cooperation with the local level. Various research methods were used for this study: 1) frequency analysis, 2) analysis of geographical location references, 3) content analysis, and 4) interviews with journalists. The results show that there is a correlation between the proximity to the Border and the extent of reporting on the neighbouring country in regional newspapers. However this relationship differs between the Netherlands and Germany and also varies between general and regional sections. The manner in which the neighbouring country is reported on likewise differs between the two countries. In addition, it appears that regional media define the border region on both sides of the border more narrowly than the administrative area of the Euregio. The perceived border region is therefore smaller than the administrative one. The European reality of cross-border Euregios is therefore not yet adequately reflected in the Euregional representation in the newspapers in the Dutch-German border region.

Diese Studie soll Aufschluss darüber geben, wie regionale Tageszeitungen in der deutsch-niederländischen Grenzregion *Euregio Rhein-Waal* mit ihrer besonderen geografischen Lage, der Grenzlage, umgehen. Die Bedeutung dieser Lage reicht über den lokalen Kontext hinaus, da sie nationale und europäische Bestrebungen zur Zusammenarbeit mit der Lebenswelt auf lokaler Ebene verbindet. Für diese Untersuchung wurden verschiedene Forschungsmethoden eingesetzt: 1) Häufigkeitsanalyse, 2) Analyse geografischer Ortsangaben, 3) Inhaltsanalyse und 4) Interviews mit Redaktionen. Die Ergebnisse zeigen, dass ein Zusammenhang zwischen der Nähe zu Grenze und dem Umfang der Berichterstattung über das Nachbarland in regionalen Tageszeitungen besteht. Dieser Zusammenhang wirkt sich jedoch in den Niederlanden und in Deutschland unterschiedlich aus und variiert zudem zwischen Mantel- und Regionalteilen. Auch die Art der Berichterstattung über das Nachbarland unterscheidet sich zwischen beiden Ländern. Darüber hinaus zeigt sich, dass regionale Medien die Grenzregion auf beiden Seiten der Grenze enger definieren als das Arbeitsgebiet der Euregio. Die wahrgenommene Grenzregion ist somit kleiner als die administrative. Die europäische Realität grenzüberschreitender Euregios entspricht also vorerst nicht der euregionalen Darstellung in den Tageszeitungen der deutsch-niederländischen Grenzregion.

9 789465 152394 >